

รายงานการวิจัย

เรื่อง

บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
The Roles of Buddhist Monks and Social Development based on
the Principle of Sufficiency Economy Philosophy

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติทัศน์ ผกาทอง

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. 2560

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760371

รายงานการวิจัย

เรื่อง

บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
The Roles of Buddhist Monks and Social Development based on
the Principle of Sufficiency Economy Philosophy

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติทัศน์ ผกาทอง

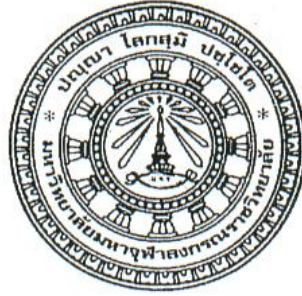
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. 2560

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760371

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Roles of Buddhist Monks and Social Development based on
the Principle of Sufficiency Economy Philosophy

by

Assoc. Prof. Dr. Kittithat Phakathong

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760371

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ผู้วิจัย: รองศาสตราจารย์ ดร. กิตติทัศน์ ผกาทอง
ส่วนงาน: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ: 2560
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจแนวพุทธในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 2) ศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และ 3) ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ดำเนินการวิจัยโดยวิธีสำรวจ การแจกแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 396 และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เพื่อหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้สูตรจากโปรแกรม Microsoft Excel

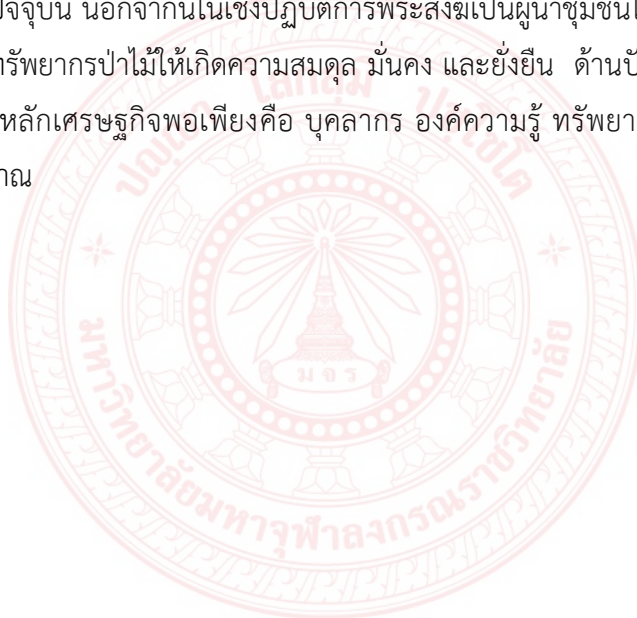
ผลการวิจัยพบว่า

1) บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจแนวพุทธในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ได้ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.12 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับศีล 5 ได้ค่าเฉลี่ยมากที่สุด เท่ากับ 4.13

2) บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ได้ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.08, 2.99 และ 2.92 ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน

3) ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ได้ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.06 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน

จากการสัมภาษณ์พบว่า พระสงฆ์พัฒนาสังคมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงโดยนำหลักพุทธธรรมมาอบรมประชาชนประกอบด้วย 1) ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และ ปัญญา เป็นการปฏิบัติตนที่แสดงออกทางกายในเรื่องความพอประมาณด้วยความสันโดษ แสดงออกทางใจในเรื่องความมีเหตุผลด้วยโยนิโสมนสิการ และแสดงออกทางปัญญา ในเรื่องการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตนด้วยอัปมาทธรรม 2) ทิฐุธรรมมีกัตถะ คือ อุฏฐานะสัมปทา ทำการงานประกอบอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร อารักขสัมปทา รักษาทรัพย์สินที่หามาได้ กัลยาณมิตตตา หมายถึง การรู้จักคบคนดีหรือมีกัลยาณมิตร และสมชีวิตา หมายถึง ความเป็นอยู่สมดุล คือเลี้ยงชีพแต่พอดี ไม่ให้ฟุ่มเฟือย เป็นข้อปฏิบัติสำคัญที่ทำให้เกิดผล คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ทำให้มีทรัพย์สินเงินทอง พึ่งตนเองได้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน นอกจากนี้ในเชิงปฏิบัติการพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างทรัพยากรป่าไม้ให้เกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ด้านปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาสังคมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงคือ บุคลากร องค์กรความรู้ ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งนโยบายและงบประมาณ

Research Title: The Roles of Buddhist Monks and Social Development based on the Principle of Sufficiency Economy Philosophy

Researcher: Assoc. Prof. Dr. Kittithat Phakathong

Department: Faculty of Social Science
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Fiscal Year: 2560/2017

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to study the roles of Buddhist Monks and social development based on the Principle of Sufficiency Economy Philosophy and Buddhist Economics in the lower northeast region. 2) to study and analyze the roles of Buddhist Monks and social development based on the Principle of Sufficiency Economy Philosophy balanced, stability and sustainable in the lower northeast region. 3) to study problems and obstacles about social development by Buddhist Monks based on the Principle of Sufficiency Economy Philosophy in the lower northeast region. To perform this research by survey, questionnaires and the interview and the record of the filed data. With 396 samples of the Sangha community from lower northeast region Chaiyaphum and Nakhon Ratchasima province. The data analysis from the questionnaires and the function from Microsoft Excel. The data analysis by frequencies, percentage, average and standard deviation.

The result research found that:

1) The roles of Buddhist Monks and social development based on the Principle of Sufficiency Economy Philosophy and Buddhist Economics in the lower

northeast region, by the overall image, it is a high level in an average, be valuable share equal to 4.15 when consider by each factor is also high level in an average. The Buddha Dhamma about Threefold is the highest level equal to 4.22

2) The roles of Buddhist Monks and social development based on the Principle of Sufficiency Economy Philosophy balanced, stability and sustainable in the lower northeast region found that: by the overall image, it is a high level in an average, be valuable share equal to 4.10,4.11 and 4.12 when consider by each factor is also high level in an average.

3) The problems and obstacles about social development by Buddhist Monks based on the Principle of Sufficiency Economy Philosophy in the lower northeast region, by the overall image, it is a high level in an average, be valuable share equal to 4.06 when consider by each factor is also high level in an average.

From an interview found that: social development by Buddhist Monks based on the Principle of Sufficiency Economy Philosophy by Buddha Dhamma consist of 1) Threefold training , Morality, concentration, wisdom. 2) Thit Thammikatttha 4, virtues conducive to benefits in the present; virtues leading to temporal welfare 1. to be endowed with energy and industry; achievement of diligence 2. to be endowed with watchfulness; achievement of protection 3. good company; association with good people and 4. balanced livelihood; living economically. In addition Buddhist Monks activities leading to Forest preservation, national resources and environmental to achieve Forest recovering national resources and environmental based development to balanced , stability and sustainable. The problems and obstacles social development based on the principle of Sufficiency Economy Philosophy are personnel, Know-how, national resources include policy and budget.

กิตติกรรมประกาศ

การดำเนินการศึกษาวิจัยในเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ผู้ดำเนินการวิจัยได้เลือกทำการวิจัยในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ๒ จังหวัด คือ จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งทั้งสองจังหวัดมีสถาบันการศึกษาของพระสงฆ์ตั้งอยู่โดยในจังหวัดชัยภูมิมีวิทยาลัยสงฆ์ และจังหวัดนครราชสีมามีวิทยาเขตสังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสงฆ์ในพื้นที่ดังกล่าวจึงมีองค์ความรู้ในการพัฒนาสังคมค่อนข้างสูง

การดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจและสังเกตกิจกรรมต่างๆที่พระสงฆ์ร่วมกับชุมชนเพื่อช่วยกันพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่สัมพันธ์กับหลักพุทธธรรม และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งได้มีโอกาสกราบนมัสการหลวงพ่อบุญรอดพระไพศาล วิสาโล แห่งวัดป่าสุคะโต อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ และได้ประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับผู้นำชุมชนในพื้นที่ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย อาทิผู้ใหญ่บ้านดีเด่นด้านการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในอำเภอเกษตรสมบูรณ์ เป็นต้น จึงขอถือโอกาสนี้กราบขอบพระคุณ และขอบคุณเป็นอย่างสูง

อย่างไรก็ดี การดำเนินการวิจัยจะไม่อาจสำเร็จลุล่วงได้ หากปราศจากผู้เชี่ยวชาญในการให้คำแนะนำ ปรับปรุง และแก้ไข ซึ่งประกอบด้วย ศาสตราจารย์ ดร.จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, รศ.ดร.สุรพล สุขะพรหม และรศ.ดร.โกนิฐฐ์ ศรีทอง รวมทั้งท่านผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และท่านผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัยที่ได้เมตตาให้คำปรึกษาและยี่ดระยะเวลาให้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ต้นจนเสร็จสิ้นสมบูรณ์ จึงขอถือโอกาสนี้เป็นกุศลเจตนาในทางวิชาการขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงยิ่ง

สุดท้าย ผู้วิจัยขอขอบคุณบรรดาเจ้าหน้าที่ของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกท่านที่ได้อำนวยความสะดวกในเรื่องต่างๆที่เกี่ยวกับระบบการจัดพิมพ์ จนทำให้รายงานการวิจัยฉบับนี้มีความสมบูรณ์ทุกประการ

รองศาสตราจารย์ ดร. กิตติทัศน์ ผกาทอง

20 กันยายน 2560

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ซ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ณ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
1.3 ขอบเขตการวิจัย.....	7
1.4 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	9
1.5 ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย.....	9
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
2.1 แนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	11
2.2 แนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สัมพันธ์กับหลัก พุทธธรรม.....	43
2.3 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาสังคม.....	54
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	63
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	79
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	80
3.2 ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือในการวิจัย.....	82
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	82
3.4 วิธีวิเคราะห์ข้อมูลสถิติที่ใช้.....	85
3.5 แผนการดำเนินงาน.....	87
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	89
4.1 ข้อมูลทั่วไปของประชากร.....	90
4.2 สรุปความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ.....	126
4.3 องค์กรความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	128

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	137
5.1 สรุปผลการวิจัย	137
5.2 อภิปรายผล.....	140
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	142
บรรณานุกรม	144
ภาคผนวก.....	151
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	152
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	167
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์.....	170
ภาคผนวก ง แบบสอบถาม.....	174
ภาคผนวก จ ภาพกิจกรรม	181
ประวัติผู้วิจัย.....	196

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ 1.1 แผนการดำเนินการโครงการวิจัย.....	10
ตารางที่ 3.1 ข้อมูลประชากรของจังหวัดชัยภูมิ และนครราชสีมา.....	79
ตารางที่ 3.2 กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยและการคัดเลือก.....	81
ตารางที่ 4.1 ข้อมูลทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่าง.....	92
ตารางที่ 4.2 บทบาทด้านการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนา.....	95
ตารางที่ 4.3 คุณลักษณะของผู้นำสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน.....	97
ตารางที่ 4.4 การนำสถานที่วัดมาใช้ในการพัฒนาชุมชน.....	98
ตารางที่ 4.5 การบริหารการพัฒนาชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อม.....	99
ตารางที่ 4.6 ระดับการมีส่วนร่วมในการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนา.....	100
ตารางที่ 4.7 บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.....	101
ตารางที่ 4.8 อุปสรรคของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง.....	102

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	8
2.1 องค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	18
2.2 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	60
4.1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	130
4.2 พระไพศาลเดินธรรมยาตราเพื่อชีวิตและลุ่มน้ำลำปะทาว.....	131

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

คำอธิบายการใช้อักษรย่อและหมายเลขย่อในคัมภีร์

อักษรย่อในงานวิจัยนี้ใช้อ้างอิงจากโปรแกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การใช้อักษรย่อจากคัมภีร์

การใช้อักษรย่อจากคัมภีร์ เช่น ที.ปา.(ไทย) หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกวรรค (ภาษาไทย)

ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกวรรค (ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.อฎฐก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฎฐกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต (ภาษาไทย)

การใช้หมายเลขย่อจากคัมภีร์

การใช้หมายเลขย่อจากคัมภีร์จะใช้ดังนี้

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะแจ้ง เล่ม/ข้อ/หน้า

เช่น ที.ปา.(ไทย) 11/331. หมายถึงพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม : 11 หน้า: 331

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจวบจนปัจจุบัน โดยในสมัยพุทธกาลนั้นการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์เน้นที่จิตวิญญาณของคนเป็นเป้าหมายที่สำคัญ เพราะจิตวิญญาณคือหัวใจอันสำคัญของมนุษย์ ถ้ามนุษย์มีจิตใจที่งดงามย่อมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่มุ่งพัฒนาคนที่จิตใจ เพื่อให้จิตใจปราศจากความโลภ ความโกรธ และความลุ่มหลง ซึ่งเรียกว่าปัญญา และปัญญานี้ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นแสงสว่างในโลก เมื่อโลกมีปัญหาจึงเท่ากับว่าเกิดความสว่างไสวและขับไล่สิ่งๆที่เรียกว่า ความมืดคือกิเลสตัณหาให้หมดไปจากจิตใจ โดยมีพระนิพพานเป็นเป้าหมายที่สูงสุด

พระพุทธศาสนา จึงนับว่าเป็นศาสนาที่มีบทบาทในการพัฒนามนุษย์ให้มีปัญญาที่สมบูรณ์ พร้อมกับวิธีการเข้าถึงปัญญาที่สมบูรณ์ ด้วยหลักการที่เรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา การพัฒนาตนในเรื่องเกี่ยวกับศีล คือกฎระเบียบและมารยาททางกายและวาจา จะนำไปสู่การพัฒนาตนในเรื่องเกี่ยวกับสมาธิ คือการฝึกฝนจิตใจให้มีเหตุผล อดทน และหนักแน่น จนมีอาการสงบและนิ่ง จากนั้นก็จะนำไปสู่การพัฒนาตนในเรื่องเกี่ยวกับปัญญา¹ คือการตรวจสอบและประเมินค่าของศีล และสมาธิให้เป็นศีลและสมาธิที่ถูกต้องเที่ยงตรงในการดำรงชีวิตที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสังคม ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบันเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาสังคมให้เกิดปัญญาตามหลักไตรสิกขานับว่ามีค่อนข้างน้อยมาก เพราะส่วนใหญ่มุ่งเน้นการพัฒนาสังคมในเรื่องที่เกี่ยวกับวัตถุ เพราะมองเห็นง่ายและได้ผลอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งเป็นผลงานที่สามารถประเมินค่าในการนำเสนอเพื่อขอเลื่อนหรือตั้งสมณศักดิ์ในทางคณะสงฆ์ได้อีกด้วย

อย่างไรก็ดี บทบาทในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาลมีปัญหาและอุปสรรคมากมาย เนื่องจากจำนวนพระอรหันต์ลดลง และจำนวนพระที่เป็นปุถุชนหรือสมมุติสงฆ์เพิ่มขึ้น ดังกรณีที่มีการสังคายนาเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และการสังคายนาที่นับว่ามีผลต่อ

¹ ประเวศ วะสี และคณะ, พระพุทธศาสนา กับจิตวิญญาณของสังคมไทย,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 12.

พระพุทธศาสนาในสังคมไทยสืบต่อเนื่องจากยุคสู่ยุคจวบจนปัจจุบันได้แก่การสังคายนาครั้งที่ 3 ที่เมืองปาฏลีบุตร ประเทศอินเดียในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งภายหลังการสังคายนาสิ้นสุดลง พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงส่งสมณทูตออกไปประดิษฐานพระพุทธศาสนาทั้ง 9 สาย และ 1 ใน 9 สาย ได้ส่งพระโสณะและพระอุตตระไปยังสุวรรณภูมิ ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะมีศูนย์กลางอยู่ที่ พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน²

พระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน จึงมีจุดเริ่มต้นมาจากพระพุทธศาสนา ในชมพูทวีปหรือประเทศอินเดีย กระแสการพัฒนาสังคมที่ปรับเปลี่ยนจากการพัฒนาที่เน้นเรื่อง วัตถุ คือ โบสถ์ วิหาร และศาลาการเปรียญ สู่การพัฒนาทางจิตใจหรือจิตวิญญาณเพิ่มมากขึ้น ดังกรณีที่มีสำนักปฏิบัติธรรมต่างๆเกิดขึ้นมากมาย สำนักปฏิบัติธรรมต่างๆเหล่านี้แม้จะมีแนวในการอบรมพุทธศาสนิกชนไม่เหมือนกัน แต่โดยเป้าหมายแล้วล้วนแต่มุ่งหวังให้ประชาชนหรือพุทธศาสนิกชนเป็นคนดีทั้งสิ้นและที่สำคัญพระภิกษุสงฆ์บางสำนักยังมีแนวคิดที่พัฒนาสังคมในด้านร่างกายและจิตใจควบคู่กันไป กล่าวคือในด้านร่างกายได้กระตุ้นเตือนให้ประชาชนรวมตัวกัน เลิกละอบายมุข ช่วยกันสร้างความเจริญให้กับชุมชน สร้างถนน ประปา ไฟฟ้า และสหกรณ์ เป็นต้น การพัฒนาวัตถุควบคู่กับการพัฒนาจิตใจจึงสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา สังคมของฝ่ายบ้านเมือง ในยุครัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เกี่ยวกับเรื่องนโยบาย ประชาธิปไตย³ นอกจากนี้ยังมีความสอดคล้องกับนโยบายการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะ สงฆ์อีกด้วย

การพัฒนาสังคมไทยนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) จนกระทั่งถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ล้วนแต่มุ่งเน้นการพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองในด้านวัตถุ คือ น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี และคนมีงานทำ จึงก่อให้เกิดผลกระทบในด้านสิ่งแวดล้อมและสภาพจิตใจ กล่าวคือวัตถุ เจริญก้าวหน้าแต่ศีลธรรมตกต่ำ ด้วยเหตุนี้เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 จึงได้ผลสรุปว่า เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน⁴

ดังนั้น นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยประสบกับปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจคือฟองสบู่แตก หรือเกิดโรคต้มยำกุ้ง ซึ่งทำให้ประเทศไทยมีภาวะตกต่ำทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ถึงกับต้องขอความช่วยเหลือ

² กิตติทัศน์ ผกาทอง, การปกครองคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2560), หน้า 38.

³ ธนพันธ์ โล่ประกอบทรัพย์, เศรษฐกิจ การเมือง โครงสร้างของรัฐ และการพัฒนานโยบาย สาธารณะในมุมมองเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559), หน้า 47.

⁴ อีรพงษ์ มหาวิโร, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เดอะบุคส์, 2555), หน้า 10.

จากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือ ไอ.เอ็ม.เอฟ ด้วยเหตุนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 8 จึงเน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา คือพัฒนาวัตถุประสงค์กับการพัฒนาคน ถ้าคนดีการใช้รถใช้ถนน ก็ปลอดภัย หรือถ้าคนมีศีลธรรม ยาเสพติดก็ไม่เกิดขึ้น เป็นต้น

การพัฒนาคนให้เป็นคนดีและมีคุณภาพนั้น เน้นการพัฒนาแบบบูรณาการหรือองค์รวม คือวัตถุประสงค์ใจควบคู่กัน เพื่อป้องกันวัตถุประสงค์บังงาจิตใจ อันจะนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า ปัญหาสังคมอย่างไม่รู้จักจบสิ้น และเมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) จึงได้อัญเชิญหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้การพัฒนาเกิดความสมดุล และคู่กับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการ บรรลุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)⁵

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นทฤษฎีใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นจากปรัชญาอันเฉียบแหลมของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ซึ่งพระองค์ได้ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้มานานแล้ว แต่รัฐบาลไทยทุกยุคทุกสมัยไม่ค่อยรับรู้หรือให้ความใส่ใจในอ้อมเกล้าอ้อมกระหม่อมนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชาติบ้านเมืองเท่าที่ควร มีแต่อัญเชิญไปบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เท่านั้น ทั้งๆที่หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้และขยายผลในทางปฏิบัติได้เป็นอย่างดีเพราะเป็นหลักปรัชญาที่มีความสอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนาในหลายเรื่อง

อย่างไรก็ดีสังคมไทยกับการพัฒนา ได้ดำเนินการติดต่อกันมาตั้งแต่ประเทศไทยมีแผนแม่บทในการพัฒนาประเทศเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2504 ซึ่งเรียกว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ในรัฐบาลสมัย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่ถึงกระนั้นการพัฒนาในบริบทของสังคมไทย ก็มีอาจกล่าวได้ว่า มีความเจริญก้าวหน้า อย่างมั่นคง และยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 แม้ความเจริญทางเศรษฐกิจในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) จะมีอัตราความเจริญเติบโตอย่างร้อนแรง อันเป็นผลสืบเนื่องจากการบริหารราชการแผ่นดินที่ซื่อสัตย์และสุจริตของ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523-2531) แต่เมื่อพล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ได้วางมือทางการเมือง และ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ รั้งไม้ต่อ (พ.ศ. 2531-2534) เศรษฐกิจที่เคยสำแดงบทบาทที่ร้อนแรงถึงกับกล่าวขานกันว่า “โชติช่วงชัชวาลย์” ก็เริ่มอ่อนตัวลงโดยลำดับ และสุดท้ายก็สำคัญพองสบู่ใน พ.ศ. 2540 ซึ่งเรียกว่า เกิดโรคต้มยำกุ้ง ในรัฐบาลสมัย พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ

การพัฒนาประเทศนับตั้งแต่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 จึงมีลักษณะเศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา และการพัฒนาไม่ยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ

⁵ อ่างแล้ว, ธีรพงษ์ มหาวิโร, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559), หน้า 20.

สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ซึ่งอยู่ในช่วงของรัฐบาลสมัยนายชวน หลีกภัย (สมัยที่ 2) จึงได้สร้างกลไกการมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศแบบใหม่ โดยเน้น **คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา** รวมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วน สู่การพัฒนาแบบบูรณาการ แต่เนื่องจากเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศประสบกับวิกฤตอย่างรุนแรง อันสืบเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจแบบฟองสบู่แตก ใน พ.ศ. 2540 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 จึงเป็นแค่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อรองรับการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนอย่างเต็มรูปแบบ ใน พ.ศ. 2544 เท่านั้น

อย่างไรก็ดี นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) เป็นต้นมา รัฐบาลในแต่ละสมัยได้อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางการพัฒนาประเทศ ควบคู่กับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “**คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา**” ซึ่งได้เริ่มต้นมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8⁶

การพัฒนาสังคมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10-11 การพัฒนาประเทศยังไม่ประสบความสำเร็จน่าพึงพอใจมากนัก แม้จะมีการอัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการพัฒนาก็ตาม ทั้งนี้สืบเนื่องจากการบริหารราชการแผ่นดินไม่สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล จนนำไปสู่การยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ใน พ.ศ. 2549 และยุบพรรคไทยรักไทย ตามลำดับ รวมทั้งเกิดเหตุการณ์เสื้อเหลือง-เสื้อแดง ยึดสนามบิน ปิดท่าเนียบ และเผาบ้านเมืองอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเหตุการณ์ได้ยุติลงเมื่อมีรัฐบาลพรรคเพื่อไทย ภายใต้การนำของนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็นผู้บริหารประเทศจากการชนะเลือกตั้งใน พ.ศ. ๒๕๕๔ แต่ในปีเดียวกันสังคมไทยก็โชคร้ายจากวิกฤตน้ำท่วมอีก

การพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) แม้โดยภาพรวมจะประสบความสำเร็จ เพราะรัฐบาลมีเสถียรภาพทางการเมือง ทำให้สามารถบริหารประเทศตามนโยบายได้อย่างราบรื่น แต่เมื่อเกิดกรณีการออกกฎหมาย นิรโทษกรรมฉบับสุดซอย จึงเกิดการต่อต้านจากกลุ่มการเมืองที่เป็นฝ่ายค้านและประชาชนอย่างกว้างขวาง จนนำไปสู่การประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2556 แต่กลุ่มผู้ชุมนุมยังคงชุมนุมอย่างต่อเนื่องและพรรคการเมืองใหญ่ไม่ยอมเข้าสู่กระบวนการเลือกตั้ง จนกระทั่งถึงเดือน พฤษภาคม 2557 เมื่อไม่สามารถเจรจาตกลงกันได้ ในที่สุดเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 จึงเกิด คสช. ขึ้น และรัฐบาล คสช. ได้บริหารประเทศในเชิงรุกในหลายเรื่อง โดยเฉพาะเกี่ยวกับนโยบาย

⁶ สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*

ประชากรรัฐเพื่อพัฒนาประเทศสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ขณะเดียวกันกรมการมหาดศาสมาคมได้มีนโยบายพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนชื่อ “โครงการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5”⁷

อย่างไรก็ดีโครงการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 แม้เป็นโครงการที่กรมการมหาดศาสมาคมเพิ่งคิดค้นขึ้น โดยความริเริ่มของพระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช (ตำแหน่งในขณะนั้น) และเจ้าอาวาสวัดปากน้ำภาษีเจริญ โดยกรมการมหาดศาสมาคมได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 อย่างเป็นทางการตามแบบและเนื้อหาแล้วส่งกรมการมหาดศาสมาคมในสังกัดและสังกัดทบถ้วนนั้งมีวัดตั้งอยู่ในเกือบทุกชุมชน โดยถ้วนนั้งมีวัดตั้งอยู่ไม่น้อยกว่า 10 แห่ง การรับศีลและการประพฤติตนของพุทธศาสนิกชนเกี่ยวกับศีล 5 จึงเป็นเรื่องปกติ แต่การดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ ควบคู่กับโครงการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 ต่างหากน่าจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้เนื่องเพราะบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์นั้น นอกจากจะอบรมสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนตั้งมั่นหรือดำรงตนให้อยู่ในศีลธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาแล้ว ควรมีบทบาทในด้านการพัฒนาสังคมหรือชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งควบคู่ไปด้วย เพราะถ้าประชาชนหรือชุมชนมีความเข้มแข็งมีวิถีชีวิตที่พอเพียงก็จะส่งผลต่อการประพฤติและปฏิบัติตามหลักการของทางศาสนาได้โดยไมยาก รวมทั้งเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของฝ่ายอาณาจักรหรือบ้านเมืองในเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศสู่ความ มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

การฟื้นฟูบทบาทพระสงฆ์หรือวัดเพื่อเป็นสมบัติประจำหมู่บ้านหรือชุมชนดั่งอดีตที่ผ่านมาจะทำให้สังคมไทยซึ่งส่วนใหญ่่นับถือพระพุทธศาสนามีความเข้มแข็ง และเป็นปึกแผ่น รวมทั้งเอื้อต่อการสร้างความสามัคคีปรองดองระหว่างวัดกับชุมชนและชุมชนกับชุมชน เพราะบทบาทของ

พระสงฆ์นั้นไม่ว่าจะเป็นในสมัยพุทธกาลหรือสมัยหลังพุทธกาลล้วนแต่เป็นเสาหลักคอยพยุงสังคมทั้งสิ้น เมื่อสังคมมีวิวัฒนาการจากสังคมยุคเกษตรกรรมสู่สังคมยุคอุตสาหกรรมกระทั่งถึงสังคมยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนาคือวัดและพระสงฆ์จึงต้องปรับเปลี่ยนตนเองเพื่อให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ต้องยึดโยงกับพระธรรมวินัยเป็นหลัก⁸

⁷ พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย อาภากร), ศีล 5 คุณค่าของชีวิตและสังคม,(นนทบุรี : บริษัทดีไซน์ ดีไลท์ จำกัด, 2559),หน้า 3.

⁸ ทินพันธุ์ นาคะตะ,พระพุทธศาสนากับสังคมไทย,(กรุงเทพมหานคร : หจก.สหทัยบล็อกและการพิมพ์, 2544), หน้า 3.

ดังนั้น เพื่อต้องการทราบเกี่ยวกับบทบาทของฝ่ายศาสนจักร คือวัดและพระสงฆ์ว่าได้มีส่วนในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในสังคมหรือชุมชน ควบคู่กับนโยบายการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 อย่างไรหรือไม่ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการทำการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจแนวพุทธในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง
- 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมสู่ความสมดุล มั่งคั่ง และยั่งยืนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง
- 3) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

กรอบการวิจัย

1. บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่สมดุล มั่นคง และยั่งยืน

ผลผลิต

2. ได้รูปแบบ/ต้นแบบของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมบูรณาการกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับสังคมหรือชุมชนในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ และนครราชสีมา เพื่อให้เกิดความร่วมมือของสังคมหรือชุมชน และเกิดเป็นสังคมที่ดีและมีความสุข (Well Being)⁹

⁹ กองบริหารแผนและงบประมาณการวิจัย (กบง.), สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ(วช.), เครือข่ายองค์กรบริหารงานวิจัยแห่งชาติ,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559), หน้า 70.

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาวิจัยในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา:

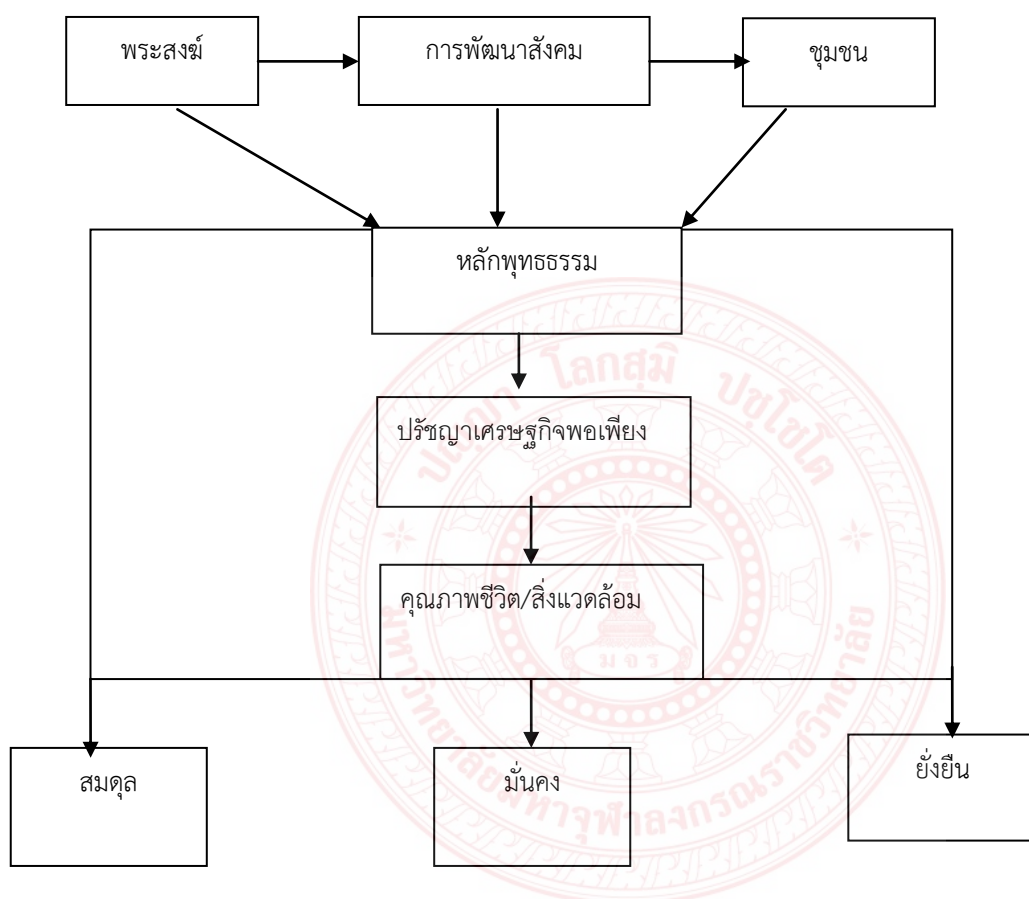
เน้นการศึกษาวิเคราะห์บทบาทการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ตามหลักพุทธธรรม ข้อที่กฎอัยการศึกมีกติกตบประโยชน์ 4 ศีล 5 มรรคมีองค์ 8 และ ไตรสิกขา ซึ่งสัมพันธ์กับหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง

1.3.2 ขอบเขตด้านพื้นที่:

เน้นการลงพื้นที่กลุ่มเป้าหมายเพื่อสำรวจ แจกแบบสอบถามและสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่มีบทบาทในการพัฒนาสังคมในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ประกอบด้วย จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดนครราชสีมา

1.3.3 ขอบเขตด้านประชากร:

เน้นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ ผสมกัน (Mixed Research) เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ โดยมีประชากรกลุ่มตัวอย่าง 2 จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ซึ่งเป็นประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระสงฆ์ 396 รูป รวมทั้งสิ้น 396 กลุ่มตัวอย่าง และ สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและเกษตรกรทฤษฎีใหม่ รวมทั้งพระสงฆ์ที่เป็นนักพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต จังหวัดละ 4 รูป/คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 8 รูป/คน

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากกรอบแนวคิดข้างต้น แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและพุทธเศรษฐศาสตร์ โดยเฉพาะหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และมีการพัฒนาอย่างเป็นกระบวนการ โดยใช้หลักปรัชญาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช และพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา ตนเอง ครอบครัว และชุมชน สร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากร ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาอย่างสมดุล มั่นคง และยั่งยืน

1.4 คำสำคัญ (Key Words)

บทบาท (Role) หมายถึง ภารกิจหรือหน้าที่ที่เกิดจากสถานภาพทางสังคม หรือสถาบันทางสังคม ในฐานะเป็นกลไกอันสำคัญในการช่วยเหลือ หรือสังเคราะห์บุคคล หรือกลุ่มบุคคล เพื่อพวงสถานภาพ ตนเอง หรือครอบครัวให้สามารถดำรงชีวิต อยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคง และมีคุณภาพ

พระสงฆ์ (Monks) หมายถึง พระภิกษุสงฆ์ ที่ดำรงตำแหน่งเป็นพระสังฆาธิการและหรือเป็นพระนักพัฒนาสังคม ซึ่งมีบทบาทในการนำชุมชนหรือประชาชน เพื่อพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ตามนโยบายของรัฐบาล และคณะสงฆ์ ในพื้นที่ภาคอีสานตอนล่าง 2 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา

การพัฒนาสังคม (Social Development) หมายถึง การยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนเชิงบูรณาการ ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ เพื่อให้เกิดความสมดุลในการดำรงชีวิต ตามนโยบายของรัฐบาล และคณะสงฆ์ไทย

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Philosophy of the Sufficiency Economy) หมายถึง หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชได้ทรงพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทย เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต และรัฐบาลไทยได้อัญเชิญมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

หลักพุทธธรรม หมายถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สัมพันธ์กับหลักปรัชญาแห่งเศรษฐกิจพอเพียง

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) ใด้องค์ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการพัฒนาสังคมและหลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2) ประชาชนได้แนวทางในการยกระดับคุณภาพชีวิตที่สมดุลทั้งร่างกายและจิตใจ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และหลักพุทธธรรม

3) ทำให้ทราบเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ในการดำเนินการวิจัยใช้ระยะเวลา 12 เดือน: ตุลาคม 2559 – กันยายน 2560 ซึ่งมีแผนการดำเนินการวิจัยตลอดโครงการวิจัยดังนี้

ตารางที่ 1.1 แผนการดำเนินการโครงการวิจัย

ที่	รายการ/กิจกรรม	ระยะเวลาดำเนินการ วัน-เดือน-ปี
1	จัดทำ สํารวจข้อมูลเบื้องต้นเพื่อทำการวิจัย	ตุลาคม 2559
2	จัดทำเอกสารขอเสนออนุมัติโครงการ	ตุลาคม 2559
3	ดำเนินการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	ตุลาคม – พฤศจิกายน 2559
4	เก็บรวบรวมข้อมูล	พฤศจิกายน – ธันวาคม 2559
5	วิเคราะห์ข้อมูล	มกราคม – กุมภาพันธ์ 2560
6	เขียนรายงานการวิจัย	กุมภาพันธ์ – พฤษภาคม 2560
7	พิมพ์รายงานการวิจัยฉบับร่าง	พฤษภาคม 2560
8	จัดส่งรายงานการวิจัยฉบับร่างให้ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจ	พฤษภาคม – กรกฎาคม 2560
9	ปรับปรุงแก้ไขรายงานการวิจัย	กรกฎาคม – สิงหาคม 2560
10	พิมพ์รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์	สิงหาคม 2560
11	จัดส่งรายงานผลการวิจัยให้แก่ส่วนงานที่ เกี่ยวข้อง	สิงหาคม 2560
12	จัดประชุมสัมมนารายงานผลการวิจัย	กันยายน 2560
13	เผยแพร่ผลงานวิจัยและนำไปประยุกต์ใช้	กันยายน 2560

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยตั้งประเด็นการศึกษาวเคราะห์เกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทยที่เป็นนักพัฒนาสังคมในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยศึกษาวิจัยจังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดนครราชสีมาเป็นเป้าหมายหลัก แต่เพื่อให้เกิดมุมมองในภาพรวมของการพัฒนาที่พระสงฆ์มีบทบาทร่วมกับชุมชนในเรื่องที่สัมพันธ์กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงรวมทั้งการบูรณาการกับหลักพุทธธรรมอันจะนำชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน จึงได้กำหนดประเด็นการศึกษาวเคราะห์ ดังนี้

1. แนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. แนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สัมพันธ์หรือเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม
3. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาสังคม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดการพัฒนาสังคม มีจุดเริ่มต้นตั้งแต่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง และมีการตั้งหน่วยงานกลางขึ้นซึ่งเรียกว่า องค์การสหประชาชาติ ใน พ.ศ. 2488 เพื่อช่วยเหลือกลุ่มประเทศที่ถูกภัยสงคราม โดยกลุ่มประเทศที่ประสบภัยสงคราม เรียกว่า **บูรณะหรือปฏิสังขรณ์** ส่วนกลุ่มประเทศที่ยากจนหรือล้าหลังแม้ไม่ถูกภัยสงครามก็ตามเรียกว่า **พัฒนา** ดังกรณีที่องค์การสหประชาชาติมีนโยบายให้ประเทศต่างๆเร่งฟื้นฟูหรือพัฒนาประเทศของตนในระหว่าง ค.ศ. 1960-1970 เป็นทศวรรษแห่งการพัฒนา ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2503-2513¹

¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต),การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539),

นโยบายสหประชาชาติที่ให้ประเทศต่างๆทั่วโลกที่มีการพัฒนาต่ำหรือล้าหลังรีบเร่งฟื้นฟูหรือพัฒนาประเทศของตนในระหว่าง พ.ศ. 2503-2513 นั้นได้เน้นการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาหลัก 3 ประการ คือ

1. ปัญหาความยากจนขั้นแค้นของประชาชน
2. ปัญหาความรู้หนังสือหรือความโง่เขลา
3. ปัญหาความเจ็บไข้ได้ป่วยหรือโรคระบาด

ในส่วนของประเทศไทย รัฐบาลไทยได้นำนโยบายขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยทศวรรษแห่งการพัฒนาไปขยายผล โดยการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) เป็นครั้งแรกเพื่อให้ประเทศไทยมีทิศทางในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจชัดเจนมากยิ่งขึ้น พร้อมกับเร่งรณรงค์คำขวัญกระตุ้นประชาชนผ่านทางวิทยุกระจายเสียงตลอดเวลา และคำขวัญที่สามารถกำหนดจดจำได้ง่าย อาทิ “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” และคำว่า “ศึกษาดี มีเงินใช้ ไร้โรคฯ พาให้สุขสมบูรณ์” เป็นต้น²

นอกจากมีการรณรงค์ประชาสัมพันธ์คำขวัญสู่ประชาชนผ่านทางวิทยุกระจายเสียงแล้ว รัฐบาลยังมีนโยบายขอความร่วมมือกับคณะสงฆ์ไทยให้ดำเนินการจัดสัมมนากันอย่างกว้างขวางอีกด้วย แต่เนื่องจากคณะสงฆ์ไทยในยุคการพัฒนาเริ่มแรกไม่เสพคุ่นและตกลึกกับคำว่า สัมมนา จึงใช้คำว่า สัมมนทนา แทน ซึ่งคณะสงฆ์ได้ระดมพระคณาธิการทั่วราชอาณาจักร จัดประชุมกันในปี พ.ศ. 2503³

การพัฒนาสังคมในช่วงเริ่มแรกตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑ นั้น ประเทศไทยได้เน้นการพัฒนาทางด้านวัตถุเป็นกระแสหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวกับ ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา และโรงงาน นอกจากนี้เพื่อยับยั้งการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์แล้ว ยังต้องการให้ประชาชนมีความสะดวกสบายในการคมนาคม การอุปโภคบริโภค และการมีงานทำเป็นเป้าหมายที่สำคัญ จึงมีคำขวัญในช่วงระยะเวลาดังกล่าวที่ว่า “น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี และคนมีงานทำ” ซึ่งวัฒนธรรมการพัฒนาประเทศในลักษณะดังกล่าวนี้ นำไปสู่สังคมหรือชุมชนเจริญก้าวหน้าแต่ล้าหลังในเรื่องจิตใจและศีลธรรมโดยลำดับ⁴

อย่างไรก็ดี การพัฒนาสังคม ในทางสังคมวิทยามีความหมายได้หลายแง่มุมเพราะมีความเกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกับศาสตร์หลายสาขาวิชา ในหมวดสังคมศาสตร์ กล่าวคือ อาจหมายถึงการ

² อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 18.

³ อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 19.

⁴ ประเวศ วะสี, วัฒนธรรมกับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 40.

ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมให้สอดคล้องกับยุคสมัยเพื่อให้เกิดความทันสมัย หรือเพื่อพัฒนาคนให้มีศักยภาพในการดำเนินชีวิตด้วยการส่งเสริมให้มีการศึกษา มีอาชีพ และมีรายได้⁵

พัฒนาสังคม โดยทั่วไป หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของบุคคล ที่ให้ผลประโยชน์ส่วนบุคคลตรงกับผลประโยชน์ของส่วนรวมขจัดความขัดแย้งและความไม่ลงรอยกันที่มีอยู่ในระบบความสัมพันธ์ของบุคคลให้น้อยลงหรือหมดไป การพัฒนาสังคมจึงมีได้หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงในด้านใดด้านหนึ่งของสังคมเพียงชั่วคราวหรือครั้งชั่วคราว หากแต่เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทุกด้านที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ นอกจากนี้ การพัฒนาสังคม ยังหมายถึงความรวมถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมหรือระบบนิเวศให้เอื้อต่อการดำรงชีวิต ด้วยเหตุนี้การพัฒนาสังคม จึงมีได้หมายถึงการสร้างสรรคนวัตกรรมทางวัตถุให้เจริญก้าวหน้าเพียงอย่างเดียว การที่สังคมใดมีความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ เช่น มีอาคารบ้านเรือนที่ทันสมัย มีถนนหนทางสำหรับการคมนาคมที่สะดวกสบาย มีรถเรือ หรือยานพาหนะที่มีสมรรถนะสูง เป็นต้น ถือว่าเป็นเพียงเปลือกนอกของการพัฒนาเท่านั้น การพัฒนาสังคมมีแก่นสารหรือสาระสำคัญอยู่ที่การพัฒนาคน ซึ่งการพัฒนาคนนั้นมีเป้าหมายอยู่ 2 ประการ คือ⁶

1. พัฒนาคนซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมให้มีความสมบูรณ์ มีคุณภาพ และมีความสามารถรวมทั้งมีสติปัญญา ในการพิจารณาตัดสินใจแก้ปัญหาตนเองและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับส่วนรวมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. พัฒนาคนให้มีทักษะและประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต ประกอบกิจการงานอันเป็นภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งพัฒนาคนให้เป็นคน และทำคนให้เป็นทรัพยากรบุคคลที่เป็นเลิศ

เมื่อพิจารณาความหมายของการพัฒนาสังคมตามที่คณะของนักวิชาการข้างต้น สามารถสรุปกล่าวได้ว่า⁷ **การพัฒนาสังคม** หมายถึงการพัฒนาเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ การศึกษา สาธารณสุข ประกันชีวิต และสวัสดิการสังคม ความปลอดภัยจากอาชญากรรมและความรุนแรง ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งควรเป็นเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ ควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งมักเน้นการเติบโตของผลผลิต

การพัฒนาสังคมตลอดระยะเวลาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ถึงฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) ยังคงเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลัก โดยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519)

⁵ สมพงษ์ ดุลยอนุกิจ, สังคมศาสตร์กับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2549), หน้า 94.

⁶ อุทัย หิรัญโต, สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2526), หน้า 218.

⁷ วิทยากร เชียงกุล, สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: สายธาร, 2550), หน้า 117.

ได้ปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ เพื่อขยายขีดความสามารถของการผลิตโดยเพิ่มปริมาณโรงงาน และบริษัทให้มีกำลังผลิตที่สูงขึ้น รวมทั้งเพิ่มรายได้ประชาชาติให้มากขึ้น ด้วยการลดอัตราการเกิดของประชากร และสร้างงานเพื่อให้ประชาชนมีรายได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญคือ ความไม่ปกติสุขของสังคมจากภัยผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ และปัญหาการเมือง เนื่องจากเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519⁸

นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) ประเทศไทยเริ่มมีการพัฒนาที่มีดุลยภาพมากขึ้นโดยลำดับ กล่าวคือนอกจากมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องแล้ว อัตราการจ้างงานและการลงทุนก็เพิ่มขึ้น ซึ่งนำไปสู่การมีงานทำ มีรายได้ และมีฐานะทางเศรษฐกิจเนื่องจากประเทศมีความสงบสุข รัฐบาลมีเสถียรภาพ และที่สำคัญผู้นำรัฐบาลให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาสังคมเพื่อสร้างกลไกแห่งความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในแผ่นดินอย่างจริงจัง จึงสามารถหยุดยั้งภัยผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์อย่างได้ผลเป็นครั้งแรก

การมีผู้นำรัฐบาลบริหารประเทศภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญอย่างต่อเนื่องตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ทำให้เกิดการพัฒนาด้านต่างๆอย่างต่อเนื่อง จึงนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ถึงกับวาดฝันว่าในอนาคตอันใกล้ประเทศไทยจะกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ และจะเป็นเสี้ยวที่ 5 ในเอเชีย โดยเสี้ยวที่ 1 คือญี่ปุ่น เสี้ยวที่ 2 คือสิงคโปร์ เสี้ยวที่ 3 คือฮ่องกง และเสี้ยวที่ 4 คือไต้หวัน⁹

อย่างไรก็ดี นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) ภายหลังจาก พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ปฏิเสธตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในปี พ.ศ. 2531 และมอบให้นักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งเป็นนายกรัฐมนตรี ประเทศไทยก็ฝืนสลายในการเป็นเสี้ยวที่ 5 ทันที ด้วยเหตุนี้ เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) จึงได้ผลสรุปในการพัฒนาประเทศตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาว่า¹⁰ “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” เพราะมีลักษณะการพัฒนาที่ไม่สมดุล กล่าวคือมุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยละเลยคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคม หรือมุ่งความสุดโต่งแบบทุนนิยมจนหลุดลอยจากวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบไทยที่มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาหลักประจำชาติ

ดังนั้น เพื่อให้การพัฒนาประเทศมีความสมดุล ระหว่างเศรษฐกิจกับคุณภาพชีวิต จึงเน้นการพัฒนาคนเป็นเป้าหมายที่สำคัญ เพื่อให้คนมีศักยภาพ คือเป็นคนดีและเก่งควบคู่กัน โดยเน้นความสมดุล ความมั่นคง และยั่งยืนในการดำรงชีวิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุนี้ในแผนพัฒนา

⁸ อ่างแล้ว, สมพงษ์ ดุลยอนุกิจ, สังคมศาสตร์กับการพัฒนา, หน้า 160-161.

⁹ จามรี เชียงทอง, สังคมวิทยาการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2549), หน้า 57.

¹⁰ อ่างแล้ว, สมพงษ์ ดุลยอนุกิจ, สังคมศาสตร์กับการพัฒนา, หน้า 168.

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) จึงได้อัญเชิญหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศควบคู่กับการพัฒนาคน โดยเน้นกระบวนการพัฒนาแบบองค์รวม การพัฒนาสังคมแบบองค์รวมนั้นเป็นกระบวนการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ และการพัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ หมายถึงการพัฒนาโดยไม่แยกส่วน ซึ่งมีขั้นตอนการพัฒนาดังนี้¹¹

1. การมีหน่วยงานรับผิดชอบหรือมีเจ้าภาพ
2. การประสานงานกับเครือข่ายที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน
3. การส่งเสริมหรือสนับสนุนให้มีกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการพื้นฐาน ของคนในชุมชน
4. การส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน โดยอาศัยฐานข้อมูลแห่งองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน

ทิศทางการพัฒนาสังคมมีแนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญคือ ปัจเจกชนสงบสุข ครอบครัวยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็ง และสังคมยั่งยืน โดยมีหลักการหรือเป้าหมายที่สำคัญ ประกอบด้วย¹²

1. พัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและจิตสำนึกของคนในสังคมหรือชุมชน เพื่อสร้างบรรยากาศแห่งความเป็นเอกภาพ ความปรองดองระหว่างกัน
2. พัฒนาความจำเป็นพื้นฐาน เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนในแต่ละพื้นฐานอย่างเป็นธรรมหรือเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกปฏิบัติ
3. พัฒนาคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคม และสิ่งแวดล้อม
4. การพัฒนาโดยมุ่งเน้นให้ประชาชนมีทักษะ ประสพการณ์ วิชาชีพ เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคงและเข้มแข็ง โดยยึดหลักการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต
5. พัฒนาและฟื้นฟูความสัมพันธ์เชิงคุณค่าหรือเครือญาติ มีจิตอาสา เสียสละ และแบ่งปันเพื่อสร้างความรักความเมตตาหรือเอื้ออาทรต่อกัน
6. พัฒนาโดยไม่ทำลายระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมของชุมชน เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์

¹¹ สำนักงานมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์,บทสรุปสำหรับผู้บริหาร “การศึกษาระบบการพัฒนาสังคมที่นำไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์”, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มการพัฒนาระบบสวัสดิการสังคม, 2550), หน้า 9.

¹² อ่างแล้ว,สำนักงานมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์,บทสรุปสำหรับผู้บริหาร “การศึกษาระบบการพัฒนาสังคมที่นำไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์”, หน้า 10-11.

การพัฒนาสังคมเพื่อให้เกิดความยั่งยืนนั้นต้องยึดทฤษฎีศักยภาพการพัฒนาและการแพร่กระจายเป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนา ประกอบด้วย¹³

1. ทรัพยากรธรรมชาติ
2. ทรัพยากรมนุษย์
3. องค์การสังคม
4. ภาวะผู้นำ
5. การติดต่อสื่อสาร และ
6. การฝึกอบรม

ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึงสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ภูเขา ป่าไม้ ก๊าซ น้ำมัน แร่ธาตุต่างๆและทองคำ เป็นต้น หากมีอยู่ในพื้นที่ใด พื้นที่นั้นจะมีโอกาสในการพัฒนาเป็นอย่างดี

ทรัพยากรมนุษย์ หมายถึงมนุษย์ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญมากที่สุด หากมนุษย์ไม่ได้รับการพัฒนา ฝึกฝน และอบรมที่ดี ก็จะกลายเป็นทรัพยากรที่อันตรายยิ่งกว่าสัตว์ประเภทอื่น

องค์การสังคม หมายถึง ส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมที่เป็นกลุ่มคนประเภทต่างๆ เช่น กลุ่มอาชีพ สมาคม ชมรม สหกรณ์ สื่อมวลชน ครอบครัว โรงเรียน วัดหรือพระสงฆ์ ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการขัดเกลาคนในสังคมหรือชุมชน

ภาวะผู้นำ หมายถึงคุณสมบัติของผู้นำในหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ หากผู้นำดีสังคมหรือชุมชนจะได้รับการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพตรงข้ามหากมีผู้นำที่ไม่ดีก็จะมีแต่ปัญหาความขัดแย้งตลอดเวลา

การติดต่อสื่อสาร หมายถึงการสร้างเครือข่ายเพื่อเป็นแนวร่วมในการช่วยเหลือระหว่างกัน ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ การติดต่อสื่อสารมีความรวดเร็วและทันต่อเหตุการณ์

การฝึกอบรม หมายถึงการจัดประชุมสัมมนา การศึกษาดูงาน และการเข้าค่ายฝึกภาคสนาม เพื่อสร้างทักษะและประสบการณ์ จะทำให้มีองค์ความรู้ในการพัฒนาในมิติต่างๆได้เป็นอย่างดี

การพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิดของ Edward Barbier

ในภาพรวมของทุกๆนิยาม “การพัฒนาที่ยั่งยืน” มีความหมายร่วมกันว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การปรับปรุงคุณภาพชีวิตมนุษย์ภายใต้ศักยภาพของระบบนิเวศน์วิทยาของโลก

¹³ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 14-15.

การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงมีส่วนประกอบพื้นฐานที่สำคัญ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ส่วนประกอบทั้งสามนี้จะเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน วัตถุประสงค์ของการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามแนวคิดของ Edward Barbier¹⁴ คือ การบรรลุเป้าหมายทั้งสามองค์ประกอบนี้ให้ได้ดีที่สุด และโดยที่สังคมไม่สามารถบรรลุเป้าหมายที่สูงสุดในทุกส่วนประกอบได้ จึงจำเป็นต้องยอมลดเป้าหมายในบางองค์ประกอบ เพื่อให้เป้าหมายในองค์ประกอบอื่นเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการจัดลำดับความสำคัญระหว่างองค์ประกอบต่างๆว่าจะให้องค์ประกอบใดมีลำดับความสำคัญที่สูงกว่าองค์ประกอบอื่นๆ เช่น ถ้าให้ลำดับความสำคัญทางการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในอันดับแรก ก็อาจต้องชดเชยด้วยการให้เป้าหมายทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมลดลง

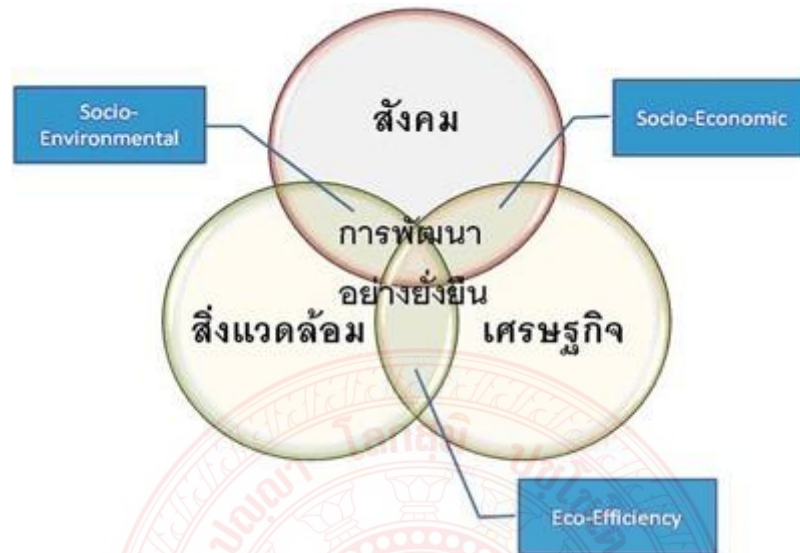
ส่วนประกอบของความยั่งยืนทางเศรษฐกิจนั้น สังคมต้องสร้างความเจริญเติบโตที่ทำให้เกิดกระแสรายได้ที่เหมาะสม ในขณะที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งสต็อกของทุนที่มนุษย์สร้างขึ้น ทุนมนุษย์และทุนธรรมชาติเป้าหมายพื้นฐาน 3 ประการของระบบเศรษฐกิจ คือ

1. การเพิ่มขึ้นในการผลิตสินค้าและบริการ
2. การตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชน หรือการลดปัญหาความยากจน
3. ทำให้เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมเพิ่มขึ้น

เป้าหมายพื้นฐาน 3 ประการนี้จะต้องดำเนินการในแนวทางที่ยั่งยืนตามที่กล่าวมาแล้ว ในส่วนประกอบทางด้านของการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนนั้นจะต้องวางอยู่บนรากฐานของ 2 หลัก คือ หลักการความยุติธรรม และหลักการความเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาในระยะยาว มีสิทธิและโอกาสที่จะได้รับการจัดสรรและผลประโยชน์ด้านการพัฒนาและคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมรวมทั้งสิทธิมนุษยชนและผลประโยชน์อื่นๆ เช่น อาหาร สาธารณสุข การศึกษา ที่อยู่อาศัยและโอกาสในการพัฒนาดตนเอง ความเป็นธรรมในสังคมนี้มีนัยยะถึงโอกาสที่เท่าเทียมกันของประชาชนทุกคนในด้านการศึกษา และการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างคนให้มีผลิตภาพสูงขึ้นให้แก่สังคม สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะทำให้เป้าหมายทางสังคมทั้งด้านของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเป็นธรรมในสังคม ความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ และการมีส่วนร่วมของประชาชนประสบความสำเร็จ และพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง

องค์ประกอบในด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การปกป้องรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แม่น้ำ ภูเขา แร่ธาตุอันเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่ควรจะดำรงอยู่ที่ทำให้ส่วนประกอบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยที่ความมีเสถียรภาพของระบบนิเวศน์ของโลกจะไม่ถูกรบกวนกระทบกระเทือน

¹⁴ Pearce, David W., Markandya, Anil., and Barbier, Edward.(1989). **Blueprint for a Green Economy**. London: Earthscan. <<http://bit.ly/SustainDevelopElement>>, Oct 1, 2018.

ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากภาพแสดงส่วนประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนที่จะต้องประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก อันได้แก่ ส่วนของระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม และระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความสัมพันธ์และพึ่งพาซึ่งกันและกัน การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นในส่วนที่ทับซ้อนกันของ 3 องค์ประกอบหรือพื้นที่แรเงาในภาพ กล่าวคือ มีการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม และมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติถือเป็นพื้นฐานของมนุษยชาติ หากธรรมชาติถูกทำลายจากภัยพิบัติหรือน้ำมีมลพิษจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจโดยรวม กล่าวคือ หากมีนโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจ นโยบายนั้นต้องไม่ส่งผลกระทบทางลบในทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ในทำนองเดียวกัน นโยบายการพัฒนาสังคมหรือสิ่งแวดล้อมจะถือว่ายั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อไม่ส่งผลกระทบทางลบต่อมิติอีก 2 มิติ เนื่องเพราะการพัฒนาที่ยั่งยืนมีความสัมพันธ์ และพึ่งพาซึ่งกันและกันทั้ง 3 มิติ

การพัฒนาสังคมสู่ความยั่งยืน คือการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนปัจจุบัน โดยไม่ไปทำลายความสามารถในการตอบสนองความต้องการของคนในอนาคต¹⁵

การที่สังคมไทยประสบกับภาวะความล้มเหลวในการพัฒนาสังคมสู่ความยั่งยืนนั้น นอกจากจะไม่สนใจหรือน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมนำแนวพระราชดำรัสเกี่ยวกับเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้วยังพอกพูนวิถีชีวิตที่ขัดขวางจริยธรรมในการพัฒนาอีกด้วย ซึ่งกิเลสที่เป็นเหตุขัดขวางจริยธรรมนั้นประกอบด้วย¹⁶

1. **ตัณหา** คือความอยากได้ อยากบำรุงบำเรอตัวเอง ให้มีความสุขสะดวกสบาย พร้อมทั้งวัตถุที่มากมายหลากหลายชนิด รวมเรียกว่า**อยากได้ผลประโยชน์**

2. **มานะ** คือความอยากเป็นใหญ่ อยากมีอำนาจ เพื่อครอบงำผู้อื่น ตั้งแต่ระดับบุคคล กระทั่งถึงระดับสังคมและประเทศชาติ รวมเรียกว่า **ความใฝ่อำนาจ**

3. **ทิฐิ** คือความยึดมั่นสำคัญหมาย ตลอดจนคลังไคล่ในค่านิยม แนวคิดทฤษฎี ลัทธิ ศาสนา และอุดมการณ์ต่างๆอย่างเหนียวแน่น ซึ่งนับว่าเป็นตัวร้ายที่สุดที่รองรับส้าทับปัญหาไว้ให้ ยืดเยื้อ และแก้ไขหรือคลี่คลายได้ยาก ดังกรณีที่กลุ่มพลังต่างๆมีความขัดแย้งแบ่งแยกกันในสังคมไทย ปัจจุบัน

อุปสรรคที่ขวางกั้นการพัฒนาสังคมให้เกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน นอกจากคนในสังคมที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการสังคมมีกิเลส 3 ประการ คือ ตัณหา มานะ และทิฐิแล้ว กระแสการพัฒนาสังคมที่เน้นความทันสมัยเพียงอย่างเดียว ได้ทำลายโครงสร้างสังคมไทยให้พังทลายแทบหมดสิ้น การพัฒนาสังคมจึงกลายเป็นการทำลายสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง ด้วยเหตุนี้ การจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) รวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) หรือแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) จึงมีการบรรจุหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแนวทางสร้างภูมิคุ้มกันในการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) นั้นนอกจากต้องปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจแบบหลายศูนย์กลางทั้งประชาคมอาเซียน ภูมิภาคเอเชียแล้วยังต้องเตรียมความพร้อมในเรื่องเศรษฐกิจโลกอีกด้วย¹⁷

¹⁵ สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, *ท่วงอนาคตเมืองไทยพัฒนาไม่ยั่งยืน*, (กรุงเทพมหานคร : ส.เจริญการพิมพ์, 2550), หน้า 3.

¹⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *การพัฒนาที่ยั่งยืน*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), หน้า 87-88.

¹⁷ อีรพงษ์ มหาวิโร, *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559)*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เดอะบุคส์, 2555), หน้า 45.

2.1.1 การพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ภายหลังจากที่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้ามาครอบงำประเทศไทย เพื่อพัฒนาสังคมสู่ความเจริญก้าวหน้าและความทันสมัยตามนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาล ซึ่งเริ่มต้นอย่างเป็นทางการนับตั้งแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติครั้งแรกใน พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้ปรับเปลี่ยนจากประเทศที่อุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ มีศาสนาและวัฒนธรรมที่งดงาม และเรียบง่ายก็กลายเป็นประเทศที่มีแต่ความวิปริตโศกเศร้า ชัดแย้งและแตกแยกอย่างต่อเนื่อง¹⁸

เมื่อสังคมมีปัญหาประชาชนประสบกับความทุกข์ยากที่ถูกระบบ ทุนนิยมคุกคามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในพื้นที่ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในถิ่นทุรกันดารหรือชนบท จึงทรงคิดค้นวิธีการในการให้ความช่วยเหลือราษฎรให้สามารถดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย พอมี พอกิน และพอประมาณ เพื่อย้อนยุคสังคมไทยสู่วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ดังที่ ดร. วิจิตรวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ ราชบัณฑิต ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “พระบรม ราชวินิจฉัยในปัญหาความยากจนของพสกนิกรส่วนใหญ่ในชนบท แสดงออกถึงพระอัจฉริยภาพในการวิเคราะห์เชิงเศรษฐกิจที่ถ่องแท้และลึกซึ้ง อันสอดคล้องกับข้อเท็จจริง และหลักเศรษฐศาสตร์ที่เหมาะสมสำหรับใช้อธิบายปัญหาของประเทศไทย”¹⁹

ด้วยพระอัจฉริยภาพแห่งการสังเกต การคิดวิเคราะห์และใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง ทำให้พระองค์ทรงค้นพบความจริงในเศรษฐกิจว่า “เศรษฐกิจในชนบทเป็นปัญหาพื้นฐานของเศรษฐกิจประเทศไทย ซึ่งต้องการความรู้ในข้อมูลความเป็นจริง อีกทั้งนโยบายและมาตรการที่เหมาะสมสำหรับการดูแลแก้ไข”²⁰

ประเทศไทยตลอดระยะเวลาตั้งแต่เริ่มต้นการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ซึ่งเกิดขึ้นในรัฐบาลสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) มีลักษณะการพัฒนาที่มุ่งเน้นเรื่องโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรม เพื่อยกระดับสภาพภาพของประเทศให้เทียบเท่ากับนานาชาติอื่น ๆ จนละเลยการพัฒนาคนหรือทรัพยากรมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 จึงได้สรุปเหตุการณ์และสภาพความเป็นจริงของการพัฒนาประเทศตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เพื่อจะได้เป็น

¹⁸ อุดมพร อมรธรรม, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพระเจ้าอยู่หัว, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, 2537), หน้า 9.

¹⁹ อ่างแล้ว, อุดมพร อมรธรรม, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพระเจ้าอยู่หัว, หน้า 10.

²⁰ อ่างแล้ว, อุดมพร อมรธรรม, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพระเจ้าอยู่หัว, หน้า 11.

แนวทางในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงที่สังคมไทยพึงประสงค์

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ได้สรุปผลการพัฒนาประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมาเป็นประโยชน์แต่มีความหมายที่ลึกซึ้งซึ่งจนมีนักวิชาการนำไปกล่าวถึงในวาระต่างๆมากมายคือ “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน”²¹

อย่างไรก็ดี แม้จะมีการปรับปรุงแก้ไขแนวทางในการพัฒนาประเทศให้เกิดความสมดุลหรือเจริญเติบโตอย่างยั่งยืน โดยมีการอัญเชิญหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ก็ตาม แต่ทว่าความเจริญก้าวหน้าอย่างก้าวกระโดดเพื่อนำประเทศสู่เศรษฐกิจแบบใหม่ หรือประเทศอุตสาหกรรมแบบใหม่ อย่างร้อนแรง และสะสมมาอย่างต่อเนื่อง จึงเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ หรือวิกฤติต้มยำกุ้งขึ้นใน พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นปีแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และผลจากวิกฤตเศรษฐกิจในครั้งนี้ ทำให้เศรษฐกิจไทยตกต่ำหรือทรุดลงนานถึง 5-6 ไตรมาส ค่าเงินบาทอ่อนตัวลงตามลำดับ จาก 25.60 บาทต่อดอลลาร์สหรัฐลดลงต่ำถึง 56 บาทต่อดอลลาร์สหรัฐในไตรมาสแรกของ พ.ศ. 2541 รวมทั้งต้องปิดสถาบันการเงินถึง 56 แห่ง²²

2.1.2 ความเป็นมาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสหลายครั้งเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ให้พออยู่พอกิน มีภูมิคุ้มกัน และพึ่งตนเองได้ ทั้งนี้เพื่อรับกับสถานการณ์และวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งนับวันแต่จะทวีความรุนแรงมากขึ้นโดยลำดับ เมื่อมีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตแล้ว แม้จะเกิดวิกฤตเศรษฐกิจก็จะไม่ส่งผลกระทบต่อประเทศและประชาชน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2517 ซึ่งมีสาระสำคัญตอนหนึ่งว่า²³ “...ขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพออยู่พอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ที่มีความพออยู่พอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้ารักษาความพออยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้ ประเทศต่างๆในโลกนี้ กำลังตกกำลังแย่ กำลังยุ่ง เพราะแสวงหาความยิ่งยวดทั้งในอำนาจ ทั้งในความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ทางอุตสาหกรรม ทางลัทธิ

²¹ สมพงษ์ ดุลยอนุกิจ, สังคมศาสตร์กับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2549), หน้า 168.

²² ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2554), หน้า 9.

²³ มานิต กิตติจุงจิต, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: วิถีชีวิตแห่งความสมดุล, (กรุงเทพมหานคร: กิจอักษร, 2555), หน้า 12.

ฉะนั้นถ้าทุกท่านช่วยกันรักษาส่วนรวมให้อยู่ดีกินดีพอสมควร ขอย้ำ พอควร พออยู่ พอกิน มีความสงบ ไม่ให้คนอื่นมาแย่งคุณสมบัตินี้จากเราไปได้ ก็จะเป็นของขวัญวันเกิดที่ถาวรที่จะมีคุณค่าอยู่ตลอดกาล”

เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจใน ปี พ.ศ. 2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” แก่คณะบุคคลต่างๆที่เข้าเฝ้าถวายชัยมงคลเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลา ดุสิตาลัย สวนจิตรลดาพระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ซึ่งมีสาระสำคัญตอนหนึ่งว่า²⁴ “...ความจริงเคยพูดเสมอในที่ประชุมอย่างนี้ว่าการเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้น หมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง อันนี้เคยบอกไว้ ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เองอย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนักอย่างที่ท่านนักเศรษฐกิจต่างๆก็มาบอกว่าล้าสมัย จริงอาจจะล้าสมัยคนอื่นเขาต้องการมีเศรษฐกิจที่ต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียกว่า เป็นเศรษฐกิจการค้า ไม่ใช่เศรษฐกิจความพอเพียง เลย์รู้สึกว่ามันไม่หรูหรา แต่เมืองไทยเป็นประเทศที่มีบุญอยู่ว่าผลิตให้พอเพียงได้ อย่างข้าวที่ปลูกเคยสนับสนุนให้ปลูกข้าวให้พอกินกับตัวเองแต่ละครอบครัวเก็บเอาไว้ในยุ้งเล็กๆแล้วถ้ามีพอมือขาย แต่คนอื่นกลับบอกว่าไม่สมควร โดยเฉพาะในทางภาคอีสาน เขาบอกว่าต้องปลูกข้าวหอมมะลิเพื่อจะขาย อันนี้ถูกต้อง ข้าวหอมมะลิขายได้ดี แต่เมื่อขายแล้วจะบริโภคเองต้องซื้อ ต้องซื้อจากใคร ทุกคนก็ปลูกข้าวหอมมะลิในภาคอีสานส่วนมากเขาชอบบริโภคข้าวเหนียว ซึ่งใครจะเป็นคนปลูกข้าวเหนียวเพราะประกาศโฆษณาว่า คนที่ปลูกข้าวเหนียวเป็นคนโง่ อันนี้เป็นสิ่งที่สำคัญ เลย์ได้สนับสนุนบอกว่า ให้เขาปลูกข้าวบริโภคเขาจะชอบข้าวเหนียวก็ปลูกข้าวเหนียว เขาจะชอบปลูกข้าวอะไรก็ตาม ให้เขาปลูกข้าวอย่างนั้นและเก็บไว้เพื่อจะบริโภคตลอดปี ถ้ามีที่จะทำนาปรัง หรือมีที่มากพอสำหรับปลูกข้าวก็ปลูกข้าวหอมมะลิเพื่อที่จะขาย...”

แม้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ล้ำค่าที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรได้ทรงพระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทยมาตั้งแต่ พ.ศ.2517 รวมทั้งได้ทรงเน้นย้ำในวโรกาสต่างๆมาอย่างต่อเนื่อง

ตลอดระยะเวลาที่ทรงครองราชย์ก็ตาม แต่ทว่ารัฐบาลเกือบทุกยุคและทุกสมัยไม่ค่อยใส่ใจน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมรับหรืออัญเชิญไปปฏิบัติและขยายผลอย่างเป็นกิจลักษณะอย่างมากมายก็แค่ อัญเชิญไปบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเท่านั้น สังคมไทยจึงมีปัญหาราษฎรพดทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม จนยากที่จะคลี่คลายให้หมดไปได้

²⁴ อ่างแล้ว,มานิต กิตติจุงจิต,ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: วิถีชีวิตแห่งความสมดุล, หน้า 13.

2.1.3 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ไปถึงแนวทางการดำรงชีวิต และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับ ครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติหรือรัฐเพื่อให้การพัฒนาคุณภาพชีวิต การขับเคลื่อนประเทศเป็นไปด้วยความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไม่ใช่เศรษฐกิจสำหรับคนยากจน ไม่ใช่เศรษฐกิจที่จะต้องมารัดเข็มขัด หรือตระหนี่ถี่เหนียว พระเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงสอนให้ร่ำรวยแต่เมื่อร่ำรวยแล้วต้องรักษาให้คงอยู่ ร่ำรวยแล้วต้องยั่งยืน และต้องกระจายรายได้อย่างทั่วถึง พระเจ้าอยู่หัวทรงรับสั่งให้ใช้คำสามคำเป็นหลักการและอีกสองเงื่อนไขเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต การพัฒนาประเทศ รวมทั้งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กรใดๆก็ได้ หลักการสามประการและอีกสองเงื่อนไข คือ²⁵

ประการที่หนึ่ง : ให้ใช้เหตุผลเป็นเครื่องนำทาง อย่าใช้กิเลสตัณหาเป็นเครื่องนำทาง อย่าทำตามกระแส ต้องมีความกล้าหาญเพียงพอที่จะเลือกหนทางที่จะดำเนินชีวิตโดยใช้สติปัญญา อย่างไรก็ตามในการพัฒนาประเทศ ประเทศไทยต้องการจะพัฒนาไปทางไหนไม่จำเป็นจะต้องตามกระแสของโลกต้องรักษาสติ และปัญญาให้มั่นคง

ประการที่สอง : จะทำอะไรต้องพอประมาณ การพอประมาณ คือการตรวจสอบศักยภาพของตนเองก่อนว่ามีจุดแข็งตรงไหนฐานของตนอยู่ตรงไหน การจะพัฒนาอะไรต้องดูจากศักยภาพแต่ละเรื่องว่าอยู่ที่ไหน เรามีขีดความสามารถควบคุมได้หรือไม่ และยึดเส้นทางสายกลาง ความพอดี สมดุล

ประการที่สาม : จะทำอะไรให้มีภูมิคุ้มกันตลอดเวลา เพราะไม่รู้ว่าพຽ່ງนี้จะมีอะไรเกิดขึ้น ปัจจุบันสถานการณ์ต่างๆมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้การวางแผนพัฒนาทำได้ยากมีปัจจัยความเสี่ยงอยู่ตลอดเวลา จึงต้องมีวิสัยทัศน์แล้วเดินไปสู่จุดนั้น ตัวอย่างเช่น เรื่องราคาน้ำมันต้องมองในอนาคต ถ้าน้ำมันโอดีเซลมาใช้จะช่วยลดความเสี่ยงด้านราคาน้ำมันได้หรือไม่ เป็นต้น ดังนั้นทำอะไรต้องมีภูมิคุ้มกันด้วยอีกนัยหนึ่ง ภูมิคุ้มกันก็คือการบริหารความเสี่ยงนั่นเอง

ส่วนเงื่อนไขอีกสองข้อนั้น พระองค์ท่านทรงแนะนำว่าต้องทำให้คนเป็นคนดีคือคนต้องดีด้วย ต้องมีจริยธรรมและคุณธรรม มีธรรมาภิบาล และดำเนินชีวิตด้วยความรอบรู้รอบคอบ คือต้องทันโลก อยู่ร่วมกับความเปลี่ยนแปลงของโลกได้ ไม่ใช่แยกตัวจากโลก

เมื่อประมวลแนวความคิดเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงกล่าวได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักปรัชญาในการพัฒนาชีวิตของคนในสังคมทั้งในระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับชาติ โดยมีหลักการที่สำคัญ 3 ประการและเงื่อนไขอีก 2 ประการ คือ 1) **หลักความพอประมาณ** หมายถึงความพอดีต่อความจำเป็นและความเหมาะสมกับฐานะของตนเอง ชุมชน

²⁵ สุเมธ ตันติเวชกุล, **พื้นฐานความคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2554), หน้า 40.

สิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน 2) **หลักความมีเหตุผล** หมายถึง กระบวนการในการดำเนินการพัฒนาในทุกระดับต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งข้อเท็จจริง ไม่ฝืนธรรมชาติ ไม่หลุดโลก แต่ไม่หลงโลก และต้องใช้สติปัญญาเป็นเครื่องมือที่สำคัญ 3) **หลักภูมิคุ้มกันที่ดี** หมายถึงการไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตและประกอบธุรกิจ ต้องเตรียมทางหนีที่โล่งอยู่เสมอ เพราะสังคมโลกมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เรียกว่าต้องบริหารความเสี่ยงอยู่ตลอดเวลา

นอกจากมีหลักการทั้ง 3 ประการแล้ว ยังต้องมีเงื่อนไขที่สำคัญอีก 2 ข้อ คือ 1) **คุณธรรม และจริยธรรม** และ 2) **หลักวิชาการหรือองค์ความรู้**

2.1.4 บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม

คำว่า **บทบาท** หมายถึงหน้าที่ หรือกิจกรรมได้แก่พฤติกรรมอันพึงคาดหมายของบุคคลแต่ละคนในกลุ่มหรือในสังคมหนึ่งๆ หน้าที่หรือกิจกรรมหรือพฤติกรรมดังกล่าวโดยปกติเป็นสิ่งที่กลุ่มหรือสังคมนั้นกำหนดขึ้น ด้วยเหตุนี้ บทบาทจึงเป็นแบบแห่งความประพฤติของบุคคลในสถานะหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในสถานะอีกอย่างหนึ่งในกลุ่มหรือสังคมเดียวกัน เช่น แพทย์มีบทบาทในการรักษาคนไข้ แม้การรักษาหรือปฏิบัติต่อคนไข้จะผิดแผกแตกต่างกันในแต่ละวิชาชีพ หรือแต่ละสถานพยาบาลก็ตาม แต่โดยบทบาทแพทย์ก็คือคนที่ดูแลรักษาพยาบาลผู้ป่วยเจ็บหรือคนไข้อยู่ดี เพราะการรักษาคนไข้ของแพทย์คือบทบาทที่สังคมคาดหวัง²⁶

ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์จึงหมายถึงหน้าที่ หรือพฤติกรรมในการแสดงออกทางคุณค่าหรือคุณธรรมจริยธรรมที่สังคมคาดหวัง เพราะพระสงฆ์คือผู้ประพฤติดีและปฏิบัติชอบแล้วอบรมสั่งสอนคนในสังคมให้ปฏิบัติตาม ในยุคสังคมเกษตรกรรมบทบาทพระสงฆ์คือการสร้างถาวรวัตถุ เช่น โบสถ์ วิหาร และศาลาการเปรียญ รวมทั้งการปลูกเสกวัตถุมงคลเพื่อเป็นสิริมงคลแก่คนในสังคม ควบคู่กับการอบรมสั่งสอนคนตามหลักธรรมทางศาสนา จึงมีสำนักปฏิบัติธรรมเกิดขึ้นมากมายในสังคมไทยทั้งสังคมเมืองและชนบท พระภิกษุซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นพระสังฆาธิการหรือเป็นสมภารวัด จึงไม่จำเป็นต้องศึกษาทางโลกก็สามารถเป็นผู้นำคนในชุมชนและสังคมได้ เพราะชุมชนหรือสังคม มีความศรัทธาและเชื่อมั่นในบทบาทของพระสงฆ์ซึ่งเป็นเนื่ออายุของชุมชนหรือสังคมเป็นอย่างดี

2.1.5 บทบาทพระสงฆ์ในอดีต

บทบาทพระสงฆ์ในอดีตมีความผูกพันหรือปฏิสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมอย่างใกล้ชิด เรียกว่า ที่ไหนมีชุมชนตั้งอยู่ก็จะมีวัดและพระสงฆ์เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์หรือวัดในอดีตจึงมีบทบาทที่สำคัญที่ชุมชนหรือสังคมคาดหวัง 4 ประการ คือ²⁷

²⁶ อุทัย หิรัญโต, **สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2526), หน้า 197.

²⁷ พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ, **พระพุทธศาสนากับการพัฒนา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2532), หน้า 15.

1. **กำเนิดพระและวัดในพระพุทธศาสนา** พระพุทธเจ้าเมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนากัณฑ์แรกชื่อ **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร** โปรดพวกปัญจวัคคีย์ ซึ่งประกอบด้วย โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ภายหลังแสดงพระธรรมเทศนาจบลง หนึ่งใน 5 ท่านคือ **โกณฑัญญะ** ได้ดวงตาเห็นธรรม คือบรรลุโสดาบัน พระพุทธเจ้าทรงดีพระทัย ถึงกับเปล่งพระวาจาว่า “**อัญญาสิ วัตโภ**” หลายครั้ง และเมื่ออุปสมบทแล้ว จึงมีชื่อเรียกว่า **อัญญาโกณฑัญญะ** ซึ่งเป็นพระภิกษุสงฆ์องค์แรกในพระพุทธศาสนา และมีวัดเกิดขึ้นเป็นแห่งแรกชื่อ **วัดพระเวฬุวัน** และวัดในพระพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก มีลักษณะนิเวศวิทายาอยู่ 8 ประการ คือ 1) ตั้งอยู่ไม่ห่างไกลชุมชนมากนัก 2) ตั้งอยู่ไม่ใกล้กับชุมชนมากนัก 3) สะดวกต่อการเดินทางระหว่างวัดกับชุมชน 4) เอื้อต่อการพบปะและสนทนาธรรม 5) ไม่มีสิ่งรบกวนหรือพลุกพล่าน 6) กลางคืนและกลางวันเงียบสงบ 7) ปราศจากมลพิษและสิ่งรบกวนทางจิตใจ 8) เหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิต

2. **ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน** พระสงฆ์หรือวัดกับชุมชน มีความสัมพันธ์ต่อกันเพื่อประโยชน์เกื้อกูลระหว่างกัน ดังพุทธภาษิตที่ว่า “**ภิกษุทั้งหลาย ชาวบ้านและนักบวชทั้งหลายต่างอาศัยกันและกัน ด้วยอำนาจอามิสทาน และธรรมทาน อยู่ประพาศิพรหมจรรย์ เพื่อต้องการสลัดโอฆะ เพื่อทำความสิ้นทุกข์โดยชอบด้วยอาการอย่างนี้**” หรืออย่างในสังคายนสูตร พระพุทธเจ้าได้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนหรือประชาชน ในส่วนของพระสงฆ์ที่มีต่อชุมชนประกอบด้วย 1) อบรมสั่งสอนให้ละเว้นความชั่ว 2) อบรมสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี 3) รักกนิมนต์เพื่ออนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงดงาม 4) แนะนำในสิ่งที่สังคมเปลี่ยนแปลง และตั้งอยู่ในความไม่ประมาท และ 5) บอกทางสวรรค์ให้ คือบอกอุบายในการหลุดพ้นจากปัญหาและอุปสรรคของชีวิต ในส่วนของชุมชนหรือประชาชนนั้น พึงอำนวยความสะดวกหรือเอื้อเพื่อพระสงฆ์ด้วยหลักการ 5 ข้อเช่นกัน คือ 1) กระทำต่อพระสงฆ์ด้วยจิตเมตตา 2) เจริญหรือพูดคุยกับพระสงฆ์ด้วยจิตเมตตา 3) คตินิกรลึงถึงพระสงฆ์ด้วยจิตเมตตา 4) มีความยินดีต้อนรับพระสงฆ์ด้วยความเต็มใจ และ 5) ขวนขวายหรือเตรียมอาหารคาวหวาน ซึ่งเป็นอามิสทานถวายตามโอกาสอันสมควรอย่างสม่ำเสมอ

3. **บทบาทของพระและวัดกับการพัฒนาสังคมในอดีต** ในสมัยพุทธกาล พระราชา หรือผู้ปกครองฝ่ายอาณาจักร จะมีบทบาทหน้าที่ที่มีต่อพระสงฆ์ที่สำคัญ 2 ประการ คือ²⁸

3.1 การดูแลคุ้มครองหรือถวายความอารักขาแก่พระสงฆ์ที่ประพฤติดีและปฏิบัติชอบ เพื่อให้สามารถดำรงสมณเพศอยู่อย่างปกติสุข ดังหลักของวัชชีธรรม ที่ว่า “**จักให้ความคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย โดยตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มาสู่แว่นแคว้น และที่มาแล้วพึงอยู่ในแว่นแคว้นด้วยความผาสุก**”

²⁸ อ่างแล้ว,พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ,พระพุทธศาสนากับการพัฒนา, หน้า 22.

3.2 การเข้าไปสอบถามและปรึกษาหารือข้อราชการหรือปัญหาบ้านเมืองกับพระสงฆ์ที่เรียกว่า **สมณพราหมณปริพจฉา** ซึ่งเป็นข้อหนึ่งในจกั กวตติวตรของพระราชา เพื่อให้ทราบชัดว่าสิ่งใดดีสิ่งใดไม่ดี สิ่งใดควรและสิ่งใดไม่ควร อันจะนำไปสู่ประโยชน์สุขแก่อาณาประชาราษฎร์หรือไม่อย่างไร แล้วพิจารณาไตร่ตรองยึดถือและปฏิบัติตามความเหมาะสม สำหรับพระสงฆ์นั้นเมื่อได้รับการคุ้มครองเป็นอย่างดีแล้ว ก็จะมีบทบาทต่อสังคมหรือบ้านเมือง 2 ประการ คือ²⁹

3.2.1 **บทบาทในการให้การแนะนำสั่งสอนและเผยแผ่หลักธรรมแก่ชุมชนหรือสังคม** เมื่อชุมชนหรือสังคมยึดถือปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างถูกต้องบ้านเมืองก็บังเกิดความสงบสุขเพราะประชาชนตั้งอยู่ในศีลธรรม

3.2.2 **บทบาทในการเป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่ผู้นำ ผู้ปกครอง หรือผู้บริหารบ้านเมือง** เมื่อผู้นำ ผู้ปกครอง หรือผู้บริหารบ้านเมือง มีการดำเนินนโยบายที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์แก่ประชาชน ประชาชนก็เกิดความมีขวัญและกำลังใจ รวมทั้งประทับใจต่อผู้นำ ผู้ปกครอง หรือผู้บริหารบ้านเมือง ความขัดแย้งก็หมดไป ความรักใคร่ปรองดองและความสามัคคีก็เกิดขึ้น

4. **บทบาทวัดในประเทศไทย** พระสงฆ์หรือวัดในประเทศไทยปัจจุบันมีจำนวนมาก กล่าวคือ มีพระสงฆ์ทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติกนิกายทั่วประเทศไม่น้อยกว่า 2 แสนรูป และมีวัดต่างๆที่เป็นวัดราษฎร์และวัดหลวงทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติกนิกายไม่น้อยกว่า 3 หมื่นวัด³⁰ ซึ่งแต่ละวัดจะมีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนและสิ่งแวดล้อมทางสังคม แต่โดยภาพรวมวัดในพระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันจะมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมที่สำคัญคือ

4.1 วัดเป็นแหล่งฝึกฝนอบรมกุลบุตรกุลธิดาในด้านศีลธรรม โดยเฉพาะเป็นสถานที่สำหรับการบรรพชา-อุปสมบท ของชายไทยให้เป็นพระภิกษุ-สามเณร รวมทั้งให้ความอนุเคราะห์แก่สตรีเพศที่ได้รับการบวชเป็นแม่ชีและผู้ถือศีลปฏิบัติธรรม

4.2 วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมของคนในชุมชน เช่นงานประจำปี งานปิดทองฝังลูกนิมิต งานบรรพชา-อุปสมบท งานศพ และงานพิธีกรรมอื่นๆ

4.3 วัดเป็นสถานพยาบาลผู้ป่วยเจ็บทางกายและจิต และเป็นสถานที่ผลิตวัตถุมงคล

4.4 วัดเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณรและผู้เดินทางไกล รวมทั้งเป็นโรงพยาบาลสำหรับคนทั่วไป เช่น วัดเฉลิมพระเกียรติ นนทบุรี และวัดพิชัยญาติการาม คลองสานกรุงเทพฯ

4.5 วัดเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน รวมทั้งเป็นสถานที่สำหรับจอดรถของคนในชุมชนเมือง

²⁹ อ่างแล้ว,พระมหานรงค์ จิตตโสภโณ,พระพุทธศาสนากับการพัฒนา, หน้า 23.

³⁰ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ปฏิทินศาสนา 2560, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2560), หน้า 42-504.

2.1.6 บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สังคมในยุคเกษตรกรรม พระสงฆ์มีบทบาทในด้านต่างๆ โดยเฉพาะบทบาทในการชี้้นำสังคมก่อนข้างมีประสิทธิภาพ เพียงแค่ประพฤติดี และปฏิบัติชอบสังคมก็เกิดความศรัทธาเลื่อมใส ดังกรณีบทบาทพระสงฆ์ เช่น หลวงพ่อชา สุภทโท แห่งวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน แห่งวัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

อย่างไรก็ดี บทบาทพระสงฆ์ในสังคมยุคอุตสาหกรรม และต่อเนื่องด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศหรือยุคปัจจุบัน พระสงฆ์นอกจากประพฤติดีและปฏิบัติชอบตามหลักพระธรรมวินัยแล้วยังต้องมีองค์ความรู้สมัยใหม่ควบคู่ด้วย เพราะสังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงแบบโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เป็นต้นมา กระแสการพัฒนาสังคมต้องมุ่งไปที่ความสมดุลระหว่างชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเรียกว่า การพัฒนาเชิงบูรณาการ³¹ เนื่องจากประเทศไทยประสบกับภาวะวิกฤติเศรษฐกิจอย่างรุนแรงในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาไม่สมดุลและยั่งยืน

ดังนั้น นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) เป็นต้นมา จึงได้อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนา และบริหารประเทศ ควบคู่กับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 เพื่อสร้างความสมดุล ทั้งคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) นอกจากจะมีการอัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศแล้ว ยังมีการเน้นการพัฒนาคนและสังคมไทยสู่สังคมคุณภาพ รวมทั้งการสร้างความเป็นธรรมในสังคม เพื่อให้สังคมมีภูมิคุ้มกันทั้งทางร่างกายและจิตใจควบคู่กัน³²

2.1.7 พระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมรูปแบบใหม่

การพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในอดีต มุ่งการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมเพื่ออบรมศีลธรรมและฝึกสมาธิภาวนา หรือวิปัสสนากัมมัฏฐานซึ่งอาจแบ่งรูปแบบการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในอดีตออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. เป็นผู้นำด้านพัฒนาจิตวิญญาณของคนในสังคมหรือชุมชน ประกอบด้วย

³¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549), (กรุงเทพมหานคร: สหมิตรพริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2545), หน้า 2.

³² สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559), (กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2555), หน้า 10.

- 1.1 สำนักสวนโมกขพลาราม ของท่านพุทธทาสภิกขุ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
- 1.2 สำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองป่าพง ของหลวงพ่อชา สุภทฺโท จังหวัดอุบลราชธานี รวมทั้งสายวัดป่าของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต และหลวงตามหาบัว ญาณสมปนฺโน
- 1.3 สำนักปฏิบัติธรรมสายวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร
- 1.4 สำนักปฏิบัติธรรม พุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ของหลวงพ่อสด วัดปากน้ำภาษีเจริญ รวมทั้งสายวัดพระธรรมกาย ปทุมธานีด้วย

2. เป็นผู้นำด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต และบริหารการศึกษาแก่คนในสังคม ประกอบด้วย

- 2.1 จัดการศึกษาบริการวิชาการแก่คนในสังคมทั้งด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา และวิชาการทางโลก เช่น มหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- 2.2 ตั้งมูลนิธิช่วยเหลือสังคมและชุมชน เช่น มูลนิธิกลุ่มแสงเทียน วัดบางไส้ไก่ ธนบุรี กรุงเทพมหานคร และวัดสระแก้ว จังหวัดอ่างทอง
- 2.3 ตั้งโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่เยาวชน เช่น โรงเรียนศรีธรรมราชศึกษา วัดป่าดาราภิรมย์ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ โรงเรียนเมตตาศึกษาวัดเจติยหลวง จ.เชียงใหม่ รวมทั้งโรงเรียนวินิตศึกษา จังหวัดลพบุรี เป็นต้น
- 2.4 กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนา จังหวัดสุรินทร์ และกลุ่มพระสังฆพัฒนา จังหวัดนครราชสีมา
- 2.5 กลุ่มพระสงฆ์เผยแผ่ชีวิตอันประเสริฐ (ผชป.) จังหวัดอุดรธานี และกลุ่มพระสงฆ์ส่งเสริมสมุนไพรรักษาสุขภาพ จังหวัดมหาสารคาม

บทบาทการพัฒนาสังคมและชุมชนของพระสงฆ์ในอดีต ดังกล่าวข้างต้น เป็นเพียงตัวอย่างเท่านั้นเพราะในสถานการณ์ที่เป็นจริงนั้นมีพระสงฆ์เป็นจำนวนมากที่มีบทบาทในการพัฒนาสังคมและชุมชนในระบบสังคมเกษตรกรรม ซึ่งปัจจุบันบทบาทในลักษณะดังกล่าวนี้ แม้จะยังคงมีอยู่บ้างแต่ก็ได้ปรับเปลี่ยนสู่สังคมสมัยใหม่เป็นส่วนใหญ่ เพราะสภาพสังคม เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต รวมทั้งสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาอย่างรวดเร็วนั่นเอง

การพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบัน ได้หันไปสู่ทิศทางการพัฒนาที่สัมพันธ์หรือเชื่อมโยงกับกระแสการพัฒนาสังคมแบบใหม่ คือ สร้างความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ระหว่างชีวิตกับสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชน เรียกว่า “**พัฒนาสังคมเชิงบูรณาการ**” กล่าวคือในด้านร่างกายหรือคุณภาพชีวิตเน้นหลักปรัชญาแห่งเศรษฐกิจพอเพียง เช่น พัฒน่าน้ำ ไฟ ถนน และป่า ให้มีความพอเพียงและยั่งยืน ส่วนด้านจิตใจเน้นหลักศีล 5 และอบายมุข เป็นประการสำคัญ³³ หากพระสงฆ์หรือ

³³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, พระพุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542), หน้า 95.

องค์กรสงฆ์ไม่มีบทบาทในการให้บริการสังคมในเชิงรุก คือการเสนอทางเลือกใหม่ให้กับสังคม จะถูกสังคมละเลยหรือลืมนิยามหรือบทบาทอันศักดิ์สิทธิ์ขององค์กรสงฆ์ได้ เพราะสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วบทบาทสังคมสงฆ์แบบดั้งเดิมคือ เสกๆ เป่าๆ หรือบริการวัดถ่มมรดกให้กับสังคมจะค่อยๆลดบทบาทลง

2.1.8 บทบาทพระสงฆ์ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์

พระสงฆ์ในสังคมยุคเกษตรกรรม มีการดำรงตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัย ชาวบ้านก็เกิดความศรัทธาเลื่อมใสและพร้อมจะเชื่อฟังและปฏิบัติตามแต่พระสงฆ์ในสังคมยุคอุตสาหกรรม พระสงฆ์นอกจากจะมีปฏิปทาที่สอดคล้องกับสมณภาวะแล้ว ยังจะต้องมีบทบาทในการแสดงออกหลายประการ เป็นนักเทศน์ นักสวด นักสอน และนักธุรกิจ พระสงฆ์ที่มีบทบาทในการแสดงออกที่ประทับใจชาวบ้านในชุมชนจึงมักเป็นพระสงฆ์ที่หาเงินบำรุงวัดเก่ง และมีศิลปะในการจูงใจให้คนเข้าวัดและทำบุญ อย่างยอดเยี่ยม ชาวบ้านจึงจะศรัทธาเลื่อมใส ครั้นถึงยุคสังคมโลกาภิวัตน์ ที่ชาวบ้านมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการรับรู้ข้อมูลและข่าวสารเช่น โทรศัพท์ และโทรทัศน์ บทบาทพระสงฆ์ต้องปรับเปลี่ยนจากการมีศิลปะในการจูงใจให้คนศรัทธาเลื่อมใส เพื่อหารายได้เข้าวัดและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ ต้องยกระดับพฤติกรรมสู่การพัฒนาองค์ความรู้สมัยใหม่ ควบคู่กับการชักจูงหรือเป็นผู้นำชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เรียกว่า บทบาทพระสงฆ์ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์นั้น พระสงฆ์นอกจากเป็นผู้นำคนในชุมชนพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังจะต้องหันมาปรับปรุงหรือบริหารตนเองควบคู่ไปด้วย ซึ่งหลักการบริหารตนที่สำคัญ คือ³⁴

1. **รักษาสุขภาพกาย** ได้แก่การบริหารร่างกายให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน เช่น ออกกำลังกายด้วยการบิณฑบาต หรือเดินจงกรม ฉันทอาหารที่ถูกหลักโภชนาการ บริหารเวลาให้เหมาะสม
2. **รักษาสุขภาพจิต** ได้แก่การรู้จักควบคุมอารมณ์ของตนให้เกิดความโลภ ความโกรธ และความลุ่มหลงครอบงำจิตใจ มีจิตใจที่สงบและเยือกเย็นรวมทั้งมีเมตตาต่อสรรพสัตว์
3. **รักษาสุขภาพของชุมชน** ได้แก่การเป็นที่พึ่งของคนในชุมชน เป็นแบบอย่างให้แก่คนในสังคม คือทำให้ในสังคมที่ยังไม่ศรัทธาให้ศรัทธาเลื่อมใส
4. **รักษาศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม** ได้แก่ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน และจัดภูมิทัศน์วัดให้สะอาดและร่มรื่นอยู่เสมอ เพื่อเป็นแหล่งนันทนาการทางจิตใจของคนในชุมชน
5. **ดำรงชีวิตมัคน้อยและสันโดษ** ได้แก่การดำรงตนอย่างเรียบง่าย ไม่เ้ายศเจ้าอย่างหรือไม่มีมาฆาและลุ่มหลงในลาภสักการะ และเสียสละอุทิศตนเพื่อคนในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

³⁴ พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย), การบริหารวัด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2555), หน้า 42.

สรุปได้ว่า บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ นอกจากจะเป็นผู้คงแก่เรียนหรือรู้เท่าทันโลกและสังคมแล้ว ยังต้องบริหารจัดการตนเองให้ดูดี คือเป็นแบบอย่างให้แก่คนในสังคม หรือชุมชนเพื่อให้สังคมและชุมชนเกิดความประทับใจในวัตรปฏิบัติ อันจะนำไปสู่การเป็นผู้นำของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แม้จะเกิดขึ้นจากแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่พระองค์ได้ทรงแนะนำประชาชนมานานแล้วก็ตาม แต่เพิ่งจะมีการอัญเชิญมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) จึงถือว่าเป็นทฤษฎีใหม่สำหรับสังคมไทยและเมื่อเป็นทฤษฎีใหม่จึงต้องศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมในการพัฒนา ควบคู่กับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

วัฒนธรรม คือ พลังแห่งการพัฒนาเพราะวัฒนธรรม ได้แก่การปฏิบัติหรือวิถีชีวิตของคนในชุมชนหรือสังคมซึ่งได้มาจากประสบการณ์จริง การเลือกสรร การกลั่นกรอง การทดลองใช้และการถ่ายทอด ด้วยการปฏิบัติสืบต่อกันมา อีกอย่างหนึ่งวัฒนธรรมเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เมื่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน วัฒนธรรมในท้องถิ่นต่างๆจึงแตกต่างกัน³⁵

อย่างไรก็ดี พระสงฆ์จะมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนหรือสังคมมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับหลักการในการพัฒนาตนเป็นสำคัญ และหลักการในการพัฒนาตนซึ่งเรียกว่า **วัณิธรรม** หรือ**อารยวัณิ** 5 ข้อ ประกอบด้วย³⁶

1. **ศรัทธา** ได้แก่มีความเชื่อถูกหลัก คือมีเหตุผลรองรับอย่างน้อยเพียงใด เพราะการพัฒนาต้องเริ่มต้นที่ความเชื่อมั่นหรือศรัทธา
2. **ศีล** ได้แก่วัตรปฏิบัติ หรือความประพฤติดีงาม นักพัฒนานอกจากจะมีศรัทธาแล้ว มีความน่าเชื่อถือและไว้วางใจของคนในชุมชนหรือสังคมเพียงใด
3. **สุตะ** ได้แก่ความรู้ความสามารถทักษะและประสบการณ์ ในด้านการพัฒนามีน้อยเพียงใด

³⁵ ประเวศ วะสี และคณะ, พระพุทธศาสนากับจิตวิญญาณสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539), หน้า 40.

³⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต),หลักแม่บทของการพัฒนาตน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547), หน้า 63.

4. **จาคะ** ได้แก่การมีจิตอาสา หรือการเสียสละและอุทิศตน เพื่องานในการพัฒนามีความหนักแน่นเพียงพอหรือไม่

5. **ปัญญา** ได้แก่ความตถกถกในเรื่องที่จะพัฒนา หรือความลึกซึ้งในปัญหาและอุปสรรคที่จะเกิดขึ้นจากการพัฒนา ได้เตรียมการแก้ไขหรือสร้างความเข้าใจให้กับคนในชุมชนในลักษณะใด

ดังนั้น บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมหรือชุมชนให้เกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน จึงต้องมีหลักการที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนา 5 ประการ คือ **ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา** เพื่อบูรณาการกับแนวคิดและทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นศาสตร์พระราชานี้

ศาสตร์พระราชนั้น พระองค์ท่านได้ทรงแนะนำประชาชนหรือพสกนิกรตลอดระยะเวลาเกือบ 7 ทศวรรษในการครองราชย์ ด้วยวิธีการพัฒนาใน 4 ขั้นตอน คือ³⁷

1. **ที่ขาด ก็เติมให้เต็ม** หมายความว่าในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงตระหนักถึงปัญหาพื้นฐานของคนไทยว่ามีอยู่ 3 ประการ คือ 1) โง่ 2) จน และ 3) เจ็บ ซึ่งเป็นวงจรอุบาทว์ เพราะโง่ คือไร้การศึกษา เมื่อไม่มีการศึกษาก็ไม่มีงานทำ เมื่อไม่มีงานทำก็ยากจน เมื่อยากจนก็ขาดแคลนอาหาร โรคภัยไข้เจ็บก็ตามมา จึงทรงช่วยเหลือราษฎรมาโดยตลอด

2. **ที่เต็ม ให้รู้จักพอ** หมายความว่าในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงเน้นย้ำไปที่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คนเราถ้าไม่รู้จักพอ มักจะเกิดปัญหาความฟุ้งเฟ้อตามมา เพราะเกิดความโลภจนเกินไป ดังกรณีที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ซึ่งเศรษฐกิจกำลังโชติช่วงซบเซา ก้าวหน้ากว่าเศรษฐกิจของประเทศจีน แต่เพราะเกิดความโลภ จึงเกิดปัญหาในปี พ.ศ. 2540 คือไม่รู้จักประมาณ หรือความพอดีนั่นเอง เมื่อขาดความพอดี หรือไม่รู้จักมีตัณญา ในการดำเนินชีวิต พระเจ้าอยู่หัวจึงทรงแนะนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

3. **ที่พอ ให้รู้จักแบ่ง** ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าท่านสอนว่า เมื่อได้ทรัพย์สินมาแล้วให้แบ่งปันและทำบุญ มิฉะนั้นทรัพย์สินนั้นก็ไร้ค่า เหมือนสระน้ำใสสะอาดแต่อยู่กลางป่าลึกซึ่งเต็มไปด้วยสัตว์ร้ายชุกชุม พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทำเป็นแบบอย่างในเรื่องของการแบ่งปัน ดังกรณีที่พระองค์ทรงใช้พื้นที่ในวังสวนจิตรลดาเป็นที่ทดลองเพาะปลูกพันธุ์พืชชนิดต่างๆ รวมทั้งฟาร์มโคนม โรงสี กังหันลม และอุปกรณ์ที่เรียบง่ายอื่นๆอีกมากมาย เพื่อนำร่องก่อนเป็นต้น

³⁷ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศาสตร์พระราชานี้, (กรุงเทพมหานคร :

4. **ที่แบ่งก็ให้แบ่งเป็นธรรม** หมายถึงผลแห่งการพัฒนาต้องกระจายไปให้ถึงทุกภาคส่วนของสังคม ไม่ใช่ลักษณะรวบรวบแต่จนกระจาย

ศาสตราจารย์พระราช ทั้ง 4 ชั้นดังกล่าวในหลวงรัชกาลที่ 9 ได้ทรงถ่ายทอดสู่พสกนิกรชาวไทยมาตลอดพระชนม์ชีพด้วยวิธีการ 3 ประการ คือ 1) สอนให้รู้ 2) ทำให้ดู และ 3) อยู่ให้เห็น³⁸

จึงสรุปได้ว่า การพัฒนาสังคมตามแนวศาสตร์พระราชามีหลักการที่สำคัญคือ 1) **การทำให้สังคมมีความสมบูรณ์** หรือการเติมเต็มในส่วนที่บกพร่องและขาดแคลน ได้แก่การพัฒนาอาชีพและรายได้รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำรงชีพ 2) **ยกระดับจิตใจของคนในสังคมให้มีคุณธรรมจริยธรรม และมีจิตอาสา**ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 3) **สร้างความสัมพันธ์เชิงเครือญาติหรือปณมภูมิในการอยู่ร่วมกัน** และมีน้ำใจไมตรีเสียสละและแบ่งปัน 4) **สร้างภูมิคุ้มกัน** เพื่อป้องกันความเสี่ยง ได้แก่การตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ ธนาคารข้าว และร้านค้าชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีรายได้ในการยังชีพที่คล้ายคลึงกัน หรือเท่าเทียมกัน

อย่างไรก็ดีการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ นอกจากจะคำนึงถึงหลักการ 4 ขั้นตอนตามแนวศาสตร์พระราชแล้ว ยังจะต้องยึดหลักปรัชญาในการพัฒนาสังคมหรือชุมชน พื้นฐานโดยทั่วไป 3 ประการ คือ³⁹

1. **ให้การศึกษาหรือเรียนรู้แก่คนในสังคมหรือชุมชน** หมายความว่าต้องสำรวจความต้องการ และปัญหาของคนในชุมชนว่า ชุมชนต้องการอะไรและมีปัญหาในเรื่องใด แล้วจัดลำดับความสำคัญ เพื่อกระตุ้นและเร้าความรู้สึกของคนในชุมชนให้อยากแก้ปัญหา และมีส่วนร่วมในการพัฒนา

2. **การจัดระเบียบชุมชน** หมายความว่า เมื่อรู้ปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนแล้ว ต้องอบรมและแนะนำชุมชนให้ช่วยกันหาวิธีในการแก้ปัญหา เช่น ถ้าชุมชนเกียจคร้านต้องปลูกจิตสำนึกให้เกิดความขยันหมั่นเพียร และสู้ชีวิต ชุมชนติดยาเสพติดต้องชี้ให้เห็นโทษภัยของยาเสพติด ชุมชนติดการพนันหรืออบายมุขต้องอบรมสั่งสอนโทษของการพนันหรืออบายมุข รวมทั้งรณรงค์สร้างมาตรการจูงใจให้กลับตัว เป็นต้น

3. **ลงมือดำเนินการพัฒนาอย่างเป็นกระบวนการ** หมายความว่า ในข้อที่ 3 นี้ต้องลงมือปฏิบัติ ซึ่งมีกระบวนการประกอบด้วย

³⁸ อ่างแล้ว, พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต), ศาสตร์พระราชา, หน้า 13.

³⁹ สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2544), หน้า 65-66.

- 3.1 ให้การศึกษาอบรม โดยขอความร่วมมือกับองค์กรปกครองท้องถิ่นนั้นๆ ร่วมกัน จัดหลักสูตรฝึกอบรมความรู้ต่างๆทั้งวิชาการและวิชาชีพ
- 3.2 เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่คนในชุมชน เช่น ชยัน อดทน เสียสละ และแบ่งปัน
- 3.3 กัดดัน หรือกระชับพื้นที่ เพื่อให้คนเลวลดลงและคนดีเพิ่มขึ้น
- 3.4 จัดหน่วยเคลื่อนที่ เพื่อเฝ้าระวังหรือสำรวจพฤติกรรมเกี่ยวกับปัญหาของชุมชน และการปรับตัวของคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง
- 3.5 จัดประชุมสัมมนา เพื่อชักจูงและเน้นย้ำกลุ่มเป้าหมายอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้ง สร้างเครือข่าย เพื่อขยายพื้นที่ของสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมให้เพิ่มปริมาณมากขึ้น

สรุปได้ว่า การพัฒนาสังคมหรือชุมชนนั้น พระสงฆ์เป็นกลไกที่สำคัญ เพราะสามารถเป็นตัวเชื่อมระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนเพื่อขอความร่วมมือหรือสนับสนุนได้เป็นอย่างดี ยิ่งรวมทั้งเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของคนในชุมชน การที่พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาสังคมหรือชุมชน จึงเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งของสังคมไทย ทั้งนี้เนื่องเพราะนโยบายต่างๆของรัฐไม่ว่าจะเป็นนโยบาย ประชานิยมหรือประชารัฐ ล้วนแต่ต้องเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับองค์กรสงฆ์ทั้งสิ้น หากรัฐละเลย ทรัพยากรบุคคลอันทรงค่าคือ พระสงฆ์ การพัฒนาอาจจะบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ได้ยาก

2.1.9 บทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีความสนพระราชหฤทัยและทรงตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นต้นทุนพื้นฐานของวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนโดยตรง จากการเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมราษฎรในพื้นที่ต่างๆ ทรงพบว่าปัญหาป่าเสื่อมโทรมได้ทวีความรุนแรงจะนำวิกฤตและส่งผลกระทบต่อให้เกิดปัญหาด้านอื่นๆ ตามมาเป็นลูกโซ่ไม่เฉพาะแต่ปัญหาเรื่องดินและน้ำเท่านั้น หากโยงไปถึงปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง คุณธรรม และระบบนิเวศของพื้นที่โดยรวมอีกด้วย ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงได้พระราชทานแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาป่าเสื่อมโทรม ซึ่งมีได้เป็นแนวทางปฏิบัติที่ดำเนินไปอย่างโดดเด่น อย่างเป็นเอกเทศ หากแต่ทรงบูรณาการงานพัฒนาที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เข้าไปทำงานในพื้นที่อย่างประสานสัมพันธ์กันแนวพระราชดำริด้านป่าไม้ เพื่อลดการตัดไม้ทำลายป่าและส่งเสริมให้มีการปลูกป่าในรูปแบบต่างๆ โดยการปลูกฝังจิตสำนึกให้ชุมชนเห็นความสำคัญของป่าไม้ ช่วยกันอนุรักษ์ ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าอย่างถูกวิธี เพื่อให้มนุษย์กับธรรมชาติอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและยั่งยืน โดยแนวพระราชดำริในการแก้ไข ปัญหาป่าไม้จำแนกเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้⁴⁰

⁴⁰ หนังสือพระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา, มูลนิธิพิทักษ์ของหลวงพระ
,< <http://www.manpattanalibrary.com/newsdetail.php?id=30>,>

1. การอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม

ด้วยทรงเล็งเห็นถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งส่งผลกระทบต่อความสมดุลทางธรรมชาติ จึงพระราชทานแนวพระราชดำริในการจัดการอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อมได้แก่

1.1 **การรักษาป่าต้นน้ำ** ตามหลักการขั้นพื้นฐานคือ เมื่อมีป่าก็จะมีน้ำ มีดินอันอุดมสมบูรณ์ มีความชุ่มชื้นของอากาศ และเกื้อกูลต่อการดำรงชีวิต โดยพระองค์ได้พระราชทานพระราชดำริ “**ทฤษฎีป่าเปียก**” โดยทรงให้หาวิธีให้น้ำจากป่าไหลผ่านลึกลงในใต้ดินเพื่อรักษาหน้าดินให้มีความชื้น ซึ่งเป็นกลยุทธ์ในการสร้างแนวป้องกันไฟในระยะยาวได้อีกด้วย

1.2 **การจัดการเรื่องน้ำและการสร้างความชุ่มชื้นในบริเวณพื้นที่อนุรักษ์** โดยการกักเก็บน้ำไว้บนที่สูงให้มากที่สุด แล้วจ่ายปันลดหลั่นลงมาด้วยการควบคุมและจัดการสภาวะการไหลของน้ำให้สม่ำเสมอ ด้วยการสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น หรือ **Check Dam** ปิดกั้นร่องน้ำในเขตต้นน้ำลำธารเพื่อแผ่กระจายความชุ่มชื้นออกไปให้กว้างขวาง อันจะช่วยฟื้นฟูสภาพป่าในบริเวณที่สูงให้สมบูรณ์ขึ้นเป็นภูเขาของป่าและน้ำในอนาคต

1.3 **การจ่ายปันน้ำ** เพื่อแผ่ขยายความชุ่มชื้นแก่สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ เพื่อการอุปโภคบริโภคและเพื่อการเพาะปลูกของประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง โดยการทำท่อส่งและลำเหมืองในการกระจายน้ำไปยังพื้นที่การเกษตร ซึ่งพระองค์ทรงเน้นการใช้วัสดุในพื้นที่ที่หาได้ง่ายและประหยัดเป็นหลัก

1.4 **การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ (สัตว์ป่าและอุทยาน)** โดยจัดให้มีการเพาะเลี้ยงขยายพันธุ์สัตว์ป่าให้แพร่หลาย รวมทั้งส่งเสริมให้ราษฎรเลี้ยงสัตว์ป่าเป็นอาชีพ และหากพื้นที่โครงการมีสภาพภูมิประเทศสวยงามอุดมสมบูรณ์ มีความเหมาะสมก็ให้ดำเนินการจัดตั้งเป็นวนอุทยานหรืออุทยานแห่งชาติต่อไป

1.5 **การรักษาป่าชายเลน** โดยส่งเสริมการปลูกป่าไม้ชายเลนด้วยการอาศัยระบบน้ำขึ้นน้ำลงในการเติบโต อันเป็นแนวป้องกันลมและป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งรวมทั้งเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นการช่วยสร้างความสมดุลให้แก่ธรรมชาติให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ดั้งเดิม

2. การฟื้นฟูสภาพป่าและการปลูกป่า

พระองค์มีแนวพระราชดำริในการฟื้นฟูสภาพป่าและการปลูกป่าได้แก่ **“ปลูกป่าในใจคน”** โดย การทำความเข้าใจกับราษฎรให้รู้ถึงประโยชน์ของป่าและการอยู่ร่วมกับป่าอย่างพึ่งพาอาศัย กัน ให้ราษฎรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกป่า ตลอดจนรู้จักนำพืชพรรณมาใช้สอยอย่าง ถูกต้อง ดังเช่นโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยบางทรายตอนบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดมุกดาหาร และโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่อาวอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดลำพูน **“ปลูกป่า 3 อย่าง ให้ประโยชน์ 4 อย่าง”** เป็นแนวคิดของการผสมผสานการ อนุรักษ์ดิน น้ำ และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ควบคู่กับความต้องการด้านเศรษฐกิจ ด้วยการ จำแนกป่า 3 อย่าง คือ ป่าไม้ใช้สอย ป่าไม้กิน และป่าไม้เศรษฐกิจ ซึ่งช่วยอนุรักษ์ดินและต้น น้ำลำธารด้วย **“การปลูกป่าทดแทน”** โดยการการปลูกป่าทดแทนป่าที่ถูกทำลายตามไหล่เขา และในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม นอกจากนี้ ทรงชี้แนะแนวทางโดยถือหลักให้ธรรมชาติฟื้นตัวเอง เช่น **“การปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก”** โดยการปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเติบโตของ ต้นไม้ และควบคุมไม่ให้นักเข้าไปตัดต้นไม้หรือรบกวนเหยียบย่ำต้นไม้เล็กๆ เมื่อทิ้งไว้ช่วง ระยะเวลาหนึ่ง พืช ลูกไม้ พันธุ์ไม้ต่างๆ จะค่อยๆ เจริญเติบโตและขยายพันธุ์ฟื้นตัวขึ้น เช่น โครงการศึกษาวิธีการฟื้นฟูที่ดินเสื่อมโทรมเขาชะงุ้มอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลเขา ชะงุ้ม อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

3. การพัฒนาเพื่อให้ชุมชนอยู่ร่วมกับป่าอย่างยั่งยืน

พระองค์มีพระราชดำริให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้ โดยพยายามเปลี่ยนราษฎรจากผู้บุกรุกทำลายป่า ให้กลายเป็นผู้อนุรักษ์ทรัพยากรป่าด้วยทรงตระหนักถึงการพึ่งพาของคนและป่า โดยทรงมี แนวพระราชดำริในการส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกป่าและจัดการ ทรัพยากรด้วยตนเอง ทรงแนะนำให้ตั้ง **“ป่าไม้หมู่บ้าน”** เพื่อให้ราษฎรเพาะต้นกล้าให้แก่ ราชการ เป็นการเอื้อประโยชน์ต่อกัน และเสริมสร้างคุณธรรมและจิตสำนึกเป็นปัจจัยอัน สำคัญที่จะช่วยให้ต้นน้ำลำธารยังคงอยู่ การสร้างจิตสำนึกแก่ราษฎรตามแนวพระราชดำรินี้ เป็นการดำเนินการร่วมกันที่ชาวบ้านเห็นและสัมผัสได้ ตลอดจนได้รับประโยชน์ได้จริงจาก ความอุดมสมบูรณ์ของป่า ดิน และน้ำ

การพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักการองค์ความรู้มิติที่ 5 แห่งศาสตร์ของพระราชาเรื่อง **ป่าและสิ่งแวดล้อม** พระนักพัฒนาที่อนุรักษ์ป่าและต้นน้ำ ได้นำ แนวคิดแห่งศาสตร์ของพระราชาและหลักธรรมคำสอนมาปรับใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานต่างๆ ให้เกิดประโยชน์และมีความเหมาะสมสอดคล้องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้งป้องกัน ดูแลรักษา ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ และรู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังกรณีที่บทบาทพระสงฆ์

เช่น พระครูสุจินนันทกิจ หรือ พระสมคิด จรณธมโม เจ้าอาวาสวัดโป่งคำ ต.คู่งษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน, พระครูไพบูลย์พัฒนารักษ์ เจ้าอาวาสวัดบ้านแม่เจดีย์ ต.แม่เจดีย์ อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย, พระไพศาล วิสาโล เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต อ.แก้งคร้อ จ.ชัยภูมิ และ พระชายกกลาง อภิญาโณ วัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก เจ้าของโครงการป่าเรียกนก แห่งมูลนิธิสหชาติ เป็นต้น “ต้นไม้ คือความผูกพันระหว่างชีวิตของคนกับธรรมชาติ” เป็นมุมมองของนักอนุรักษ์ อย่าง พระครูสุจินนันทกิจ หรือ พระสมคิด จรณธมโม⁴¹ เจ้าอาวาสวัดโป่งคำ ต.คู่งษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน เป็นพระนักพัฒนาที่สำคัญในการดูแลและรักษาป่าให้คงไว้ในยุคที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โครงการสวมหมวกให้ภูเขา สวมรองเท้าให้ตีนตอย ท่านมองว่าต้นไม้เป็น “ตำรา” เป็นองค์ความรู้ไปปลูกฝังให้คนสำนึกเห็นคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ คือจุดเริ่มต้นของแนวคิดพัฒนาให้ “วัดโป่งคำ” เป็นศูนย์เรียนรู้ ท่านให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับวัดและชุมชนว่าความได้เปรียบของสังคมเรา คือมีฐานวัฒนธรรมความเชื่อที่ค่อนข้างเข้มแข็งต่อผู้นำทางจิตวิญญาณ มักให้ความเชื่อถือกับพระ และให้ความสำคัญกับวัด เปรียบเสมือนบ่อเกิดความรู้ของชุมชนในแต่ละพื้นที่ จึงเกิดความคิดที่จะใช้วัดเป็นพื้นที่ให้คนได้เรียนรู้ และพยายามทำวัดให้เป็นมากกว่าวัด ในบทบาทหนึ่งจะเป็นเรื่องของความเชื่อ การปลูกฝังเรื่องบาปบุญคุณโทษ แต่อีกบทบาทหนึ่งจะเป็นเวทีเรียนรู้ของคน สร้างจิตวิญญาณให้เกิดสำนึกที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม “พระสมคิดเลยทำวัดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ เช่น อยากเรียนรู้เรื่องต้นไม้ เราก็สามารถอธิบายให้เข้าใจได้ตั้งแต่ความสำคัญที่เป็นคุณค่า และที่จะส่งผลให้เกิดมูลค่า พืชกับการดำรงวิถีของคนจะให้เกิดความยั่งยืนมั่นคงถาวรได้ต้องทำอย่างไร ทำไปทำมาระยะหลังทั้งชาวบ้านและหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องต่างให้ความสนใจ ที่นี่เลยถูกยกระดับจากวัดกลายเป็นศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ของคนในชุมชน”

อย่างไรก็ตาม กว่าจะมาเป็นภาพที่เห็นอยู่ในปัจจุบันได้นั้น พระสมคิด ยอมรับว่า เป็นเรื่องที่ยากพอสมควร เพราะปัญหาในยุคต้น หรือช่วงปี 2535 เป็นต้นมา เมื่อพูดถึงเรื่องป่าแล้วนับได้ว่าเป็นเรื่องของผลประโยชน์ ดังนั้นเมื่อเราเอาชีวิตไปผูกมัดไว้กับสิ่งเหล่านี้ จึงเท่ากับว่าเราไปขัดผลประโยชน์คนอื่น กลายเป็นความยุ่งยากระดับหนึ่ง ซึ่งความยากเหล่านี้กลายเป็นบทพิสูจน์ และท้าทายว่าจะสามารถทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่ายได้หรือไม่ เงื่อนไขหนึ่งที่พระสมคิดเข้าใจ คือการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคม ไม่สามารถดำเนินการด้วยใครคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้ ทุกฝ่ายจึงต้องมีส่วนเกี่ยวข้อง นั่นเป็นสิ่งที่จุดประกายให้เกิดการสื่อสาร “สู่เด็ก” เพื่อส่งผ่านการสื่อสารถึงผู้ใหญ่ในครอบครัว “มันทำให้เราได้เห็นข้อเท็จจริงอย่างหนึ่ง คือธรรมชาติของคนหรือไม่ว่าจะเป็นสัตว์ก็ตาม ความรักนั้นยิ่งใหญ่มาก คงมีน้อยคนนักที่จะปิดคำ

⁴¹ หนังสือพระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา, มูลนิธิปิดทองหลังพระ, < <http://www.manpattanalibrary.com/newsdetail.php?id=30>, >

ขอร้องของคนที่ตนเองรักที่สุด ซึ่งนั่นก็คือลูกของพ่อแม่ทั้งหลาย อาตมาจึงนำลูกของชาวบ้านมาปลูกฝัง แล้วกลับไปเล่าให้พ่อแม่” ผลลัพธ์ที่ตามมาคือ ในปี 2537 พระสมคิด ได้รับพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตรเชิงเดี่ยวจากชาวบ้านมาหลายหมื่นไร่ จากโครงการบิณฑบาตรป่า หลังให้เด็กเป็นสื่อเข้าไปบอกกับพ่อแม่ ท่านให้ความสำคัญกับเรื่องการปรับเปลี่ยนความคิด แต่ว่าความคิดของคนเป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนได้ยาก จึงอาจต้องมีเครื่องมือที่ช่วยในการเปลี่ยน เช่น การให้ความรู้ในเชิงเอกสาร ความรู้ในเชิงเรื่องเล่า หรือความรู้ในเชิงประวัติศาสตร์ เป็นต้น “อย่างความรู้เกี่ยวกับเรื่องน้ำ ถ้าจะบอกว่าน้ำมีสารเคมีอย่างเดียวกับชาวบ้านไม่เข้าใจหรอก เราต้องมีเรื่องเล่าว่าตั้งแต่ลำห้วยนี้มีชื่ออะไร เหตุผลที่มันชื่อนี้เพราะมันมีที่มาที่ไปแบบไหนบ้าง หรือที่มาของความเชื่อว่ามันไม่ใกล้ฝั่งถึงไม่ให้ตัด สิ่งเหล่านี้คือการนำชุดความรู้ใส่ลงไปในเรื่องเล่า”

นอกจากนี้ยังมีการใช้เรื่องของฐานข้อมูลที่เป็นเชิงประจักษ์และสามารถจับต้องได้ เช่น ตัวเลขค่าใช้จ่ายของครอบครัวในการซื้อข้าวกินแต่ละปี เพื่อช่วยวางแผนการทำเกษตรให้ชาวบ้านสามารถประหยัดค่าใช้จ่าย ซึ่งเป็นการวางแผนระยะยาวว่าในแต่ละช่วงปีจะต้องมีการทำอะไร ทั้งนี้เจ้าอาวาสวัดโป่งคำเชื่อว่า การทำสิ่งใดหากคิดจากเรื่องใหญ่ ทำเรื่องใหญ่เลยมักจะไม่ประสบความสำเร็จ ควรเริ่มขยับจากจุดเล็กๆ ก่อน แล้วจึงให้เติบโตขึ้นในวันข้างหน้า เช่นเดียวกับการรวมกลุ่มเครือข่ายชาวบ้าน เมื่อพูดแล้วคงไม่สามารถให้ทุกหมู่บ้านมารวมกันได้ทันที แต่ต้องเริ่มจากไม่กี่คน ขยายต่อไปยังครอบครัว ขยายต่อไปยังชุมชน “แต่ยุคที่มีปัญหามากที่สุด และเหมือนเอาชีวิตเข้าไปแลก คือช่วงปี 2543 เป็นต้นมา ตั้งแต่หลังยุคพองสบู่แตก ผู้คนแห่ไหลทะลักกลับบ้าน ตามมาด้วยวิวาหะบางอย่าง เช่น ไม่ให้โยมทำอย่างนี้แล้วจะให้โยมเอาอะไรกิน กรุงเทพฯเขาก็เลิกจ้าง”

อย่างไรก็ดี เมื่อได้มีการพูดคุยและตกลงร่วมกันในภายหลัง ก็ได้เกิดเป็นหลักคิดขึ้น เช่น การทำแนวกันชนเพื่อเป็นเขตไม่ให้คนลูก้าเข้าไปในป่า พร้อมกับการมีกฎระเบียบและข้อตกลง ทว่าสิ่งที่กลายเป็นคำถามต่อมาคือ เมื่อต้องการให้ชาวบ้านรักษาป่าแล้วจะให้เขาทำอะไร เพราะภาคเหนืออยู่บนที่สูง ต่างจากภาคกลาง อยู่ในที่ลุ่มสามารถทำนาได้ ท่านได้วิเคราะห์ว่า การที่เกษตรกรสามารถอยู่ได้ น่าจะมาจากองค์ประกอบ 3 อย่าง อันได้แก่ ดินดี น้ำดี และคนดี

1. **ดินดี** ประการแรกต้องทำให้ดินนิ่งก่อน คือจะต้องมีที่ดินทำกินที่แน่นอน แต่ที่ผ่านมาปัญหาของชาวบ้านคือมีที่ดินอยู่ในเขตอนุรักษ์ การทำให้นิ่งจึงต้องพูดคุยกับหน่วยงานรัฐในการผ่อนผัน ทำความเข้าใจ และสร้างขอบเขตร่วมกัน ทำให้ชาวบ้านจึงมีที่ดินเป็นหลักเป็นแหล่ง ประการต่อมาเมื่อดินนิ่งแล้วต้องทำให้ดินนุ่มด้วย คือปรับพื้นที่ให้เหมาะกับการทำเกษตร เพราะพื้นที่ลาดชันทำการเกษตรได้ยาก โดยนำหลักการ 50-30-20 มาใช้ ให้เหมาะสมกับการปลูกข้าว

2. **น้ำดี** คือการมีน้ำใช้อย่างพอเพียง ซึ่งในที่นี้เป็นการสร้างอ่างเก็บน้ำ แต่จากการถอดบทเรียนของอ่างเก็บน้ำทั่วไป หลายแห่งเมื่อถึงฤดูแล้งก็ว่างเปล่า กลายเป็นมีน้ำเฉพาะในฤดูฝน เมื่อมาคูดันต้อบเกิดที่จะทำให้มีน้ำในอ่างคือป่า ดังนั้นก่อนที่จะสร้างอ่างจึงต้องสร้างป่าด้วย จึงรับบริจาคพื้นที่รอบอ่างเพื่อสร้างเป็นป่าต้นน้ำ และเมื่อสร้างอ่างเสร็จแล้วน้ำก็มาถึง

3. **คนดี** คือการสร้างคนให้เป็นคนดี มีเป้าหมายชีวิต ซึ่งจะช่วยแก้ไขในหลายปัญหา และจำเป็นจะต้องมีการรวมกลุ่มกันเพื่อเสริมสร้างให้เกิดพลัง เช่น กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มเกษตรกรเชิงประณีต กลุ่มเกษตรกรผสมผสาน กลุ่มทำปุ๋ยอินทรีย์ กลุ่มทำปุ๋ยหมัก เป็นต้น

พระอาจารย์ได้สอนชาวบ้านเรื่องการผลิต และฝึกฝนให้ชาวบ้านเป็นผู้ประกอบการได้ด้วยที่ท่านกำลังทำอยู่ตอนนี้คือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ ซึ่งตอนนี้มีอยู่ 18 กลุ่ม พร้อมสร้างเครือข่ายจังหวัดเพื่อส่งเสริมให้มีการปลูกพืชอินทรีย์ แล้วก็ให้ชาวบ้านหาตลาด เชิญผู้ประกอบการมาพูดคุย ทำข้อตกลงร่วมกัน โดยท่านเป็นตัวกลาง ซึ่งตอนนี้ก็เริ่มต้นตัวกัน

พระครูไพบูลย์พัฒนารักษ์นิกอรรักษ์ป่าต้นน้ำ⁴² พระนักพัฒนาอีกรูปหนึ่งได้ตั้งปณิธานว่า “อาตมาตั้งปณิธานไว้ 3 ข้อคือ ข้อแรกจะบูรณปฏิสังขรณ์พุทธสถาน เสนาสนะ และก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกภายในวัดพระธาตุแม่เจดีย์ ข้อสองทำให้วัดเป็นศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยประยุกต์เข้ากับสิ่งแวดล้อม และข้อสามอรรักษ์ผืนป่าโดยรอบ ครอบคลุมพื้นที่ 7,200 ไร่ นอกพื้นที่อุทยานแห่งชาติขุนแจ และขยายไปสู่หมู่บ้านต่างๆ ภายใน ต.แม่เจดีย์ ซึ่งเป็นบ้านเกิดของอาตมา” พระครูไพบูลย์พัฒนารักษ์ (ถวัลย์ ปรกุกโม) ครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 7 ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (การอรรักษ์ป่าต้นน้ำ) ปี 2554 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.) บอกถึงจุดเริ่มต้นการอรรักษ์ป่าต้นน้ำ ปณิธานข้างต้นเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2518 พระครูไพบูลย์ พัฒนารักษ์ ได้อุปสมบทที่วัดบ้านแม่เจดีย์ ต.แม่เจดีย์ อ.เวียงป่าเป้า จ.เชียงราย และไปเห็นวัดพระธาตุแม่เจดีย์มีสภาพทรุดโทรม เจดีย์ภายในวัดซึ่งมีอายุเก่าแก่หักชำรุดและป่าโดยรอบเสื่อมโทรม จึงชักชวนผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ร่วมกันบูรณปฏิสังขรณ์วัดควบคู่ไปกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการอรรักษ์ป่าโดยรอบด้วยการขออนุญาตกรมทางหลวงชนบทและกรมป่าไม้ ขุดถนนบางส่วน โดยมีขนาดกว้าง 3 เมตรครึ่ง ระยะทางยาว 5 กิโลเมตร เพื่อแบ่งเขตให้ชัดเจนระหว่างป่าอรรักษ์กับพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน จะได้ไม่เกิดการบุกรุกป่า

นอกจากนี้ พื้นที่ใดที่เป็นเขตป่าอรรักษ์ก็ได้จัดสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ ไว้ เช่น ปางสมาธิ ปางป่าเลไลยก์ ปางประทานพร รวมทั้งพระสังกัจจายน์ เพื่อเตือนชาวบ้านไม่ให้เข้าไป

⁴² พระครูไพบูลย์พัฒนารักษ์นิกอรรักษ์ป่าต้นน้ำ, <<http://www.komchadluek.net>>.

รบกวนในบริเวณดังกล่าว ซึ่งเป็นการนำพระพุทธศาสนามาช่วยเตือนสติการอนุรักษ์ป่าไม้ ตั้งแต่ปี 2531 จนถึงปัจจุบัน ทำให้ขณะนี้ถนนแบ่งเขตระหว่างป่าอนุรักษ์บริเวณวัดพระธาตุเจดีย์กับพื้นที่ทำกินของชาวบ้านได้รับการขุดขยายเพิ่มระยะทางเป็น 60 กิโลเมตร และโครงการป่าชุมชนขยายครอบคลุมทั้ง 14 หมู่บ้านใน ต.แม่เจดีย์ อีกทั้งได้เผยแพร่แนวคิดในการอนุรักษ์ป่าไปสู่จังหวัดต่างๆ

ขณะเดียวกันได้อบรมธรรมะให้แก่นักเรียนโรงเรียนต่างๆ ใน ต.เวียงป่าเป้า เพื่อให้นักเรียนนำความรู้และแนวคิดนี้กลับไปถ่ายทอดสู่พ่อแม่และผู้ปกครอง ช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้ จัดโครงการต่างๆ เช่น การพานักเรียนเดินป่าเพื่อศึกษาธรรมชาติและบอกเล่าถึงคุณค่าของป่าไม้ การชักชวนชาวบ้านอนุรักษ์ป่าต้นน้ำผ่านกิจกรรม เช่น การปลูกป่า การบวชป่า รวมถึงโครงการวังมัจฉา โครงการเชื่อนดอยงู โครงการบ้านชุมชนเมืองเย็น เพื่อสร้างแหล่งเก็บกักน้ำไว้ใช้ประโยชน์ และสวนสาธารณะซึ่งมีพืชสมุนไพรและไม้ผลต่างๆ

ป่าไม้ให้ประโยชน์แก่มนุษย์มากมาย ให้ทั้งอากาศ น้ำ อาหาร ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย การอนุรักษ์ป่านั้น อาตมายึดแนวทางท่านปัญญาั่นทกิกขุ ท่านพุทธทาสภิกขุ และท่านกิตติวุฑฒิกิกขุ ที่เป็นอาจารย์ของอาตมา หลักการมีส่วนร่วมคิดร่วมทำ พระต้องเป็นผู้นำและเข้ากับชาวบ้าน ชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ดึงพวกเขาเหล่านี้มาร่วมเป็นขบวนการอนุรักษ์ป่า และนำพระพุทธศาสนา มาช่วยอนุรักษ์ป่าไม้ เพราะพระพุทธเจ้าท่านประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนาและปรินิพพานในป่า พระองค์ไม่เคยสอนให้ทำลายป่าแต่สอนให้ช่วยกันรักษาป่า" พระครูไพฑูริย์พัฒนาภิรักษ์ บอกถึงหลักในการอนุรักษ์ป่า "อยากให้กรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติฯ และกรมทางหลวงชนบท ร่วมกันสำรวจพื้นที่ทำกินของชาวบ้านกับป่าอนุรักษ์ในแต่ละตำบล อำเภอภายในจังหวัดต่างๆ แบ่งพื้นที่ให้ชัดเจนด้วยการขุดถนนแบ่งเขตเพื่อป้องกันการบุกรุกป่าทำเป็นที่ทำกิน รีสอร์ท รณรงค์เผยแพร่ความรู้ให้ชาวบ้านได้เข้าใจและเห็นถึงคุณค่าของป่าไม้เพื่อช่วยกันอนุรักษ์ แต่ละพื้นที่ไม่ควรให้เจ้าหน้าที่อนุรักษ์ป่าไม่อยู่ปฏิบัติหน้าที่นานเกิน 2 ปี ต้องใช้กฎหมายลงโทษอย่างจริงจังกับผู้ที่ตั้งใจบุกรุกป่าเพื่อทำที่ทำกิน รีสอร์ท เพราะชุมชนเปรียบเสมือนรั้วล้อมป่า คอยรักษาต้นน้ำ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไว้ให้ลูกหลานได้อย่างยั่งยืน

พระไพศาล วิสาโล⁴³ พระนักพัฒนาเพื่ออนุรักษ์ป่าให้สมบูรณ์ วัดป่ามหาวันก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2514 ในช่วง 14 ปีแรกไม่มีผู้มีพระมาพำนัก แต่หลังจากปี 2528 ก็มีพระสงฆ์มาอยู่ประจำ นอกจากการส่งเสริมปฏิบัติธรรมแล้ว งานหลักอีกงานหนึ่งของวัดป่ามหาวันคือการอนุรักษ์ป่าภูหลง ซึ่งเป็นป่าที่สมบูรณ์ที่สุดบนเทือกเขาภูแลนคา (หากไม่นับอุทยานตาดโตน) เป็นต้นกำเนิดของลำห้วยหลายสาย ซึ่งไหลรวมกันเป็นสายน้ำลำปะทาวและลงสู่แม่น้ำชี อันเป็นแม่น้ำสายหลักสายหนึ่งที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนอีสานตอนบน ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาภูหลงประสบภัยคุกคามทั้งจากผู้ลักลอบตัดไม้ พรานล่า

⁴³ ไพศาล วิสาโล “รักษาป่าคือการรักษาธรรม”, 2552, <www.visalo.org>.

สัตว์ และไฟฟ้า(ที่มาจากไร่ข้างเคียง) จนปัจจุบันยังคงสภาพป่าสมบูรณ์เพียง 2,000 ไร่ ส่วนพื้นที่อีก 1,500 ไร่กลายเป็นทุ่งหญ้าโล่งเตียน ถูกล้อมรอบด้วยพื้นที่ทำกินของชาวบ้านครอบคลุม 3 อำเภอ ปัญหาดังกล่าวรุนแรงมากขึ้นเนื่องจากบริเวณโดยรอบนั้นถูกแผ้วถางจนไม่เหลือสภาพป่า ทำให้ผู้คนหันมาหาประโยชน์จากป่าภูหลงแทน

นับตั้งแต่ปี 2533 ชาวบ้านตาดรินทอง ได้จัดตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าขึ้น โดยร่วมมือกับคณะสงฆ์วัดป่ามหาวัน หน้าที่หลักคือปกป้องและฟื้นฟูป่าภูหลง นอกจากการลาดตระเวนเพื่อป้องกันการลักตัดไม้และล่าสัตว์แล้ว ในช่วงหน้าร้อนงานที่ต้องระดมคนเป็นพิเศษคือการป้องกันไฟป่า มีการทำแนวกันไฟรอบป่า และร่วมกันดับไฟป่าซึ่งเกิดจากพรานล่าสัตว์และจากไร่ข้างเคียง ในช่วงหน้าฝน กิจกรรมหลักคือการปลูกป่า นอกจากการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าโดยตรงแล้ว ทางวัดยังร่วมกับชาวบ้านจัดทำโครงการพัฒนาชุมชน เช่น ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนเกษตรอินทรีย์และการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ รวมทั้งการสนับสนุนกลุ่มเยาวชนเพื่อร่วมฟื้นฟูชุมชน การอนุรักษ์ป่าถือว่าเป็นงานสำคัญของวัด มิใช่เพียงเพราะป่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตเท่านั้น หากป่ายังเป็นสถานที่ที่เอื้อต่อการบำเพ็ญกรรมฐานเพื่อเจริญสมาธิและปัญญา ป่าที่สงบสงัดนอกจากช่วยให้จิตสงบได้ง่ายแล้ว ยังเอื้อต่อการมองเห็นธรรมชาติของจิตใจด้วย ในเมื่อป่ามีคุณค่าเช่นนี้ เราจึงควรช่วยกันอนุรักษ์ป่า มิใช่เพื่อประโยชน์ของเราและอนุชนรุ่นหลังเท่านั้น หากยังเพื่อรักษาธรรม และเป็น การตอบแทนคุณของธรรมชาติด้วย

ปลูกต้นไม้ในป่า ปลูกธรรมในใจ ธรรมชาติแวดล้อมวิฤตก็เพราะธรรมชาติภายในของผู้คนเสียสมดุล พูดอีกอย่างก็ได้ว่า ความผันผวนปรวนแปรของธรรมชาติแวดล้อมทุกวันนี้เป็นผลมาจากความผันผวนปรวนแปรของธรรมชาติภายในผู้คน เป็นเพราะผู้คนมีความทุกข์ อ้างว้าง และว่างเปล่าในส่วนลึกของจิตวิญญาณ จึงพยายามหาวัตถุมาเติมเต็ม แต่ไม่ว่าจะแปรธรรมชาติเป็นสิ่งเสพ และทรัพย์สินเงินทองมากมายเพียงใด จิตวิญญาณก็ไม่เคยเติมเต็มเสียที ธรรมชาติแวดล้อมจะไม่มีวันฟื้นฟูได้เลยหากธรรมชาติภายในของผู้คนไม่คืนสู่สมดุลหรือความปกติ ด้วยเหตุนี้ธรรมะจึงเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง ธรรมชาติกับธรรมะแยกจากกันไม่ออก หากจะฟื้นฟูธรรมชาติได้ก็จำเป็นต้องฟื้นฟูธรรมในใจของผู้คน นั่นคือทำให้ผู้คนกลับมาตระหนักถึงความเป็นจริงว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ อยู่ได้เพราะธรรมชาติ และดังนั้นจึงควรสำนึกในบุญคุณของธรรมชาติ ขณะเดียวกันธรรมยังช่วยให้เรารู้จักพอ มีชีวิตที่เรียบง่ายได้โดยไม่ต้องฝืนใจ เพราะสามารถเข้าถึงความสุขที่ประณีต ความสุขอันประณีตนั้นไม่ต้องอาศัยการเสพหรือมีวัตถุ แต่เกิดจากการมีจิตใจที่สงบเย็น จากการทำความดี จากการเห็นรอยยิ้มแห่งความสุขของผู้คนอันเป็นผลจากความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลของเรา รวมทั้งจากความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ เราทุกคนย่อมโหยหาความสุข และการที่เราพากันไปแสวงหาความสุขจากวัตถุ ก็เพราะเราไม่รู้จักหรือไม่สามารถเข้าถึงความสุขอันประณีต แต่เมื่อใดก็ตามที่เราเข้าถึงความสุข

อันประณีตได้ ความสุขจากวัตถุจะมีเสถียรน้อยลง ความสุขอันประณีตเกิดจากเข้าถึงธรรม เมื่อเรารู้จักพอ ความสุขก็เกิดขึ้นได้ง่าย และเมื่อจิตใจมีความสุข ความพอก็เกิดขึ้นได้ไม่ยาก ไม่มีความจำเป็นต้องเบียดเบียนธรรมชาติเพื่อปรนเปรอกิเลสหรือสนองความสุขอย่างหยาบ ๆ อีกต่อไป ทำให้มีชีวิตที่บรรสานสอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อม ใจที่มีธรรมจึงเป็นหลักประกันแห่งการรักษาคุ้มครองธรรมชาติที่ดีที่สุด

รักษาป่า คือการรักษาธรรม ป่ามิใช่เป็นแค่ต้นกำเนิดของแม่น้ำลำธารเท่านั้น หากยังเป็นต้นกำเนิดของพุทธศาสนาเลยก็ว่าได้ ดังจะเห็นได้ว่าพุทธประวัติสัมพันธ์กับป่าโดยตลอด พระพุทธองค์ไม่เพียงประสูติใต้ต้นไม้ หากยังบำเพ็ญเพียรในป่าจนตรัสรู้ใต้ต้นไม้ และแสดงปฐมเทศนาในป่า และบำเพ็ญพุทธจริยาในป่าเกือบจะตลอดพระชนม์ชีพ จนสุดท้ายก็ปรินิพพานใต้ต้นไม้ กล่าวได้ว่าถ้าพระพุทธองค์ไม่ได้มาบำเพ็ญเพียรในป่า ก็คงยากที่จะเห็นธรรม เพราะอะไร เพราะธรรมะกับธรรมชาติเรื่องเดียวกัน เมื่อเราเพ่งพิจารณาธรรมชาติภายนอกอย่างลึกซึ้ง เราก็เห็นธรรมชาติภายใน คือเห็นธรรม ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจึงนิยมมาอยู่ป่า หรือใช้ป่าให้เป็นวัด ทั้งนี้เพื่ออาศัยธรรมชาติช่วยกล่อมเกล่าจิตใจจนเกิดความรู้ความเข้าใจกระจ่างแจ้งในชีวิตพระสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาลท่านชื่นชมการอยู่ป่า บางท่านได้อุทธานออกมาเป็นบทกวีที่ไพเราะมีผู้แปลไว้ดังนี้

“ยามสายลมเย็นพลิ้วอ่อน
กลืนอบอวลจรไปทั่วทิศ
ฉันนั่งสงบจิตบนยอดผา
เพียรขจัดอวิชชา ไปจากจิตใจ”

การมาอยู่ป่า ท่ามกลางความเงิบสาดของธรรมชาติ ช่วยน้อมจิตให้สงบ ทำให้เกิดความสุขที่ลุ่มลึก ขณะเดียวกันก็สามารถทำให้เกิดปัญญาประจักษ์แจ้งในสัจธรรม กล่าวคือเห็นว่าสิ่งทั้งปวงล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไม่ใช่ว่าตัวตนที่จะยึดมั่นได้ ปัญญาดังกล่าวจะช่วยให้เรา และเห็นว่าธรรมชาติภายในกับธรรมชาติภายนอกเป็นหนึ่งเดียวกัน เรากับเขามิได้แยกจากกันถึงตอนนั้นเรามีต้นธารภายในที่จะช่วยหล่อเลี้ยงเราในทุกที่ทุกสภาพไม่ว่าจะกระทบกระทั่งกับสิ่งใดก็ไม่ทุกข์ง่าย ๆ รู้จักปล่อยวาง ทำให้จิตมีที่พัก ไม่เตลิดเปิดเปิงไปหาเรื่องทุกข์มาใส่ตัว เอาไฟโทสะ ไพราะคะมาเผาผลาญจิตใจจนกระทั่งไม่รู้จะทำอย่างไรกับชีวิต นี่คือรากฐานของพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่งกว่าโบสถ์วิหารหรืออาคารต่าง ๆ เสียอีก กล่าวได้ว่าพุทธศาสนาจะมั่นคงก็ต่อเมื่อผู้คนเข้าถึงความสงบและความสว่างไสวทางปัญญาดังกล่าวการที่มีพระมารักษาป่า ส่วนหนึ่งก็เพื่อปฏิบัติธรรมในป่า อีกส่วนหนึ่งก็เพื่อรักษาป่าเอาไว้เพื่อผู้คนทั้งในปัจจุบันและยุคต่อ ๆ จะได้มีโอกาสสัมผัสสัมผัสกับธรรมชาติจนเข้าถึงคุณค่าอันลึกซึ้ง

ในทางจิตวิญญาณ นี่คือเหตุผลสำคัญประการหนึ่งว่าทำไมพระสงฆ์และชาวพุทธจึงควรรักษาป่า ต่อสู้กับไฟป่า และช่วยกันปลูกป่าให้ร่มครึ้ม เพราะการรักษาป่าคือการรักษาธรรม

สำนักงาน บริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 16 สาขาแม่สะเรียงจับมือ มูลนิธิสหชาติ ผุด โครงการ “ปลูกป่าเรียกนก ทำโป่งผีเสื้อ” นำร่องพื้นที่ป่า 200 ไร่ เร่งฟื้นฟูและรักษาสมดุล ของระบบนิเวศป่าไม้ จัดแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์นานาชนิดสู่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์⁴⁴ ผู้สื่อข่าวรายงาน เมื่อวันที่ 25 ต.ค.58 บริเวณสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 16 สาขาแม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน นายเกรียงศักดิ์ ถนอมพันธ์ ผอ.สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 16 สาขาแม่สะเรียง ได้นำ ข้าราชการหน่วยงานในสังกัดร่วมกิจกรรมโครงการ “ปลูกป่าเรียกนก ทำโป่งผีเสื้อ ” โดย นิมนต์พระอาจารย์ชายกลาง อภิญญาโน วัดพระราม 9 กาญจนาภิเษก ร่วมทำพิธีบรยายธรรม เรื่อง ธรรมะจากป่า การแสดงดนตรี วง “จีวันแบนด์” ร่วมขับขานบทเพลงธรรมะ พร้อมมอบเงินสมทบทุนโครงการป่าเรียกนก ให้กับทาง สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 16 สาขาแม่สะเรียง จำนวนกว่า 1 แสนบาท พร้อมกันนี้ทางสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 16 สาขาแม่สะเรียง ได้มอบต้นไม้หมากมด ต้นมหาพรหมราชินีให้กับทาง พระอาจารย์ชายกลาง อภิญญาโน จำนวน 9 ต้น โครงการปลูกป่าเรียกนก ดำเนินการในพื้นที่สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 16 สาขาแม่สะเรียง กิจกรรมประกอบด้วย การปลูกต้นไม้ เพื่อเป็นการเพิ่มแหล่งที่อยู่อาศัย และอาหารของนก ตามธรรมชาติ ทั้งเพื่อเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกรัก และหวงแหนต้นไม้ และนก เป็นสัตว์ป่าที่อยู่ตามธรรมชาติอย่างถาวร เพื่อเป็นการเพิ่มปริมาณต้นไม้ พื้นที่สีเขียว จะก่อให้เกิดความสมบูรณ์ของผืนป่า เป็นแหล่งอาหารของนก รวมไปถึงช่วยลดสภาวะโลกร้อน หลังจากนั้นคณะฯ ได้เดินทางไปยังพื้นที่ บริเวณป่าสงวนแห่งชาติแม่ยวมฝั่งซ้ายแปลง 2 มีเนื้อที่ประมาณ 200 ไร่ จุดโครงการนำร่องป่าเรียกนก และจุดเลี้ยงโป่งผีเสื้อ สำหรับโครงการปลูกป่าเรียกนก และ โป่งผีเสื้อ เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์นก และพันธุ์ผีเสื้อที่มีอยู่ในพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นการสร้างแหล่งอาหาร และเป็นที่อยู่อาศัยให้แก่สัตว์นานาชนิด ก่อให้เกิดความสมดุล ของระบบนิเวศ เพื่อเป็นประโยชน์ทางการศึกษาแหล่งเรียนรู้ และแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอนาคต โครงการปลูกป่าเรียกนก โป่ง ผีเสื้อ เป็นโครงการที่สามารถช่วยฟื้นฟูสภาพแวดล้อมได้อีกทางหนึ่ง เป็นการสร้างแหล่งอาหาร และที่อยู่อาศัยให้กับสัตว์นานาชนิด ในระบบนิเวศ ที่สำคัญบริเวณป่าแห่งนี้ สามารถใช้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้การดำเนินชีวิตของสัตว์และนกนานาชนิดได้ตัว

สรุปได้ว่าการอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมของพระสงฆ์และชุมชน เพื่อก่อให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศ เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคต โดยการใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจถึงการอยู่ร่วมกันของทั้ง

⁴⁴ โครงการปลูกป่าเรียกนก, 26 ต.ค. 2558. <www.thainews70.com>.

สิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิตที่สัมพันธ์กับป่าและน้ำ โดยมนุษย์เป็นผู้ดูแลและเอาใจใส่อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งผลต่อความเจริญและความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมทางสังคมอย่างยั่งยืน โดยการใช้หลัก ไตรสิกขา ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นการคุมประพฤติสร้างวินัยให้ชุมชนด้วยศีล ปุจฉิตสำนึกให้คน ในชุมชนตระหนักถึงประโยชน์ของป่าและน้ำ คือระบบนิเวศที่ส่งเสริมการมีชีวิตอยู่ของสิ่งมีชีวิตทุกคน และสัตว์และสร้างภูมิคุ้มกันด้วยปัญญา

2.2 แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สัมพันธ์กับ หลักพุทธธรรม

คำว่า "เศรษฐกิจพอเพียง" หมายถึง⁴⁵ เศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ เน้นการผลิตและการ บริโภคแบบพออยู่พอกินเป็นหลัก ซึ่งไม่ได้เน้นกำไรสุทธิหรือความร่ำรวยเป็นเป้าหมายสูงสุด เป็น ระบบเศรษฐกิจที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันของเราทรงดำริขึ้นมา เพื่อแสวงหา ทางออกจากวิกฤตเศรษฐกิจให้กับสังคมไทย ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ " การที่พึ่งตนเอง ได้"

เศรษฐกิจพอเพียงนี้ เน้นให้คนในชุมชนพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริโภค อย่างพอเพียง ไปจนถึงขั้นการแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพและเสริมทักษะทางวิชาการที่ หลากหลาย ใช้ชุมชนดำรงอยู่ได้ด้วยการยึดหลักแห่งความถูกต้องดีงาม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้น

วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายหลักของเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ ความสงบสุขของผู้คนในสังคม ประชาชนมีกินมีใช้อย่างเพียงพอแก่ความต้องการ ที่สำคัญต้องไม่ทำตนและผู้อื่นเดือดร้อน ซึ่ง สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาหลายประการ ดังนี้

1. หลักธรรมการพึ่งพาตนเอง (อดตา หิ อดตโน นาโถ)
2. หลักธรรมความรู้จักพอประมาณ (อดตณญุตตา)
3. หลักธรรมเรื่องราวความสันโดษ (สนตฺถุญฺญิ ปรมิ ฌนึ)
4. หลักธรรมความเป็นผู้รู้จักใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต (ธมมญญุตตา อดตณญุตตา)
5. หลักธรรมเรื่องทางสายกลาง หรือ ความพอดี (มชฌิมปฏิปทา)
6. หลักธรรมเรื่องความไม่โลภมาก (อโโลก)

อดตา หิ อดตโน นาโถ (ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน)

หลักอดตา หิ อดตโน นาโถ เป็นหลักธรรมคำสอนให้บุคคลพึ่งตนเอง ซึ่งแนวทางของระบบเศรษฐกิจ พอเพียง ก็ได้มุ่งเน้นให้พึ่งตนเองในการทำมาหาเลี้ยงชีพ ในการสร้างฐานะ และการเก็บรักษาทรัพย์ที่

⁴⁵ ยุมิ,หลักศาสนากับการพัฒนาที่ยั่งยืน, <<https://www.gotoknow.org/posts/470916>>.

หามาได้ เพื่อจับจ่ายใช้สอยในยามจำเป็น นอกจากเป็นที่พึ่งแห่งตนแล้ว จะต้องเป็นที่พึ่งของบุคคลอื่น ด้วยนอกจากในระดับบุคคลแล้วยังมุ่งเน้นให้การพัฒนาประเทศชาติให้พึ่งตนเองในลักษณะ “เศรษฐกิจพอเพียง” นั่นคือการพัฒนาที่ไม่อิงเศรษฐกิจโลกจนเกินไป

หลักสันโดษ หลักสันโดษ มุ่งให้บุคคลพึงพอใจในสิ่งที่ตนเองได้มา และใช้จ่ายในสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ ให้บุคคลรู้จักประมาณ ได้แก่ การประหยัดและรู้จักออม ไม่ฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อ มีความเป็นอยู่อย่างสงบเรียบง่าย และโปร่งใส ไม่ทะเยอทะยานต่อสู้อ และเบียดเบียนบุคคลอื่น ไม่เอาเปรียบเปรียบกัน อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข สันโดษ มีความหมาย 3 นัยคือ ยินดีสิ่งที่เป็นของตน ยินดีในสิ่งที่มีอยู่ และ ยินดีด้วยใจที่มั่นคง

หลักมัชฌิมาปฏิปทา (การปฏิบัติตนในทางสายกลาง)

มัชฌิมาปฏิปทาในทางพุทธศาสนา หมายถึง ทางสายกลาง คือ การไม่ยึดถือสุดทางทั้ง 2 ได้แก่ อัตตกลิมนถานุโยค คือ การประกอบตนเองให้ลำบากเกินไป และ กามสุขัลลิกานุโยค คือ การพัวพันในกามใน ความสบาย เป็นหลักคำสอนที่ปรากฏในพระธรรมเทศนาถ้อยคำแรกของพระพุทธเจ้า ที่ทรงแสดง แก่ปัญจวัคคีย์ คือ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร นอกจากคุณค่าขั้นสูงสุดของหลักมัชฌิมาปฏิปทา ที่เป็นไป เพื่อการพ้นทุกข์แล้ว คุณค่าในเบื้องต้น ยังเป็นไปเพื่อการรู้จักการดำเนินชีวิตให้เกิดความพอดี เป็น แนวทางของการแก้ทุกข์ที่เรียกว่า “อริยมรรคมีองค์ 8” โดยมุ่งเน้นให้มีความสุขกายและสุขใจไปด้วย ดังนี้

1. **สัมมาทิฐิ** คือ ปัญญาเห็นชอบ หมายถึง การปฏิบัติอย่างเหมาะสมตามความเป็นจริง ด้วยปัญญา
2. **สัมมาสังกัปปะ** คือ ดำริชอบ หมายถึง การใช้สมองความคิดพิจารณาแต่ในทางกุศล หรือความดีงาม
3. **สัมมาวาจา** คือ เจรจาชอบ หมายถึง การพูดต้องสุภาพ แต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม
4. **สัมมากัมมันตะ** คือ การประพฤติดีงาม ทางกายหรือกิจกรรมทางกายทั้งปวง
5. **สัมมาอาชีวะ** คือ การทำมาหากินอย่างสุจริตชน ไม่คดโกง เอาเปรียบคนอื่น ๆ มากเกินไป
6. **สัมมาวายามะ** คือ ความอุตสาหะพยายาม ประกอบความเพียรในการกุศลกรรม

7. **สัมมาสติ** คือ การไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ จิตเลื่อนลอย ดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัว อยู่เป็นปกติ

8. **สัมมาสมาธิ** คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ สงัด จากกิเลส นิเวศน์อยู่เป็นปกติ

หลักสัปปริยธรรม 7 คือ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้คนมีคุณสมบัติของคนดี ประกอบด้วย

1. **ธัมมัญญตา** – ความรู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล
2. **อัตถัญญตา** – ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์
3. **อัตตัญญตา** – ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสมและรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป
4. **มัตตัญญตา** – ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ศึกษารู้จักประมาณในการรับ และบริโภคปัจจัยสี่ คบหาสัถย์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ เป็นต้น
5. **กาลัญญตา** – ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา เป็นต้น
6. **ปริสัญญตา** – ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกริยาอย่างไร จะต้องพูดอย่างไร ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างไร เป็นต้น
7. **บุคคลัญญตา** หรือ **บุคคลปโรปรัญญตา** – ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอริยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี เป็นต้น

ทฤษฎีธัมมิกัตตะ เป็นข้อปฏิบัติสำคัญ ที่ทำให้เกิดผล คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ทำให้มีทรัพย์สินเงินทอง พึ่งตนเองได้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน บางทีเรียกว่า “หัวใจเศรษฐกิจ” โดยมีคำย่อคือ อุ อา กะ สะ ดังนี้

1. **อุฏฐานะสัมปทา (อุ)** หมายถึง การถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร รู้จักใช้ปัญญา ไตร่ตรอง พิจารณาหาวิธีการที่แยกคายในการทำงาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักดำเนินการด้านเศรษฐกิจ ทำการงานประกอบอาชีพให้ได้ผลดี

2. **อารักขสัมปทา (อา)** หมายถึง การถึงพร้อมด้วยการรักษา สามารถปกป้องคุ้มครองรักษาทรัพย์สินที่หามาได้ ไม่ให้สูญหายพินาศไปด้วยภัยต่างๆ

3. **กัลยาณมิตตตา (กะ)** หมายถึง การรู้จักคบคนดีหรือมีกัลยาณมิตร ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่ช่วยให้เจริญก้าวหน้าในวงการอาชีพนั้นๆ ทำให้รู้เห็นช่องทางและโอกาสต่างๆ ในการทำงาน ทันทต่อเหตุการณ์ ตลอดจนรู้จักปฏิบัติต่อทรัพย์สินของตนอย่างถูกต้อง ไม่ถูกมิตรชั่วชักจูงไปในทางอบายมุข ซึ่งจะทำให้ทรัพย์สินไม่เพิ่มพูนหรือมีแต่จะหดหายไป

4. **สมชีวิตา (สะ)** หมายถึง ความเป็นอยู่พอดี หรือความเป็นอยู่สมดุล คือเลี้ยงชีพแต่พอดี ไม่ให้ฟุ่มเฟือย ไม่ให้ฝืดเคือง ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีเหลือเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น

โภคาวิภาค 4 เป็นวิธีการจัดสรรทรัพย์ในการใช้จ่าย โดยจัดสรรทรัพย์ออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

1. แบ่ง 1 ส่วน เพื่อใช้บริโภคเลี้ยงตนเองให้เป็นสุข เลี้ยงดูครอบครัว และคนที่อยู่ในความรับผิดชอบให้เป็นสุข และใช้ทำความดี บำเพ็ญประโยชน์แต่สาธารณะ เป็นต้น

2. แบ่ง 2 ส่วน เพื่อจัดสรรไว้สำหรับลงทุนประกอบกิจการงานต่างๆ

3. แบ่ง 1 ส่วน เพื่อเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น เช่น เมื่อเกิดอุบัติเหตุ เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น

โภคาทิยะ 5 เมื่อมีทรัพย์สิน ควรนำมาใช้ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ประกอบด้วย

1. ใช้จ่ายทรัพย์นั้นเลี้ยงตนเอง เลี้ยงดูครอบครัว มารดาบิดา ให้เป็นสุข

2. ใช้ทรัพย์นั้นบำรุงเลี้ยงมิตรสหาย ผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข

3. ใช้ป้องกันภัยอันตรายต่างๆ

4. ทำพาลี คือ การสละบำรุงสงเคราะห์ 5 อย่าง ได้แก่ 1) อติพิบัติ (ใช้ต้อนรับแขก) 2) ญาติพิบัติ (ใช้สงเคราะห์ญาติ) 3) ราชพิบัติ (ใช้บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร) 4) เทวตาพาลี (บำรุงเทวดา) และ 5) ปุพพเปตพาลี (ทำบุญอุทิศให้แก่บุพการี)

5. ใช้เพื่อบำรุงสมณพราหมณ์

กามโภคีสุข 4 (สุขของคฤหัสถ์ 4) คือ คนครองเรือนควรจะมีความสุข 4 ประการ ซึ่งคนครองเรือนควรพยายามให้เข้าถึงให้ได้ ประกอบด้วย

1. **อติสุข** - สุขเกิดจากการมีทรัพย์ เป็นหลักประกันของชีวิต โดยเฉพาะความอุ่นใจปลาบปลื้มภูมิใจว่าเรามีทรัพย์ที่หามาได้ด้วยกำลังของตนเอง

2. **โภคีสุข** - สุขเกิดจากการบริโภคทรัพย์ หรือใช้จ่ายทรัพย์ คือ รู้จักใช้จ่ายทรัพย์นั้นให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตของตน เลี้ยงดูบุคคลอื่น และทำประโยชน์สุขต่อผู้อื่นและสังคม เป็นต้น

3. **อนนสุข** - สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ ไม่ต้องทุกข์ใจ เป็นกังวลใจเพราะมีหนี้สินติดค้างใคร

4. **อนวัชชสุข** - สุขเกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ คือ มีกายกรรม วาจกรรม มโนกรรมที่สุจริต ที่ใครจะว่ากล่าวติเตียนไม่ได้ มีความบริสุทธิ์ และมีความมั่นใจในการดำเนินชีวิตของตน

สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่าเป็นหลักเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ที่มุ่งให้มนุษย์จำกัด หรือความอยาก หรือความต้องการของตนเอง แทนการกระตุ้นค้นหาหรือความอยาก เพื่อให้เกิดการบริโภคมากขึ้น (บริโภคนิยม) เนื่องจากพระพุทธศาสนาเห็นว่าความต้องการของมนุษย์นั้นไม่มีขีดจำกัด แต่ขณะเดียวกันทรัพยากรมีขีดจำกัด หากมีการใช้เกินความจำเป็น ทรัพยากรเหล่านั้นก็จะหมดสิ้นไปในที่สุด การปฏิบัติตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องหันมาแก้ไขที่ตนเองก่อน จำกัดความอยาก ความต้องการ ให้รู้จักพอดี ไม่บริโภคเกินความพอดี หรือตกเป็นทาสของวัตถุ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่ถูกหล่อหลอม มาจากความเป็นจริงแห่งธรรมชาติ ที่มนุษย์ทุกคนต้องศึกษาให้เข้าใจ และต้องนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงความเป็นจริงของธรรมชาติ ความเป็นจริงของชีวิต ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ สิ่งใดควรยึดถือเป็นที่พึง สิ่งใดไม่ควรยึดถือเป็นที่พึง เมื่อได้ศึกษาจนเข้าใจ และนำไปปฏิบัติจนเกิดผลแล้ว จนพบความเป็นจริง

แห่งชีวิตว่าสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตคืออะไร เมื่อนั้นก็จะได้เข้าใจในหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างดี เพราะหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นนโยบายที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงของชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา นั่นเอง

2.2.1 ความสอดคล้องของหลักเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักธรรมในพุทธศาสนา

1. เน้นความเป็นเศรษฐกิจแบบองค์รวม กล่าวคือ เป็นระบบการพัฒนาชีวิตของปัจเจกชน ควบคู่กับการพัฒนาสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยมีจริยธรรมคือความเมตตา ความเกื้อกูล สงเคราะห์ ความสามัคคี ความไม่เห็นแก่ตัว ดังหลักของระบบเศรษฐกิจพอเพียงที่กล่าวไว้ว่า มนุษย์อยู่ดี ชุมชนอยู่ดี ธรรมชาติยั่งยืน
2. เป็นระบบเศรษฐกิจแบบมัชฌิมา ที่มีสัมมาอาชีวะเป็นหัวใจสำคัญ ซึ่งสามารถโยงไปสู่การที่พระพุทธศาสนามีทำที่ปฏิเสธความสุดโต่ง 2 ด้าน คือ การหมกมุ่นในกามสุขอย่างเดียว และการทรมานตนเองในรูปแบบต่างๆ
3. เป็นระบบเศรษฐกิจ ที่มุ่งพัฒนาทั้งคนและทั้งกระบวนการทางเศรษฐกิจ ซึ่งถ้าคนไทยปฏิบัติตามระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงก็จะส่งผลให้เกิดภาวะ “เศรษฐกิจงอกงาม ธรรมงอกเงย คนมีความสุข”
4. เป็นระบบเศรษฐกิจ ที่ไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน ไม่มุ่งทำลายทรัพยากรธรรมชาติ จนกลายเป็นการทำร้ายธรรมชาติ
5. เป็นระบบเศรษฐกิจที่ฝึกให้มนุษย์ตระหนักรู้ถึงศักยภาพในด้านการสามารถพึ่งตนเองได้

การอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนาบูรณาการทางเศรษฐกิจ คือหลักเศรษฐกิจสายกลาง หรือเศรษฐกิจมัชฌิมา หรือเป็นหลักคำสอนที่เป็นหัวใจที่สำคัญ หรือคุณค่าทางจริยธรรมอยู่ตรงที่การดำรงชีวิต ด้านการหาเลี้ยงชีพอย่างถูกต้องเรียกว่า **สัมมาอาชีวะ** หรือ**สัมมาเศรษฐกิจ** คำว่า “เศรษฐกิจ” มาจากคำสองคำรวมกันคือคำว่า เศรษฐ แปลว่า ดีเลิศ และว่า กิจ แปลว่า การประกอบกิจการ เมื่อนำคำสองคำมารวมกันจึงได้ความว่า การประกอบกิจการงานเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่าย จ่าย แจก การบริโภค และการใช้สอยสิ่งต่างๆ ให้ได้ผลดี ส่วนคำว่าพอเพียงหมายถึง พออยู่ พอกิน ความเหมาะสม หรือ ความพอดี และเมื่อร่วมกันจึงได้ความว่า การผลิตจำหน่าย และบริโภคอย่างพอเหมาะพอดี อย่างประเสริฐ

แนวคิดหลักของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การนำคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการประสานกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรอย่างชาญฉลาด และเป็นรูปธรรมหลักจริยธรรมดังกล่าวคือ หลักการเดินสายกลาง หรือ **มัชฌิมาปฏิปทา** ระดับโลกียธรรม คือธรรมที่

เหมาะแก่ชาวบ้านทั่วไปได้แก่ ความเป็นรู้จักพอในการบริโภคใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติ และการใช้ชีวิตแบบไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเฟ้อ ซึ่งมีลักษณะเป็นการเน้นการลด ละ เลิก อบายมุข ด้วยการประพฤติตามหลักเบญจศีล และ เบญจธรรม ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการเป็นวิถีพุทธ

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมีหลักที่เรียกว่า “ความรู้จักประมาณในการบริโภค (โภชนาเนมัตตัญญูตา) และหลักการไม่เบียดเบียนกัน ความไม่เบียดเบียนในพระพุทธศาสนา หมายถึง การไม่ทำร้ายชีวิตสัตว์ทั้งปวง (อหิงสา สัพพ ปาณานัง) ซึ่งรวมอยู่ในระบบนิเวศด้วย นับว่าเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ เป็นเศรษฐศาสตร์ที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตอย่างแท้จริง

สัมมาอาชีวะ เป็นหัวใจของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ สัมมาอาชีวะมักมาคู่กับสัมมาวาจา และสัมมากัมมันตะ สัมมากัมมันตะคือการประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่มีโทษ ไม่ผิดศีลธรรม เป็นงานที่หามาด้วยหยาดเหงื่อแรงงานของตนเองตามหลักการหาทรัพย์ที่ดีในพระพุทธศาสนา คือ การขยันทำงาน (อุฏฺฐานะสัมปทา) ประหยัดอดออม (อารักขสัมปทา) รู้จักคบเพื่อนที่ดี (กัลยาณมิตรตา) และเลี้ยงชีวิตอย่างเหมาะสม (สมชีวิตา) การเลี้ยงชีวิตอย่างเหมาะสมตรงกับ คำว่า สัมมาอาชีวะในมรรคแปด

สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีวิตที่เหมาะสม ถูกต้อง แปลอีกอย่างหนึ่งว่า เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งขยายความได้ว่า การเลี้ยงชีวิตก็คือการดำเนินชีวิตด้วยการผลิต การจำหน่าย และการใช้สอย คำว่าพอเพียง ก็คือ อย่างเหมาะสม ถูกต้อง สัมมาอาชีวะเป็นชีวิตที่ประสบความสำเร็จ

อาชีพสมบัติ หมายถึง การเลี้ยงชีวิตหรือมีอาชีพที่ดี ซึ่งตรงกันข้ามกับการเลี้ยงชีวิตที่ไม่ดี เรียกว่า อาชีพวิบัติ เป็นการประกอบอาชีพที่ไม่ดี อันจะนำชีวิตและจิตใจของเราใกล้เข้าไปสู่หายนะ อาชีพวิบัติแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. **อาชีพวิบัติโดยงาน** คือ งานชนิดนั้นไม่ได้อยู่ในตัวของมันเอง เช่น การปล้นฆ่า การลักทรัพย์ การค้าของเถื่อน ค้าอาวุธ ค้าสารเสพติด ค้ามนุษย์ เป็นต้น
2. **อาชีพวิบัติโดยการกระทำ** คือ งานดีแต่คนทำชั่ว เช่น งานราชการเป็นงานดี แต่ข้าราชการทุจริตคอร์รัปชัน งานไม่เสียแต่เสียที่คนทำ

วิธีแก้ไข คือ เราจะต้องเลือกงานที่สุจริตและทำด้วยความตั้งใจไม่คดโกง ดังนั้น จะเห็นได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วยสัมมาอาชีวะ หรือเศรษฐศาสตร์แนวพุทธอย่างชัดเจน

2.2.2 ความสอดคล้องระหว่างเศรษฐศาสตร์แนวพุทธและเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

1. ทั้งสองทฤษฎีมุ่งเน้นคุณภาพชีวิต และ คุณค่าของมนุษย์เป็นเบื้องต้น เพื่อปูทางไปสู่เป้าหมายที่สูงขึ้นไปกล่าวคือ สวรรค์และพระนิพพานในที่สุด

2. ทฤษฎีทั้งสองเน้นสัมมาเศรษฐกิจกรรม คือ เป็นเศรษฐกิจเชิงจริยธรรมที่มีเป้าหมายในการผลิต การบริโภค การสร้างงาน เป็นต้น เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจ รวมถึงสังคม ชุมชน ระบบนิเวศน์ และ ชาวโลกโดยทั่วไปด้วย

3. ทฤษฎี ทั้งสองนั้นเน้นความเป็นเศรษฐกิจแบบองค์รวม กล่าวคือ ทั้งสองเป็นระบบการพัฒนาชีวิตของปัจเจกบุคคลควบคู่กันไปกับการพัฒนาสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยมีจริยธรรมคือ ความเมตตา ความเกื้อกูลสงเคราะห์ ความสามัคคี ความไม่เห็นแก่ตัว ดังคำกล่าวที่ว่า มนุษย์อยู่ดี ชุมชนอยู่ดี ธรรมชาติยั่งยืน

4. ทฤษฎีทั้งสองเน้นคุณภาพชีวิตของสรรพสัตว์ ซึ่งหมายถึงมนุษย์และสัตว์ทั้งหมดซึ่งต่างก็รักชีวิตของตนเอง

5. ทฤษฎีทั้งสองเป็นระบบเศรษฐกิจแบบมีขั้วที่มีสัมมาอาชีวะเป็นหัวใจสำคัญ ซึ่งสามารถโยนไปสู่การที่พระพุทธศาสนามีท่าทีปฏิเสธความสุดโต่ง 2 ด้าน คือ การหมกมุ่นในกามสุขอย่างเดียว และการทรมานตนเองในรูปแบบต่าง ๆ เหมือนกับศาสนาเซนของศาสนาพุทธที่นิยมการเปลือยกาย เป็นต้น

6. ทฤษฎีทั้งสองไม่ได้เป็นเศรษฐกิจแบบระบบปิด ที่รัฐบาลของเผด็จการนิยมทำกันด้วยการปิดประเทศของตนเอง เพื่อต้องการตัดการติดต่อสื่อสารกับต่างประเทศ ด้วยเหตุผลทางการเมือง เป็นต้น และในขณะเดียวกันก็ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมและบริโภคนิยม ที่ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการบริโภคที่ไร้ขอบเขตจนเกิดการทำลายธรรมชาติ ซึ่งส่งผลก่อให้เกิดพิบัติทางธรรมชาติต่างๆ

คำว่า **การพัฒนาที่ยั่งยืน** (Sustainable Development) เป็นการสื่อถึงคนเรายุคปัจจุบันและคนรุ่นต่อไปในอนาคตด้วย เป็นการพัฒนาท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่ก้าวไปกับระบบเทคโนโลยีและกลไกของการตลาด อันก่อให้เกิดการแสวงหาอำนาจเพื่อครอบงำผลประโยชน์ของอีกฝ่ายในการแข่งขัน ไม่ว่าจะเป็นประชาสังคม (Civil Society) หรือ รัฐประชาชาติ (Nation State) ก็ตาม แต่การเข้ามามีอิทธิพลนั้นชาวโลกก็ยังคงต้องการระบบบริหารแบบ Good Governance อยู่ดี

การดำเนินชีวิตของคนเราต้องมีการพัฒนาร่างกายและสติปัญญาควบคู่กันไปพร้อมสรรพ ศาสนามีหลักธรรมคำสอนให้ก่อเกิดการพัฒนาทางด้านจิตใจ พระพุทธศาสนามีหลักพุทธธรรมที่สอนเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจคนเราเพื่อเป้าหมายคือความสงบสุข พอมิประเด็นดังนี้

1. ด้านพัฒนาคนให้มีปัญญา คนเรามีองค์ประกอบอยู่หลายประการในส่วนสำคัญที่สุดถือว่าเป็นคุณสมบัติพิเศษสุดคือปัญญา ที่ต้องพัฒนาให้รู้เท่าทัน การพัฒนาปัญญาจะได้ขยายนำพาของความรู้ที่กว้างไกลมีผลต่อการดำเนินชีวิตคนเราให้อยู่รอดในทุกสถานการณ์ในจุดสูงสุดคือการเข้าถึงพุทธภาวะ

2. **ด้านสัจธรรมเพื่อชีวิต** เมื่อคนเราได้ศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติของวิถีชีวิตอันเป็นกระบวนการของชีวิตคือ พฤติกรรมสัมพันธ์ จิต และปัญญา ทั้ง 3 ส่วนล้วนอิงอาศัยกันอยู่ เพราะปัญญาจะพัฒนาขึ้นมาแบบไร้จุดหมายไม่ได้ ด้วยทุกอย่างต้องอิงอาศัยกันและกัน พฤติกรรมมีฐานอยู่ที่จิตใจ จิตใจเป็นฐานก่อให้เกิดปัญญา เมื่อจิตใจมั่นคงปัญญาย่อมเกิดมีเพื่อข้ามพ้นมายาคติเห็นแจ้งในสัจธรรมดังกล่าว

3. **ด้านคนเป็นตัวอย่างที่ดี** ถือว่าเป็นบุคคลมีคุณสมบัติของคนดี ภาษาพระว่า สัปบุริสธรรม 7 ข้อ⁴⁶ มีหลักธรรมดังนี้

1) **ธัมมัญญตา** การรู้จักเหตุคือรู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล

2) **อัตถัญญตา** การรู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์

3) **อัตตัญญตา** การรู้จักตน คือรู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นอย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสมและรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

4) **มัตตัญญตา** การรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ เป็นต้น

5) **กาลัญญตา** การรู้จักกาล คือรู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา เป็นต้น

6) **ปริสัจญตา** การรู้จักชุมชน คือรู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้ரியที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

7) **บุคคลัญญตา** การรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอธยาศัยความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี เป็นต้น

4. **ด้านคนไปถึงเส้นชัยในชีวิต** ในวิถีชีวิตที่เจริญก้าวหน้าได้นั้นมีหลักธรรมแห่งความเจริญในชีวิตคือจักร 4 ข้อ มีดังนี้⁴⁷

1. ปฏิรูปเทสวาสะ การเลือกถิ่นที่อยู่เหมาะสม

2. สัปบุริสุปัสสยะ การคบหาคนดี

3. อัตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ถูกวิธี

⁴⁶ ที.ปา.(ไทย) 11/331.

⁴⁷ ที.ปา.(ไทย) 11/400.

4. ปุพเพตปุญญตา การมีทุนเตรียมไว้แล้ว

ในเส้นทางของความสำเร็จมีหลักอิทธิบาท 4 ข้อ ดังนี้⁴⁸

1. ฉันทะ การมีใจรัก
2. วิริยะ การมีความเพียร
3. จิตตะ การมีจิตใจที่มุ่งมั่น
4. วิมังสา การตรិตรองพิจารณาให้รอบคอบ

5. ด้านคนรู้จักหลักการเลี้ยงชีวิต คนที่รู้จักใช้รู้จักหาทรัพย์นั้นว่าเป็นคนมีหลักธรรมเป็นแง่คิดเตือนจิตใจ หลักธรรมอำนวยสุขนั้นคือ ทิฏฐธัมมิกัตถ 4 ข้อ ดังนี้⁴⁹

1. อุกุฐานสัมปทา การมีความขยัน
2. อารักขสัมปทา การรักษาสิ่งที่ได้มาแล้ว
3. กัลยาณมิตตตา การคบมิตรดี
4. สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตตาพอดี

6. ด้านการครองเรือนของคนเรา บุคคลที่ควรยึดถือเอามาเป็นแบบอย่างคือคนถือหลักธรรมคิหิสุข 4 ข้อ ดังนี้⁵⁰

1. ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์
2. ความสุขเกิดจากการจ่ายทรัพย์
3. ความสุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้
4. ความสุขเกิดจากการไม่มีโทษ

นอกจากนั้นยังดำรงตนอยู่ด้วยหลักธรรมของผู้ครองเรือน 4 ข้อ ดังนี้⁵¹

1. สัจจะ การมีความจริงใจ
2. ทมะ การฝึกฝนจิตใจตนเอง
3. ชันติ ความอดทน
4. จาคะ การเสียสละ

7. ด้านการส่งเสริมพัฒนาชีวิต ตามหลักพุทธธรรมมีคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาชีวิตอยู่มากแต่ขอแนะนำเสนอไว้เป็นเพียงตัวอย่างคือ หลักธรรมมีอุปการะมาก 2 ข้อ ดังนี้

1. สติ ความระลึกได้
2. สัมปชัญญะ ความรู้ตัวทั่วพร้อม

⁴⁸ ที.ปา.(ไทย) 11/231.

⁴⁹ อ.ง.อ.ฐก.(ไทย) 23/144.

⁵⁰ อ.ง.จ.ต.ก.(ไทย) 21/62.

⁵¹ ข.สุ.(ไทย) 25/ 311.

นอกนี้ยังมีหลักธรรมอันทำให้งดงาม 2 ข้อ ดังนี้⁵²

1. ชั้นดี ความอดทน
2. โสรจจะ ความสงบเสงี่ยม

8. ด้านทำให้คนเต็มคน เพื่อให้สังคมคนเราอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขจึงต้องปฏิบัติตามหลักศีลธรรม 5 ข้อ ดังนี้⁵³

1. จดเว้นจากการฆ่า
2. จดเว้นจากการลักทรัพย์
3. จดเว้นจากการผิดประเวณี
4. จดเว้นจากการพูดโกหก
5. จดเว้นจากการดื่มสิ่งมีเมา

9. ด้านพัฒนาชีวิตเพื่อการศึกษา เมื่อชีวิตต้องการเป็นอยู่ตลอด จะมีชีวิตรอดได้ด้วยการศึกษา ในภาษาพระว่าหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ข้อ โดยภาพรวมก็คือ⁵⁴ ศีล ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ส่วน สมาธิ ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และ สัมมาสมาธิ และท้ายสุดคือปัญญา ได้แก่ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ

สรุปได้ว่า⁵⁵ คำสอนในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงนี้ มีจุดสนใจเบื้องต้นคือ จะทำอย่างไรให้คนทุกคนมีปัจจัยสี่พอเพียงตามสภาพที่เป็นอยู่ ซึ่งเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เพราะว่าการที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างไรต่อไป เพื่อความมีชีวิตที่ดีงาม มีสังคมที่เป็นสุขนั้น ถ้าชีวิตขาดแคลนปัจจัยสี่เป็นฐานเบื้องต้นแล้ว ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยากสำหรับพระสงฆ์นั้น ชีวิตทางด้านเศรษฐกิจมีลักษณะพิเศษออกไปในแง่ที่ว่า พระสงฆ์ควรมีชีวิตที่ดีงาม มีความสุขได้ด้วยปัจจัยสี่ให้น้อยที่สุด เป็นตัวอย่างของคนที่จะมีปัจจัยสี่น้อยที่สุดก็มีชีวิตที่ดีงามและเป็นสุขได้สำหรับคนทั่วไป ท่านมุ่งให้มีปัจจัยสี่เป็นฐานเบื้องต้นในการดำเนินชีวิต เพราะเหตุผลนั้นยังจำเป็นต้องพึ่งวัตถุและทรัพย์สินเงินทองไว้ใช้จ่ายอีกมาก เช่น การเลี้ยงดูตนเอง การเลี้ยงดูครอบครัว การช่วยเหลือสังคม การสงเคราะห์พระสงฆ์ เป็นต้น สำหรับผู้บริหารประเทศ ยังมีภารกิจทางเศรษฐกิจต่อไปอีกว่าทำอย่างไรจะจัดสรรให้คนทั่วไปมีปัจจัยสี่พอที่จะเป็นอยู่ได้ มีสัมมาชีพที่จะเลี้ยงตนเองและช่วยส่งเสริมจัดสภาพสังคม ให้เอื้อต่อการที่กิจกรรมในทางเศรษฐกิจของสังคมนั้นจะดำเนินไปด้วยดีโดย

⁵² อจ.ทุก.(ไทย) 20/410.

⁵³ ที.ปา.(ไทย) 11/286.

⁵⁴ ที.ม.(ไทย) 10/ 299.

⁵⁵ พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง, <http://dharmabright.blogspot.com/2013/02/blog-post_9455.html>.

ราบรื่นไม่เกิดปัญหาการแย่งชิงเบียดเบียนซึ่งกันและกัน และไม่ให้ปัญหาทางเศรษฐกิจนั้นนำมาซึ่งความไม่สงบสุข ความเดือดร้อนในสังคม แต่จัดสรรให้ทรัพย์สินที่มีอยู่ในสังคมและความเป็นอยู่ดีทางเศรษฐกิจในสังคมนั้น เป็นปัจจัยเสริมเกื้อกูลแก่การพัฒนาศักยภาพของบุคคล ให้ทุกคนมีโอกาสพัฒนาจิตใจ พัฒนาปัญญา เพื่อความมีชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้นไป การพัฒนาตามกระแสธรรมเหล่านี้ถือว่าเป็นแก่นสารทางพุทธธรรม เพื่อพัฒนาตนเองให้หลุดพ้นเป็นอิสระ ตามหลักพุทธธรรมที่มีการพัฒนาไปถึงเส้นชัยคือนิพพานนั้นแล.

2.3 แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาสังคม

การพัฒนาสังคมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ ฉบับที่ 1 ถึงฉบับที่ 7 ทำให้ประเทศไทยประสบความสำเร็จในเรื่องของเศรษฐกิจ ประชาชนมีรายได้จากการประกอบอาชีพเพิ่มขึ้น ประเทศจัดเก็บภาษีจากผู้ประกอบการได้เป็นกอบเป็นกำมากขึ้น แต่ประชาชนประสบกับภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ คุณภาพชีวิตตกต่ำ และศีลธรรมถดถอยอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้จึงมีการสรุปบทเรียนและประสบการณ์ในการพัฒนาสังคมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ด้วยการให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาและได้อัญเชิญหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนา จนกระทั่งถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) รัฐบาลสมัย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จึงได้นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบรรจุไว้ในแผนพัฒนาประเทศอย่างเต็มรูปแบบ⁵⁶

2.3.1 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมีพระราชดำรัสแก่ชาวไทยนับตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา และถูกพูดถึงอย่างชัดเจนในวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 เพื่อเป็นแนวทางการแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเงินในเอเชีย พ.ศ. 2540⁵⁷ ให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ⁵⁸

นักวิชาการไทยหลายคนร่วมแสดงความคิดเห็น อย่างเช่น ศ.นพ.ประเวศ วะสี, ศ.เสน่ห์ จามริก, ศ.อภิชัย พันธเสน, และศ.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เชื่อมโยงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับ

⁵⁶ สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, บทสรุปสำหรับผู้บริหาร การศึกษาระบบการพัฒนาสังคมที่นำไปสู่ความมั่นคง ของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, 2550), หน้า 9.

⁵⁷ พระราชกระแสรับสั่งในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาแต่พระพุทศักราช 2517, อ่างใน ว.วชิรมณี, ความสับสนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง, เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ 15 ฉบับที่ 763 วันที่ 12-18 มกราคม พ.ศ. 2550.

⁵⁸ ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

วัฒนธรรมชุมชน ด้านสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจและสาขาอื่น ๆ มาร่วมกันประมวลเพื่อบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9⁵⁹

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ได้รับการเชิดชูจากองค์การสหประชาชาติ ว่าเป็นปรัชญาที่มีประโยชน์ต่อประเทศไทยและนานาประเทศ และสนับสนุนให้ประเทศสมาชิกยึดเป็นแนวทางสู่การพัฒนาแบบยั่งยืน โดยมีนักวิชาการและนักเศรษฐศาสตร์หลายคนเห็นด้วยกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง แต่ในขณะเดียวกัน บางสื่อตั้งคำถามถึงการยกย่องขององค์การสหประชาชาติ รวมทั้งความน่าเชื่อถือของรายงานศึกษาและทำที่ขององค์การ

การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นอันพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด...

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันพฤหัสบดีที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517⁶⁰

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ยึดหลักทางสายกลาง ที่ชี้แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติของประชาชนในทุกระดับให้ดำเนินไปในทางสายกลาง มีความพอเพียง และมีความพร้อมที่จะจัดการต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะต้องอาศัยความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน ทั้งนี้ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลและยั่งยืน เพื่อให้สามารถอยู่ได้แม้ในโลกโลกาภิวัตน์ที่มีการแข่งขันสูง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ทรงปรับปรุงพระราชทานเป็นที่มาของนิยาม "3 ห่วง 2 เงื่อนไข" ที่คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นำมาใช้ในการรณรงค์เผยแพร่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่าน

⁵⁹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, เอกสารสรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9.

⁶⁰ พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันพฤหัสบดีที่ 18 กรกฎาคม 2517.

ช่องทางสื่อต่าง ๆ อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยความ "พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน" บนเงื่อนไข "ความรู้" และ "คุณธรรม"

ดร.จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา⁶¹ ประธานคณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง อธิบายถึงการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ว่า เป็นการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวตลอดจนการใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรมประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำต่าง ๆ **ความพอประมาณ** หมายถึง ความพอดี ที่ไม่มากและไม่น้อยจนเกินไป ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่พอประมาณ **ความมีเหตุผล** หมายถึง การใช้หลักเหตุผลในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ **การมีภูมิคุ้มกันที่ดี** หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงรอบตัว ปัจจัยเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้นั้น จะต้องอาศัยความรู้ และคุณธรรมเป็นเงื่อนไขพื้นฐาน กล่าวคือ **เงื่อนไขความรู้** หมายถึง ความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังในการดำเนินชีวิตและการประกอบการงาน ส่วน **เงื่อนไขคุณธรรม** คือ การยึดถือคุณธรรมต่าง ๆ อาทิ ความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน ความเพียร การมุ่งต่อประโยชน์ส่วนรวมและการแบ่งปัน ฯลฯ ตลอดเวลาที่ประยุกต์ใช้ปรัชญา

อภิชัย พันธเสน⁶² ผู้อำนวยการสถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม ได้จัดแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็น "ข้อเสนอในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวทางของพุทธธรรมอย่างแท้จริง" ทั้งนี้เนื่องจากในพระราชดำรัสหนึ่ง ได้ให้คำอธิบายถึง เศรษฐกิจพอเพียง ว่า "คือความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภมาก และต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น"

ระบบเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน และใช้จ่ายเงินให้ได้มาอย่างพอเพียงและประหยัด ตามกำลังของเงินของบุคคลนั้น โดยปราศจากการกู้หนี้ยืมสิน และถ้ามีเงินเหลือ ก็แบ่งเก็บออมไว้บางส่วน ช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วน และอาจจะใช้จ่ายมาเพื่อปัจจัยเสริมอีกบางส่วน สาเหตุที่แนวทางการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในขณะนี้ เพราะสภาพการดำรงชีวิตของสังคมทุนนิยมในปัจจุบันได้ถูกปลุกฝัง สร้าง หรือกระตุ้น ให้เกิดการใช้จ่ายอย่างเกินตัว ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเกินกว่าปัจจัยในการดำรงชีวิต เช่น การบริโภคเกินตัว ความบันเทิงหลากหลายรูปแบบ ความสวยความงาม การแต่งตัวตามแฟชั่น การพนันหรือเสี่ยง

⁶¹ จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา, "คำปรารภ" ใน คำพ่อสอน ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพระดาบส, 2551.

⁶² อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ, สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2547.

โชค เป็นต้น จนทำให้ไม่มีเงินเพียงพอเพื่อตอบสนองความต้องการเหล่านั้น ส่งผลให้เกิดการกู้หนี้ยืมสิน เกิดเป็นวัฏจักรที่บุคคลหนึ่งไม่สามารถหลุดออกมาได้ ถ้าไม่เปลี่ยนแนวทางในการดำรงชีวิต

ดร. สุเมธ ตันติเวชกุล⁶³ เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเอง (Relative self-sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานของเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้ และ "การลงมือทำด้วยความมีเหตุมีผล เป็นคุณค่าของเศรษฐกิจพอเพียง"⁶⁴ และได้กล่าวถึงผลสำเร็จอย่างหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียงโดยองค์การสหประชาชาติ คือ "สหประชาชาติเห็นด้วยกับพระมหากษัตริย์ในเรื่องนี้ เศรษฐกิจพอเพียง โดยเริ่มใช้มาตรวัดคุณภาพชีวิตในการวัดความเจริญของแต่ละประเทศ แทนอัตราผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ซึ่งกล่าวถึงแต่ความเจริญทางเศรษฐกิจเท่านั้น

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ถูกใช้เป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทย ซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน เพื่อความอยู่ดีมีสุข มุ่งสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน หรือที่เรียกว่า "สังคมสีเขียว" ด้วยหลักการดังกล่าว แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 นี้ จะไม่เน้นเรื่องตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ยังคงให้ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ หรือระบบเศรษฐกิจที่มีความแตกต่างกันระหว่างเศรษฐกิจชุมชนเมืองและชนบท

แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยังถูกบรรจุในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในส่วนที่ 3 แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มาตรา 78 (1) ความว่า: "บริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคง ของประเทศอย่างยั่งยืน โดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวมเป็นสำคัญ"

นักคิดระดับโลกเห็นด้วยกับแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และมีการนำเสนอบทความ บทสัมภาษณ์ต่าง ๆ เช่น

⁶³ สุเมธ ตันติเวชกุล. เศรษฐกิจพอเพียง ทางเลือก... ทางรอด.; ใน เปี่ยมศักดิ์ คุณาภรณ์ประทีป. (2549). ผ่านอนาคตประเทศไทย 2552. บริษัท ฐานการพิมพ์ จำกัด. หน้า 52.

⁶⁴ อ่างแล้ว,สุเมธ ตันติเวชกุล,เศรษฐกิจพอเพียง ทางเลือก... ทางรอด, หน้า 55.

ศ.ดร. วูล์ฟกัง ซัคส์ นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมคนสำคัญของเยอรมนี สนใจการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมาก และมองว่าน่าจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งสำหรับทุกชาติในเวลานี้ ทั้งมีแนวคิดผลักดันเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นที่รู้จักในเยอรมนี

ศ.ดร. อมาตยา เซน ศาสตราจารย์ชาวอินเดีย เจ้าของรางวัลโนเบลสาขาเศรษฐศาสตร์ ปี ค.ศ. 1998 มองว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการใช้สิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ และใช้โอกาสให้พอเพียงกับชีวิตที่ดี ซึ่งไม่ได้หมายถึงความไม่ต้องการ แต่ต้องรู้จักใช้ชีวิตให้ดีพอ อย่าให้ความสำคัญกับเรื่องของรายได้และความร่ำรวย แต่ให้มองที่คุณค่าของชีวิตมนุษย์

จิกมี ทินเลย์ นายกรัฐมนตรีแห่งประเทศภูฏาน ให้ทรงทราบว่า หากประเทศไทยกำหนดเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นวาระระดับชาติ และดำเนินตามแนวทางนี้อย่างจริงจัง "ผมว่าประเทศไทยสามารถสร้างโลกใบใหม่จากหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สร้างชีวิตที่ยั่งยืน และสุดท้ายจะไม่หยุดเพียงแค่นั้นในประเทศ แต่จะเป็นหลักการและแนวปฏิบัติของโลก ซึ่งหากทำได้สำเร็จ ไทยก็คือผู้นำ"

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้รับการเชิดชูเป็นอย่างสูงจากองค์การสหประชาชาติ โดยนายโคฟี อันนัน ในฐานะเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 และได้มีปาฐกถาถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่า เป็นปรัชญาที่มีประโยชน์ต่อประเทศไทยและนานาประเทศ และสามารถเริ่มได้จากการสร้างภูมิคุ้มกันในตนเอง สู่หมู่บ้าน และสู่เศรษฐกิจในวงกว้างขึ้นในที่สุด และนาย Håkan Björkman วิชาการผู้อำนวยการสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติในประเทศไทย กล่าวเชิดชูปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และยังได้ตระหนักถึงวิสัยทัศน์และแนวคิดในการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และองค์การสหประชาชาติยังได้สนับสนุนให้ประเทศต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิก 166 ประเทศให้ยึดเป็นแนวทางสู่การพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน

มูลนิธิชัยพัฒนา⁶⁵ “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริชี้แนะแนวทาง การดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

⁶⁵ มูลนิธิชัยพัฒนา, < http://www.chaipat.or.th/site_content/34-13/3579-2010-10-08-05-24-39.html >.

2.3.2 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความ พอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันไม่ ตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้ จะต้อง อาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการ วางแผนและการดำเนินการ ทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนใน ชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความ ซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและ กว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี ความ หมายถึง ของ เศรษฐกิจพอเพียง จึง ประกอบด้วย คุณสมบัติ ดังนี้

1. **ความพอประมาณ** หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่ เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ
2. **ความมีเหตุผล** หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไป อย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการ กระทำนั้นๆอย่างรอบคอบ
3. **ภูมิคุ้มกัน** หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยมี เงื่อนไข ของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ ดังนี้

1. **เงื่อนไขความรู้** ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความ ระมัดระวังในการปฏิบัติ
2. **เงื่อนไขคุณธรรม** ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักใน คุณธรรม มี ความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ภาพที่ 2.2 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่กล่าวถึงแนวการดำรงชีวิต การปฏิบัติตนในสังคมทุกระดับ ยึดหลักทางสายกลางโดยเกี่ยวข้องกับการผลิต เศรษฐกิจ ความมั่นคง วิถีชีวิต วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และธรรมชาติ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต้องใช้ความรู้ควบคู่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อการพัฒนาที่สมดุล มั่นคง และยั่งยืน

2.3.3 แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งตนเอง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Self-sufficient Economy) ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นปรัชญาที่สะท้อนถึงแนวคิดหลักซึ่งจะเป็นหนทางในการพ้นจากวิกฤติเศรษฐกิจ โดยได้ทรงพระราชทานแก่สมณิกโรให้ปฏิบัติชีวิตเรียบง่ายตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อที่จะสามารถอยู่รอดจากวิกฤติเศรษฐกิจ โดยทรงตรัสย้ำว่า “ ถ้าเรารู้จักคำว่าพอ เราก็จะไม่ลำบากจากความโลภและจะไม่ไปทำลายทรัพยากรไม่สร้างปัญหาให้ผู้อื่นเดือดร้อน ” โดยความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจชุมชน หมายความว่าให้พอเพียงเริ่มด้วยพอมีพอกิน ในหมู่บ้านในชุมชน แลมีการพัฒนาที่มีการแลกเปลี่ยนระหว่างหมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด ประเทศ

“..สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน และมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ให้มีพอกินแก่ตัวเอง” (พระราชดำรัส พระราชทานเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540)

ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช⁶⁶ พิจารณาความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัส มองว่าความพอเพียงมิได้มีความหมายในแง่เศรษฐศาสตร์แต่เพียงด้านเดียว แต่มีความหมายเชิงปรัชญา จริยธรรม คุณค่าและปทัสถานทางพฤติกรรมสำหรับการดำเนินชีวิตทุกๆด้านอีกด้วย เป็นปรัชญาการพัฒนาที่เน้นทางสายกลาง เป็นมัชฌิมพัฒนา เป็นความพอเพียงที่มีพลวัต (dynamic) และมีแง่มุมทางด้านปรัชญาและด้านเศรษฐศาสตร์ คือหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก ภายใน และสามารถพึ่งตนเองได้ (self reliance)

ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆมาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน ที่สำคัญจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดังนั้น ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็น “a balanced, middle-path approach to development” และอาจเรียกปรัชญามัชฌิมพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (His Majesty the king’s Philosophy of Development)

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี⁶⁷ กล่าวถึง เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง มองว่าการพึ่งตนเองได้คือความเข้มแข็งดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องสร้างความเข้มแข็งจากฐานล่าง กล่าวคือเป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรม เพราะจุดแข็งที่สุดของเราคือวัฒนธรรมไทย โดยที่วัฒนธรรมหมายถึงวิถีทางการดำรงชีวิตทั้งหมด จึงรวมความเชื่อ ระบบคุณค่า อาชีพ การกิน การอยู่ การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ และวิถีแก้ไขปัญหา การดำรงรักษาสุขภาพหรือการแพทย์พื้นบ้าน การสร้างความเข้มแข็งจำเป็นต้องมีเศรษฐกิจบูรณาการหรือเป็นองค์รวมคือเป็นเศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเองและความเข้มแข็ง มีความเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมืองพร้อมกันไปในตัว เศรษฐกิจแบบนี้จะทำให้เกิดความเป็นป่ากลับมา ครอบคลุมอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง มีการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมพร้อมๆกับความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาจิตใจ

สังคีต พิริยะรังสรรค์⁶⁸ ให้ความสำคัญกับแนวทางเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง โดยวิเคราะห์ถึงแนวทางปรัชญาเศรษฐศาสตร์สองกระแสในภาวะวิกฤติ กล่าวคือ กระแสทฤษฎี

⁶⁶ ดร . ชัย อนันต์ สมุทวณิช , เศรษฐกิจพอเพียง , <www.fpps.or.th/elibrary/download/book108.pdf>, ผู้จัดการรายวัน 2542 : 9.

⁶⁷ นายแพทย์ ประเวศ วะสี , เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง , <hpc.go.th/ulib/dublin.php?ID=12334083182>, 2540.

⁶⁸ สังคีต พิริยะรังสรรค์, เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง แนวคิดและยุทธศาสตร์, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, 2548.

เศรษฐศาสตร์แบบโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีบทบาทครอบงำเศรษฐกิจสังคมไทยมาช้านาน แนวทางนี้กล่าวถึง ลัทธิเสรีนิยมใหม่ที่เน้นการค้า การลงทุนและการบริการระหว่างประเทศอย่างเสรี การให้ความสำคัญ เรื่อง “เงิน” หรือ “ทุน” แต่ละเลยเรื่อง “คน” อีกแนวทางหนึ่งเป็น แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนแบบ พึ่งตนเอง โดยมีทัศนะว่าภายใต้ภาวะวิกฤตการณ์เศรษฐกิจในปัจจุบัน มีเพียงแนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจ ชุมชนแบบพึ่งตนเองเท่านั้นที่กล้าให้คำมั่นสัญญาว่า เกษตรกรที่ดำรงการผลิตและดำรงชีพตาม แนวทางนี้จะไม่เพียงแต่ “พออยู่ พอกิน” ในระยะเริ่มต้นเท่านั้น แต่จะ “อยู่ดี มีสุข” ในระยะต่อไป ด้วยแนวทางเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ที่สำคัญได้แก่ โครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองของบรรดาปราชญ์ชาวบ้าน นักวิชาการและนักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชน แนวคิดหลังนี้มุ่งให้เกษตรกรในฐานะผู้ผลิตมีการ ยกระดับไปสู่ชุมชนพึ่งตนเอง เพื่อให้สังคมและประเทศสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด เศรษฐกิจชุมชน แบบพึ่งตนเองมีการกำกับโดยกรอบศีลธรรม (Moral Economy) ทั้งนี้ได้เสนอแนวทางสอง ยุทธศาสตร์ที่มีคุณภาพประกอบด้วยเศรษฐกิจเพื่อการส่งออกและเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์⁶⁹ ได้กล่าวไว้ในทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทว่า การ พึ่งตนเองหมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคงสมบูรณ์ โดยภาวะการณ พึ่งตนเองมีลักษณะพลวัต (dynamic) ปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลาเทียบได้กับความสมดุลเคลื่อนที่ (moving equilibrium) และการที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้นั้นจะต้องมีการพึ่งตนเองได้ 5 ด้านด้วยกัน คือ

1) **พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ** (Natural Resources Self Reliance) โดย ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ มีการรักษาให้ดำรงอยู่ ไม่ให้เสื่อมเสียไป หาก ชุมชนปราศจากทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนก็ไม่สามารถพึ่งตนเองได้

2) **พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ** (Economic Self Reliance) หมายถึง ชุมชนสามารถ ดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจ คนในชุมชนมีอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ มีรายได้พอเพียงสามารถหาซื้อปัจจัยหลัก เพื่อการดำรงชีพได้

3) **พึ่งตนเองทางเทคโนโลยี** (Technological Self Reliance) ชุมชนสามารถ ประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีเครื่องมือเทคโนโลยีสำหรับการดำเนินกิจกรรมการผลิตสินค้า และบริการ รวมถึงการติดต่อสื่อสารกับภายนอก

4) **พึ่งตนเองได้ทางสังคม** (Social-cultural Self Reliance) ชุมชนสามารถรวมตัวกัน เป็นปึกแผ่นเหนียวแน่นโดยมีปัจจัยทางด้านสังคม วัฒนธรรม การศึกษา การสื่อสารระหว่างกัน ความ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างกัน การมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง

⁶⁹ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท, <<https://library1.parliament.go.th/.../opac-search.pl?...%22สัญญา%20>>, 2544.

5) **พึ่งตนเองได้ทางจิตใจ** (Psychological Self Reliance) หมายถึง ชุมชนมีบุคคลที่มีจิตใจเข้มแข็ง มั่นใจว่าจะช่วยตนเองได้พึ่งตนเองได้ สามารถต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ และสามารถหาเลี้ยงชีพและพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา⁷⁰ ระบุถึงเงื่อนไขที่จะทำให้การพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองประสบผลสำเร็จ ประกอบด้วย 6 ประการ คือ

1) การพัฒนาแบบกลุ่ม (collective) หมายถึงจะต้องมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีสมาชิกเข้าร่วมในกิจกรรมที่จะทำมากพอ

2) มีจิตสำนึกที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Aid) เป็นจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนร่วมกัน ซึ่งสัมพันธ์กับความเป็นตัวของตัวเอง (autonomy)

3) เป็นการแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของหมู่บ้านและการกำหนดชะตากรรมของตนเองได้

4) มีการผลิตซ้ำจิตสำนึกและมีการถ่ายทอดจิตสำนึกไปสู่คนรุ่นต่อไปในชุมชน

5) ต้องมีการรวมตัวกันในรูปแบบสหพันธ์ คือการรวมกันในกลุ่มย่อยในระดับชาวบ้านและหมู่บ้านเหล่านี้สามารถที่จะรวมกันเป็นสหพันธ์ เพื่อสามารถต่อรองกับสถาบันภายนอก เช่น พ่อค้าและรัฐได้อย่างมีพลัง โดยที่แต่ละหน่วยย่อยคือหมู่บ้านจะต้องมีความเป็นตัวของตัวเองหรือเอกลักษณ์ และความเป็นอิสระในขณะที่มาร่วมอยู่ในสหพันธ์ด้วย

6) มีการประสานทางวัฒนธรรมกับคนกลุ่มอื่นๆในสังคมด้วย เช่น ชนชั้นกลางบางส่วน กลุ่มคนที่เสียเปรียบในเมือง อันจะทำให้แนวคิดในการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของชาวบ้านมีพลังมากขึ้น

จากแนวคิดข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการพึ่งตนเองของชุมชนนั้น หมายถึงการที่ชุมชนมีการรวมกลุ่มในลักษณะที่มีสหพันธ์และมีลักษณะพลวัต มีอำนาจในการตัดสินใจกำหนดเป้าหมายของชุมชน ใช้ศักยภาพของชุมชนอย่างเต็มที่ มีความช่วยเหลือเกื้อกูล สามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และทักษะความรู้ ให้เอื้อต่อการ ดำรง ชีวิตได้อย่างอิสระ มั่นคง สามารถแก้ไขปัญหาและนำการพัฒนาชุมชนเพื่อบรรลุอุดมการณ์การพึ่งตนเองได้ โดยมีเงื่อนไขและปัจจัยเกื้อหนุนที่สำคัญคือ จิตสำนึกแห่งการพึ่งตนเอง มีกลไกประสานด้านสังคมวัฒนธรรม รวมถึงมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกชุมชนในลักษณะความสัมพันธ์ในเชิงพึ่งพาอาศัยกันเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างสมบูรณ์

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เป็นต้นมาจวบจนปัจจุบันคือแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2559-2564) ล้วนแต่ได้มีการ

⁷⁰ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต และการเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน, 2529.

อัญเชิญหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศให้เกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน เป็นประการสำคัญ เพราะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่เป็นกลไกอันสำคัญยิ่งต่อการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทิศทางที่ก่อให้เกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน เพราะเศรษฐกิจพอเพียง คือ **ทางสายกลาง** ระหว่างเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และสังคมนิยม⁷¹

บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นบทบาทที่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การสร้างความเจริญก้าวหน้าและความทันสมัยที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนา เช่นหลักศีล 5 หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 และหลักไตรสิกขา โดยยึดโยงกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างพลังในการขับเคลื่อนชุมชนสู่การเปลี่ยนแปลง เป็นจุดแรกเริ่มของการพัฒนา ซึ่งได้แก่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เจตคติ ความเชื่อ ความคิดริเริ่ม ความขัดแย้ง การแข่งขัน การผสมกลมกลืน หรือบูรณาการ และความร่วมมือเพราะชุมชนบางชุมชนในสังคมชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความคิดและเจตคติ รวมทั้งค่านิยมในเรื่องการเมืองแบ่งเป็นฝักฝ่ายค่อนข้างชัดเจน การพัฒนาสังคมหรือชุมชนต้องยึดแนวทางผสมผสานหรือประยุกต์เชิงบูรณาการ⁷²

การวิจัยบทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ โดย รศ.ดร.มาณี ไทยธีรานุวัฒน์ศิริ และคณะ ได้จัดบทบาทพระสงฆ์จำแนกออกเป็น 3 บทบาทได้แก่⁷³

1. บทบาทด้านการอบรมตน พระสงฆ์เป็นผู้นำทางปัญญา ดังนี้

1.1 ด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา ต้องศึกษาพระไตรปิฎก ศึกษาพระธรรมวินัย ทั้งทางคันถธุระ และวิปัสสนาธุระ

1.2 ด้านการพัฒนาตนเองให้บริสุทธิ์ทั้ง กาย วาจา และใจ ถือศีล 227 ข้อ ทุกอิริยาบถ

1.3 ด้านการปกครองสงฆ์ ต้องดูแลอบรมสั่งสอน พระอ่อนพรรษากว่าทางด้าน การศึกษาและการประพฤติตามพระธรรมวินัย

⁷¹ จินตนา สุจจันท์,การศึกษาและการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2549), หน้า 43.

⁷² วิรัช วิรัชนิภาวรรณ,การพัฒนาชุมชนประยุกต์, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2532), หน้า 35-36.

⁷³ มาณี ไทยธีรานุวัฒน์ศิริ และคณะ,บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์,2541, หน้า 22.

2. บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์มีบทบาทเป็นผู้พัฒนาทางจิตใจ โดยการปฏิบัติกิจกรรม ดังนี้

2.1 **อบรมสั่งสอนหลักธรรมด้วยศาสตร์และศิลป์** กล่าวคือการอบรมคุณธรรมโดยแสดงหลักของเหตุและผลอย่างชัดเจน ตามหลักวิชาการทางพระพุทธศาสนา มีศิลป์ในการอบรมสั่งสอนด้วยภาษาที่ฟังแล้วเข้าใจง่าย ก็นใจผู้ฟังรวมทั้งการบรรยายธรรม สนทนาธรรม และการฝึกสมาธิภาวนา

2.2 **บทบาทด้านการพัฒนาสังคม** โดยการร่วมโครงการพัฒนาชุมชนกับองค์กรต่างๆ การช่วยเหลือสังคมด้านวัตถุปัจจัย 4 หรือ การรักษาสีงแวดล้อม และศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งเป็นที่พึ่งแก่คนในชุมชนด้านพิธีกรรมต่างๆ

2.3 **บทบาทในการพัฒนาวัด** เพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชน การจัดภูมิทัศน์วัดให้เกิดบรรยากาศร่มรื่น และการสร้าง฼าปนสถาน เป็นต้น

3. **บทบาทใหม่ของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์** ในสังคมปัจจุบันพระสงฆ์จะมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมของคนในสังคมหรือชุมชนประกอบด้วย

3.1 **การใช้การสื่อสารด้วยระบบเสียงตามสาย** เพื่อบอกกล่าวข้อมูลข่าวสารแก่คนในชุมชน

3.2 **การนำชุมชนพัฒนาสาธารณูปการ และสาธารณูปโภค** เช่น ถนน น้ำ และไฟ รวมทั้งทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

3.3 **การรณรงค์ให้คนในชุมชนหรือหมู่บ้านปฏิบัติตนตามหลักศีล 5** รวมทั้ง ลด ละ และเลิกอบายมุข

3.4 **การนำนโยบายของคณะสงฆ์และทางราชการบ้านเมืองไปขยายผลและต่อยอด** ให้กับคนในชุมชน

อัจฉรา กาญจนมัย และคณะ⁷⁴ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “**ศึกษาอิทธิพล ของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**” พบว่า วัดป่าเป็นสถานที่ที่สำคัญ เป็นแหล่งพักพิงทางกายและใจ ที่สังคมเมืองไม่อาจให้ได้ พระป่าเป็นผู้มีศีลาจารวัตรอันงดงามเป็นแบบอย่างที่ดี สมถะ มกน้อย และสันโดษ แม้ว่าวิถีชีวิตของพระป่าจะสวนทางกับสังคมโลก แต่ชีวิตพระป่ามีความสุขมากกว่าปุถุชนคนธรรมดาตามากมายนักบทบาทของพระป่า จะพัฒนาสังคมไปพร้อมๆ กับการพัฒนาทางจิตใจ พระป่าทางอีสานหลายรูปพัฒนาวัดพร้อมๆ กับการพัฒนาหมู่บ้าน พัฒนาวัดคือ ความสะอาด ความร่มรื่น เป็นต้น พระป่าจะรักษาสภาพวัดให้คงสภาพป่าเหมือนเดิม สิ่งก่อสร้างมี

⁷⁴ อัจฉรา กาญจนมัย และคณะ, “ศึกษาอิทธิพล ของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528, (บทคัดย่อ).

น้อยมากมักมีเฉพาะที่จำเป็น เช่น กุฎิ ศาลา เป็นต้น แต่สำหรับชาวบ้าน พระป่าจะพยายามขจัดปัญหา ความเดือดร้อนหลายประการ เช่น การแก้ปัญหาขั้นพื้นฐาน

อย่างไรก็ดี งานวิจัยของผ่องพรรณ ทวีสมบุญ พบว่าพระสงฆ์ในหมู่บ้านที่มีโครงการพัฒนาของรัฐบาลมาก จะเน้นการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจควบคู่กัน พระภิกษุสงฆ์ที่มีอายุพรรษามากมีการศึกษาสูง และมีทัศนคติที่ดีมากต่อการพัฒนาสังคมหรือชุมชน จะสนับสนุนการพัฒนาด้านวัตถุมากกว่าพระสงฆ์ที่มีอายุพรรษาน้อย มีการศึกษาต่ำ และมีทัศนคติที่ด้อยต่อการพัฒนาสังคมหรือชุมชน พระสงฆ์ที่มีประสบการณ์การพัฒนาสังคมมาก จะสนับสนุนการพัฒนาด้านจิตใจและด้านวัตถุมากกว่าพระสงฆ์ที่มีประสบการณ์น้อย ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของพิณิจ ลากธนานนท์ ที่พบว่าบทบาทของพระสงฆ์ที่ดำเนินกิจกรรมสังฆพัฒนาในชุมชนต่างๆ ในภาคอีสานจำแนกได้เป็น 4 ลักษณะ ดังนี้⁷⁵

1. **บทบาทผู้สงเคราะห์พัฒนา** คือพระสังฆพัฒนา ดำเนินกิจกรรมต่างๆโดยท่านเป็นผู้จัดหาทรัพยากร และบริหารโครงการด้วยตนเอง ชาวบ้านหรือชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจแต่อย่างใด

2. **บทบาทผู้นำการพัฒนา** โดยพระสงฆ์เป็นผู้คิดโครงการหรือติดต่อโครงการพัฒนามา ดำเนินการส่วนชาวบ้านมีส่วนร่วมในการปรึกษาบ้าง แต่ส่วนใหญ่จะคล้อยตามความคิดเห็นของพระสังฆพัฒนาที่ชาวบ้านศรัทธามากกว่า

3. **บทบาทผู้ประสานงาน** โดยพระสงฆ์พยายามร่วมมือกับผู้นำชุมชนเพื่อนำโครงการต่างๆเข้ามาดำเนินการพัฒนาในหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านจะได้รับโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

4. **บทบาทเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนการพัฒนาในหมู่บ้าน** โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองในด้านต่างๆทั้งการติดต่อโครงการ การปฏิบัติงานพัฒนา และร่วมรับผิดชอบในการติดตามผลการพัฒนา ซึ่งพระสังฆพัฒนามีบทบาทเพียงเป็นที่ปรึกษาหรือพี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำและสนับสนุนรวมทั้งประสานงานกับบุคคลภายนอก

ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์ซึ่งเป็นพระป่า หรืออรัญวาสี กับบทบาทพระสงฆ์ซึ่งเป็นพระบ้าน หรือคามวาสี จึงมีความแตกต่างกัน ทั้งแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา แต่โดยสาระสำคัญพระสงฆ์นั้นไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอรัญวาสี หรือคามวาสี ต้องยึดโยงกับชุมชนหรือสังคมทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมชนบท ด้วยเหตุนี้บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมกระแสหลักเพื่อสร้างความสมดุล

⁷⁵ ผ่องพรรณ ทวีสมบุญ, การศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในชุมชนที่รัฐให้การพัฒนาต่างกัน, 2537, หน้า 32.

หรือพอเพียง ความมั่นคงหรือเข้มแข็งและความยั่งยืนหรือความต่อเนื่อง จึงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ตั้งอยู่บนห้ากระแสหลักใหญ่ คือ⁷⁶

1. กระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ตรัสเตือนสติคนไทยให้มีความพอเพียงพร้อมทั้งพระราชทานเกษตรทฤษฎีใหม่ให้เป็นตัวอย่าง
2. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ที่เน้นส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และความเป็นประชาคม
3. รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ที่ต้องการปฏิรูประบบสังคมให้มีรากฐานที่แข็งแรง
4. พระพุทธศาสนา ที่ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทา ความเอื้ออาทร ความสะอาด สว่าง สงบ
5. วิถีไทย แต่ดั้งเดิมที่เน้นความรักความเมตตาต่อกัน การมีวิถีชีวิตที่มักน้อยและสันโดษหรือเรียบง่าย รวมทั้งการมีศิลปวัฒนธรรมธรรมที่งดงาม

สรุปได้ว่า บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นบทบาทใหม่ เพราะบทบาทพระสงฆ์ในอดีตผูกพันกับการลงมือในการพัฒนาเพียงลำพัง โดยชุมชนขาดการมีส่วนร่วมพระสงฆ์มีความเห็นหรือเจตคติอย่างไรในการพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้าชาวบ้านก็มักจะคล้อยตาม เพราะเชื่อและศรัทธาในความสามารถและศักยภาพของพระสงฆ์ แต่ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์หรือปัจจุบัน บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นผู้นำ โดยมีคนในสังคมหรือชุมชนเป็นผู้ตาม มีการปรึกษาหารือร่วมกันอย่างใกล้ชิด และบางชุมชนบทบาทพระสงฆ์เป็นเพียงแค่พี่เลี้ยงเท่านั้น การดำเนินกิจกรรมต่างๆในชุมชน ประชาชนในชุมชนจะดำเนินการเองเพื่อให้เกิดความคล่องตัวมากยิ่งขึ้น เนื่องจากชุมชนในสังคมยุคโลกาภิวัตน์มีการตื่นตัวในเรื่องการพัฒนาชุมชนค่อนข้างสูง และได้รับเงินงบประมาณอุดหนุนจากภาครัฐอย่างเป็นทางการลักษณะ โดยเฉพาะโครงการไทยนิยมยั่งยืนและชุมชน OTOP นวัตกรรมวิถี ของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย แต่ถึงกระนั้น บทบาทพระสงฆ์ในสังคมไทยก็ยังคงมีอยู่ เพราะสังคมไทยเป็นสังคมพุทธ

พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวฑฒโน และ อนุกุล ศิริพันธ์ วิจัยเรื่อง⁷⁷ **หลัก 3 ไตร เพื่อการพัฒนา** พบว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงตรัสหลักธรรมไตรสิกขาดังปรากฏใน วัชชีปุตตสูตร และทุติยสิกขัตตยสูตร และตติยสิกขาสสูตร ขณะทรงประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน กรุงเวสาลี หลักไตรสิกขา คือ หลักการพัฒนา ความประพฤติทางกาย ทางจิต และปัญญา เพื่อการ

⁷⁶ อภิชัย พันธเสน (บรรณาธิการ), "สังเคราะห์องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง", สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2550, หน้า 62.

⁷⁷ พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวฑฒโน และ อนุกุล ศิริพันธ์, หลัก 3 ไตรเพื่อการพัฒนา, 2558, (บทคัดย่อ).

แก้ปัญหาของมนุษย์ เพื่อความดับทุกข์ นำไปสู่ความสุขและความเป็นอิสระแท้จริงสู่ผู้ปฏิบัติ ในสมัยแรกเริ่มแห่งพระพุทธศาสนา วิชาทั้งหลายตั้งใจประพจน์ปฏิบัติธรรม ดำเนินชีวิตอยู่ในไตรสิกขา ไม่มีใครประพจน์นอกรัตนไตรปิฎกไปจากความเป็นภิกษุ เพราะหลักธรรมไตรสิกขา เป็นที่ศูนย์รวมของสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ เป็นสิกขาบทพื้นฐานแห่งการประพจน์พรหมจรรย์ มีสาระสำคัญประกอบด้วย อธิศีลสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของศีล อธิจิตตสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของจิตใจหรือสมาธิ และ อธิปัญญาสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของปัญญา เรียกสั้น ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา หลักการ ทั้งสาม ส่งผลให้มนุษย์มีพฤติกรรมที่พึงามเกื้อกูลในสังคม ไม่เบียดเบียนกัน ประสานสังคมนำไปสู่การเผื่อแผ่แบ่งปัน และการบำเพ็ญประโยชน์ต่อกันและสังคม

พระอภัย อภินาโต (ชูขุนทด) วิจัยเรื่อง⁷⁸ การศึกษาหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ ในสังคมปัจจุบัน การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์การศึกษา 3 ประการ คือ (1) ปัญหาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน (2) หลักธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในพระพุทธศาสนา เถรวาท และ (3) การประยุกต์หลักธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน พบว่า ความหมายพฤติกรรมของมนุษย์ หมายถึง การแสดงออกทางการกระทำด้วยกิริยาอาการ ได้แก่ ทางกาย วาจา และใจ ซึ่งเป็น พฤติกรรมของมนุษย์ไม่ว่า จะเป็นบุคคลใดหรือนับถือศาสนาใดก็ตาม การกระทำ ย่อมส่งผลให้เป็น กรรมดีหรือกรรมชั่วก็อยู่ที่การกระทำเป็นสำคัญลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์มี 3 ประเภท คือ พฤติกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยพฤติกรรมของมนุษย์มีอยู่ 2 ประเภท คือ ประเภท การกระทำ ที่ทุจริต และสุจริต หรือบุญกับบาป สังเกตเห็นได้ว่า ปัญหาทางด้านพฤติกรรมของมนุษย์ ในสังคมปัจจุบัน มี 4 ด้าน คือ ปัญหาด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านการปกครอง และด้านสังคม หลักธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า มีอยู่ 2 ประการ คือ (1) หลักเบญจศีล คือ ข้อประพจน์ปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ใน ความดีงาม แบ่งเป็นประเภทของเบญจศีลได้ 5 ประเภท คือ เว้น จากการฆ่าสัตว์มีชีวิต, เว้นจาก การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้, เว้นจากการประพจน์ผิดในกาม, เว้น จากการพูดเท็จ และเว้นจากการดื่ม น้ำเมา คือสุราและเมรัยอัน เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท และอนินสังส์ของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ในโลกนี้ย่อมมีโภคทรัพย์ย่อมแก่กล้าแล้วไม่เก้อเขิน ย่อมไม่หลงลืมสติ หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์และ (2) เบญจธรรม หมายถึง กัลยาณธรรม แปลว่า ธรรมที่มีความงามเป็นข้อปฏิบัติพิเศษที่ยิ่งขึ้นไปกว่าศีล ซึ่งจะทำ ให้มนุษย์เป็นคนดี มีคุณธรรม มีกาย วาจา ใจ ที่สะอาดงดงามแบ่ง ออกเป็นประเภทของเบญจธรรม 5 ประเภท คือ ความเมตตากรุณา, การเลี้ยงชีพโดยชอบ, ความ

⁷⁸ พระอภัย อภินาโต (ชูขุนทด),วิทยานิพนธ์: การศึกษาหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ ในสังคมปัจจุบัน,(พุทธศาสตรมหาบัณฑิต), 2555, (บทคัดย่อ).

สำรวมในกาม, พุทความจริง และ ความระลึก รู้สึทัวอยู่เสมอ บุคคลนำไปประพฤติปฏิบัติแล้วจะเกิดผลดีแก่ผู้ปฏิบัติอย่างแน่นอน การประยุกต์หลักธรรมในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน พบว่า การประยุกต์หลักเบญจศีล และเบญจธรรมมาใช้ในสังคมปัจจุบัน จะสามารถควบคุมพฤติกรรมและ พัฒนาทางร่างกาย และจิตใจของตนเองได้สุจริต ก็จะทำให้สังคมมนุษย์อยู่อย่างสงบสุข ภายใต้ว ฎาระเบียบวินัย และกฎเกณฑ์ของสังคม นอกจากนี้ยังพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นอริยบุคคล 4 จำพวก คือ โสดาบันบุคคล อนาคามีบุคคล สกทาคามีบุคคลและ พระอรหันต์ได้ในที่สุด

พระมหานุชา สิริวัฒนโธ (พละกุล) วิจัยเรื่อง⁷⁹ การศึกษาพระสงฆ์กับการพัฒนาท้องถิ่น

: กรณีศึกษาวัดเทพปฐมนาราม ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า 1) บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น โดยภาพรวมแล้วพระสงฆ์ยังคงมีบทบาท ด้านการพัฒนาในท้องถิ่นเสมอมาด้วยการปรับใช้ภาระหน้าที่ทั้ง 6 ด้าน ซึ่งได้แก่ (1) การปกครองพระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาส ยังคงทำหน้าที่ดูแลกิจการในวัดเป็นสำคัญ (2) การศาสนศึกษา ให้การส่งเสริมการศึกษาแก่พระสงฆ์ สามเณรในวัด (3) การเผยแผ่ ตอปรับนโยบายของมหาเถรสมาคมทั้งของรัฐและของท้องถิ่น (4) การสาธารณูปการ ดำเนินการก่อสร้างศาสนสถานให้เพียงพอต่อพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป (5) การศึกษาสงเคราะห์พระสงฆ์ที่มีศักยภาพ ด้านสอนหลักธรรมมีบทบาทในการสอนจริยธรรมในสถานศึกษา และ (6) การสาธารณสงเคราะห์ มีส่วนในการรวมก่อสร้างสาธารณประโยชน์ที่สำคัญในชุมชน อย่างไรก็ตามหากเป็นพระสงฆ์ที่ไม่ใช่พระนักพัฒนาก็ดำเนินการพัฒนาไปตามบทบาทหน้าที่ที่ตนดำรงอยู่ บางรูปอยู่ในฐานะผู้ส่งเสริมบทบาท บางรูปอยู่ในฐานะผู้ปฏิบัติกร แต่หากเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาท่านจะดำเนินการเอง โดยจัดทำในรูปโครงการส่งเสริมชุมชน มีทั้งมุ่งพัฒนารายได้ พัฒนาจริยธรรม และพัฒนาการศึกษา ส่วนบทบาทพระสงฆ์วัดเทพปฐมนารามยังคงเป็นบทบาทตามลักษณะงานที่คณะสงฆ์ กำหนดให้ โดยความโดดเด่นคือการส่งเสริมคานิยมทางจริยธรรมด้วยกลวิธีเผยแผ่ต่างๆ แต่ที่ น่าสนใจคือการยกระดับคุณธรรมด้วยวรรณกรรมพื้นบ้าน การนี้จึงส่งผลเชิงกระตุ้นเตือนวิธีใหม่ต่อทัศนคติของพุทธศาสนิกชน 2) องค์ประกอบที่ส่งผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น มีผลมาจากพุทธดำรัส พระธรรมวินัย และวัดที่มีลักษณะเกื้อกูลสงเคราะห์พุทธศาสนิกชนในระบบความสัมพันธ์ ผนวกกับกฎระเบียบทางคณะสงฆ์ที่ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ให้พระสงฆ์ควบคุมดูแล ทั้งผู้เฒ่าปกครอง และประชาชนตามความสามารถ แต่บทบาทที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ชุมชนมักมาจากความมุ่งมั่นเสียสละเฉพาะตัวของพระสงฆ์แต่ละรูป โดยมักมีแรงผลักดันมาจากสภาพปัญหาในชุมชน ที่บางครั้งหน่วยงานท้องถิ่นก็ตอบสนองต่อรูปแบบการปฏิบัติของพระสงฆ์ 3) ปัญหาและอุปสรรคของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่นและแนวทางการส่งเสริม บทบาทพระสงฆ์ใน

⁷⁹ พระมหานุชา สิริวัฒนโธ (พละกุล), วิทยานิพนธ์, การศึกษาพระสงฆ์กับการพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาวัดเทพปฐมนาราม ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการพัฒนาสังคม), 2556, (บทคัดย่อ).

การพัฒนาท้องถิ่น หากเป็นการดำเนินงานอย่างปกติปัญหาหลักคือระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนภาระงาน ทั้งความสัมพันธ์ของพระสงฆ์แต่ละระดับและความสัมพันธ์กับประชาชนในแต่ละสถานะตำแหน่ง ทั้งนี้พระสงฆ์ระดับผู้ปกครองขาดการกำกับดูแลบริหารสั่งการและติดตามประเมินผลผนวกกับขาดการกำหนดนโยบายเชิงพัฒนาอย่างสอดคล้องกับนโยบายท้องถิ่น แม้กระทั่งพระสงฆ์ยังขาดทักษะเชิงลึกทั้งด้านหลักธรรมและศาสตร์สมัยใหม่ในการทำงานการพัฒนาหลายๆ รูปแบบสำหรับแนวทางส่งเสริมต้องเริ่มที่องค์กรสงฆ์ควรปรับปรุงแบบวิธีการทำงานของพระสงฆ์ ให้สอดคล้องกับลักษณะทางสังคมใหม่ โดยที่เจ้าคณะผู้ปกครองต้องควบคุมและแก้ไขปัญหา กระตุ้นให้วัดโดยเจ้าอาวาสต้องจัดกิจกรรมให้เกิดสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชนและผู้นำของแต่ละหน่วยงาน พร้อมทั้งโน้มน้าวชี้แจงบทบาทพระสงฆ์ต่อสังคมถึงการอิงอาศัยกันต่อการพัฒนาอย่างจริงจัง ด้วยการเปดรับวิสัยทัศน์ระดับองค์กร ผู้นำ และชุมชน ให้เกิดการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ขอเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ประกอบด้วย 1) การพัฒนาในปัจจุบันซึ่งมีหน่วยงาน ท้องถิ่นรับผิดชอบ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ลดบทบาทของพระสงฆ์พัฒนาหรือไม่ หรือเพราะพระสงฆ์ ไม่มีรูปแบบและวิธีการพัฒนาที่เหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน และการพัฒนาโดยพระสงฆ์ที่เป็นรูปธรรมต้องดำเนินการภายใต้โครงการหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมอาชีพเท่านั้นหรือไม่อย่างไร และ 2) วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งผสมผสานความเป็นไปในท้องถิ่นมีอิทธิพลต่อความคิดของพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นอย่างไร

พระวิทยา ญาณสาโร (คัมภีร์) วิจัยเรื่อง⁸⁰ การศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและในทรรศนะของนักคิดไทย 2) เพื่อศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 3) เพื่อประยุกต์หลักพุทธธรรม กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในสังคมปัจจุบัน โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารคือคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับแปลตลอดถึงเอกสาร ตำราวิชาการ ผลงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จากนั้น นำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงและหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในเอกสารข้างต้นมาศึกษาวิเคราะห์ วิจัย และเสนอแนะ ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า เศรษฐกิจพอเพียงได้แก่เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้า

⁸⁰ พระวิทยา ญาณสาโร (คัมภีร์) วิชยานิพนธ์, การศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท, พุทธศาสนมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา), 2553, (บทคัดย่อ).

และฐานะทางเศรษฐกิจชั้นที่สูงขึ้นไป หลักแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวคือ มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ การงาน และการประกอบอาชีพที่สุจริต ผักผ่อนให้มีความขำขันขานานุและรู้จัก รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาวิธีการที่เหมาะสมที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย คบหาคนดีเป็นมิตร ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย เลิกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้รู้ผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถ ผู้นำเคารพนับถือและมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพทางการทำงาน รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เป็นอยู่พอดีสมรายได้ มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือยให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม คือหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ประการ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาอันเป็นหลักการดำเนินชีวิตให้เกิดความพอเพียงอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมอันเป็นหลักจริยธรรมที่ต้งาม สอนให้รู้จักความพอดี พออยู่ พอกิน ส่วนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในสังคมไทยนั้น พบว่ามีการประยุกต์ใช้ทั้งในระดับนโยบายระดับองค์กร และระดับบุคคล โดยในระดับนโยบายนี้ มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9-10 เพื่อเสริมสร้างความมั่นคง และยั่งยืนของประเทศ ในระดับองค์กร พบว่ามีหลายหน่วยงานนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ เช่น สำนักงานประสานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และกระทรวงต่างๆ เป็นต้น ส่วนในระดับบุคคล พบว่ามีการประยุกต์ใช้เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันของตนเอง เช่น ชุมชนวัดพระราม 9 เป็นต้น

พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันตะ) วิจัยเรื่อง⁸¹ การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรม 2) เพื่อศึกษาพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นหลักของเศรษฐกิจแนวพุทธ โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารคือคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับแปล ตลอดจนเอกสาร ตำราวิชาการ ผลงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจพอเพียงและหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในเอกสารข้างต้นมาศึกษาวิเคราะห์วิจารณ์และเสนอแนะผลจากการศึกษาวิจัยพบว่าเศรษฐกิจพอเพียงได้แก่เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการดำเนินชีวิต มีดุลยภาพระหว่างชีวิตกับสิ่งต่างๆ ที่ชีวิตเข้าไปเกี่ยวข้อง ดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกินเป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้นจากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การกินดีอยู่ดี เศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่มีหลักการช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์และสังคมให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง พอประมาณ ไม่โลภมาก ไม่ประมาท มีเหตุผลในการดำเนินชีวิต

⁸¹ พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันตะ), การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา, พุทธศาสนธรรมหาบัณฑิต(พระพุทธศาสนา), 2547, (บทคัดย่อ).

จุดเน้นของเศรษฐกิจพอเพียง คือต้องการยับยั้งความโลภของมนุษย์ซึ่งแสดงออกมาในรูปของการแข่งขัน ซึ่งเป็นเหตุแห่งการเอาเปรียบ การกดขี่ข่มเหง การหลงใหลวัตถุ เป็นบริโภคนิยม นำมูลค่ามานำคุณค่าของชีวิต

ในส่วนของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรม ผลการวิจัยพบว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมมีความสัมพันธ์กันในด้านต่างๆ คือ ด้านปรัชญา ด้านโครงสร้าง และด้านกระบวนการ กล่าวคือ พระพุทธศาสนาในส่วนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่เรียกเศรษฐกิจแนวพุทธ และเศรษฐกิจพอเพียงต่างมีปรัชญาอันประกอบด้วยหลักการและอุดมการณ์ด้านเศรษฐกิจที่เป็นไปด้วยกันได้อย่างกลมกลืนประสานเชื่อมโยงกัน คือ เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความเป็นธรรมสูง คำนึงถึงประโยชน์ตนและประโยชน์ของส่วนรวมอย่างเป็นธรรม เป็นระบบเศรษฐกิจที่เป็นองค์รวม ไม่มองเรื่องของเศรษฐกิจแบบแยกเป็นส่วนๆ ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาโดยเริ่มจากสัมมาทิฐิ มีความเห็นถูกต้อง สัมมาวาจา วชิสุจริต สัมมากรรมันตะ กายสุจริต สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ไม่ประมาท ยึดหลักความสมดุล 3 ประการ คือ ความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์ และวัตถุกับจิตใจ

ด้านโครงสร้าง เศรษฐกิจแนวพุทธและเศรษฐกิจพอเพียง ต่างมีโครงสร้างที่ประสานสัมพันธ์กันกล่าวคือกรอบแนวคิดของเศรษฐกิจทั้ง 2 ข้างต้น อยู่ที่ความพอดี พอประมาณ ไม่สุดโต่งไม่โลภมาก และไม่เบียดเบียนคนอื่น เป็นวิถีคิดและวิถีชีวิตที่มีสันโดษธรรมเป็นตัวกำหนดควบคุมให้ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ให้ความสำคัญแก่ชีวิตทั้ง 2 ด้าน คือ ทั้งด้านจิตวิสัยและด้านวัตถุวิสัย บนความพอเพียง

ด้านกระบวนการ เศรษฐกิจแนวพุทธและเศรษฐกิจพอเพียง มีกระบวนการที่สัมพันธ์สอดคล้องกัน โดยต่างมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจ คือ การผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนซื้อขาย และการจัดสรรผลผลิต ที่พยายามปรับทัศนคติของคนให้เห็นความสำคัญของความสงบสุขด้านจิตใจมากกว่าความสุขที่เกิดมาจากวัตถุเงินตรา มุ่งให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเองให้ได้ก่อนเป็นเบื้องต้น จากนั้นจึงพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ไปสู่ความสุขสมบูรณ์ตามอรรถภาพของตนและใช้ชีวิตบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมต่อไป

ด้านพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นหลักของเศรษฐกิจแนวพุทธ ผลการวิจัยพบว่า พุทธธรรมและเศรษฐกิจพอเพียงมีความสัมพันธ์กันอย่างสำคัญโดยแนวคิดทางเศรษฐกิจที่ปรากฏในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีความสอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยหลักพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแยกกล่าวได้ 4 ประเด็น คือ 1) หลักพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านการผลิต 7 ประการ คือ เรื่องสุขของคฤหัสถ์, ความไพบุลย์, ขุมทรัพย์สี่อย่าง, ประโยชน์ของมนุษย์, ปรีเยสนา หรือการแสวงหา, แนวทางแห่งความสำเร็จมั่งคั่งด้วยโภคทรัพย์โดยชอบธรรมของคฤหัสถ์ และเรื่องเบญจศีลเบญจธรรม 2) หลักพุทธ

ธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านการบริโภค 6 ประการ คือ ปัจจัยสี่, เป้าหมายของการบริโภค, สันโดษ, การจัดสรรทรัพย์สิน, หลักว่าด้วยความตั้งมั่นแห่งตระกูลและอบายมุขคือทางแห่งความเสื่อมทรัพย์ 3) หลักพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านการแลกเปลี่ยนซื้อขาย 4 ประการ คือ หลักอาชีวะภูมิคุ้มกัน, คุณสมบัติของนักการค้าที่ดี, เหตุที่ทำให้การค้าขายขาดทุนและได้กำไร และ หลักอุปมาธรรม 4) หลักพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านการจัดสรรจัดการผลผลิต 2 ประการ คือ หลักสนับสนุนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และหลักกอดศีลอย่าง

โสภณ ขำทัพ วิจัยเรื่อง⁸² เศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และได้เขียนสรุปบทความที่เสนอต่อคณาจารย์และนักวิชาการในต่างประเทศ ณ มหาวิทยาลัยหนานฮวา (ไต้หวัน) เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2552 ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

นับตั้งแต่ประเทศไทยประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจในปีพุทธศักราช 2540 นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานแนวพระราชดำรัสเกี่ยวกับ “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของชาวไทยทุกหมู่เหล่า จนมาถึงทุกวันนี้ ปรากฏว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางผ่านการทดสอบมาแล้วว่าได้ผลดี ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมหาศาล นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ ดังนั้นเพื่อเป็นการน้อมสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ พร้อมทั้งเป็นการเทิดพระเกียรติแด่พระองค์ และเพื่อให้ชาวไทยทุกหมู่เหล่าได้รู้ และเข้าใจในปรัชญาของ “เศรษฐกิจพอเพียง” อย่างถ่องแท้ จนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างสอดคล้องกับหน้าที่และบทบาทของแต่ละบุคคล ฉะนั้นในโอกาสนี้จึงขอกล่าวถึง “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เพื่อท่านทั้งหลายได้นำไปประยุกต์ใช้กันอย่างถูกต้อง และเหมาะสมสืบไป

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ยั่งยืน

แต่สิ่งสำคัญที่สุดในการปฏิบัติตนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือต้องรู้จักคำว่า “พอ” หมายถึงต้องสร้างความพอใจที่สมเหตุสมผลให้กับตัวเองให้ได้ และหลังจากนั้นจึงจะได้พบกับความสุขอย่างแท้จริง เพราะว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือพระราชดำรัสที่แนะนำให้ประชาชนดำเนินชีวิต

⁸² โสภณ ขำทัพ, บทความสรุปสาระสำคัญของงานวิจัย “เศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” ที่เสนอต่อคณาจารย์และนักวิชาการในต่างประเทศ ณ มหาวิทยาลัยหนานฮวา (ไต้หวัน) เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2552 ซึ่งแปลจากภาษาอังกฤษมาเป็นภาษาไทย, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย..

ตามทางสายกลาง โดยมีธรรมะเป็นเครื่องกำกับ และมีเจตนาเป็นสำคัญ ให้รู้จักคำว่า “พอ” ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือ “เศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธ ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” นั่นเอง

ส่วนองค์ความรู้ตามหลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผู้วิจัยพบว่า แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมมีความสอดคล้องกันในหลายแง่มุม โดยเฉพาะในเรื่องของกิจกรรมสำคัญ 4 ประการทางเศรษฐกิจ นั่นคือ การผลิต การบริโภค การซื้อขายและการจัดสรรผลผลิต โดยทั้งเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจแนวพุทธต่างมีแนวคิด หลักการ รวมทั้งโครงสร้างและกระบวนการที่สอดคล้องประสานกัน คือกิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้นต้องตั้งอยู่บนบนความถูกต้อง สุจริต ยุติธรรม ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการปรับเปลี่ยนแนวคิด วิธีการหรือกระบวนการทัศน์ วิสัยทัศน์จากที่เห็นอยู่ผิด มาเป็นเห็นถูก แล้วจึงดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้นๆ ไปอย่างต่อเนื่อง มีสติปัญญา เพื่อความพออยู่ พอกิน พอเพียง หรือพอประมาณในเรื่องของปัจจัยสี่เป็นเบื้องต้นก่อน จากนั้นจึงมุ่งสู่ความอยู่ดีกินดี บนพื้นฐานของการใช้สติปัญญาในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ คือ การผลิต การบริโภค การซื้อขาย แลกเปลี่ยน และการจัดสรรผลผลิตเป็นลำดับต่อไป

โดยเฉพาะการรับรู้ ความเข้าใจ และการนำไปใช้เพื่อพัฒนาตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกันไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยเริ่มต้นมาจากจิตที่พอใจในการรับรู้ความรู้ด้วยศรัทธาความเชื่อตามบริบทวิถีชีวิตของตนเอง จากนั้นศรัทธาจึงสร้างความเข้าใจอันเป็นเหตุเป็นผลสู่การรับรู้ ซึ่งเป็นการแสวงหาความรู้ที่เป็นสิ่งจำเป็นของมนุษย์ เป็นความจริงที่เป็นไปเพื่อความอยู่รอด และพัฒนาไปเป็นปัญญาความสามารถในการนำไปใช้ ฉะนั้นการรับรู้จึงเป็นไปเพื่อการค้นหาความจริงนั่นเอง เพราะเหตุมาจากตัวมนุษย์ได้กำหนดความต้องการ วางแผน ดำเนินกิจกรรมตามความต้องการ และเกิดผลสำเร็จตามความต้องการ ทำให้เกิดวัฏจักรของความต้องการสิ่งใหม่ขึ้นมาเรื่อยๆ อย่างไม่หยุดยั้ง และในขณะเดียวกันที่บุคคลมีการรับรู้ในสิ่งที่ถูกต้อง ย่อมทำให้เกิดความเข้าใจที่ดีตามธรรมชาติ อันเป็นส่วนสำคัญของการเกิดปัญญา ที่ทำให้มนุษย์มีการนำไปใช้เพื่อดำเนินชีวิตและพัฒนาในทุกๆ ด้านได้พร้อมกันและเกิดการรับรู้ใหม่ขึ้นได้ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยจึงกล่าวโดยสรุปได้ว่าการรับรู้เป็นการบันทึกและเก็บรวบรวมข้อมูล ความเข้าใจเป็นกระบวนการสะสมความรู้ให้เท่าทันสภาวะธรรมชาติ และการนำไปใช้เป็นกระบวนการทางปัญญาซึ่งเกิดจากการคิดโดยการใช้เหตุผลตามสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ โดยอาศัยกระบวนการรับรู้และมีความเข้าใจในสิ่งนั้นๆ ฉะนั้นปัญญาจึงเป็นผลที่เกิดมาจากการรับรู้และความเข้าใจ อีกทั้งยังเป็นเหตุที่ทำให้เกิดการคิดต่อไปอีกอย่างไม่สิ้นสุด

จากวัฏจักรที่แสดงนี้จะเห็นได้ว่าเป็นวิธีการแห่งปัญญา เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญญา โดยมีศรัทธาหรือความเชื่อซึ่งเป็นพลังขับเคลื่อนอยู่ในสิ่งนั้น ดังนั้นศรัทธาจึงเป็นวิธีการของปัญญาที่มีอยู่ในตัวเอง เพื่อที่มนุษย์จะได้อาศัยพลังความเชื่อนั้นเป็นหนทางในการเพิ่มพูนปัญญา ทำให้เกิดการคิด

มากขึ้น ซึ่งเมื่อจิตมีกระบวนการคิดย่อยๆ มากขึ้น ก็จะทำให้เกิดความคล่องแคล่วและมีพัฒนาการมากขึ้น ซึ่งขั้นตอนเหล่านี้ที่ทำให้บุคคลเกิดความคิดที่เป็นระบบ มีระเบียบ เหตุผล วิธีการและขั้นตอนที่ถูกต้องตามสัมมาปฏิบัติ ทำให้มีสติและสัมปชัญญะที่สามารถควบคุมตนเองได้ตลอดเวลา จึงกล่าวได้ว่าเป็นความพอประมาณ มีเหตุผล และสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเองที่ดีตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยมีรากฐานสำคัญที่รองรับให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อนทางปัญญานี้คือ หลักไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เนื่องเพราะพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขาเป็นหลักการที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ถูกต้องสมบูรณ์ และไม่ตกอยู่ในความประมาท แต่มนุษย์จะอย่างไรในเมื่อยังไม่มีความรู้ อะไรที่จะเป็นตัวนำพาพฤติกรรม

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์มีตา หู ลิ้น กาย ที่เรียกว่า อายตนะหรืออินทรีย์ติดตัวมาตั้งแต่เกิด ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวนำทางชีวิตมนุษย์ อายตนะเหล่านี้เป็นทางรับรู้ของประสบการณ์ หรือเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลของวิถีชีวิตและความเชื่อต่างๆ โดยเฉพาะบุคคลที่มองประโยชน์ของอายตนะหรืออินทรีย์แต่ในแง่ของความรู้สึก ย่อมจะใช้ในการเสพรส เป็นเครื่องมือหาเสพสิ่งต่างๆ หรือสิ่งบำเรอเพื่อมาสนองตัณหาของตนอยู่ตลอดเวลา จึงเป็นการให้ค้นหาเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของตน และถ้ามนุษย์มีการรับรู้พร้อมก็รู้ว่าต้องการอะไร ระดับไหน สิ่งใดเป็นคุณค่าที่แท้จริงต่อชีวิตของตนแล้ว และทำตามความรู้ที่เกิดขึ้นนั้น นั่นหมายถึงการที่บุคคลใช้ความรู้มาเป็นตัวนำพฤติกรรม เช่น การบริโภคอาหารไม่ใช่เอาแต่ความอร่อยของรสชาติที่เป็นสุขเวทนา แต่ต้องบริโภคอาหารนั้นด้วยความรู้ในคุณค่าของอาหารนั้นๆ ตรงนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่จะเข้ามาสู่การพัฒนาคน เพราะเมื่อมีปัญหาทำให้รู้ถึงคุณค่าที่แท้จริง ที่ต้องการ และจำเป็นต่อการดำรงชีวิตแล้ว ก็เกิดคุณสมบัติใหม่ขึ้นมาอีกอย่างหนึ่งซึ่งคู่กับปัญญา เป็นความอยากที่อาศัยความรู้คือปัญญาเป็นฐาน และเป็นกุศลเกื้อกูลต่อชีวิต เรียกว่า “ฉันทะ” คือความพอใจ

แนวทางในการพัฒนามนุษย์ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธนั้นเป็นแนวทางตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะเมื่อบุคคลรู้จักคิด บุคคลนั้นย่อมเริ่มมีการศึกษา และเมื่อนั้นปัญญาก็เกิดขึ้น อันเป็นตัวแกนของการพัฒนาชีวิตมนุษย์ ทำให้รู้จักสิ่งทั้งหลาย และรู้ที่จะปฏิบัติต่อสิ่งนั้นอย่างไร พร้อมกับที่ปัญญาที่เกิดขึ้นนั้นก็มีการปรับตัวเกิดขึ้นด้วย ทำให้เกิดการพัฒนามีคุณภาพครบถ้วนแบบองค์รวม คือไม่ใช่จะพัฒนาแต่เพียงปัญญาเท่านั้น ตัวพฤติกรรม (ศีล) จะถูกพัฒนาไปด้วย ส่งผลให้พฤติกรรมเปลี่ยนไป และจิตใจก็ถูกพัฒนาให้ถึงพร้อมในขณะเดียวกันด้วย เป็นวัฏจักรเช่นนี้พร้อมกับเกิดกระบวนการรับรู้ในความรู้ขึ้นใหม่ขึ้นอีกแบบต่อเนื่องด้วยความพอใจและกำลังศรัทธาในสัมมาทิฐิตลอดไป

รูปแบบกระบวนการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยมีหลักไตรสิกขาเป็นหลักการสำคัญของการพัฒนามนุษย์เป็นกระบวนการ

ที่ทำให้บุคคลพัฒนาชีวิตอย่างมีบูรณาการ และเป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ ซึ่งหลักการที่กล่าวมานี้ เป็นส่วนประกอบของชีวิตที่ดั่งงาม บุคคลต้องฝึกให้เจริญองกามในองค์ประกอบเหล่านี้ เพื่อนำชีวิตไปสู่การเข้าถึงอิสระภาพและสันติสุขที่แท้จริงได้ในที่สุด โดยตัวการฝึกที่จะให้มีชีวิตที่ดั่งงามเป็นสิกขา ตัวสิกขาที่เกิดจากการฝึกนั้นก็เป็นมรรค ในกระบวนการพัฒนาของไตรสิกขานั้น องค์ทั้ง 3 คือ ศีล สมาธิ และปัญญา จะทำงานประสานกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การนำไปใช้จึงต้องเกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาตนทั้ง 3 ด้าน ที่ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน และถึงผลต่อกันอย่างเป็นระบบ ในด้านพฤติกรรม (ศีล) ซึ่งต้องอาศัยจิตใจ (สมาธิ) และจิตใจย่อมต้องอาศัยปัญญา

ฉะนั้นหลักคำสอนว่าด้วยไตรสิกขาในคัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นหลักธรรมที่เป็นตัวปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักการแห่งฝึกฝนพัฒนาตนพัฒนาชีวิตมนุษย์ ให้ดำเนินไปอย่างมีความสุข เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องอย่างบูรณาการตลอดเวลา ทั้ง 3 ด้าน คือ

1) ด้านศีล เป็นการปฏิบัติตนทางด้านกายวาจา หรือพฤติกรรมอันดีที่แสดงออก เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยมีศรัทธาเป็นหลักยึดช่วยคุ้มศีลไว้ให้ตั้งมั่นอยู่ในตนได้ โดยเหนียวรั้งจากความชั่วและทำให้มั่นคงในสุจริต ในการปฏิบัติตนที่แสดงออกทางกายด้วยความพอประมาณตามหลักทางสายกลางด้วยความสันโดษ จึงถือได้ว่าเป็นการพัฒนาที่สมดุลตามเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

2) ด้านสมาธิ เป็นเรื่องของจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกที่มีอยู่ภายใน เป็นการปฏิบัติตนทางใจอันเป็นวิถีชีวิตและความเชื่อซึ่งประกอบด้วยความมีเหตุผล รวมทั้งคุณธรรมในตนเองทางด้านต่างๆ ดังเช่น ความซื่อสัตย์ ความอดทน และความเพียร โดยมีศรัทธาเป็นเครื่องช่วยให้เกิดสมาธิและความตั้งมั่นอยู่ในตนได้ ทั้งในแง่ที่ทำให้เกิดปิติสุขแล้วทำให้จิตใจสงบมั่นคง และในแง่ที่ทำให้เกิดความเพียรพยายาม แก่ล้าวกล้า ไม่หวนกลับ จิตใจเกิดความเข้มแข็ง มั่นคงแน่วแน่ และค้นหาเหตุผลด้วยหลักโยนิโสมนสิการ จึงถือได้ว่าเป็นการกำกับการพัฒนาที่ยั่งยืนตามเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

3) ด้านปัญญา คือความรู้ ความเข้าใจ ในการนำไปใช้ แยกแยะสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง และพัฒนาตนด้วยความไม่ประมาท อันเป็นภูมิคุ้มกัน โดยมีศรัทธาเป็นพลังช่วยให้เกิดปัญญาเบื้องต้นที่เป็นโลกียสัมมาทิฐิ และถูกพัฒนาเหนือขึ้นไปให้เชื่อมต่อกับโยนิโสมนสิการ โดยศรัทธาในระดับนี้เป็นศรัทธาที่มีการใช้ปัญญา และเป็นศรัทธาที่ปฏิบัติตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เพราะปัญญาจะสนับสนุนให้ศีลและสมาธิในขั้นนี้เกิดความตั้งมั่นแน่วแน่มากยิ่งขึ้น จึงถือว่ามีปัญญาเป็นเครื่องสนับสนุนที่มั่นคงตามเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

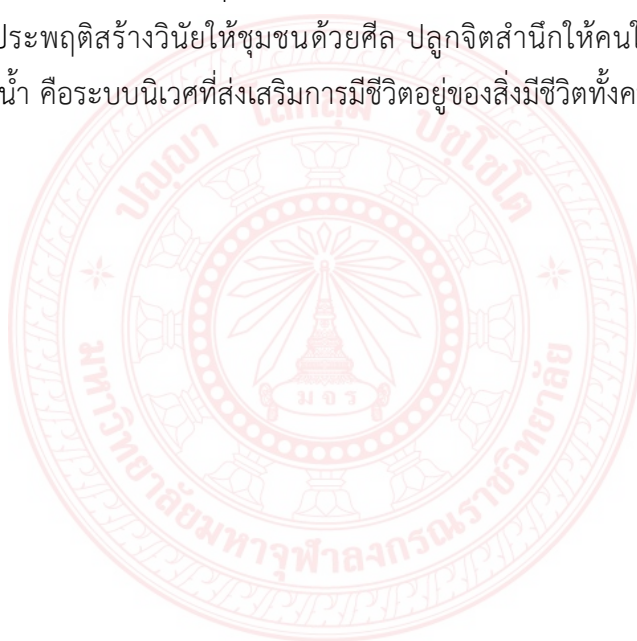
ดร.โสภณ ขำทัฬห กล่าวว่ารูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอันเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันนั้น เป็นคำสอนในเรื่องไตรสิกขาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นหลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงย้ำเตือนต่อพุทธบริษัททั้งหลายมาตลอดการปฏิบัติพุทธกิจของพระองค์นานถึง 45 พรรษา อีกทั้งหลักธรรมต่าง ๆ ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงมาล้วนแต่สรุปลงในหลักไตรสิกขา โดยเฉพาะในเรื่องมัชฌิมาปฏิปทา หรือ อริยมรรคมีองค์ 8 ประการนั้น เป็นหลักของไตรสิกขาอย่างแท้จริง โดยมีศรัทธาเป็นองค์ธรรมที่สำคัญและสู่กระบวนการขับเคลื่อนตามหลักไตรสิกขาให้เห็นผลประจักษ์จริงแก่บุคคลผู้ปฏิบัติ ซึ่งนำไปสู่ปัญญาได้ในที่สุดเช่นกัน เพราะเมื่อบุคคลได้เสวนากับสัตบุรุษจนเกิดศรัทธาที่ถูกต้องและใช้ได้ถูกทาง ย่อมเชื่อมต่อเข้ากับโยนิโสมนสิการ และนำไปเกิดปัญญาที่เป็นสัมมาทิฐิซึ่งเป็นเครื่องอำนวยให้เกิดพฤติกรรมในการพัฒนา ซึ่งมีปรากฏเป็นหลักฐานและรายละเอียดแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนตลอดการวิจัยเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนี้

สรุปได้ว่า จากทัศนะของนักวิชาการและงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่บ่งชี้ถึงแนวทางของการดำรงชีวิตของประชาชนในทุกระดับของสังคม นับตั้งแต่สังคมระดับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับชาติ และระดับนานาชาติ เพราะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการที่สำคัญในการนำไปประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อน สังคมสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งนี้เนื่องจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) **ความพอประมาณ** หมายถึง ความพอดี และพอเหมาะกับความจำเป็นหรือความต้องการซึ่งสามารถอุดช่องโหว่แห่งความฟุ่มเฟือย และสุรุ่ยสุร่ายในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดีซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมข้อที่ว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรือ **ศีล สมาธิ และปัญญา** 2) **ความมีเหตุผล** หมายถึงการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งข้อเท็จจริงในทุกขั้นตอน มีเหตุผลมีหลักการมีข้อเท็จจริงที่สามารถชี้แจงและอธิบายได้ตามหลักธรรมข้อที่ว่าด้วย **อิทธิปัจจัยตา** และ 3) **การมีภูมิคุ้มกันที่ดี** หมายถึง การเตรียมพร้อมเพื่อรองรับผลกระทบอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพมีความสอดคล้องกับการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งผลกระทบจากปัจจัยอื่นๆที่สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งตรงกับหลักธรรมข้อที่ว่าด้วยความไม่ประมาท หรือ **อัปมาทธรรม**

นอกจากหลักการทั้ง 3 ประการดังกล่าวแล้วปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยังต้องคำนึงถึงเงื่อนไขที่สำคัญอีก 2 ประการคือ 1) **เงื่อนไขความรู้** ได้แก่การมีความรู้อย่างแท้จริงและครบถ้วน เรียกว่า รอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง 2) **เงื่อนไขคุณธรรมจริยธรรม** ได้แก่ การมีความซื่อสัตย์ สุจริต ความขยันหมั่นเพียร และความเสียสละอุทิศตน เงื่อนไขทั้งสองประการดังกล่าวถือได้ว่าเป็นหัวใจอันสำคัญยิ่งของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ซึ่งทำให้สังคมไทยในพื้นที่ทุรกันดารในทุกภูมิภาคของประเทศไทยสามารถ

ดำเนินการพัฒนาสู่ความเจริญอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสมและลงตัวมากที่สุดในการพลิกฟื้นคืนชีวิตให้กับประชาชนผู้ยากไร้ให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ดี พระนักพัฒนาที่อนุรักษ์ป่าและต้นน้ำ ได้นำแนวคิดแห่งศาสตร์ของพระราชา และการใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการเป็นกลไกเพื่อสร้างความเข้าใจถึงการอยู่ร่วมกันของทั้งสิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิตที่สัมพันธ์กับป่าและน้ำ รวมทั้งป้องกัน ดูแลรักษาฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้อย่างมีประสิทธิภาพ และรู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อก่อให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศ เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน และส่งผลต่อความเจริญและความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมทางสังคมเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคต โดยการใช้หลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นการคุมประพฤติสร้างวินัยให้ชุมชนด้วยศีล ปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนตระหนักถึงประโยชน์ของป่าและน้ำ คือระบบนิเวศที่ส่งเสริมการมีชีวิตอยู่ของสิ่งมีชีวิตทั้งคนและสัตว์ และสร้างภูมิคุ้มกันด้วยปัญญา

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ครั้งนี้ เป็นการวิจัยประยุกต์ (Applied Research) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ วิธีการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interviews) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการดำเนินการวิจัย โดยมีรายละเอียดในเรื่อง การกำหนดประชากร การสุ่มกลุ่มตัวอย่าง การเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดทำและการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

ด้านพื้นที่ : กำหนดขอบเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง จำนวน 2 จังหวัด คือจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดชัยภูมิ โดยมีรายละเอียดของกลุ่มประชากร ดังนี้

ตารางที่ 3.1¹ ข้อมูลประชากรของจังหวัดชัยภูมิและนครราชสีมา

ข้อมูลทั่วไป	จังหวัดชัยภูมิ	จังหวัดนครราชสีมา
พื้นที่	12,778.287 ตร.กม.	20,493.964 ตร.กม.
จำนวนประชากร	1,137,049 คน	2,631,435 คน
ความหนาแน่น	88.98 คน/ตร.กม.	128.27 ตร.กม
จำนวนวัด	969	2028
จำนวนพระสงฆ์	6,770	16,589
มหานิกาย	5,964	14,994
ธรรมยุติ	806	194

¹ รายงานสถิติจำนวนประชากร และบ้าน ประจำปี พ.ศ. 2558,

<<http://cpm.onab.go.th/index.php?option=com>>

สูตรการหาขนาดกลุ่มตัวอย่าง

กรณีทราบจำนวนประชากร และประชากรมาก

ตามวิธีของ ยามาเน่ (Taro Yamane)

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ n คือ ขนาดกลุ่มตัวอย่าง

N คือ ขนาดประชากร

e คือ คลาดคลาดเคลื่อนของกลุ่มตัวอย่าง เช่น

ระดับความเชื่อมั่น 95% สัดส่วนความคลาดเคลื่อนเท่ากับ 0.05

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) **พระสงฆ์** ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง คือ พระสงฆ์ผู้มีบทบาทในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในสองจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง คือ จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดนครราชสีมา โดยการแจกแบบสอบถาม และสัมภาษณ์แบบเจาะจง

2) **ผู้นำชุมชน** และกรรมการชุมชน ในเขตอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ และเขตอำเภอหนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมา โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะจง ทั้ง พระสงฆ์และ ผู้นำชุมชน 8 รูป/คน

3) **ประชากร** คือพระสงฆ์ ในจังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดนครราชสีมา เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้หลักการคำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร Yamane Taro รวมประชากรกลุ่มตัวอย่าง 400 รวมจำนวนประชากร พระสังฆาธิการ และ พระสงฆ์ ซึ่งเป็นประชากร กลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 396 ชุด ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามทั้งสิ้น 400 ชุดเพื่อถ่วงน้ำหนักแบบสอบถามที่สมบูรณ์ที่สุด

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยและการคัดเลือก

ตารางที่ 3.2 กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยและการคัดเลือก

กลุ่มเป้าหมาย	การคัดเลือก	ข้อมูลที่ต้องการ
1. พระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย	1. พระสงฆ์นักพัฒนา และหรือ เจ้าอาวาส, รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วย เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล รอง เจ้าคณะตำบล	1. บทบาทพระสงฆ์กับการ พัฒนาสังคม ตามหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้ง ปัญหาและอุปสรรคในการ พัฒนา
2. ผู้นำชุมชน และกรรมการชุมชน	2. ผู้นำชุมชน และกรรมการ ชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตเดียวกัน กับที่วัดตั้งอยู่ ซึ่งเป็นเกษตรกร โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง และเกษตรกรทฤษฎีใหม่	2. การมีส่วนร่วมในการพัฒนา สังคม ตามหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง
3. ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน (ปราชญ์ชาวบ้าน)	3. พุทธศาสนิกชนที่นับถือ พระพุทธศาสนาและอาศัยอยู่ใน ชุมชนบริเวณที่วัดตั้งอยู่	3. ทศนคติหรือมุมมองที่มีต่อ บทบาทของพระสงฆ์ในการ พัฒนาสังคมตามหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีการเก็บข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยการสำรวจ (survey) ใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูล
วิธีการแจกแบบสอบถาม คือ การลงพื้นที่เพื่อแจกแบบสอบถามด้วยตนเองพร้อมคำอธิบายต่อผู้ตอบ
แบบสอบถามซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เพื่อจะได้คำตอบที่ใกล้เคียงข้อเท็จจริงมากที่สุด
รวมทั้งการใช้แบบสัมภาษณ์ (interviews) แบบเจาะจง ผู้นำสงฆ์ และผู้นำชุมชน จำนวน 8 รูป/คน

3.2 ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือในการวิจัย

1. **ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)** ศึกษาจากตำรา เอกสาร บทความ ทฤษฎี หลักการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดขอบเขตของการวิจัยและสร้างเครื่องมือวิจัย ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย
2. **ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)** ศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามจากเอกสาร เพื่อกำหนดขอบเขตและเนื้อหาของแบบทดสอบ จะได้มีความชัดเจนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยยิ่งขึ้น
3. นำข้อมูลที่ได้มาสร้างแบบสอบถาม และ นำแบบสอบถามที่ร่างได้ ทดสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วย
 - 1). ศาสตราจารย์ ดร.จ่านงค์ อดิวัฒนสิทธิ์
 - 2). รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม
 - 3). รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง
4. พิจารณาตรวจสอบและขอคำแนะนำในการแก้ไข ปรับปรุงเพื่อให้อ่านแล้วมีความเข้าใจง่ายและชัดเจนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
5. นำแบบสอบถามที่แก้ไขตามคำแนะนำแล้วมาดำเนินการทดสอบกับกลุ่มเป้าหมาย (Pretest) จำนวน 30 คน

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยประยุกต์ ในครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่มีคำถามชนิดปลายปิด โดยแบ่งโครงคำถามออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับลักษณะทางประชากรของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ มีลักษณะเป็นคำถามแบบเลือกตอบ (Check list) จำนวน 10 ข้อ เริ่มตั้งแต่ข้อ 1 ถึง 6

แบบสอบถาม มีจำนวน 1 ชุด ชุดที่	1	สำหรับพระสงฆ์
แบบสัมภาษณ์	ชุดที่ 1	สำหรับผู้นำชุมชน
	ชุดที่ 2	สำหรับพระสงฆ์

ส่วนที่ 1: แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคล

ส่วนที่ 2: แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ส่วนที่ 3: แบบสอบถามเกี่ยวกับการนำหลักพุทธธรรมไปใช้เพื่อการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ส่วนที่ 4: แบบแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม / ข้อเสนอแนะอื่นๆ ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตัวอย่างแบบสอบถามได้แก่

ส่วนที่ 1 : ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ลงในช่อง หรือเพิ่มเติมข้อความลงในช่องอื่นๆ

(โปรดระบุ)ที่ตรงกับสถานภาพความเป็นจริงของท่านมากที่สุด

1. วัดที่ท่านจำพรรษาหรือสังกัดเป็นวัดประเภทใด

วัดราษฎร์ วัดหลวง

2. ปัจจุบันท่านมีอายุตามปีปฏิทิน คือ

น้อยกว่า 30 ปี 30-40 ปี 41-50 ปี

51-60 ปี 61-70 ปี 70 ปีขึ้นไป

3. ท่านได้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเป็นระยะเวลาที่พรรษา

ต่ำกว่า 5 5-10 11-15 16-20 21-25

26-30 31-35 36-40 40 พรรษาขึ้นไป

ส่วนที่ 2 : แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ลงในช่อง หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริง

ของท่านมากที่สุด

1. หลักธรรมที่ท่านนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องใดมากที่สุด

ทิฐุธัมมิกัตถะ อู อากะ สะ (ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน)

หลักมัชฌิมาปฏิปทา (การปฏิบัติตนในทางสายกลาง)

หลักสันโดษ ยินดีสิ่งที่เป็นของตน ยินดีในสิ่งที่มีอยู่ และ ยินดีด้วยใจที่มั่นคง

อตตาทิ อตตโน นาโถ (ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน)

ส่วนที่ 3 : แบบสอบถามเกี่ยวกับการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คำชี้แจง : กรุณาอ่านข้อความแต่ละข้อและทำเครื่องหมาย \surd ในช่องที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด

ประเด็นเนื้อหา	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	5	4	3	2	1
1. วัฒนธรรมเกี่ยวกับการพัฒนาตนตามหลักการทางศาสนาในเรื่องการรักษาศีล 5 หรือเบญจศีล					
2. ท่านใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 คือ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้คนมีคุณสมบัติของคนดี สอนประชาชนในระดับใด					
16. การพัฒนาเน้นความเป็นเศรษฐกิจแบบองค์รวม คือ พัฒนาชีวิตของปัจเจกชนควบคู่กับการพัฒนาสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยมีจริยธรรมควบคู่กันไป					

เป็นคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating scale) ตามรูปแบบของ Likert's scale ซึ่งจะมีให้เลือกตอบได้เพียงคำตอบเดียวมีจำนวนทั้งหมด 22 ข้อ โดยมีการกำหนดเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

ระดับ	คะแนน
มากที่สุด	5
มาก	4
ปานกลาง	3
น้อย	2
น้อยที่สุด	1

3.4 วิธีวิเคราะห์ข้อมูลสถิติที่ใช้

การจัดทำข้อมูลและวิเคราะห์ผล

หลังจากรวบรวมแบบสอบถามทั้งหมดที่ได้เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามทั้งหมดมาดำเนินการดังนี้

การตรวจสอบข้อมูล (Editing) ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถามและทำการแยกแบบสอบถามที่ไม่สมบูรณ์ออก นำแบบสอบถามที่ถูกต้องเรียบร้อยแล้วมาเช็คคำตอบพร้อมทั้งใส่จำนวนที่ผู้ตอบแบบสอบถามลงใน Microsoft Excel 2007 เพื่อประมวลผล ด้วยคอมพิวเตอร์ และผู้วิจัยใช้สูตรในการคำนวณหาค่าเฉลี่ย, ร้อยละ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานโดยใช้ Function ใน Microsoft Excel 2007

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้โปรแกรม Excel 2007 for Windows ซึ่ง มีลำดับขั้นการวิเคราะห์ ดังนี้

1. การทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)²

$$\alpha = (k/(k-1)) * [1 - \sum (s_i^2)/s_{sum}^2]$$

เมื่อ α แทน ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

K แทน จำนวนข้อของแบบสอบถาม

s_i^2 แทน ผลรวมของค่าความแปรปรวนของคะแนนเป็นรายข้อ

s_{sum}^2 แทน ค่าความแปรปรวนของคะแนนของแบบสอบถามทั้งฉบับ

2. วิเคราะห์ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ ของกลุ่มตัวอย่าง นำมาแจกแจงในรูปของวงกลม และสถิติเบื้องต้น เช่น ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2.1 ค่าสถิติร้อยละ (Percentage)³

² Cronbach, L. J.. Coefficient alpha and the internal structure of tests, (Psychometrika, 1951), 16, P.297-334.

$$P = \frac{f * 100}{n}$$

n

เมื่อ P แทน ค่าร้อยละ

f แทน ความถี่ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงให้เป็นร้อยละ

n แทน จำนวนความถี่ทั้งหมด

2.2 ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Mean)⁴

$$\bar{X} = \frac{\sum X_i}{n}$$

n

เมื่อ \bar{X} แทน ค่าเฉลี่ย $\sum X_i$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมด

n แทน ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

2.3 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)⁵

$$S = \sqrt{\frac{n\sum X^2 - (\sum X)^2}{n(n-1)}}$$

เมื่อ S แทน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนกลุ่มตัวอย่าง

 $(\sum X)^2$ แทน ผลรวมของคะแนนทั้งหมดยกกำลังสอง $\sum X^2$ แทน ผลรวมของคะแนนแต่ละตัวอย่างยกกำลังสอง

n แทน จำนวนสมาชิกในกลุ่มตัวอย่าง

³ กัลยา วาณิชย์บัญชา,การวิเคราะห์สถิติ : สถิติสำหรับการบริหารและวิจัย. 2545,(ออนไลน์), <http://sirichom.rmutl.ac.th/learning/unit6/content13.html>

⁴ อ่างแล้ว,กัลยา วาณิชย์บัญชา,การวิเคราะห์สถิติ : สถิติสำหรับการบริหารและวิจัย, 2545.

⁵ อ่างแล้ว,กัลยา วาณิชย์บัญชา,การวิเคราะห์สถิติ : สถิติสำหรับการบริหารและวิจัย, 2545.

3.5 แผนการดำเนินงาน

- ขั้นตอนที่ 1** การวางแผนงานวิจัย และ เก็บรวบรวมข้อมูลแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่วันที่ 1 – 31 มีนาคม พ.ศ. 2560 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 31 วัน
1. ทำการศึกษาและตรวจสอบข้อมูลทุติยภูมิต่างๆ ที่มีอยู่ว่าเพียงพอหรือไม่
 2. จัดหาข้อมูลทุติยภูมิต่างๆ เพิ่มเติมเก็บรวบรวมข้อมูลแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน – 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2560 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 61 วัน
- ขั้นตอนที่ 2** การออกแบบสอบถาม ทดสอบแบบสอบถาม และ ปรับปรุงแก้ไข ตั้งแต่วันที่ 1 – 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2560 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 30 วัน
1. ออกแบบสอบถาม ตั้งแต่วันที่ 1 – 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2560 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 15 วัน
 2. ทดสอบแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง 30 ชุด หลังจากผู้เชี่ยวชาญตรวจแบบสอบถามและแก้ไขตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ตั้งแต่วันที่ 6 – 10 สิงหาคม พ.ศ. 2560 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 5 วัน
 3. ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามตั้งแต่วันที่ 25-27 กรกฎาคม พ.ศ. 2560 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 3 วันร่วมประชุมฟังคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญเทคนิควิธีดำเนินการวิจัย พร้อมส่งรายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 1 ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2560

ลงภาคสนาม

ลงภาคสนาม จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดนครราชสีมา แจกแบบสอบถามพร้อมให้คำอธิบายคำถามในแบบสอบถามกับประชากรกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 ชุด ตั้งแต่วันที่ 10-15 สิงหาคม พ.ศ. 2560 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 6 วัน

ลงภาคสนาม จังหวัดชัยภูมิ และ จังหวัดนครราชสีมา สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและผู้นำสงฆ์ กับประชากรกลุ่มตัวอย่าง รวมสัมภาษณ์ 8 รูป/คน ตั้งแต่วันที่ 15 -31 สิงหาคม พ.ศ. 2560 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 15 วัน

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลจากจังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 400 ชุด ตั้งแต่วันที่ 25 – 31 สิงหาคม พ.ศ. 2560 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 7 วัน

ขั้นตอนที่ 4

สรุปวิเคราะห์ข้อมูลและรายงาน

ตั้งแต่วันที่ 1-30 กันยายน ถึง 30 กันยายน พ.ศ. 2560 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 30 วัน

1. ตรวจสอบแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้
ตั้งแต่วันที่ 1 – 5 กันยายน พ.ศ. 2560 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 5 วัน
2. จัดทำข้อมูลและประมวลผลข้อมูลด้วยสูตรทางคณิตศาสตร์โดยใช้ Excel 2007 for windows
ตั้งแต่วันที่ 5 – 9 กันยายน พ.ศ. 2560 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 5 วัน
3. จัดทำบทวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัย
ตั้งแต่วันที่ 9 – 15 กันยายน พ.ศ. 2560 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 7 วัน
4. จัดทำรูปเล่มรายงานผลการวิจัยและตรวจสอบข้อผิดพลาดต่างๆ
ตั้งแต่วันที่ 15 – 30 กันยายน พ.ศ. 2560 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 16 วัน

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1) พระสงฆ์ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง คือ พระสงฆ์ผู้มีบทบาทในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในสองจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง คือ จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดนครราชสีมาโดยการแจกแบบสอบถาม และสัมภาษณ์แบบเจาะจง

2) ผู้นำชุมชน และกรรมการชุมชน ในเขตอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ และเขตอำเภอหนองบุญมาก จังหวัด นครราชสีมา โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะจง ทั้ง พระสงฆ์และ ผู้นำชุมชน 8 รูป/คน

3) ประชากร คือพระสงฆ์ ในจังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดนครราชสีมา เลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้หลักการคำนวณหากลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร Yamane Taro รวมประชากรกลุ่มตัวอย่าง 400 รวมจำนวนประชากร พระสงฆ์ และ พระสงฆ์ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 396 ชุด ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามทั้งสิ้น 400 ชุดเพื่อถ่วงดุลแบบสอบถามที่สมบูรณ์ที่สุด

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และผู้นำชุมชนที่เป็นชุมชนที่ได้รับการพัฒนาร่วมกันระหว่างบ้านกับวัดรวมทั้งเป็นชุมชนตัวอย่างในอำเภอเกษตรสมบูรณ์ และอำเภอหนองบุญมากที่ได้รับความร่วมมือในการพัฒนาระหว่างพระสงฆ์ ผู้นำชุมชนและชาวบ้านเป็นอย่างดี เพื่อนำมาวิเคราะห์หาข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้และได้นำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์โดยใช้สูตรคำนวณหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานโดยใช้โปรแกรม Microsoft Excel รวมทั้งการสัมภาษณ์พระสงฆ์และผู้นำชุมชน 8 รูป/คน ที่ได้ข้อมูลในเชิงลึกเพื่อนำมาวิเคราะห์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเสนอตามลำดับดังนี้คือ

1) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมตามหลักการของพระพุทธศาสนาเพื่อบูรณาการกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

3) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรครวมทั้งหลักการในการพัฒนาสังคมสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐาน ของพระสงฆ์ทั่วไป

ตอนที่ 2 ข้อมูลบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมตามหลักการของพระพุทธศาสนาเพื่อ บูรณาการกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งปัญหาและอุปสรรค

ตอนที่ 3 แนวคิดและข้อเสนอแนะ

ตอนที่ 4 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์และผู้นำชุมชน

4.1. การแปลผลโดยใช้ค่าเฉลี่ย

วิธีที่กำหนดให้คะแนนประจำแต่ละระดับตามระดับของความเข้มข้นแล้วหาค่าเฉลี่ยและนำค่าเฉลี่ยไปเทียบเกณฑ์การแปลความหมาย การหาค่าเฉลี่ยมักใช้วิธีนำความถี่ (จำนวน) ของแต่ละระดับคูณกับคะแนนประจำของระดับนั้นได้ผลเท่าใดรวมกันแล้วหารด้วยจำนวนคนทั้งหมดก็จะได้ค่าเฉลี่ยตามต้องการ ดังในตัวอย่างจากตาราง 1 ระดับน้อยที่สุดมีคะแนนประจำเท่ากับ 1 ระดับน้อยมีคะแนนประจำเท่ากับ 2 ระดับปานกลางมีคะแนนประจำเท่ากับ 3 ระดับมากมีคะแนนประจำเท่ากับ 4 และระดับมากที่สุดมีคะแนนประจำเท่ากับ 5 นำความถี่คูณคะแนนประจำนำมารวมกันจะได้ ดังนี้

$$(0 \times 1) + (1 \times 2) + (9 \times 3) + (30 \times 4) + (10 \times 5) = 199$$

เมื่อหารด้วยจำนวนคน (ในกรณีนี้เท่ากับ 50) ก็จะได้ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ดังนี้

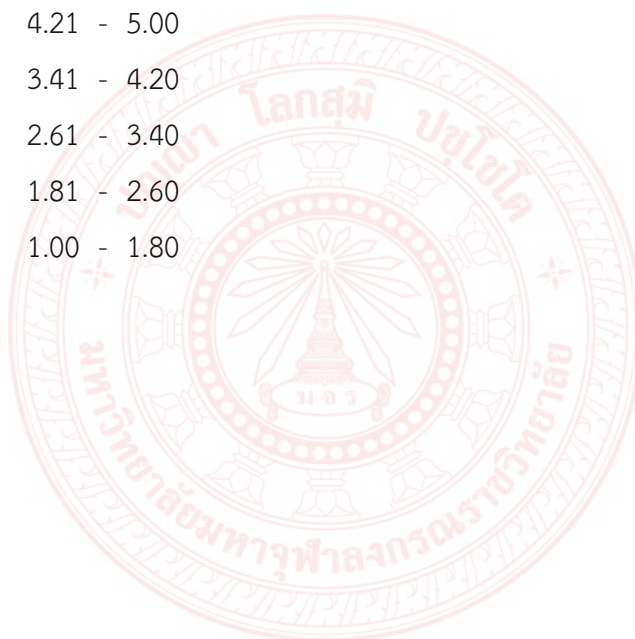
$$\bar{x} = \frac{199}{50} = 3.98$$

นำค่าเฉลี่ย 3.98 ไปแปลงให้เป็นระดับความเห็นโดยเทียบกับเกณฑ์แปลความหมายซึ่งจะพบว่าตรงกับระดับมาก ดังนั้นสรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างกลุ่มนี้เห็นว่าวิชาวิจัยการศึกษาให้ประโยชน์ในระดับมากวิธีการนี้นับว่าเป็นวิธีที่ช่วยให้สรุปได้ชัดเจน เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในลักษณะนี้มาก

อย่างไรก็ตาม ได้มีการกำหนดเกณฑ์ในการแปลความหมายแตกต่างกันหลายแบบ ทำให้การแปลผลแตกต่างกันไปบ้างในบางค่า ดังนี้

เกณฑ์แปลความหมายค่าเฉลี่ย แบบที่ 1

ค่าเฉลี่ย	ความหมาย
4.21 - 5.00	มากที่สุด
3.41 - 4.20	มาก
2.61 - 3.40	ปานกลาง
1.81 - 2.60	น้อย
1.00 - 1.80	น้อยที่สุด

ตารางที่ 4.1

ข้อมูลทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์แสดงจำนวน(ความถี่) และร้อยละ โดยรวมของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตาม อายุ การศึกษาทั้งทางโลก และ ทางธรรม ระยะเวลาที่อุปสมบท หน้าที่

ตัวแปร	จำนวน	ร้อยละ
วัดที่ท่านจำพรรษาหรือสังกัดเป็นวัด		
ประเภทใด		
วัดราษฎร์	290	73.33
วัดหลวง	106	26.67
อายุ		
21-30	79	20.00
31-40	112	28.33
41-50	106	26.67
51-60	79	20.00
>60	20	5.00
การศึกษาทางโลก		
มัธยมต้น	90	22.73
มัธยมปลาย	129	32.58
อนุปริญญา	86	21.72
ป.ตรี	32	8.08
โท	14	3.54
เอก	5	1.26
ประถม	40	10.00
การศึกษาทางธรรม		
น.ธ.ตรี	7	1.67
น.ธ.โท	7	1.67
น.ธ.เอก	356	90.00
อื่นๆ	26	6.67
ระยะเวลาที่บรรพชาอุปสมบท		

< 5	20	5.00
6-10	26	6.67
11-15	59	15.00
16-20	40	10.00
21-25	79	20.00
26-30	53	13.33
31-35	40	10.00
36-40	13	3.33
>40	66	16.67
ตำแหน่งที่ท่านดำรงอยู่ในปัจจุบัน		
เจ้าอาวาส	73	18.33
ผู้ช่วยเจ้าอาวาส	152	38.33
อาจารย์สอนบาลี	7	1.67
ครูสอนศีลธรรม	73	18.33
ครูสอนพระปริยัติธรรม	66	16.67
พระสงฆ์ทั่วไป	13	3.33
เลขา	7	1.67
อาจารย์ มจร	7	1.67
รวม	396	100

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ข้อมูลทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่คือพระสงฆ์สังกัดวัดราษฎร์ จำนวน 290 รูป คิดเป็นร้อยละ 73.33 รองลงมาเป็นพระสงฆ์สังกัดวัดหลวงจำนวน 106 รูป คิดเป็นร้อยละ 26.67

ปัจจัยทางด้านอายุ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 31-40 จำนวน 112 รูป คิดเป็นร้อยละ 28.33 รองลงมาอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 41-50 จำนวน 106 รูป คิดเป็นร้อยละ 26.67 อายุอยู่ในช่วงระหว่าง 21-30 และ อายุอยู่ในช่วงระหว่าง 51-60 จำนวน 79 รูปอย่างละเท่าๆกัน คิดเป็นร้อยละ 20.00 และอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป จำนวน 20 รูป คิดเป็นร้อยละ 5.00

ปัจจัยด้านการศึกษาทางโลก ประชากรส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับมัธยมปลาย มากที่สุด จำนวน 129 รูป คิดเป็นร้อยละ 32.58 รองลงมา มีการศึกษาระดับมัธยมต้น จำนวน 90 รูป คิดเป็นร้อยละ 22.73 และระดับอนุปริญญา จำนวน 86 รูป คิดเป็นร้อยละ 21.72

ปัจจัยด้านการศึกษาทางธรรม ประชากรส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับนักธรรมเอกมากที่สุด จำนวน 356 รูป คิดเป็นร้อยละ 90.00 รองลงมา มีการศึกษาระดับนักธรรมโทและนักธรรมตรี อย่างละเท่าๆกันจำนวน 7 รูป คิดเป็นร้อยละ 1.67 และไม่จบนักธรรมจำนวน 26 รูป คิดเป็นร้อยละ 6.67

ระยะเวลาที่บรรพชาอุปสมบทผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระยะเวลาที่บรรพชาอยู่ในช่วงระหว่าง 21-25 ปี จำนวน 79 รูป คิดเป็นร้อยละ 20.00 รองลงมาระยะเวลาที่บรรพชามากกว่า 40 ปีขึ้นไป จำนวน 66 รูป คิดเป็นร้อยละ 16.67 ระยะเวลาที่บรรพชาอยู่ในช่วงระหว่าง 11-15 ปี จำนวน 59 รูป คิดเป็นร้อยละ 15.00

ปัจจัยด้านหน้าที่ ประชากรส่วนใหญ่ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส มากที่สุด จำนวน 152 รูป คิดเป็นร้อยละ 38.33 รองลงมา ทำหน้าที่เป็นเจ้าอาวาส และครูสอนศีลธรรม จำนวนอย่างละเท่าๆกัน 73 รูป คิดเป็นร้อยละ 18.33 และเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม จำนวน 66 รูป คิดเป็นร้อยละ 16.67

ตารางที่ 4.2

บทบาทด้านการนำหลักพุทธธรรมมาใช้เพื่อการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	\bar{X}	S,D	แปลผล
รณรงค์เกี่ยวกับการพัฒนาตนตามหลักการทางศาสนาในเรื่องการรักษาศีล 5 หรือเบญจศีล - ศีลข้อที่ 1 เพื่อให้คนในชุมชนมีเมตตาธรรม ไม่เบียดเบียนกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข	4.13	0.72	มาก
- ศีลข้อที่ 2 เพื่อให้คนในชุมชนประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต, เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่วิตกกังวลในทรัพย์สินของตน และอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข	4.27	0.70	มากที่สุด
- ศีลข้อที่ 3 เพื่อสร้างความมั่นคงและความอบอุ่นภายในครอบครัว, ให้เกิดความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน ไว้วางใจกันได้ และป้องกันการหย่าร้าง การแตกร้างภายในครอบครัว	4.22	0.71	มากที่สุด
- ศีลข้อที่ 4 เพื่อสร้างความมั่นคงและความอบอุ่นภายในครอบครัว, ให้เกิดความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน ไว้วางใจกันได้ และป้องกันการหย่าร้าง การแตกร้างภายในครอบครัว	4.28	0.66	มากที่สุด
- ศีลข้อที่ 5 เพื่อสนับสนุนการรักษาศีลข้อ 4 ให้เกิดมีขึ้น , มีสติรอบคอบสามารถควบคุมใจตัวเองได้, ป้องกันการทะเลาะวิวาทและทำร้ายกัน, ป้องกันอาชญากรรม มีจิตอาสา และการกระทำทุจริตต่างๆ และเพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข	3.95	0.72	มาก
- ศีลข้อที่ 5 เพื่อสนับสนุนการรักษาศีลข้อ 4 ให้เกิดมีขึ้น , มีสติรอบคอบสามารถควบคุมใจตัวเองได้, ป้องกันการทะเลาะวิวาทและทำร้ายกัน, ป้องกันอาชญากรรม มีจิตอาสา และการกระทำทุจริตต่างๆ และเพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข	3.88	0.86	มาก
รวม	4.12	0.75	มาก

ตารางที่ 4.2 พบว่า หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รณรงค์เกี่ยวกับการพัฒนาตนตามหลักการทางศาสนาในเรื่องการรักษาศีล 5 หรือเบญจศีล ศีลข้อที่ 1 เพื่อให้คนในชุมชนมีเมตตาธรรม ไม่เบียดเบียนกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ศีลข้อที่ 2 เพื่อให้คนในชุมชนประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต,

เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่วิตกกังวลในทรัพย์สินของตน และอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข
 ศิลข้อที่ 3 เพื่อสร้างความมั่นคงและความอบอุ่นภายในครอบครัว,ให้เกิดความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน
 ไว้วางใจกันได้ และป้องกันการหย่าร้าง การแตกร้างภายในครอบครัว ศิลข้อที่ 4 เพื่อให้ใช้วาจา
 ประสานประโยชน์ของกันและกัน ไม่ทำลายกันด้วยคำพูด,มีความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน และสร้าง
 ความรักความสามัคคีในหมู่คณะ ศิลข้อที่ 5 เพื่อสนับสนุนการรักษาศิลปข้อ 4 ให้เกิดมีขึ้น ,มีสติ
 รอบคอบสามารถควบคุมใจตัวเองได้,ป้องกันการทะเลาะวิวาทและทำร้ายกัน, ป้องกันอาชญากรรม
 มิจฉาชีพ และการกระทำทุจริตต่างๆ และเพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

ในภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ได้ค่าเฉลี่ย 4.12 (S.D. = 0.75) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ อยู่ใน
 ระดับ มากที่สุดโดยเรียงลำดับข้อที่ได้ค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ ลำดับที่ 1 ศิลข้อ
 ที่ 3 เพื่อสร้างความมั่นคงและความอบอุ่นภายในครอบครัว,ให้เกิดความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน
 ไว้วางใจกันได้ และป้องกันการหย่าร้าง การแตกร้างภายในครอบครัว ได้ค่าเฉลี่ย 4.28 (S.D. = 0.66)
 ลำดับที่ 2 ศิลข้อที่ 1 เพื่อให้คนในชุมชนมีเมตตาธรรม ไม่เบียดเบียนกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และอยู่
 ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ได้ค่าเฉลี่ย 4.27 (S.D. =0.70) และ ลำดับที่ 3 ได้แก่ ศิลข้อที่ 2 เพื่อให้คนใน
 ชุมชนประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต, เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่วิตกกังวลใน
 ทรัพย์สินของตน และอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ได้ค่าเฉลี่ย 4.22 (S.D. = 0.71)

ตารางที่ 4.3

บทบาทด้านการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	\bar{X}	S,D	แปลผล
ท่านใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 คือ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้คนมีคุณสมบัติของคนดี สอนประชาชนในระดับใด	3.90	0.86	มาก
หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน บางที่เรียกว่า “หัวใจเศรษฐกิจ” (ทฤษฎีธัมมิกัตถะ) โดยมีคำย่อคือ อุ อา กะ สะ	3.98	0.81	มาก
หลักธรรมแนวทางการแก้ทุกข์ “อริยมรรคมีองค์ 8”	4.18	0.72	มาก
ท่านได้นำหลักธรรมเกี่ยวกับบุญกิริยาวัตถุ 3 (ทาน ศีล ภาวนา) สอนประชาชนในระดับใด	4.13	0.78	มาก
.ท่านได้อบรมประชาชนเกี่ยวกับวิปัสณากรรมฐาน	3.88	0.86	
รวม	4.02	0.82	มาก

ตารางที่ 4.3 พบว่า **หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** ใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 คือ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้คนมีคุณสมบัติของคนดี สอนประชาชน หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน บางที่เรียกว่า “หัวใจเศรษฐกิจ” (ทฤษฎีธัมมิกัตถะ) โดยมีคำย่อคือ อุ อา กะ สะ หลักธรรมแนวทางการแก้ทุกข์ “อริยมรรคมีองค์ 8” ได้นำหลักธรรมเกี่ยวกับบุญกิริยาวัตถุ 3 (ทาน ศีล ภาวนา) สอนประชาชน ได้อบรมประชาชนเกี่ยวกับวิปัสณากรรมฐาน ในภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ได้ค่าเฉลี่ย 4.02 (S.D. = 0.82) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ อยู่ในระดับ มากโดยเรียงลำดับข้อที่ได้ค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ ลำดับที่ 1 หลักธรรมแนวทางการแก้ทุกข์ “อริยมรรคมีองค์ 8” ได้ค่าเฉลี่ย 4.18 (S.D. = 0.72) ลำดับที่ 2 หลักธรรมเกี่ยวกับบุญกิริยาวัตถุ 3 (ทาน ศีล ภาวนา) ได้ค่าเฉลี่ย 4.13 (S.D. =0.78) และลำดับที่ 3 ได้แก่ หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน บางที่เรียกว่า “หัวใจเศรษฐกิจ” (ทฤษฎีธัมมิกัตถะ) โดยมีคำย่อคือ อุ อา กะ สะ ได้ค่าเฉลี่ย 3.98 (S.D. = 0.81)

ตารางที่ 4.4

บทบาทด้านการนำหลักพุทธธรรมมาใช้เพื่อการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	\bar{x}	S,D	แปลผล
อบรมประชาชนเรื่องการจัดสรรทรัพยากรในการใช้จ่าย (โศคาวิภาค 4)	4.15	0.70	มาก
อบรมประชาชนเรื่องกามโกคีสุข 4 (สุขของคฤหัสถ์ 4)	4.03	0.75	มาก
ท่านได้อบรมสั่งสอนให้คนในชุมชนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ และแบ่งปัน	4.27	0.70	มากที่สุด
หลักธรรมการพึ่งพาตนเอง (อดตา หิ อดต โน นาโถ)	4.28	0.64	มากที่สุด
หลักธรรมความรู้จักพอประมาณ (อตตณฺณุตตา)	4.15	0.70	มาก
รวม	4.18	0.71	มาก

ตารางที่ 4.4 พบว่า หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อบรมประชาชนเรื่องการจัดสรรทรัพยากรในการใช้จ่าย (โศคาวิภาค 4) อบรมประชาชนเรื่องกามโกคีสุข 4 (สุขของคฤหัสถ์ 4) อบรมสั่งสอนให้คนในชุมชนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ และแบ่งปัน หลักธรรมการพึ่งพาตนเอง (อดตา หิ อดต โน นาโถ) และ หลักธรรมความรู้จักพอประมาณ (อตตณฺณุตตา) ในภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ได้ค่าเฉลี่ย 4.18 (S.D. = 0.71) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ อยู่ในระดับ มากโดยเรียงลำดับข้อที่ได้ค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรกคือ ลำดับที่ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด หลักธรรมการพึ่งพาตนเอง (อดตา หิ อดต โน นาโถ)ได้ค่าเฉลี่ย 4.28 (S.D. = 0.64) ลำดับที่ 2 ได้อบรมสั่งสอนให้คนในชุมชนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ และแบ่งปัน ได้ค่าเฉลี่ย 4.27 (S.D. = 0.70) และ ลำดับที่ 3 อยู่ในระดับมาก ได้แก่ อบรมประชาชนเรื่องการจัดสรรทรัพยากรในการใช้จ่าย (โศคาวิภาค 4) และ หลักธรรมความรู้จักพอประมาณ (อตตณฺณุตตา) ได้ค่าเฉลี่ยอย่างละเท่ากัน 4.15 (S.D. = 0.70)

ตารางที่ 4.5

บทบาทด้านการนำหลักพุทธธรรมมาใช้เพื่อการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
แบบองค์รวม

หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	\bar{X}	S.D	แปลผล
หลักธรรมเรื่องราวความสันโดษ (สนตฺตฺถิ ปรมฺ ๓นํ)	4.02	0.76	มาก
หลักธรรมความเป็นผู้รู้จักใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต (ธมฺมณฺณุตฺตา อตฺถณฺณุตฺตา)	4.18	0.74	มาก
หลักธรรมเรื่องทางสายกลาง หรือ ความพอดี (มชฺฉิมปฏิปทา)	4.18	0.72	มาก
หลักธรรมเรื่องไตรสิกขา ศีล สมาธิ และปัญญา	4.22	0.71	มากที่สุด
รวม	4.15	0.74	มาก

ตารางที่ 4.5 พบว่า หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักธรรมเรื่องราวความสันโดษ (สนตฺตฺถิ ปรมฺ ๓นํ) หลักธรรมความเป็นผู้รู้จักใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต (ธมฺมณฺณุตฺตา อตฺถณฺณุตฺตา) หลักธรรมเรื่องทางสายกลาง หรือ ความพอดี (มชฺฉิมปฏิปทา) และ หลักธรรมเรื่องไตรสิกขา ศีล สมาธิ และปัญญา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ได้ค่าเฉลี่ย 4.15 (S.D. = 0.74) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ อยู่ในระดับ มากโดยเรียงลำดับข้อที่ได้ค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ ลำดับที่ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด หลักธรรมเรื่องไตรสิกขา ศีล สมาธิ และปัญญา ได้ค่าเฉลี่ย 4.22 (S.D. = 0.71) ลำดับที่ 2 หลักธรรมความเป็นผู้รู้จักใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต (ธมฺมณฺณุตฺตา อตฺถณฺณุตฺตา) และ หลักธรรมเรื่องทางสายกลาง หรือ ความพอดี (มชฺฉิมปฏิปทา) ได้ค่าเฉลี่ยอย่างละเท่ากัน 4.18 (S.D. =0.72) และ ลำดับที่ 3 อยู่ในระดับมาก ได้แก่ หลักธรรมเรื่องราวความสันโดษ (สนตฺตฺถิ ปรมฺ ๓นํ)ได้ค่าเฉลี่ย 4.02 (S.D. = 0.76)

ตารางที่ 4.6

บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแบบองค์รวม

ตัวแปร	\bar{X}	S.D	แปลผล
ท่านพัฒนาสังคมโดยเน้นเรื่องสัมมาอาชีวะเป็นหัวใจสำคัญ	4.05	0.90	มาก
ท่านมุ่งพัฒนาคนและทั้งกระบวนการทางเศรษฐกิจแบบพอเพียงควบคู่กันไป	3.95	0.85	มาก
ท่านปลูกฝังให้คนในสังคม หรือชุมชนตระหนักรู้ถึงศักยภาพในด้านการพึ่งตนเองได้	4.10	0.72	มาก
การพัฒนาเน้นความเป็นเศรษฐกิจแบบองค์รวม คือพัฒนาชีวิตของปัจเจกชนควบคู่กับการพัฒนาสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยมีจริยธรรมควบคู่กันไป	4.28	0.66	มากที่สุด
รวม	4.10	0.80	มาก

จากตารางที่ 4.6 ท่านพัฒนาสังคมโดยเน้นเรื่องสัมมาอาชีวะเป็นหัวใจสำคัญ ท่านมุ่งพัฒนาคนและทั้งกระบวนการทางเศรษฐกิจแบบพอเพียงควบคู่กันไป ท่านปลูกฝังให้คนในสังคม หรือชุมชนตระหนักรู้ถึงศักยภาพในด้านการพึ่งตนเองได้ และ การพัฒนาเน้นความเป็นเศรษฐกิจแบบองค์รวม คือพัฒนาชีวิตของปัจเจกชนควบคู่กับการพัฒนาสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยมีจริยธรรมควบคู่กันไป

ในภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ได้ค่าเฉลี่ย 4.10 (S.D. = 0.80) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับข้อที่ได้ค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ ลำดับที่ 1 อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่การพัฒนาเน้นความเป็นเศรษฐกิจแบบองค์รวม คือพัฒนาชีวิตของปัจเจกชนควบคู่กับการพัฒนาสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยมีจริยธรรมควบคู่กันไป ได้ค่าเฉลี่ย 4.28 (S.D. = 0.66) ลำดับที่ 2 ได้แก่ปลูกฝังให้คนในสังคม หรือชุมชนตระหนักรู้ถึงศักยภาพในด้านการพึ่งตนเองได้ ได้ค่าเฉลี่ย 4.10 (S.D. = 0.72) และ ลำดับที่ 3 ได้แก่ พัฒนาสังคมโดยเน้นเรื่องสัมมาอาชีวะเป็นหัวใจสำคัญ ได้ค่าเฉลี่ย 4.05 (S.D. = 0.90)

ตารางที่ 4.7

บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ตัวแปร	\bar{x}	S.D	แปลผล
ท่านปลูกฝังให้คนในชุมชนไม่มุ่งทำลายธรรมชาติ ไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน	4.17	0.84	มาก
ท่านได้นำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าไม้	4.17	0.84	มาก
ท่านได้ทำวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้การอนุรักษ์ป่าไม้	4.08	0.73	มาก
รวม	4.14	0.81	มาก

จากตารางที่ 4.7 บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ท่านปลูกฝังให้คนในชุมชนไม่มุ่งทำลายธรรมชาติ ไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน ท่านได้นำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ และ ท่านได้ทำวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้การอนุรักษ์ป่าไม้ พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ได้ค่าเฉลี่ย 4.14 (S.D. = 0.81) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ อยู่ในระดับมากโดยเรียงลำดับข้อที่ได้ค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ ลำดับที่ 1 ท่านได้นำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ และ ท่านปลูกฝังให้คนในชุมชนไม่มุ่งทำลายธรรมชาติ ไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน ได้ค่าเฉลี่ยอย่างละเท่าๆกันตามลำดับได้ค่าเฉลี่ย 4.17 (S.D. = 0.84,0.84) ลำดับที่ 2 ได้แก่ ท่านได้ทำวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้การอนุรักษ์ป่าไม้ ได้ค่าเฉลี่ย 4.08 (S.D. =0.73)

ตารางที่ 4.8

อุปสรรคของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ตัวแปร	\bar{X}	S.D	แปลผล
องค์ความรู้ด้านการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์มีข้อจำกัด	4.05	0.99	มาก
คณะสงฆ์ไม่ตื่นตัวในการรับรู้ปัญหาและอุปสรรคในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจของประชาชน	3.95	0.72	มาก
วัดไม่มีงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ	4.23	0.74	มาก
มส.ไม่มีนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริมให้พระสงฆ์เข้าสู่ระบบการศึกษาแบบใหม่อย่างเป็นกิจลักษณะ	4.03	0.74	มาก
รวม	4.06	0.81	มาก

จากตารางที่ 4.8 อุปสรรคของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง องค์ความรู้ด้านการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์มีข้อจำกัด คณะสงฆ์ไม่ตื่นตัวในการรับรู้ปัญหาและอุปสรรคในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจของประชาชน วัดไม่มีงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ มหาเถรสมาคมไม่มีนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริมให้พระสงฆ์เข้าสู่ระบบการศึกษาแบบใหม่อย่างเป็นกิจลักษณะ พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับ มาก ได้ค่าเฉลี่ย 4.06 (S.D. = 0.81) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับข้อที่ได้ค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับแรก คือ ลำดับที่ 1 วัดไม่มีงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐได้ค่าเฉลี่ย 4.23 (S.D. = 0.74) ลำดับที่ 2 องค์ความรู้ด้านการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์มีข้อจำกัดได้ค่าเฉลี่ย 4.05 (S.D. = 0.99) และลำดับที่ 3 ได้แก่ มหาเถรสมาคมไม่มีนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริมให้พระสงฆ์เข้าสู่ระบบการศึกษาแบบใหม่อย่างเป็นกิจลักษณะได้ค่าเฉลี่ย 4.03 (S.D. = 0.74) คณะสงฆ์ไม่ตื่นตัวในการรับรู้ปัญหาและอุปสรรคในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจของประชาชน ได้ค่าเฉลี่ย 4.03 (S.D. = 0.74)

ส่วนที่ 3 แบบแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม และข้อเสนอแนะอื่นๆ

บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณสร้างความศรัทธาให้ชาวบ้านให้ความสนับสนุนผู้นำชุมชนเน้นพัฒนาปัจเจกบุคคลให้เข้าถึงเข้าใจและการอยู่ร่วมกันด้วยความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยเน้นให้ประชาชนพึ่งพาตนเอง และรวมกลุ่มเพื่อสร้างรายได้ และช่วยเหลือในด้านการให้ความรู้ในเรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและให้ประโยชน์สูงสุด ใช้สถานที่วัดเป็นศูนย์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาการเกษตรให้ได้ผลผลิตที่ดีโดยใช้พื้นที่วัดทำแปลงทดลอง การขับเคลื่อนหลักธรรมที่อบรมสั่งสอนประชาชน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา สัปปุริสธรรม 7 มรรคมีองค์แปด และ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ จัดโครงการฝึกอบรมเยาวชนในชุมชนในเรื่องการนั่งสมาธิ ปฏิบัติตามศีล 5 และในเรื่องการอนุรักษ์ป่า และสิ่งแวดล้อม ให้เยาวชนช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการส่งต่อไปยังผู้ปกครองถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงร่วมกันปลูกป่าทั้งเยาวชนและผู้ปกครอง

ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือขาดแคลนบุคลากร ความรู้ความเข้าใจในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงยังไม่ครอบคลุมทุกครัวเรือน ควรให้ภาครัฐเข้ามาส่งเสริมในเรื่ององค์ความรู้ ภัยธรรมชาติเป็นอุปสรรคที่ร้ายแรงของการเกษตรกรรม ชุมชนต้องสร้างแหล่งน้ำเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้เพื่อการเกษตรโดยใช้พื้นที่ของวัด และให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ผู้นำชุมชนกับนักการเมืองพยายามหาเสียงโดยจัดกิจกรรมให้ชุมชนโดยใช้สถานที่ของตนเองมากขึ้นไม่ใช้สถานที่ทางวัดในการจัดกิจกรรมเพื่อผลประโยชน์ในหลายๆด้าน บทบาทของวัดในการเป็นศูนย์กลางของชุมชนลดลงอย่างมาก ทั้งภาครัฐและชุมชนเริ่มที่จะแสดงบทบาทของตนเอง ในการจัดทำโครงการต่างๆจะต้องประกอบด้วยองค์กรของศาสนาและฝ่ายปกครองรวมทั้งผู้นำชุมชนที่มีความรู้ความสามารถในการเป็นผู้นำ จึงจะทำให้โครงการต่างๆสามารถเดินหน้าต่อไปได้ ด้วยเหตุนี้ผู้นำองค์กรทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวในการพัฒนาชุมชนจะได้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่วัดและชุมชนให้มีความยั่งยืนสืบไป

อย่างไรก็ดี การสร้างพลังเพื่อขับเคลื่อนชุมชนให้มีประสิทธิภาพหรือบรรลุวัตถุประสงค์นั้นควรดำเนินการจัดเสวนาเพื่ออภิปรายและแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง จัดประชุมอยู่เป็น

ประจำพร้อมทั้งสรุปผลงานประจำปีเพื่อทราบจุดบกพร่องและนำมาแก้ไขในการบริหารพัฒนาชุมชน เพื่อให้มีประสิทธิภาพ การปกครองภายในวัดควรได้รับความเป็นธรรมจากผู้นำสงฆ์ถ้าภายในวัดยังแก้ปัญหาไม่ได้การจะพัฒนาชุมชนให้ได้รับผลสำเร็จคงจะยาก ให้มีสถานีวิทยุและโทรทัศน์สำหรับ คณะสงฆ์เพื่อการเผยแผ่และประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆของแต่ละวัดในการบริหารพัฒนาชุมชน รวมทั้งเผยแผ่ธรรมะผ่านทางสถานีวิทยุและโทรทัศน์เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงธรรมะได้อย่าง กว้างขวางมากยิ่งขึ้น รวมทั้งเปิดโอกาสให้ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมในลักษณะต่างๆอย่างทั่วถึงทุกระดับทำการประชาสัมพันธ์เพื่อการเชิญชวนไปร่วมกิจกรรมต่างๆด้วยความกระชั้นรวดเร็ว และเข้าถึงได้ การปฏิบัติงานของมส.ควรดำเนินงานในเชิงรุกและขับเคลื่อนให้องค์กรสงฆ์มีเอกภาพ ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน สามารถของบประมาณจากทางรัฐบาลเพื่อส่งเสริมสนับสนุนกิจการ งานคณะสงฆ์ และช่วยรณรงค์ให้ชุมชนรักษาศีล 5 อย่างเป็นรูปธรรม การจัดโครงการต่างๆส่วนใหญ่ จะโดดเด่นไม่มีการสนับสนุนโครงการจากภาครัฐ ทั้งงบประมาณและบุคลากร อยากรับความ ร่วมมือและสนับสนุนจากทางภาครัฐอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้องค์กรสงฆ์ควรได้รับปฏิรูปเพื่อ ความก้าวหน้าในการพัฒนากิจการพระศาสนาหามส.เป็นผู้กำหนดกฎเกณฑ์ที่ไม่สอดคล้องกับความ เป็นจริงในปัจจุบันเนื่องเพราะการบริหารงานที่ล่าช้า กฎระเบียบที่ไม่เอื้ออำนวย และความไม่เป็น เอกภาพในองค์กรสงฆ์ส่งผลกระทบต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้งสิ้น พระสงฆ์ต้องปฏิบัติใน บทบาทการอบรมตน โดยเรียนรู้พระไตรปิฎกให้แตกฉาน ทั้งทางคันถธุระและวิปัสสนาธุระ อย่าง เเคร่งครัดเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือและศรัทธาต่อพุทธศาสนิกชน โดยมีปฏิปทาน่าเลื่อมใสรวมทั้งมี ศีลาจรรยาวัตรและเปี่ยมด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อเป็นศาสนทายาททำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีความรวดเร็วและฉับไวในทุกด้านองค์กรสงฆ์ในบริบทของสังคมไทยจึง ต้องตระหนักและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการสนองงานพระศาสนา

ดังนั้น องค์กรสงฆ์หรือมส.รวมทั้งพศ.ควรจัดหลักสูตรฝึกอบรม หรือร่วมกันคิดปรับปรุง แก้ไขบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ให้สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนไป โดยองค์กรเถรสมาคมและพศ.ควร ให้การสนับสนุนบทบาทด้านการพัฒนาชุมชน ทั้งทางตรงและทางอ้อม งานพัฒนาชุมชนจึงเป็นส่วน หนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะเมื่อการพัฒนาชุมชนได้ผลดี ประชาชนก็จะศรัทธา พระสงฆ์และพระพุทธศาสนา บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ คือบทบาทด้านการอบรมตนทำ วิปัสสนากรรมฐาน การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนฝึกปฏิบัติวิปัสสนา และสั่งสอนจริยธรรมแนว ทางการดำรงชีวิตที่ติงามถูกต้อง รวมทั้งการเป็นแบบอย่างของความสุขจากความพอเพียง เเคร่งครัด ในการปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา การทำวิปัสสนากรรมฐาน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมวัฒนธรรมไทย การพัฒนาโรงเรียน โรงพยาบาล การแต่งหนังสือพุทธศาสนา การพัฒนาวัด และพระภิกษุสามเณรให้ทันสมัย และการส่งเสริมวิชาชีพให้ประชาชน

สรุปได้ว่า บทบาทพระสงฆ์ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ นอกจากต้องพัฒนาตนให้มีความรู้ ความสามารถรวมทั้งการปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีศีล สมาธิ และปัญญาแล้วยังต้องนำสิ่งที่ตนปฏิบัติไป อบรมเผยแผ่ให้ชาวบ้านและชุมชนได้รับความรู้ โดยการเทศนาสั่งสอนชาวบ้านทุกวันพระและใช้ เทคโนโลยีในการเผยแผ่ธรรมะ นอกจากนี้ควรใช้สถานที่วัดจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา รวมทั้งใช้สถานที่วัดจัดตั้งโรงเรียนสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์หรือโรงเรียนการกุศลเพื่อ ฝึกอบรม ศีลธรรมและวิชาชีพให้กับเยาวชนและชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนใช้ชีวิตตามแนวพระราชดำริเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ไม่สร้างหนี้สิน รวมทั้งรณรงค์เรื่องความสะอาดในชุมชน การกำจัดขยะมูลฝอยและ การคัดแยกขยะก่อนทิ้ง ให้ความรู้กับชุมชนในเรื่องกฎหมายที่ใกล้ตัวไม่ให้คนในชุมชนตกเป็นเหยื่อ แนวทางการแก้ไขปัญหา มส.รัฐบาลและผู้นำชุมชนต้องร่วมมือกันทุกฝ่ายในการบริหารพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะผู้นำสงฆ์ต้องเป็นแบบอย่างแก่สังคมในทุกด้านเพื่อยังศรัทธาและความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นแก่ ชุมชนรวมทั้งสามารถเข้าถึงหรือพบบ่ง่ายใช้คล่อง รวมทั้งเสียสละและอุทิศตนในการทำงานสนองงาน คณะสงฆ์และพระพุทธศาสนา โดยรัฐบาลให้การสนับสนุนด้านงบประมาณให้กับผู้นำสงฆ์เพื่อการ พัฒนาชุมชน เมื่อชุมชนเข้มแข็งประชากรสามารถพึ่งตนเองได้ก็จะทำให้ชุมชนน่าอยู่ห่างไกลยาเสพติดและอบายมุขต่างๆ อุปสรรคในการพัฒนาขาดบุคลากร ขาดงบประมาณ ความไม่จริงจังในการ ปฏิบัติงานของผู้นำชุมชน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ทำให้โครงการต่างๆไม่สำเร็จ ผลกระทบก็จะกลับ สู่ชุมชน การพัฒนาชุมชนให้ประสบผลสำเร็จนั้นต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง แต่พื้นฐานในการพัฒนา ต้องเริ่มจากชุมชน คนในชุมชนบริหารจัดการกันเองเพราะคนในชุมชนนั้นๆจะรู้และเข้าใจปัญหา รวมทั้งความต้องการของชุมชน และทุนต่างๆที่มีอยู่ภายในชุมชน ผู้พัฒนาเป็นเพียงผู้ช่วยส่งเสริม และเป็นรากฐานสำคัญที่จะนำชุมชนนั้นๆให้ก้าวไปสู่ความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งได้ การพัฒนาต้องเริ่มจาก บุคคลในชุมชนก่อน จะต้องเรียนรู้ว่าแต่ละคนมีความสามารถที่แตกต่างกันออกไป และทุกคนล้วนมี คุณค่ามีภูมิปัญญาเป็นของตนเอง ในชุมชนนั้นก็จะมีทุนชุมชน ไม่ว่าจะเป็น ทุนมนุษย์ ทุนความรู้ ทุน ทรัพยากร ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม ทุนเงินตรา ฯลฯ ซึ่งชุมชนนั้นๆจะต้องค้นหาเรียนรู้ร่วมกัน ระหว่างสมาชิกในชุมชน และฝ่ายต่างๆ เพื่อที่จะบริหารจัดการทุนชุมชน ที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ มีความเหมาะสมต่อสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนนั้นๆ ในชุมชนที่มีกระบวนการจัดการ ทุนชุมชนได้เหมาะสม ชุมชนนั้นๆก็จะกลายเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้ เพราะเรียนรู้ ที่จะจัดการทุนในชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนมาสร้างเป็นงาน อาชีพต่างๆ และยังสามารถลดการพึ่งพาจาก ภายนอก ทำให้ชุมชนอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาจากภายนอก ชุมชนก็จะกลายเป็นชุมชนที่ยั่งยืน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์และผู้นำชุมชน

พระอาจารย์แก่น ปะภากะโร.เจ้าอาวาสวัดหนองพยอม. สัมภาษณ์, 28 กันยายน 2561.

พระอาจารย์แก่นได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาอบรมสั่งสอนแก่คนในชุมชนซึ่งประกอบด้วย การพึ่งพาตนเอง หรือ อตตาทิ อตตโน นาโถ ความรู้จักพอประมาณ หรือ อตตณญฺดา ความสันโดษ หรือ สนฺตุภฺจฺจึ ปรมํ ธนํ ความเป็นผู้รู้จักใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต หรือธมฺมณญฺดา อตตณญฺดา ความไม่โลภมาก หรือ อโลภ และ ทางสายกลาง หรือ ความพอดี หรือมชฺฌิมปฏิปทา คือ ธรรมที่เหมาะสมแก่ชาวบ้านทั่วไป ได้แก่ ความเป็นผู้รู้จักพอในการบริโภคใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติ และการใช้ชีวิตแบบไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเฟ้อ ซึ่งมีลักษณะเป็นการเน้นการลด ละ เลิก อบายมุข ด้วยการประพฤติตามหลักเบญจศีล และ เบญจธรรม ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการเป็นวิถีพุทธ และตรงกับเป้าหมายหลักของเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ ความสงบสุขของผู้คนในสังคม ประชาชนมีกินมีใช้อย่างเพียงพอแก่ความต้องการ ที่สำคัญต้องไม่ทำตนและผู้อื่นเดือดร้อน

นอกจากหลักธรรมดังกล่าวแล้วท่านยังอบรมชาวบ้านในการประกอบอาชีพที่สุจริต หรือ สัมมากรรมันตะ ไม่มีโทษ ไม่ผิดศีลธรรม เป็นงานที่หามาด้วยหยาดเหงื่อแรงงานของตนเองตาม หลักการหาทรัพย์ที่ดีในพระพุทธศาสนา คือ การขยันทำงาน (อฏฺฐานะสัมปทา) ประหยัดอดออม (อารักขสัมปทา) รู้จักคบเพื่อนที่ดี (กัลยาณมิตรตฺตา) และเลี้ยงชีวิตอย่างเหมาะสม (สมชีวิตา) และการเลี้ยงชีวิตอย่างเหมาะสม และหรือ สัมมาอาชีวะ ซึ่งเป็นหัวใจของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาของท่าน คือ ทรัพยากรธรรมชาติ งบประมาณ และ บุคลากร องค์ความรู้ในเชิงปฏิบัติการ

ปราณีต พันธุ์สระน้อย. ผู้ใหญ่บ้านบ้านหนองพยอม. สัมภาษณ์, 28 กันยายน 2561.

ลักษณะทั่วไปและประวัติความเป็นมาของพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลลุงเขว้า

ประวัติความเป็นมา

เหตุที่ได้ชื่อ “ลุงเขว้า” เพราะเมื่อสมัยก่อนลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ลุ่มมีบึงน้ำ ล้อมรอบเป็นสถานที่รวมของน้ำ เรียกว่า “หลุง” พื้นที่เป็นเนินสูงอยู่ตรงกลางหมู่บ้านลุงเขว้า ตำบลลุงเขว้า อำเภอหนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมา และบริเวณพื้นที่ส่วนใหญ่ในสมัยก่อนซึ่งยังเป็นป่าได้มีต้นไม้ ชนิดหนึ่งชื่อว่า “ต้นเขว้า” ขึ้นอยู่อย่างมากมาย ต้นเขว้ามีลักษณะเป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ลำต้นตั้งตรง แผ่กิ่งก้านด้านข้าง คล้ายต้นहुกวาง ก้านใบยาวประมาณ 8 เซนติเมตร มีลักษณะคล้ายใบโพธิ์ แต่ใหญ่กว่า ใบโพธิ์ ดังนั้นชาวบ้านที่ผ่านไปมาจึงเรียกบริเวณนี้ว่า “หลุงเขว้า” ต่อมาเสียงได้ผันและเปลี่ยนแปลงไป ตามเวลาและความเจริญ จึงเรียกว่าบ้าน “ลุงเขว้า” ในปัจจุบัน

ตำบลลุงเขว้าเป็นตำบลหนึ่งใน 9 ตำบลของอำเภอหนองบุญมาก ซึ่งแยกจากตำบลสารภีและได้รับการประกาศจากกระทรวงมหาดไทยแยกเขตการปกครองเป็นตำบลลุงเขว้า อำเภอหนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมา

ข้อมูลทั่วไป

ทำเลที่ตั้งตำบล ตำบลลุงเขว้าเป็น 1 ใน 9 ตำบลในเขตอำเภอหนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมา ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอหนองบุญมาก มีถนน รพช. สายท่าช้าง – บ้านหนองหัวแรดผ่านห่างจากอำเภอหนองบุญมาก ประมาณ 10 กิโลเมตร และมีพื้นที่ทั้งหมด 48.69 ตารางกิโลเมตร

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลสีสุก	อำเภอ	จักราช
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลสารภี	อำเภอ	หนองบุญมาก
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลละลมใหม่พัฒนา	อำเภอ	โชคชัย
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลแหลมทอง	อำเภอ	หนองบุญมาก

ภูมิประเทศ

พื้นที่บางส่วนมีภูมิประเทศแบบที่ราบลอนคลื่น บริเวณตะวันตก ตะวันตกเฉียงใต้ และพื้นที่บางส่วนมีภูมิประเทศ แบบที่ราบเชิงเขา ซึ่งมีความลาดชันพอสมควรอยู่ระหว่างทิศตะวันออกของตำบลลาดลงไปทางทิศเหนือและทิศตะวันตก ซึ่งเป็นที่ตั้งของลำคลองสารเพชร ซึ่งถือเป็นสายน้ำที่ให้ประโยชน์กับประชาชนตำบลสูงเขามากที่สุด ดินส่วนใหญ่จะเป็นดินร่วนปนทราย ขาดความอุดมสมบูรณ์มักถูกน้ำกัดเซาะหน้าดิน และ พัดพาลงสู่ที่ต่ำ ทำให้หน้าดินแห้ง ขาดความอุดมสมบูรณ์

กระบวนการเรียนรู้

ผู้ร่วมเรียนรู้ จำนวน 30 คน เป็นสมาชิกกลุ่มศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองพยอม ซึ่งอยู่ภายใต้ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองพยอมรวมใจตามรอยพ่อ โดยกำหนดให้จัดการเรียนรู้ 2 ลักษณะ ดังนี้ 1.1 เรียนรู้ผ่านสื่อวีดิทัศน์ ตามหลักสูตรการดำรงชีวิตตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงของศูนย์การเรียนรู้ทางไกลเศรษฐกิจพอเพียงชุมชน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ทุกวันเสาร์ เวลาประมาณ 18.00-18.30 น. ณ ศาลาศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองพยอมรวมใจตามรอยพ่อ หมู่ที่ 4 ตำบลสูงเข่า อำเภอหนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมา หากวันเสาร์ใดที่ไม่สามารถนัดหมายได้ก็เลื่อนเป็นเสาร์ต่อไป โดยมีประธานกลุ่มเป็นผู้นำจัดการเรียนรู้ 1.2 ฝึกอบรมและฝึกปฏิบัติกิจกรรมตามแผนการดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย และการออมโดยเจ้าหน้าที่ ที่ปรึกษากลุ่มประสานวิทยากรเพื่อดำเนินกิจกรรม

การจัดการกองทุน

กลุ่มศูนย์เรียนรู้ฯ ได้กำหนดให้ฝากเงินทุนแรกเข้า คนละ 100 บาท เพื่อเป็นกองทุนเริ่มแรกในการดำเนินกิจกรรม และได้กำหนดข้อบังคับกลุ่มศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองพยอม ตามมติของที่ประชุมใหญ่กลุ่มศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองพยอม เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2557

จุดเด่น

สมาชิกกลุ่มศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองพยอม อยู่ภายใต้ศูนย์เรียนรู้บ้านหนองพยอมรวมใจตามรอยพ่อ มีโอกาสได้เรียนรู้แนวทางการดำรงชีวิตตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

มากกว่าหมู่บ้านอื่นในตำบล และเป็นต้นแบบในการดำเนินกิจกรรมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากบ้านหนองพยอมได้รับคัดเลือกจากอำเภอหนองบุญมาก ตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2552 เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และขยายผลสู่ครัวเรือน โดยมีเป้าหมายให้ทุกครัวเรือนดำรงชีวิตตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้น สมาชิกกลุ่มจึงมีความรู้ความเข้าใจแนวทางการดำรงชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีการทำบัญชี เพื่อวิเคราะห์รายได้และค่าใช้จ่าย ทำกิจกรรมเพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และมีการออมทรัพย์ เป็นการสร้างภูมิคุ้มกัน

ผลการเปลี่ยนแปลง

ผลการเปลี่ยนแปลงต่อบุคคล/ การพึ่งพาตัวเองระดับบุคคล สมาชิกรู้จักทำบัญชีครัวเรือน และสามารถเปรียบเทียบรายรับรายจ่าย ทำให้เห็นถึงค่าใช้จ่ายที่มากและนำมาวางแผนการใช้จ่ายเงินได้ เป็นการลดรายจ่ายในครัวเรือนได้นอกจากนี้แล้ว สมาชิกรู้จักการออมทรัพย์ และลงทุนเพื่อการผลิต เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันและเพิ่มรายได้

ผลการเปลี่ยนแปลงต่อกลุ่ม/ การพึ่งพาตัวเองระดับกลุ่ม สมาชิกรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การทำปุ๋ยหมัก การทำขนม การทำน้ำยาล้างจาน เป็นต้น นอกจากนี้จะลดรายจ่ายในครัวเรือนลงแล้ว ยังเป็นการฝึกการทำงานเป็นกลุ่ม ลดความเสี่ยงจากการลงทุนเป็นจำนวนมาก

ผลการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชน/ การพึ่งพาตัวเองระดับชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหมู่บ้าน/ชุมชนอื่น ผ่านการจัดกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นการสร้างเครือข่ายกับหมู่บ้าน/ชุมชนข้างเคียงด้วย

หน่วยงานสนับสนุน

สำนักงานเกษตรอำเภอหนองบุญมาก สนับสนุนองค์ความรู้และประสานหน่วยงานภาคี ได้แก่ ชุดปฏิบัติการตำบลลุงเขว้า และคณะทำงานโครงการจับมือไว้เราไปด้วยกันสร้างสรรค์ชุมชนให้เข้มแข็ง ตำบลลุงเขว้า (we are together) ซึ่งในคณะทำงานทั้ง 2 ชุด ประกอบด้วยตัวแทนจากหน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานในพื้นที่ตำบลลุงเขว้า มาเป็นพี่เลี้ยงและให้คำแนะนำในการดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียง การเชื่อมโยงเครือข่ายในตำบลลุงเขว้า ทุกปีในตำบลลุงเขว้าจะมีการคัดเลือกหมู่บ้านแล้วช่วยกันพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีบ้านหนองพยอมเป็นต้นแบบ และร่วมกับหมู่บ้านต่างๆ ช่วยกันพัฒนาและถ่ายทอดแนวคิด ซึ่งคนในหมู่บ้านนั้นจะได้เรียนรู้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และเกิดการพัฒนาหมู่บ้าน รวมทั้งเกิดเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงในตำบล และหากมีการประกวด

หมู่บ้านของทางอำเภอ ก็จะส่งหมู่บ้านที่ได้รับคัดเลือกในปีนี้เข้าประกวด เพราะเป็นตัวแทนของทุกคน ในตำบลที่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา ก็จะเกิดเครือข่ายในระดับอำเภอต่อไป

การพัฒนาด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

1. บูรณาการการบริหารจัดการดิน น้ำ ป่า ขยะ มลภาวะ โดยการมีส่วนร่วมของ 3 ภาคี ทุกเรื่องได้แก่ ภาคีหน่วยราชการ นักวิชาการ และประชาชน
2. ส่งเสริมการจัดสวนสาธารณะชุมชน, ส่งเสริมการสร้างความร่วมมือสองข้างทาง เช่น หน้าโรงเรียน ชุมชน ปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในจังหวัด
3. ส่งเสริมให้มีการบริหารจัดการลุ่มน้ำย่อย โดยภาคีความร่วมมือของชุมชน
4. รณรงค์การแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อน, ส่งเสริมการประหยัดพลังงาน
5. ส่งเสริมการเฝ้าระวังภาวะน้ำท่วม น้ำแล้ง น้ำเค็ม โดยชุมชน

การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม

1. การส่งเสริมผู้ประกอบการรายย่อย โดยประสานกับสถาบันการศึกษาภาคธุรกิจ เอกชน หน่วยงานของรัฐ เช่น ความรู้ด้านบริหารจัดการ ประสานงานการลงทุน ช่องทางการตลาด
2. ส่งเสริม OTOP ในด้านนวัตกรรม เช่น พัฒนาคุณภาพการผลิต ยกกระดับเป็นสินค้า ส่งออก และจัดทำห้องแสดงสินค้า เพื่อขยายเครือข่ายและการตลาดส่งออก

การพัฒนาด้านเกษตรกรรม

1. ส่งเสริมและพัฒนา คุณภาพด้านการผลิต เพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิตและการตลาด โดยให้ความรู้กับประชาชนอย่างทั่วถึง และสอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง
2. ส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้เกษตรอินทรีย์
3. ประสานงานจัดหาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร

เป้าหมาย

1. พัฒนาคุณภาพคน ให้คนไทยทุกคนได้รับการพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ ความรู้ ความสามารถ ทักษะการประกอบอาชีพ และมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต
2. พัฒนาชุมชนและแก้ปัญหาความยากจน ให้ทุกชุมชนมีแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม
3. พัฒนาเศรษฐกิจ ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้มีความสมดุลและยั่งยืน
4. สร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
5. มุ่งให้ธรรมาภิบาลของประเทศดีขึ้น มีภาพลักษณ์ของความโปร่งใสอยู่ที่ 5.0 ในปี

นโยบายสังคมและคุณภาพชีวิต

- นโยบายการศึกษา
- นโยบายแรงงาน
- นโยบายการพัฒนาสุขภาพของประชาชน
- นโยบายศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม
- นโยบายความมั่นคงของชีวิตและสังคม

24

นโยบายเศรษฐกิจ

- นโยบายการเงินการคลัง
- นโยบายปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ
- นโยบายโครงสร้างพื้นฐาน และระบบบริหารจัดการขนส่งมวลชน สินค้าและบริการ
- นโยบายพลังงาน
- นโยบายเทคโนโลยีสารสนเทศ

นโยบายที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- อนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน
- เร่งรัดการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยการมีส่วนร่วม
- อนุรักษ์ทรัพยากรดิน และป่าไม้

การสรุปสถานการณ์การพัฒนา โดยการวิเคราะห์แบบ SWOT

S จุดแข็ง

1. ความสามัคคีของคนในตำบลในการพัฒนาด้านต่างๆ
2. มีโรงเรียนประถมศึกษา 2 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง และสถานีอนามัยประจำตำบล 1 แห่ง
3. มีการประสานความร่วมมือระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับส่วนราชการในพื้นที่

W จุดอ่อน

1. ชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม
2. เด็กและเยาวชนบางส่วนมีพฤติกรรมไม่ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น
3. ไม่มีน้ำเพียงพอในการทำการเกษตร

O โอกาส

1. การพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน
2. การสาธารณสุขปโภค สาธารณูปการ
3. การพัฒนาและส่งเสริมผลผลิตทางการเกษตร

T อุปสรรค

1. ขาดงบประมาณสนับสนุนในการพัฒนาต่างๆ

นายนิมิตร เขี่ยมโคกกรวด. ปราชญ์ชาวบ้านบ้านหนองพยอม. สัมภาษณ์, 28 กันยายน 2561.

เป็นปราชญ์ชาวบ้านในเรื่องการผลิตปุ๋ยหมัก และปุ๋ยอินทรีย์โดยใช้วัตถุดิบจากชุมชน หลักธรรมที่ได้นำมาปฏิบัติกับเศรษฐกิจพอเพียงจากการเผยแพร่ของเจ้าอาวาสวัดหนองพยอม คือ

1. หลักธรรมการพึ่งพาตนเอง (อตตาทิ อตตโน นาโถ)
2. หลักธรรมความรู้จักพอประมาณ (อตตณฺญตฺตา)
3. หลักธรรมเรื่องราวความสันโดษ (สนตฺตญฺญิ ปรมิ ฌน)
4. หลักธรรมความเป็นผู้รู้จักใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต (ธมฺมณฺญตฺตา อตตณฺญตฺตา)
5. หลักธรรมเรื่องทางสายกลาง หรือ ความพอดี (มชฌิมปฏิปทา)
6. หลักธรรมเรื่องความไม่โลภมาก (อโโลภ)

ด้านสังคม ได้ให้ความร่วมมือกับผู้นำชุมชนและพระสงฆ์ในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และการช่วยเหลือชาวบ้าน เช่นการสร้างห้องน้ำสาธารณะ ประจำวัด การสอนทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์ ใช้ในชุมชน มีจิตอาสาช่วยเหลือชุมชนโดยไม่รับค่าตอบแทนเช่นการลงแขกเกี่ยวข้าว เป็นการอยู่ร่วมกันแบบใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้ได้ประโยชน์สูงสุด

ด้านเศรษฐกิจ มีหน้าที่ฝึกสอนการทำปุ๋ยหมัก น้ำชีวภาคให้แก่คนในชุมชน การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร การปรับปรุงในเรื่องดินพันธ์พืช การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน

ด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อนุรักษ์ทรัพยากรดิน โดยการปลูกพืชตระกูลถั่วหมุนเวียนเพื่อบำรุงดินและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการทำเกษตร ซึ่งเป็นชุมชนปลอดสารเคมี ทำให้ทุกคนในชุมชนมีสุขภาพที่แข็งแรงสมบูรณ์ และอนุรักษ์ป่าไม้ โดยการปลูกต้นไม้เพิ่ม และหล่อเลี้ยงต้นไม้ในป่าชุมชนให้อยู่นาน ไม่ตัดไม้และร่วมเป็นยามตรวจตรารักษาป่า

อุปสรรคในการดำเนินงาน ขาดงบประมาณในการผลิต ต้องใช้วัตถุดิบที่มีอยู่แบบพอเพียง

นายบุญรอด กองทรัพย์.ปราชญ์ชาวบ้านบ้านหนองพยอม.สัมภาษณ์, 28 กันยายน 2561.

นายบุญรอดเป็นปราชญ์ชาวบ้านในเรื่องเตาเผาถ่าน หลักธรรมที่ได้ก็น้อมนำมาปฏิบัติกับ เศรษฐกิจพอเพียงจากการเผยแพร่ของเจ้าอาวาสวัดหนองพยอม คือ อริยมรรค มีองค์แปด โดยใช้ หลักธรรมสัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีวิตที่เหมาะสม ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการดำเนินชีวิต ด้วยการผลิต การจำหน่าย และการใช้สอย อย่างเหมาะสม ถูกต้อง

ด้านสังคม ได้เรียนรู้และอบรมปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับศูนย์เรียนรู้บ้านหนองพยอมรวมใจตาม รอยพ่อ เพื่อรู้แนวทางการดำรงชีวิตตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ได้ให้ความร่วมมือกับ ผู้นำชุมชนและพระสงฆ์ในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และ ร่วมกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ใน ชุมชน เช่นการสร้างศูนย์เรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงประจำวัด อบรมชาวบ้านเรื่องเตาเผาถ่านให้กับ ชุมชน มีจิตอาสาช่วยเหลือชุมชนโดยไม่รับค่าตอบแทนเช่นการลงแขกเกี่ยวข้าว

ด้านเศรษฐกิจ มีหน้าที่ฝึกสอนการทำเตาเผาให้แก่นักเรียนในชุมชน สมาชิกกลุ่มเกษตรกร การปรับปรุงใน เรื่องดินพันธ์พืช เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน ทำบัญชีครัวเรือน ทำให้เห็นถึงค่าใช้จ่ายที่มาก และนำมาวางแผนการใช้จ่ายเงินได้ และลงหุ้นเพื่อการผลิต เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันและเพิ่มรายได้

ด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อนุรักษ์ทรัพยากรดินและป่าไม้ เป็นมิตรกับระบบนิเวศ รักษาความสะอาด ของแหล่งน้ำในชุมชน ปกป้องป่าชุมชน และร่วมกับผู้นำชุมชนในการปลูกต้นไม้ รักษาความสะอาดใน ทุกพื้นที่ อนุรักษ์ในการดำเนินงาน ขาดงบประมาณในการผลิต ต้องใช้วัตถุดิบที่มีอยู่แบบพอเพียง

พระพัฒนา เจือกระโทก. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหนองพยอม.สัมภาษณ์, 28 กันยายน 2561.

เป็นพระนักพัฒนาในชุมชน สร้างศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงประจำวัด ร่วมกับผู้นำ ชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบล สร้างแหล่งน้ำขนาดใหญ่ภายในวัดเพื่อใช้ในการเกษตร ท่านจัดสรร พื้นที่วัดในการปลูกพืชผักปลอดสารพิษมาใช้บริโภค รวมทั้งสมุนไพรที่ใช้เพื่อประโยชน์ต่อสุขภาพ ท่านลงมือปฏิบัติเพื่อเป็นตัวอย่างให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และนำไปปฏิบัติในทุกครัวเรือน หลักธรรมที่ ท่านได้อบรมสั่งสอนประชาชนคือ หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ประการ ประกอบด้วย ประการ แรก อุกุฐานสัมปทา แปลว่า ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร ในการเลี้ยงชีวิต ในการศึกษา หาความรู้ ประการที่สอง อารักขสัมปทา แปลว่า ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ ไม่ให้สูญหายไป ด้วยประการต่าง ๆ ประการที่สาม กัลยาณมิตตตา แปลว่า คบคนดี ไม่คบคนชั่ว และปฏิบัติตนเป็น

ไม่ตรีกับคนอื่น และ ประการสุดท้าย สมชีวิตา แปลว่า อยู่อย่างพอเพียง เลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ไม่สุรุ่ยสุร่าย และไม่ทำตัวเองให้ผิดเคืองโดยไม่จำเป็น

ท่านช่วยวางแผนการทำเกษตรให้ชาวบ้านสามารถประหยัดค่าใช้จ่าย ซึ่งเป็นการวางแผนระยะยาวว่าในแต่ละช่วงปีจะต้องมีการทำอะไร เช่น การใช้น้ำเพื่อการเกษตร การนำผลผลิตที่ได้จากการเกษตรอินทรีย์ไปจำหน่าย รวมทั้งจัดกิจกรรมรณรงค์เรื่องความสะอาด ใช้ทรัพยากรที่มีในชุมชนด้วยความคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด ร่วมกันอนุรักษ์ป่าชุมชนเพื่อเป็นพื้นที่ให้เกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน

พระไพศาล วิสาโล.เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต.สัมภาษณ์, 4 ตุลาคม 2561.

ประวัติ พระไพศาล วิสาโล

พระอธิการไพศาล วิสาโล นามเดิม ไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์ เป็นบุตรคนที่ 4 ของนายก็๊กี้ และนางกิมวา แซ่ฮ่วย เกิดเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2500 ตรงกับวันศุกร์ ขึ้น 12 ค่ำ เดือน 6 ปีระกา ที่โรงพยาบาลหัวเฉียว ภูมิลำเนา คลองมหานาค อำเภอป้อมปราบ กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. 2504-2505 การศึกษาระดับก่อนวัยเรียนที่โรงเรียนสตรีจุลนาค

พ.ศ. 2506-2517 การศึกษาระดับประถม และมัธยมศึกษา แผนกศิลปะ โรงเรียนอัสสัมชัญ

พ.ศ. 2518-2523 การศึกษาระดับอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์

ระหว่างเรียนที่ธรรมศาสตร์ เคยเป็นสารานุกรปจารยสาร และเป็นเจ้าหน้าที่กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคมตั้งแต่ปี 2519 จนถึงปี 2526 โดยมีบทบาทร่วมในแนวทางอหิงสาต่อเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 จนเป็นเหตุให้ถูกล้อมปราบภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และถูกคุมขังในเรือนจำเป็นเวลา 3 วัน

อุปสมบทเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2526 ณ วัดทองนพคุณ กรุงเทพมหานคร เรียนกรรมฐานจากหลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ วัดสนามใน ก่อนไปจำพรรษาแรก ณ วัดป่าสุคะโต อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ โดยศึกษาธรรมกับหลวงพ่อคำเขียน สุวณฺโณจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต ซึ่งมีแนวปฏิบัติเจริญสติแบบเคลื่อนไหว แบบหลวงพ่อเทียน จิตสุโก ส่วนใหญ่ท่านพำนักอยู่ที่วัดป่ามหาวัน อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ โดยจำพรรษาสลับระหว่างวัดป่าสุคะโต กับวัดป่ามหาวัน

งานหนังสือ

- งานเขียน พ.ศ. 2518 - 2555 จำนวน 152 เล่ม
- งานเขียนร่วม พ.ศ. 2530- 2554 จำนวน 24 เล่ม
- งานแปล พ.ศ. 2544-2550 จำนวน 5 เล่ม
- งานแปลร่วม พ.ศ. 2518-2535 จำนวน 4 เล่ม
- งานบรรณาธิกรณ พ.ศ. 2529-2549 จำนวน 5 เล่ม
- งานบรรณาธิกรณร่วม พ.ศ. 2521 จำนวน 2 เล่ม

งานศึกษา งานวิชาการและงานวิจัย

- พ.ศ. 2527 ปาฐกถาโกลลคิมทอง เรื่อง “แสงหารากฐานของชีวิตในโลกแห่งกิจกรรม”
- พ.ศ. 2537 งานวิจัยเรื่อง “ประวัติศาสตร์การบริโภคสุราในประเทศไทย” สนับสนุนโดยมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ
- พ.ศ. 2537 ปาฐกถาปาจารย์สาร เรื่อง “ด้วยพลังแห่งปัญญาและความรัก”
- พ.ศ. 2546 งานวิจัยเรื่อง “พุทธศาสนาในอนาคต : แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต”
- พ.ศ. 2547 ปาฐก 14 ตุลา เรื่อง “ทางออกจกกับดักแห่งความรุนแรงในยุคทักษิณ”
- พ.ศ. 2546 งานวิจัยเรื่อง “การจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีในระบบการแพทย์และสาธารณสุข”
- พ.ศ. 2550 ปาฐกถา เรื่อง “ความหวังและปัญหาท้าทายแนวทางสันติวิธีในปัจจุบัน” ในงานมหกรรมสันติวิธี ภาคใต้
- พ.ศ. 2551 ปาฐกถานำในการประชุมประจำปีของสมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เรื่อง “พุทธธรรม ศิลธรรม กับประชาธิปไตย”
- พ.ศ. 2555 ปาฐกถาศาสตราจารย์อดุล วิเชียรเจริญ เรื่อง “ศิลปศาสตร์กับการพัฒนามนุษย์” ในวาระ 50 ปีแห่งการก่อตั้งคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กิจกรรมและตำแหน่ง

- พ.ศ. 2518-2519 สาราณียกร วารสารปาจารย์สาร
- พ.ศ. 2519 จัดตั้งกลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม (อดีต)
- พ.ศ. 2519-2526 เจ้าหน้าที่กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม
- พ.ศ. 2530-2531 อนุกรรมการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- พ.ศ. 2534 ที่ปรึกษาชมรมเด็กรักนกรักษัธรรมชาติ จ.ชัยภูมิ
- พ.ศ. 2535 กรรมการกลุ่มเสขิยธรรม
- พ.ศ. 2538-2551 กรรมการสถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- พ.ศ. 2539 กรรมการมูลนิธิโกมลคีมทอง
- พ.ศ. 2540 กรรมการมูลนิธิสุขภาพไทย
- พ.ศ. 2542 จัดตั้งเครือข่ายพุทธิกา
- พ.ศ. 2552-ปัจจุบัน ที่ปรึกษาโครงการส่งเสริมสุขภาวะทางปัญญา เครือข่ายพุทธิกา
- พ.ศ. 2543-2545 วิทยากรโครงการเสริมสร้างทักษะแก่ผู้ปฏิบัติต่อผู้ชุมนุมด้วยสันติวิธี
- พ.ศ. 2543 จัดตั้งและดำเนินโครงการธรรมยาตราลุ่มน้ำลำปะทาว เพื่อฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติบนเทือกเขาภูแลนคา จังหวัดชัยภูมิ
- พ.ศ. 2546 กรรมการที่ปรึกษามูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ
- พ.ศ. 2545 กรรมการที่ปรึกษาโรงเรียนวรรณสว่างจิต
- พ.ศ. 2547 วิทยากรหลักและที่ปรึกษา โครงการเผชิญความตายอย่างสงบ ของเครือข่ายพุทธิกา
- พ.ศ. 2547-2549 วิทยากรโครงการการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีในระบบการแพทย์และสาธารณสุข
- พ.ศ. 2548-2549 กรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ
- พ.ศ. 2548-2552 กรรมการบริหารสำนักงานกองทุนสนับสนุนสร้างเสริมสุขภาพ
- พ.ศ. 2550 กรรมการมูลนิธิส่งเสริมสันติวิถี
- พ.ศ. 2549-2554 กรรมการสภาสถาบันอาศรมศิลป์
- พ.ศ. 2551 กรรมการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- พ.ศ. 2552 กรรมการที่ปรึกษา International Network of Engaged Buddhists
- พ.ศ. 2553-2555 กรรมการปฏิรูป

- พ.ศ. 2553 กรรมการที่ปรึกษา Buddhist Peace Fellowship (USA)

ประกาศเกียรติคุณและรางวัล

- พ.ศ. 2518 ทุนภูมิพล
- พ.ศ. 2543 รางวัลบุคคลดีเด่นด้านสันติภาพ ในวาระครบรอบ 100 ปีชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์
- พ.ศ. 2548 รางวัลชูเกียรติ อุทกะพันธุ์ หนังสือดีเด่นสาขาศาสนาและปรัชญาเรื่อง พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต
- พ.ศ. 2551 รางวัลคนดีนำทางแทนคุณแผ่นดิน
- พ.ศ. 2552 ประกาศเกียรติคุณ ผู้มีคุณูปการต่อกระทรวงสาธารณสุข ด้านการพัฒนา คุณธรรมจริยธรรม
- พ.ศ. 2553 รางวัลศรีบูรพา
- พ.ศ. 2553 รางวัลเกียรติยศคนคั่นคนอวอร์ด
- พ.ศ. 2553 รางวัลนักเขียนอมตะ
- พ.ศ. 2553 รางวัลพระธาตุพนมทองคำ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- พ.ศ. 2554 โล่เกียรติยศ ประเภทศิษย์เก่าดีเด่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พ.ศ. 2554 รางวัลผู้ทำคุณประโยชน์ด้านนันทนาการ ประเภทการอ่าน การเขียน การพูด จากกรมพลศึกษา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
- พ.ศ. 2554 เกียรติคุณดำเนินงานดีเด่น ด้านการควบคุมการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ กระทรวงสาธารณสุข
- พ.ศ. 2554 รางวัลพุทธคุณูปการ ประเภทรัชตเกียรติคุณ
- พ.ศ. 2555 ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พ.ศ. 2555 ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ผู้วิจัยได้รับความเมตตาจาก พระไพศาล วิสาโล เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ พระนักเผยแผ่ธรรมะที่เป็นที่รู้จักดีรูปหนึ่งของคนไทย ท่านแนะแนวทางการดำเนินชีวิต ที่มี “ความสุข” บนวิถีการบริโภคตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ จุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจของ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ไม่ใช่การทำให้คนบริโภคมากที่สุด แต่เป็นการทำให้คนมีความพึงพอใจมากที่สุด (Maximize Satisfaction) โดยการบริโภคที่น้อยที่สุด และความพึงพอใจ ต้องสัมพันธ์กับ คุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่ง “คุณภาพชีวิตที่ดี” หมายถึงการมีชีวิตที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และการมี ความสามารถในการเผื่อแผ่แบ่งปันผู้อื่น อันจะนำมาซึ่งความสุขที่แท้จริง เศรษฐศาสตร์แบบเสรีนิยม หรือทุนนิยม ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน มีพื้นฐานหรือตั้งอยู่บนชุดความคิดที่มีจุดมุ่งหมายว่า “จะทำอย่างไรให้คนมีการบริโภคมากที่สุด (Maximize Consumption) โดยใช้ทรัพยากรเพื่อการ ผลิตน้อยที่สุด การบริโภคตามหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธจึงมีหลายระดับตามความเจริญทาง สติปัญญาและจิตใจของมนุษย์ ซึ่งถ้าทุกคนมีพัฒนาการความเจริญทางจิตใจมากขึ้น การพึ่งพา ความสุขจากวัตถุหรือการบริโภคก็จะลดลงจนอยู่ระดับที่เรียกว่าพอเพียงหรือเรียบง่าย อย่างไรก็ตาม เศรษฐศาสตร์แนวพุทธไม่เพียงส่งเสริมการบริโภคที่พึงพอเพิกินตัว หรือส่งเสริมการผลิตที่ทำลาย สิ่งแวดล้อม” ท่านมีความเชื่อว่า “การบริโภคกับความสุขไม่ใช่เรื่องเดียวกัน” เพราะมีการบริโภค มากมายที่อาจไม่นำมาซึ่งความสุขเลยก็ได้ ในทางกลับกัน การบริโภคน้อยมากอาจนำมาซึ่งความสุข ในระดับที่สูงมากก็ได้เช่นกัน ดังจะเห็นได้จากพระภิกษุ โดยเฉพาะพระอริยเจ้า ซึ่งถือได้ว่าเป็น แบบอย่างของผู้ที่มีความสุขหรือความพึงพอใจในระดับสูง ทางด้าน “เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก” ซึ่ง ได้แก่ ระบบทุนนิยม รวมถึงลัทธิบริโภคนิยมและวัตถุนิยม จึงไม่ใช่คำตอบแห่งความสุข

ท่านเปรียบเทียบเศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับแนวคิดของ “หลักเศรษฐกิจพอเพียง” ทั้ง สองแนวคิดนี้มีความใกล้เคียงกันและไปด้วยกันได้ “เศรษฐกิจพอเพียง” ก็คือเศรษฐกิจที่เน้นการ บริโภคแต่พอดี (Optimal Consumption) แต่มีความสุขจากการมีชีวิตที่เรียบง่ายและมีคุณภาพชีวิต ที่ดี ซึ่งความพอเพียงในที่นี้คือ ความพอเพียงในการบริโภค ไม่ใช่ความพอเพียงในคุณภาพชีวิต กล่าวคือเราบริโภคแต่พอเพียง เพื่อเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตให้มากขึ้น โดยต้องเป็นคุณภาพชีวิตที่ไม่แยก ขาดจากคนอื่น หมายความว่ายิ่งคุณภาพชีวิตของนาย ก ดีขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งส่งเสริมคุณภาพชีวิตของ คนอื่นให้ดีขึ้นไปด้วย เพราะคนที่มีความคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธนี้จะไม่มีความอิจฉาเพื่อเกื้อกูลต่อคนอื่น ซึ่ง นำไปสู่การกระจายโภคทรัพย์ ที่ไม่ใช่คนแค่ 1% ของประเทศมีชีวิตที่สวยหรู แต่คนอีก 99% กลับ ต้องอยู่แบบขาดแคลน ดังที่เห็นในปัจจุบัน”

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธกับการวางนโยบาย

เนื่องจากเศรษฐกิจกระแสหลักในปัจจุบัน เน้นที่การพัฒนาทางด้านวัตถุ รวมถึงปริมาณการผลิต และปริมาณการบริโภค ซึ่งนำไปสู่เป้าหมายทางเศรษฐกิจ และดัชนีชี้วัด (Indicators) ระดับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในรูปแบบของ “เม็ดเงิน” ในมิติต่าง ๆ อาทิ ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) และผลิตภัณฑ์ประชาชาติเบื้องต้น (GNP) เป็นต้น เพราะเป็นดัชนีที่วัดการเติบโตทางเศรษฐกิจได้ชัดเจน ขณะที่ปัจจัยทางสังคมที่อาจแปรเป็น “มูลค่าเชิงตัวเลข” ไม่ได้หรือได้ยาก อย่างความรัก ความกลมเกลียวในชุมชน ความหลากหลายทางชีวภาพ สิ่งแวดล้อมที่ดี วัฒนธรรมชุมชน ฯลฯ ระบบเศรษฐกิจกระแสหลักมักจะละเลยและมองข้ามไป ซึ่งตรงข้ามกับเศรษฐศาสตร์แนวพุทธที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญในประเด็นเหล่านี้ เพราะมองว่าเหล่านี้เป็นปัจจัยที่จะสร้างเสริมคุณภาพชีวิตและความสุขให้กับชุมชนและสังคม ท่านกล่าวว่า “เศรษฐศาสตร์กระแสหลักอาจมองว่าสนามเด็กเล่น โรงเรียน หรือวัด ไม่ก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมองว่าแม้สิ่งเหล่านี้จะไม่ก่อตัวเลขเม็ดเงิน แต่ก็สร้างคุณค่าเชิงนามธรรม เพราะจะช่วยสร้างความสุข ความพึงพอใจ และคุณภาพชีวิตด้วยเหตุนี้ ในปัจจุบันจึงมีบางประเทศพยายามเปลี่ยนมาใช้ “ความสุขมวลรวมประชาชาติ หรือ GNH (Gross National Happiness) มาเป็นตัวชี้วัดเศรษฐกิจและความเจริญของประเทศแทน”

สำหรับธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) ในฐานะหน่วยงานที่มีหน้าที่วางนโยบายเศรษฐกิจการเงิน และรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ พระไพศาลชี้แนะว่า ธปท. ต้องพยายามวางนโยบายโดยไม่ให้แนวคิดเรื่องการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ หรือตัวเลข GDP หรือ GNP กลายเป็นเป้าหมายสูงสุด ชนิดที่ว่าไม่สน ถ้าเป้าหมายนั้นจะต้องกระทบกับสิ่งแวดล้อมหรือกระเทือนความสัมพันธ์ในชุมชน หรือบั่นทอนความผูกพันระหว่างผู้คนกับวัฒนธรรม ฯลฯ “ในการกำหนดนโยบายหรือเป้าหมายใด ๆ ของแบงก์ชาติ ควรต้องมีการถ่วงดุลระหว่างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เป็นเม็ดเงินกับคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะคุณค่าในเชิงนามธรรมและคุณค่าทางจิตใจ หมายความว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะด้วยมาตรการใดก็ตาม จะต้องไม่ไปบั่นทอนคุณภาพชีวิต ต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม รวมถึงต้องไม่ทำลายจิตวิญญาณของชุมชนและสังคม และถ้าแบงก์ชาติเห็นว่านโยบายเศรษฐกิจใด ที่เน้นแต่การบริโภคหรือการเติบโตทางเศรษฐกิจ จนอาจไปทำลายคุณค่าหรือปัจจัยอื่น ๆ ที่จะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของคนไทย ก็ควรต้องท้วงติง”

ประยุกต์ใช้เศรษฐศาสตร์แนวพุทธในชีวิตประจำวัน

มนุษย์ที่สมบูรณ์ในทางพุทธศาสนาเชื่อมโยงกับ 3 สิ่ง คือ ความดี ความจริง และความสุข มนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ ผู้เปรียบพร้อมด้วยความดี เข้าถึงความจริงสัจธรรมและโลก มีความสุขหล่อเลี้ยง เอื้อให้เราเข้าถึงความดีและเข้าถึงความจริง การทำดีด้วยใจบริสุทธิ์ เข้าใจความจริงเป็นพื้นฐานมั่นคง เราจะมีความสุขได้ในทุกสถานการณ์ และ “ความดีในยุค 4.0 ควรเป็นความดีที่ครอบคลุม 3 ด้าน คือ บุคคล สังคม และธรรมชาติ ความดีของคนในยุคใหม่ต้องไม่คับแคบ และคิดหาไอเดียใหม่ๆ ที่ไม่ซ้ำซาก เป็นวิธีการใหม่ๆ ที่สร้างสรรค์ ไม่ใช่แค่ทำบุญบริจาคแบบเดิม การส่งเสริมคนให้ทำความดี ต้องมี 3 องค์ประกอบ คือ 1.ทัศนคติที่ดีต่อการทำดี 2.สภาพแวดล้อมทั้งกายภาพและชุมชนที่เกื้อหนุน 3.สะท้อนการเรียนรู้หลังลงมือทำ โดยเฉพาะในยุคนี้ที่มีการใช้โซเชียลมีเดียเป็นเครื่องมือ ระดมจิตอาสาชวนคนมาร่วมทำความดีเช่นเดียวกับที่ธนาคารจิตอาสา และสสส.” พระไพศาลกล่าว “มีการวิจัยชี้ให้เห็นว่า เงินทำให้เรามีความสุขได้ระดับหนึ่ง แต่พอเลยจุดนั้นไป มันจะทำให้ทุกข์เพราะวิตกกังวล นี่จึงทำให้เราได้เห็นว่า คนอเมริกันหรือคนยุโรปที่รวยมาก ๆ หลายคนเครียดแล้วก็เริ่มหันมาหาสมาธิและการภาวนา เพื่อแสวงหาคุณภาพชีวิตจากภายในจิตใจ ฉะนั้น เราต้องถามตัวเองก่อนว่าต้องการเงินหรือความสุข ถ้าต้องการความสุข ก็ต้องคิดถึงอะไรที่มากกว่าแค่การหาเงิน หรือการเสพด้วยวัตถุ เช่น การทำความดี การช่วยเหลือเกื้อกูล การมีความสัมพันธ์ที่ราบรื่น การให้ความรักผู้อื่น การมีความสามัคคีในชุมชน ฯลฯ เหล่านี้ล้วนช่วยทำให้เรามีความสุขที่ยั่งยืนกว่าการมีเงินหรือการบริโภควัตถุได้ทั้งนั้น”

เคล็ดลับสร้างความสุขในชีวิต

ข้อแรกคือ “ต้องตั้งสติ” อย่าตื่นตระหนกหรือโอดครวญ เพราะมันจะยิ่งทำให้เกิดทุกข์ ควรยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นให้ได้ แล้วค่อยคิดว่าจะทำอย่างไรต่อไป ข้อที่สองคือ พึงตระหนักว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเป็นของชั่วคราว ไม่จีรังยั่งยืน แม้จะตกต่ำแย่เพียงใด ไม่ช้าก็เร็ว สถานการณ์ก็จะกระเตื้องและดีขึ้น ดังนั้นอย่าท้อแท้ สิ้นหวัง ข้อที่สามคือ การวางใจให้เป็น รวมทั้งการรู้จักพอ หมายถึง ความสุขอยู่ที่ใจ และข้อสุดท้ายคือ รู้จักแสวงหาความสุขทางใจ ซึ่งความสุขสงบใจ เกิดได้จากการหมั่นทำความดี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีน้ำใจไมตรี การมีความสัมพันธ์ที่อบอุ่นราบรื่นในครอบครัว นอกจากนี้ หนทางสำคัญในการพัฒนาจิตใจที่จะนำไปสู่ความสุขที่แท้จริง คือ การปฏิบัติสมาธิภาวนา เมื่อเจริญสติด้วยสมาธิภาวนาเป็นประจำ เราจะพบว่าจริง ๆ แล้วความสุข ความสงบพบได้ที่ใจ ส่วนความทุกข์ก็เกิดจากการขาดความสงบใจ ไม่ใช่เพราะการมีเงินน้อยหรือการบริโภคได้น้อย

ดังนั้น ทุกคนควรต้องหมั่นพัฒนาจิตใจด้วยการทำความดี และสมาธิภาวนา เกิดความสงบใจและปัญญา จนกระทั่งเข้าถึงแก่นแท้ของชีวิต เมื่อนั้นทุกคนก็จะได้พบกับความสุขที่แท้จริงของชีวิต

จากการสัมภาษณ์ พระไพศาล วิสาโล สรุปได้ว่า

1) เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ สัจปุริสธรรม และมรรคมีองค์ 8 ประการ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับ ศิล สมาธิ และ ปัญญา

2) นโยบายประชารัฐและประชานิยม ล้วนจัดเป็นวัตตุนิยม ส่งเสริมให้คนรองรับส่วนบุญจากรัฐ ขาดความกระตือรือร้นในการขวนขวายช่วยเหลือตนตามหลักการพึ่งตนเองหรือการรู้จักตนเอง (อตตถนุตา) และหลักธรรมเกี่ยวกับการสร้างที่พึ่ง (นาถกรณธรรม)

3) การประยุกต์ใช้เศรษฐศาสตร์แนวพุทธในการพัฒนาสังคมและชุมชน เพื่อสร้างแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองให้กับสังคมไทยอย่างแท้จริง และตามทศนะเศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้น การบริโภคร่วมกับความสุขคนละเรื่องกัน กล่าวคือศาสตร์แนวพุทธเน้นความสุขของชีวิตจากการประพฤติตนตามหลักศีลธรรม ส่วนเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการบริโภคที่รู้จักพอดี ซึ่งก็เป็นไปได้ยากอย่างยิ่ง

4) เคล็ดลับในการสร้างความสุข ชีวิตของปุถุชนคนทั่วไป ต้องวุ่นวายสาละวนอยู่กับเรื่องกิน กาม และเกียรติ หากไม่มีหลักธรรมในการดำเนินชีวิต แม้จะมีเศรษฐกิจ หรือพอเพียงอย่างไรก็ยากที่จะมีชีวิตที่ปกติสุขได้ ท่านเน้นความสุขจากภายในจิตใจโดยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา รักษา ศิล ปฏิบัติสมาธิ จนก่อให้เกิดปัญญาในการเข้าใจชีวิตและเกิดความสุขขึ้นภายในจิตใจ

เคล็ดลับในการสร้างความสุขให้กับชีวิตข้อแรกคือ การมีสติ คือต้องตื่นตัว และปลุกจิตใจให้รับรู้โลกและสังคมอยู่เสมอ เพื่อไม่ให้ชีวิตจมปลักในเทคโนโลยีสมัยใหม่ และประการต่อมาต้องรู้จักคำว่า “พอ” เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันความฟุ้งซ่านและการบริโภควัตตุนิยมเป็นเหตุให้เป็นหนี้สินล้นพ้นตัว ประการสุดท้ายต้องน้อมนำหลักไตรสิกขา รักษา ศิล ปฏิบัติสมาธิภาวนา เพื่อขัดเกลาจิตใจให้เกิดปัญญา

5) ในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ท่านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้ได้รับการฟื้นฟูและกลับคืนสู่สภาพที่สมบูรณ์ดังกรณี การปลูกป่า การบวชป่าภูหลง และการเดินธรรมยาตราลุ่มน้ำลำปะทาว เป็น

ต้น ท่านได้ปลุกจิตสำนึกให้ประชาชนรู้ถึงคุณค่าของป่าต้นน้ำและทรัพยากรธรรมชาติ ที่เป็นแหล่งสร้างผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญที่สุด การรักษาป่าคือการรักษาธรรม ชุมชนต้องช่วยกันปกป้องและอนุรักษ์ป่าไม้ ช่วยกันปลูกป่าเพื่อสร้างความสมดุล มั่นคง และ ยั่งยืนทั้งปัจจุบันและอนาคต

พระพิจิตร สัจจิตโต.เจ้าอาวาสวัดสมโพธิ บ้านเขวาสัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2561.

พระพิจิตร สัจจิตโตเน้นพัฒนาปัจเจกบุคคลในเรื่องไตรสิกขา คือให้ประชาชนมีศีล สมาธิ และ ปัญญาในการใช้ชีวิตในปัจจุบันขณะเพื่อมีความพร้อมในการเป็นอยู่ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงปลูกฝังการปฏิบัติธรรมให้กับเยาวชนโดยจัดกิจกรรมภาคฤดูร้อนในการให้เยาวชนมานั่งสมาธิปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

1) เน้นความเป็นเศรษฐกิจแบบองค์รวม กล่าวคือ เป็นระบบการพัฒนาชีวิตของปัจเจกชน ควบคู่กับการพัฒนาสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยมีจริยธรรมคือความเมตตา ความเกื้อกูล สงเคราะห์ ความสามัคคี ความไม่เห็นแก่ตัว ดังหลักของระบบเศรษฐกิจพอเพียงที่กล่าวไว้ว่า มนุษย์อยู่ดี ชุมชนอยู่ดี ธรรมชาติยั่งยืน

2) เป็นระบบเศรษฐกิจแบบมีซิมมา ที่มีสัมมาอาชีวะเป็นหัวใจสำคัญ ซึ่งสามารถโยงไปสู่การที่พระพุทธศาสนามีท่าทีปฏิเสธความสุดโต่ง 2 ด้าน คือ การหมกมุ่นในกามสุขอย่างเดียว และการทรมานตนเองในรูปแบบต่างๆ

3) เป็นระบบเศรษฐกิจ ที่มุ่งพัฒนาทั้งคนและทั้งกระบวนการทางเศรษฐกิจ ซึ่งถ้าคนไทยปฏิบัติตามระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงก็จะส่งผลให้เกิดภาวะ “เศรษฐกิจงอกงาม ธรรมงอกเงย คนก็มีความสุข”

4) เป็นระบบเศรษฐกิจ ที่ไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน ไม่มุ่งทำลายทรัพยากรธรรมชาติ จนกลายเป็นการทำร้ายธรรมชาติ

5) เป็นระบบเศรษฐกิจที่ฝึกให้มนุษย์ตระหนักรู้ถึงศักยภาพในด้านการสามารถพึ่งตนเองได้

พระสงฆ์ต้องเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดกระบวนการอันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และมี 4 องค์ประกอบที่จะนำพาชุมชนไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนา ได้แก่ การมีผู้นำที่ดีและเข้มแข็ง การมีแนวทางแก้ไขปัญหาและแนวความคิดในการพัฒนาที่เหมาะสม การมีรูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ และการมีความใส่ใจและมุ่งมั่นกับการบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ในกระบวนการ ขับเคลื่อนจำเป็นต้องมี “ความตระหนัก” ในสภาพปัญหาของชุมชน อันจะนำไปสู่การปฏิบัติโดยการนำ “ความรู้” จากกระบวนการในการเรียนรู้และความคิด ที่เน้นให้ความสำคัญกับวิถีของชุมชนอย่างแท้จริงไปปฏิบัติ จนเกิดเป็นพลังความ “ศรัทธา” ที่จะช่วยในการหล่อเลี้ยงในการขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดขึ้นอย่างไม่สิ้นสุด

นายสำเนียง ชานนท์เมือง.ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเขวาสัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2561.

ประวัติส่วนตัวของนายสำเนียง ชานนท์เมือง เกิดวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2509 ปัจจุบันอายุ 52 ปี เชื้อชาติ ไทย, สัญชาติ ไทย ศาสนา พุทธ บิดาชื่อ นายสุข ชานนท์เมือง มารดาชื่อนางเหมือน ชานนท์เมือง และคู่สมรสชื่อ นางกัลยา ชานนท์เมือง ภูมิลำเนาปัจจุบัน บ้านเลขที่ 7 หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านบัว อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

ประวัติการทำงาน

ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน บ้านเขวาสัมภาษณ์ หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านบัว อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2552 จนถึงปัจจุบัน

สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐาน ของบ้านเขวาสัมภาษณ์ หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านบัว อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

1.ประวัติความเป็นมา เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2400 นายชานนท์ได้นำลูกหลานอพยพจากบ้านโนนกกอก ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านเขวาสัมภาษณ์ ประมาณ 1,500 เมตร มาตั้งหมู่บ้านใหม่ และต่อมามีคนอื่นๆอพยพตามมาอยู่ด้วยและตั้งถิ่นฐานอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย ต่อมาได้กลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ มีการตั้งบ้านเมืองอยู่กันอย่างหนาแน่น โดยใช้ชื่อว่า “บ้านเขวาสัมภาษณ์” สาเหตุที่ใช้ชื่อว่าบ้านเขวาสัมภาษณ์ เนื่องจากเมื่อก่อนที่บริเวณกลางหมู่บ้านมีต้นเขวาสัมภาษณ์ขนาดใหญ่ และใช้ต้นเขวาสัมภาษณ์เป็นสัญลักษณ์ในการจัดตั้งหมู่บ้านจนถึงปัจจุบัน

ลักษณะภูมิประเทศ สภาพพื้นที่ ที่ตั้ง และอาณาเขต

บ้านเขวา หมู่ที่ 5 ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลบ้านบัว อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ไปทางทิศตะวันตกติดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว ระยะห่างจากอำเภอเกษตรสมบูรณ์ไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2037 ประมาณ 22 กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศ ที่ลุ่มสลับที่ดอน มีลำห้วยตามธรรมชาติล้อมรอบ ดินมีสภาพเป็นดินร่วนปนทราย

อาณาเขต-เขตการติดต่อ

ทิศเหนือ ติดกับบ้านแก่น้อย หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านบัว

ทิศใต้ ติดกับบ้านโนนจิว หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านบัว

ทิศตะวันออก ติดกับบ้านโนนกกอก หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านบัว

ทิศตะวันตก ติดกับเขตอนุรักษ์สัตว์ป่าภูเขียว

ลักษณะภูมิอากาศ

บ้านเขวา หมู่ที่ 5 ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลบ้านบัว อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ลักษณะภูมิอากาศโดยทั่วไปอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปี ประมาณ 33 องศาเซลเซียส ได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้เกิดฤดู 3 ฤดู คือ

ฤดูร้อน เริ่มประมาณปลายเดือนกุมภาพันธ์ ถึงปลายเดือนพฤษภาคม อากาศค่อนข้างร้อนจัด โดยเฉพาะในเดือนเมษายน อุณหภูมิระหว่าง 38-45 องศาเซลเซียส

ฤดูฝน เริ่มประมาณกลางเดือนพฤษภาคม ถึงเดือนตุลาคม มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยตลอดทั้งปีในปี พ.ศ. 2561 ประมาณ 70 ลูกบาศก์เมตร โดยมีฝนตกชุกในช่วงกลางเดือนสิงหาคม ถึงปลายเดือนตุลาคม

ฤดูหนาว เริ่มประมาณเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนกุมภาพันธ์ อากาศจะหนาวเย็นและแห้งแล้ง อุณหภูมิเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 28-30 องศาเซลเซียส

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนในเขตชุมชน

การตั้งบ้านเรือนของราษฎร ในเขตพื้นที่บ้านเขวา หมู่ที่ 5 ตำบลบ้านบัว มีลักษณะการตั้งบ้านเรือนกันอย่างหนาแน่น และมีการรวมตัวตั้งเป็นคุ้มต่างๆ จำนวน 5 คุ้ม (คุ้มสระหลวง, คุ้มโนนสวรรค์, คุ้มสะเดาหวาน และคุ้มโรงเรียน) เพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกันภายในชุมชนโดยมีคณะกรรมการประจำคุ้มเป็นผู้นำกับและดูแล

ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน

บ้านเขวา หมู่ที่ 5 มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 3,203 ไร่ แบ่งตามลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินได้ดังนี้

ที่อยู่อาศัย จำนวน 226 ไร่

พื้นที่ทางการเกษตรกรรม จำนวน 2,828 ไร่ แยกเป็น

พื้ณา จำนวน 2,087 ไร่

ไร่และสวน จำนวน 732 ไร่

ที่สาธารณะประโยชน์/ที่ราชพัสดุ จำนวน 32 ไร่

พื้นที่ป่าชุมชน จำนวน 238 ไร่

ด้านเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ (เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย)

รายได้ส่วนใหญ่ของประชาชน เกษตรกรรม รับจ้างทั่วไป และค้าขาย (เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย)

อุตสาหกรรมในครัวเรือน

โรงสี จำนวน 8 แห่ง

ผลิตเครื่องจักรสานไม้ไผ่หรืออ้อสานจำนวน 4 ครัวเรือน

ผลิตเครื่องจักรสาน/ผ้าทอพื้นเมืองจำนวน 23 ครัวเรือน

ร้านขายของชำจำนวน 6 แห่ง

ร้านตัด/ร้านเสริมสวยจำนวน 3 แห่ง

ร้านซ่อมรถจักรยานยนต์-อู่ซ่อมรถ จำนวน 3 แห่ง

สมาชิกในชุมชนมีกรรมการกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมในรูปแบบสหกรณ์/กลุ่มออมทรัพย์/กลุ่มพัฒนา

ส่งเสริมอาชีพ/กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และกลุ่มส่งเสริมการลงทุน

กลุ่มออมทรัพย์แม่บ้าน

กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน

กลุ่มส่งเสริมการเลี้ยงโค

กลุ่มออมทรัพย์ร่วมใจพัฒนา มีสมาชิก 230 คน ฐานทางการคลัง 900,000 บาท

ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

มีป่าชุมชนจำนวน 1 แห่งคือ

ป่าชุมชนเด่นขวาง บ้านเขวา เนื้อที่ 238 ไร่

ด้านเศรษฐกิจ

จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้านเพื่อให้สมาชิกรู้จักการฝาก การออมเงิน สามารถกู้ยืมกองทุนเอาไปประกอบอาชีพ เช่นการปลูกหน่อไม้ฝรั่ง การเลี้ยงไก่ไข่ เป็นต้น

มีหน้าที่พัฒนาอาชีพราษฎร การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร การปรับปรุงในเรื่องดินพันธ์พืช การใช้ปุ๋ย ใช้น้ำหมักแมลง รวมทั้งการขายผลผลิต เช่น การปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้

ด้านสังคม

จัดอบรมความรู้ให้แก่คณะกรรมการหมู่บ้าน ให้เข้าใจถึงสิทธิ หน้าที่ตามกฎหมาย รัฐธรรมนูญ

จัดอบรมความรู้ทางกฎหมายชาวบ้าน

จัดอบรมหัวหน้ากลุ่ม หัวหน้าคุ้มต่างๆในหมู่บ้าน

จัดอบรมเยาวชนที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสม

จัดอบรมกลุ่มแม่บ้านในการพัฒนาอาชีพ

ใช้สถานที่ศาลาประชาคมประจำหมู่บ้าน เป็นเวทีชาวบ้านในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทุกเดือน

ด้านสิ่งแวดล้อม

ให้เด็กและเยาวชนร่วมปลูกป่าในชุมชนเป็นการปลูกฝังให้ทุกคนรู้เรือนหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ และร่วมกันทำความสะอาดเป็นชุมชนปลอดขยะ

4.2 สรุปความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่าเป็นหลักเศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธ ที่มุ่งให้มนุษย์จำกัด หรือความอยาก หรือความต้องการของตนเอง แทนการกระตุ้นค้นหาหรือความอยาก เพื่อให้เกิดการบริโภคมากขึ้น (บริโภคนิยม) เนื่องจากพระพุทธศาสนาเห็นว่าความต้องการของมนุษย์นั้นไม่มีขีดจำกัด แต่ขณะเดียวกันทรัพยากรมีขีดจำกัด หากมีการใช้เกินความจำเป็น ทรัพยากรเหล่านั้นก็จะหมดสิ้นไปในที่สุด การปฏิบัติตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงจึงต้องหันมาแก้ไขที่ตนเองก่อน จำกัดความอยาก ความต้องการ ให้รู้จักพอดี ไม่บริโภคเกินความพอดี หรือตกเป็นทาสของวัตถุ

หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาใช้ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ พระสงฆ์ได้ใช้หลักการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน วัด และโรงเรียนร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชนโดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง และพระสงฆ์ได้ใช้หลักการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในด้านต่างๆ โดยหลักการพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา คือ ศีล ๕ และใช้หลักธรรมให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียงคือ สัปปริสธรรม ๗ และมรรคแปดคือ สัมมาอาชีวะ ตามลำดับ

ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนา ในชุมชนแต่ละชุมชนมีปัญหาค้างค้ำกันคือ ยาเสพติด และอบายมุข พระสงฆ์ร่วมมือกับผู้นำชุมชนดำเนินการฟื้นฟูและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้หลักเมตตาธรรม เข้าใจ เข้าถึง และป้องกัน รวมทั้งบุคลากรและงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัดจึงไม่สามารถ

ดำเนินการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์การสงฆ์และรัฐบาลควรสนับสนุนงบประมาณเพื่อการนี้ เพราะจะเป็นส่งเสริมการพัฒนาที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเชิงวิเคราะห์

ด้านวิถีชีวิต พระสงฆ์ต้องเป็นแบบอย่างของคนในชุมชนเรื่องความพอเพียง สันโดษ รวมทั้งการบริโภค ความเป็นอยู่ เพื่อให้ชาวบ้านเกิดศรัทธา และพัฒนาตนให้มีความรู้ความสามารถรวมทั้งการปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีศีล สมาธิ และปัญญาแล้วยังต้องนำสิ่งที่ตนปฏิบัติไปอบรมเผยแผ่ให้ชาวบ้านและชุมชนได้รับความรู้โดยการเทศนาสั่งสอนชาวบ้านทุกวันพระและใช้เทคโนโลยีในการเผยแพร่ธรรมะให้ได้ประโยชน์มากที่สุด นอกจากนี้เป็นผู้นำในการปลูกฝังจิตสำนึกของเด็กและเยาวชนในการพัฒนาจิตใจและปัญญา เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต

ด้านเศรษฐกิจ พระสงฆ์ต้องเป็นแบบอย่างของคนในชุมชนในเรื่องความพอเพียงพร้อมทั้งประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในการดำรงชีวิตของคนในชุมชนโดยใช้หลักเน้นความเป็นเศรษฐกิจแบบองค์รวม กล่าวคือ เป็นระบบการพัฒนาชีวิตของปัจเจกชน ควบคู่กับการพัฒนาสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยมีจริยธรรมคือความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทร ความสามัคคี และความเสียสละ ซึ่งสอดคล้องกับหลักของระบบเศรษฐกิจพอเพียงในข้อที่ว่า มนุษย์อยู่ดี ชุมชนอยู่ดี ธรรมชาติยั่งยืน

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน จึงต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาภูมิทัศน์วัดให้มีรูปแบบรมณีสถาน และทัศนียสถาน เป็นที่ดึงดูดความสนใจของคนในชุมชน อันจะนำไปสู่ความสมดุลระหว่างชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ตามหลักสัพปายะ

ด้านสิ่งแวดล้อมและสาธารณประโยชน์ พระสงฆ์ควรบริหารจัดการวัดให้เอื้อต่อการพักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน รวมทั้งรณรงค์ให้คนในชุมชนตระหนักเรื่องปัญหาขยะและสิ่งแวดล้อมพร้อมทั้งให้ความร่วมมือกับผู้นำชุมชนหน่วยงานราชการในการจัดกิจกรรมโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลาง จัดสถานที่วัดเป็นสถานที่ศูนย์รวมของความรู้ด้านธรรมะและเป็นสถานที่อบรมความรู้ด้านอาชีพแก่คนในชุมชน

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน พระสงฆ์ ถือเป็นศาสนบุคคลที่มีบทบาทอย่างแนบแน่นในสังคมไทย บทบาทหนึ่งก็คือว่ามีความสำคัญไม่น้อยกว่า การเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณสั่งสอนศีลธรรมและจริยธรรม นั่นคือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีได้ชัดต่อหลักพุทธปรัชญา แต่ประการใดหากแต่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขให้แก่คนในชุมชน เช่น ส่งเสริมการปลูกป่าชุมชน สวน

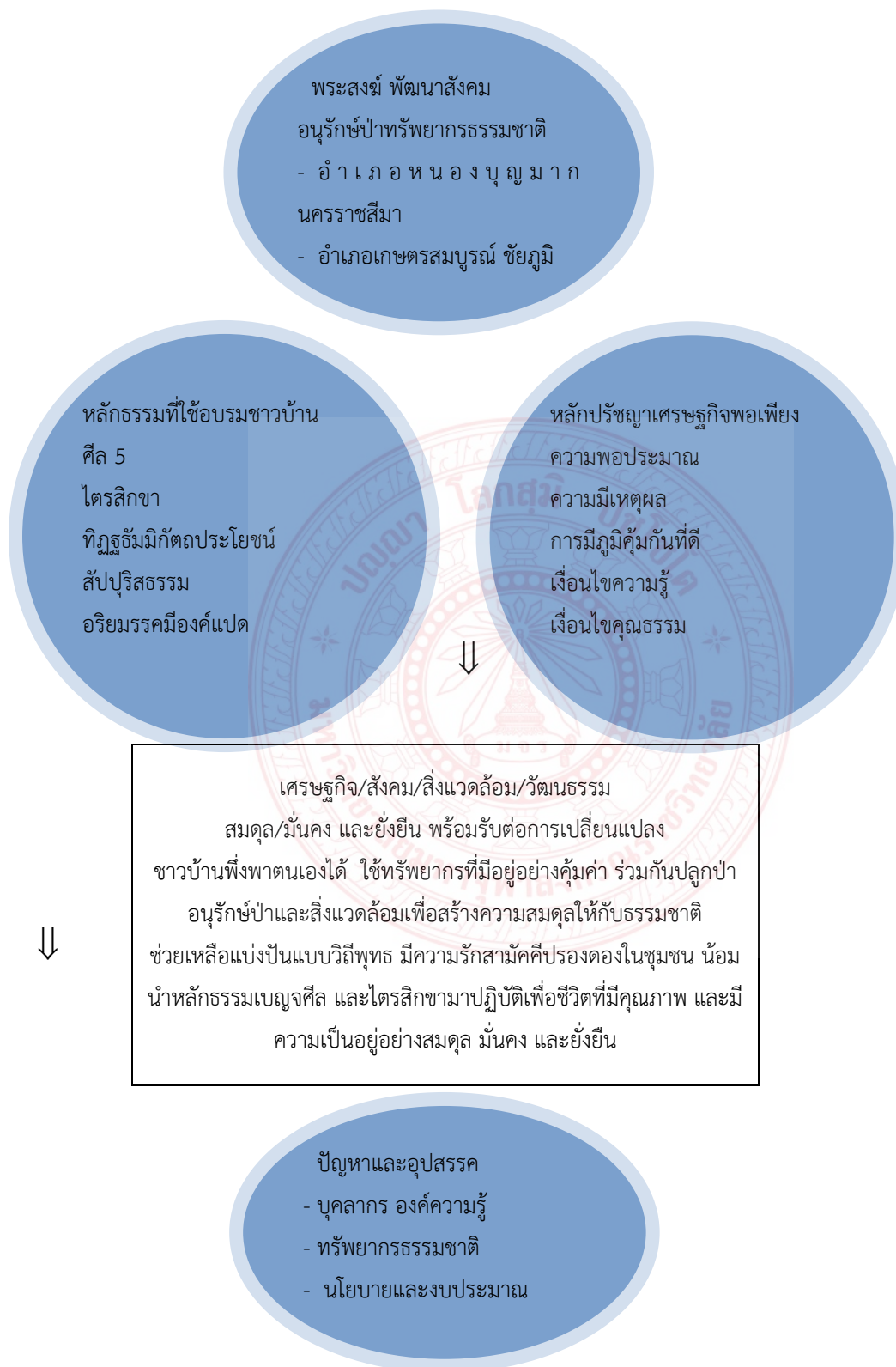
สมุนไพรรักษาของชุมชน ที่บำบัดน้ำเสียของชุมชน เตาเผาขยะของชุมชน รวมทั้งปรับปรุงสภาพสถานที่ให้
มาตรฐาน เพื่อลดมลภาวะให้กับคนในชุมชน รวมทั้งส่งเสริมบรรยากาศในเชิงระบบนิเวศ “หน้าบ้าน
น่ามอง” เป็นต้น ควบคู่กับการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมทางกายและวาจา
ด้านการศึกษา พระสงฆ์ควรส่งเสริมการศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมทางศาสนาให้กับคนในชุมชน และ
อบรมเรื่องอบายมุขให้ความรู้เรื่องโทษของยาเสพติดอย่างจริงจังและต่อเนื่อง มีส่วนร่วมกับผู้นำชุมชน
และภาครัฐเพื่อลดปัญหาเสพติดให้น้อยลง ส่วนการศึกษาสงเคราะห์ผู้สูงอายุสมควรเห็นความสำคัญ
ของพระลูกวัดให้ได้รับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมในระดับสูง เพื่อเป็นกำลังในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา และพัฒนาสังคมให้มีประสิทธิภาพ รวมทั้งเรื่องงบประมาณด้านการพัฒนาจิตใจ
และปัญญา เพื่อให้พระสงฆ์มีบทบาทหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ความสมดุล มั่งคั่ง
และยั่งยืน

4.3 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การดำเนินการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลัก
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 เป็นต้นมา พบว่าพระสงฆ์ในกลุ่มเป้าหมายคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ตอนล่าง มีการตื่นตัวในการรณรงค์ร่วมกับผู้นำชุมชนในการพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตเชิง
บูรณาการ คือด้านร่างกายและจิตใจ ด้วยการนำหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับศีล 5 ทัฬหีธรรมมีกัถลประโยชน์
สัพบุรีธรรม ไตรสิกขา และอริยมรรคมีองค์แปดประการที่สัมพันธ์กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
เพื่อให้คนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ อย่างยั่งยืน ตามแนวนาถรรณธรรมในระดับ(ปานกลาง)
เนื่องจากพระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังมีองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงค่อนข้างน้อย จึงต้องอาศัยผู้นำ
ชุมชนเป็นหลัก แต่ยังคงบทบาทด้านคุณค่า คือวัดเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอยู่ในระดับสูงและสูง
มาก

อย่างไรก็ดี จากการลงพื้นที่สำรวจ และแจกแบบสอบถามพร้อมสัมภาษณ์พระสงฆ์ตามวัด
ต่างๆในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง คือจังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นกลุ่ม
จังหวัดที่เป็นเป้าหมายในการดำเนินการศึกษาวิจัย พบว่า บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมตาม
หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน และนำชุมชนสร้าง
คุณภาพชีวิตในชุมชน โดยเน้นให้เกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ประกอบด้วย

- 1) ภายในวัดมีบรรยากาศร่มรื่นเป็นรมณีสถาน และทัศนียสถาน สำหรับการพักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน ใช้สถานที่วัดเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้
- 2) นำชุมชนให้มีความรักความผูกพันและความสามัคคีปรองดองต่อกัน เพื่อละลายสี่เสื่ออย่างสันติวิธี โดยใช้สราณียธรรม และพรหมวิหารธรรม
- 3) นำชุมชนปลูกป่า สร้างแหล่งน้ำโดยใช้สถานที่วัดร่วมกับคนในชุมชนสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่พอเพียงต่อการใช้เพื่อเกษตรกรรมตลอดทั้งปี รวมทั้งสร้างประปาหมู่บ้าน อนุรักษ์ต้นน้ำลำธารให้คงอยู่ ร่วมกันดูแลรักษาความสะอาด รวมทั้งน้อมนำหลักธรรม คือเบญจศีล และไตรสิกขาให้คนในชุมชนได้ปฏิบัติเพื่อชีวิตที่มีคุณภาพ และมีความเป็นอยู่อย่างสมดุล มั่งคั่ง และยั่งยืน
- 4) ดำเนินการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการพบปะของคนเป็นแหล่งเรียนรู้โดยทำแปลงสาธิตให้เกษตรกรในชุมชนได้เข้าใจ และเข้าถึงในทางปฏิบัติ เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในนาข้าวและการทำน้ำหมักชีวภาพในการเกษตร รวมทั้งเป็นศูนย์อบรมประชาชนของทางราชการ
- 5) พระสงฆ์ภริณงค์และประสานกับผู้นำชุมชนให้ละเลิกอบายมุข และสิ่งเสพติด โดยความร่วมมือของผู้นำชุมชน หน่วยราชการต่างๆ อบต. เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับคนในชุมชนตามหลักทฤษฎี 4 มิติ 4 ประโยชน์ 4 และอิทธิบาท 4
- 6) ดำเนินการจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติธรรม เพื่ออบรมจิตใจควบคู่กับการประกอบอาชีพของคนในชุมชน โดยใช้หลักสติปัญญา 4 และอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นแนวทางในการฝึกอบรม
- 7) วัดส่วนใหญ่มีผู้บริหารวัดหรือเจ้าอาวาสเป็นพระรุ่นใหม่และเป็นพระนักพัฒนา มีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการสร้างความสุขให้กับคนในชุมชน
- 8) วัดกับชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นอย่างดีโดยวัดเป็นศูนย์รวมด้านการให้ความรู้ทั้งความรู้ทางหลักธรรมที่นำไปใช้และให้ความรู้ในเรื่องการใช้ชีวิตอย่างพอเพียงและสร้างอาชีพเพื่อการพอเพียง เช่นวัดหนองพยอมพระสงฆ์เป็นผู้นำในการใช้พื้นที่วัดขุดสระน้ำขนาดใหญ่เพื่อนำน้ำมาใช้เพื่อการเกษตรทั้งปีโดยเป็นแหล่งน้ำที่ชุมชนช่วยกันรักษาดูแล เป็นต้น
- 9) วัดต่างๆ ใช้งบประมาณหรือเงินที่วัดได้รับบริจาคจากชาวบ้าน นำไปดำเนินการพัฒนาวัดและชุมชนให้มีความสมดุลทั้งร่างกายและจิตใจในการดำรงชีวิต โดยทางราชการหรือรัฐบาลและคณะสงฆ์ได้สนับสนุนแต่ประการใด

ภาพที่ 4.1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ภาพที่ 4.2 พระไพศาลเดินธรรมยาตราเพื่อชีวิตและลุ่มน้ำลำปะทาว

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละวัตถุประสงค์เสนอตามลำดับดังนี้คือ

วัตถุประสงค์ประการที่หนึ่งเพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมตามหลักการของพระพุทธศาสนาเพื่อบูรณาการกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาแห่งเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างประกอบด้วยจังหวัดชัยภูมิและจังหวัดนครราชสีมาซึ่งเป็นกลุ่มจังหวัดตัวอย่างในการวิจัย พบว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาแห่งเศรษฐกิจพอเพียงโดยบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในเรื่อง การรักษาศีล 5 ได้ค่าเฉลี่ย 4.12 จากตารางที่ 4.2 หลักธรรมแนวทางการแก้อหังการ “อริยมรรคมีองค์ 8” ได้ค่าเฉลี่ย 4.18 หลักธรรมบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทาน ศีล ภาวนา ได้ค่าเฉลี่ย 4.13 และ หลักธรรมทวิภูตรธรรมมีกัตถะ หัวใจเศรษฐกิจ ได้ค่าเฉลี่ย 3.98 จากตารางที่ 4.3 หลักธรรมการพึ่งพาตนเอง (อตตาทิ อตตโน นาโถ) ได้ค่าเฉลี่ย 4.28 และ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละและแบ่งปัน ได้ค่าเฉลี่ย 4.27 จากตารางที่ 4.4 การนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแบบองค์รวมคือ หลักธรรมเรื่องไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ได้ค่าเฉลี่ย 4.22 จากตารางที่ 4.5 สรุปได้ว่าบทบาทของพระสงฆ์ที่ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อบูรณาการกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน

จากการสัมภาษณ์พระไพศาล วิสาโล ซึ่งท่านได้ใช้หลักไตรสิกขาเป็นหลักธรรมที่ใช้ในการอบรมสั่งสอนประชาชน ซึ่งหลักไตรสิกขาประกอบด้วยสิกขา 3 หรือ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นการปฏิบัติตนที่แสดงออกทางกายในเรื่องความพอประมาณด้วยความสันโดษ แสดงออกทางใจในเรื่องความมีเหตุผลด้วยโยนิโสมนสิการ และแสดงออกทางปัญญา ในเรื่องการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตนด้วยอัปมาทธรรม

เคล็ดลับในการสร้างความสุขให้กับชีวิตข้อแรกคือ การมีสติ คือต้องตื่นตัว และปลุกจิตใจให้รับรู้โลกและสังคมอยู่เสมอ เพื่อไม่ให้ชีวิตจมปลักในเทคโนโลยีสมัยใหม่ และประการต่อมาต้องรู้จักคำว่า “พอ” เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันความฟุ้งซ่านและการบริโภควัตถุนิยมเป็นเหตุให้เป็นหนี้สินล้นพ้นตัว ประการสุดท้ายต้องน้อมนำหลักไตรสิกขา รักษาศีล ปฏิบัติสมาธิภาวนา เพื่อขัดเกลาจิตใจให้เกิดปัญญา

นอกจากนี้พระสงฆ์วัดหนองพยอมได้ใช้หลักธรรมอบรมชาวบ้านในเรื่องหลักทวิภูตรธรรมมีกัตถะ ประโยชน์ 4 ประการ ประกอบด้วย ประการแรก อุฏฐานสัมปทา แปลว่า ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร ในการทำการงานประกอบอาชีพ และ ศึกษาหาความรู้ ประการที่สอง อารักขสัมปทา แปลว่า ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ ไม่ให้สูญเสียไปด้วยประการต่าง ๆ ประการที่สาม กัลยาณมิตตตา แปลว่า คบคนดี ไม่คบคนชั่ว และปฏิบัติตนเป็นมิตรกับคนอื่น และ ประการสุดท้าย

สมชีวิตา แปลว่า อยู่อย่างพอเพียง เลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ไม่สุรุ่ยสุร่าย และไม่ทำตัวเองให้ผิดเคืองโดยไม่จำเป็น เป็นข้อปฏิบัติสำคัญ ที่ทำให้เกิดผล คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ทำให้มีทรัพย์สินเงินทองพึ่งตนเองได้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน

สรุปได้ว่า หลักธรรมที่พระสงฆ์นำไปเผยแผ่และอบรมประชาชนได้สอดคล้องตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาในการใช้ชีวิตและปฏิบัติตนของประชาชนทุกชนชั้นตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง นอกจากนี้ เศรษฐกิจพอเพียงยังสอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง เพราะหัวใจสำคัญของปรัชญาแห่งเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วยสาระ 3 ประการ คือ 1) **ความพอประมาณ** มีความสอดคล้องกับ**หลักมัชฌิมาปฏิปทา** คือทางสายกลางไม่เป็นทุนนิยมและสังคมนิยม แต่เป็นเศรษฐกิจที่รู้จักความพอดี ความพอเพียงในยุคโลกาภิวัตน์ และพอประมาณ (มัตตัญญูตา) เพราะการรู้จักประมาณย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จลุล่วงได้

2) **ความมีเหตุผล** รวมถึงมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ในการเผชิญต่อผลกระทบใด ๆ ซึ่งเกิดจากปัจจัยทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยหลักธรรม **อิทัปปัจจยตา** คือการอาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้นอย่างสมเหตุสมผล และ**สัปปริสธรรม** ข้อ ธัมมัญญูตา และอัตถัญญูตา คือ รู้จักเหตุและผล มีความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาและการแก้ปัญหาด้วยเหตุและผล ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้ชีวิตเกิดความสมดุลและพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในโลกยุคโลกาภิวัตน์ มีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล ชุมชน หน่วยงาน และรัฐบาล ทั่วทั้งโลก 3) **การมีภูมิคุ้มกัน** หมายถึง การประพฤติกิจและปฏิบัติภารกิจตามหลักป้องกันความเสี่ยงเพื่อให้ภารกิจประสบความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรม ข้อ **อิทธิบาท** และ**อัปมาทธรรม** สร้างภูมิคุ้มกันในตนด้วยความไม่ประมาทตามหลักธรรม

นอกจากนี้คำสอนในเรื่อง**ไตรสิกขา**เป็นหลักธรรมที่เป็นแนวปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักแห่งการฝึกฝนพัฒนาชีวิตมนุษย์อย่างเป็นกระบวนการ และเป็นองค์รวมอย่างมีดุลยภาพเพื่อชีวิตที่ดำรงและนำไปสู่การเข้าถึงอิสระภาพและความสุขที่แท้จริงได้ในที่สุด เนื่องจากพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขาเป็นหลักการที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ถูกต้องสมบูรณ์ และไม่ตกอยู่ในความประมาท ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา

1) **ศีล** เป็นการปฏิบัติตนทางด้านกายวาจา หรือพฤติกรรมอันดีที่แสดงออก เป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคล และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยมีศรัทธาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวละชั่วกลัวบาป และตั้งมั่นในความสุจริตทั้งกายวาจา ในการแสดงออกทางกายด้วยความพอประมาณตาม

หลักทางสายกลางด้วยความสันโดษจึงถือได้ว่าเป็นการพัฒนาที่สมดุลตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2) สมานะ เป็นการปฏิบัติตนทางใจ เป็นเรื่องของจิตใจ อารมณ์ และความรู้สึกที่มีอยู่ภายใน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตและความเชื่อด้วยความมีเหตุมีผล รวมทั้งมีความซื่อสัตย์ ความอดทน และความเพียร โดยมีศรัทธาและการปฏิบัติต่อเนื่องมีจิตใจที่แน่วแน่เป็นเครื่องช่วยให้เกิดสมานะ ซึ่งสมานะทำให้เกิดปิติสุข และจิตใจสงบมั่นคง เป็นเหตุให้จิตใจเกิดความเข้มแข็ง ไม่หวั่นไหว มั่นคงแน่วแน่ และค้นหาเหตุผลด้วยหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักของเศรษฐกิจพอเพียง

3) ปัญญา คือผลจากการรักษาศีล และปฏิบัติสมานะจึงก่อให้เกิดความรอบรู้ ความเข้าใจ ในการวิเคราะห์หาเหตุผล ตามความเป็นจริง รวมทั้งการพัฒนาตนเองด้วยความไม่ประมาท ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกัน โดยก่อให้เกิดปัญญาเบื้องต้นที่เป็นโลกียสัมมาทิฐิ และถูกพัฒนาเหนือขึ้นไปให้เชื่อมต่อกับโยนิโสมนสิการ โดยสามารถปฏิบัติตนตามหลักของเศรษฐกิจพอเพียง เพราะปัญญาจะสนับสนุนให้ศีลและสมานะเกิดความมั่นคงมากยิ่งขึ้น

จากวัตถุประสงค์ที่สองเพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างในเชิงปฏิบัติการของพระสงฆ์ นอกจากเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณแล้วพระสงฆ์ได้เป็นผู้นำในเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมชาติให้มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์จากป่าต้นน้ำ และฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรมให้กลับสู่สภาพที่เป็นป่าสมบูรณ์อีกครั้ง รวมทั้งปลูกฝังให้ทุกคนรักป่าและเป็นผู้ทำให้ประชาชนปฏิบัติตาม ในเรื่องการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งท่านได้จัดการเดินธรรมาทรลุ่มน้ำลำปะทาว การเดินธรรมาตรา จัดขึ้นทุกปี วัตถุประสงค์หลักคือต้องการกระตุ้นให้ชาวบ้านลุ่มน้ำลำปะทาวเกิดความตื่นตัวว่าสิ่งแวดล้อมกำลังมีปัญหา ทั้งป่าถูกทำลาย ลำปะทาวกำลังเน่าเสีย ปลาอยู่ไม่ได้ แม้แต่การใช้อาบน้ำซักผ้าก็ไม่ได้ อยากให้เขาตื่นตัว จะได้ร่วมกันหาทางแก้ไข จุดหลักคือเสริมสร้างความตื่นตัวเพื่อหาทางแก้ไข รวมทั้งเป็นโอกาสในการฝึกปฏิบัติธรรมไปในตัว คือ การเดินอย่างมีสติ อยากให้ผู้คนเห็นว่าการช่วยเหลือสังคมสิ่งแวดล้อมกับการปฏิบัติธรรมไม่ได้แยกจากกัน รวมทั้งเป็นผู้ทำให้ชาวบ้านและจิตอาสาช่วยกันปลูกป่า ท่านได้ให้หลักคิดแก่ชาวบ้านเรื่องการรักษาธรรมคือการรักษาป่า เพราะป่าคือชีวิตวิถีแห่งการพึ่งพาธรรมชาติของมนุษย์รวมทั้งเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำเพื่อการมีชีวิตของชาวบ้านทางการเกษตร และชีวิตประจำวัน นอกจากนี้พระสงฆ์ยังได้เป็นผู้นำในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ของหมู่บ้านหนองพยอม ท่านได้ทำแปลงผัก และพืชสวนครัวในที่ดินบริเวณวัด พร้อมสาธิตให้ชาวบ้าน

ปฏิบัติตามจนเป็นชุมชนเกษตรอินทรีย์ในปัจจุบัน รวมทั้งชาวนาปลูกข้าวด้วยปุ๋ยอินทรีย์ นอกจากการผลิตเพื่อบริโภคแล้วยังลดต้นทุนในการซื้อปุ๋ยเคมีและชาวบ้านก็สามารถนำผลผลิตที่ได้ไปขายเป็นรายได้เข้าครัวเรือน และข้อมูลจากตารางที่ 4.6 การพัฒนาเน้นความเป็นเศรษฐกิจแบบองค์รวม คือ พัฒนาชีวิตของปัจเจกชนควบคู่กับการพัฒนาสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยมีจริยธรรมควบคู่กันไป 4.28 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

วัตถุประสงค์ที่สามเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรครวมทั้งหลักการในการพัฒนาสังคมสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง บทบาทการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นศาสตร์พระราชามาจากการลงพื้นที่พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังขาดทักษะ เพราะขาดทั้งองค์ความรู้และนโยบายที่ชัดเจนของคณะสงฆ์ รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆในเรื่องบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์เพราะเวลาจะหมดไปกับกิจของสงฆ์ บทบาทการพัฒนาสังคมหรือชุมชนจึงกลายเป็นผู้นำชุมชนแทนพระสงฆ์ นอกจากนี้คณะสงฆ์ไม่ตื่นตัวในการรับรู้ปัญหาและอุปสรรคในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจของประชาชนรวมทั้งมส.ไม่มีนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริมให้พระสงฆ์เข้าสู่ระบบการศึกษาแบบใหม่อย่างเป็นกิจลักษณะ และวัดไม่มีงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ โดยวัดและพระสงฆ์ส่วนใหญ่กลายเป็นเพียงสัญลักษณ์ในทางพระพุทธศาสนาของคนในชุมชนเท่านั้น

อย่างไรก็ดี การพัฒนาสังคมหรือชุมชนมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่คุณภาพชีวิตของคนในสังคมหรือชุมชน และคุณภาพชีวิตที่ดีควรมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ

- 1) มีการศึกษา หรือความรู้ดี ได้แก่มีความรอบรู้และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคม หรือมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ควบคู่กัน
- 2) มีสุขภาพ อนามัยดี ได้แก่ สุขภาพกายที่แข็งแรงและสุขภาพจิตที่เข้มแข็ง เพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเอง ครอบครัว และสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 3) มีความสามัคคีปรองดอง ได้แก่การอยู่ร่วมกันอย่างเป็นมิตรไมตรีไม่แบ่งแยกเป็นฝักฝ่าย หรือขัดแย้งทะเลาะเบาะแว้งซึ่งกันและกัน
- 4) มีคุณธรรมและจริยธรรมในการดำรงชีวิต ได้แก่การดำรงชีวิตที่สุจริตไม่ประพฤติดิฉิลาธรรมทางศาสนาและกฎกติกาของสังคม
- 5) มีจิตอาสาพัฒนาชุมชน ได้แก่การมีจิตสาธารณะไม่คับแคบ และเห็นแก่ตัว แต่ช่วยเหลือเกื้อกูล และแบ่งปัน

องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตที่ดีทั้ง 5 ประการ พระสงฆ์หากได้รับการฝึกฝนอบรมอย่างเป็นกิจลักษณะ จะสามารถเป็นผู้นำชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

เพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชาวบ้านในชุมชนซึ่งเป็นแบบอย่างได้ดีกว่าคนธรรมดาทั่วไป

ในภาพรวม ผู้วิจัยค้นพบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมร่วมกับชุมชนในหลายพื้นที่ เพราะภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างประชาชนยังยอมรับนับถือพระสงฆ์เป็นเนืองนาบุญของคนในชุมชน การที่พระสงฆ์เป็นผู้นำของชุมชนเพื่อมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ย่อมเป็นนิมิตรหมายที่ดี แต่พระสงฆ์ส่วนใหญ่ในพื้นที่กลุ่มเป้าหมายยังขาดองค์ความรู้ด้านสังคม และเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวนโยบายประชารัฐ ชุมชนส่วนใหญ่จึงมีผู้นำชุมชนที่เป็นชาวบ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น

อย่างไรก็ดี หากชุมชนมีหลักธรรมประจำใจคอยเป็นเครื่องมือกำกับกายและวาจาให้มีความสงบเรียบร้อยดีงามตามแนวแห่งศีล 5 รวมทั้งหลีกเลี่ยงอบายมุข ซึ่งเป็นช่องทางแห่งความล้มเหลว หรือหายนะของชีวิตได้ การขับเคลื่อนชุมชนตามหลักปรัชญาแห่งเศรษฐกิจพอเพียงจะประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมตามหลักการของพระพุทธศาสนาเพื่อ บูรณาการกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และ เพื่อเสนอแนะปัญหาและอุปสรรครวมทั้งหลักการในการพัฒนาสังคมสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5.1 สรุปผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ที่ 1. เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจแนวพุทธในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง จากการศึกษาระชากรกลุ่มตัวอย่าง อำเภอหนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมา และอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัด ชัยภูมิ **รณรงค์เกี่ยวกับการพัฒนาตนตามหลักการทางศาสนาในเรื่องการรักษาศีล 5 หรือเบญจศีล** ผลการวิจัยพบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ได้ค่าเฉลี่ย 4.12 (S.D. = 0.75)

หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวมอยู่ในระดับมากตามลำดับหลักธรรมการพึ่งพาตนเอง (อดตา หิ อดตโน นาโถ) ได้ค่าเฉลี่ย 4.28 (S.D. = 0.64) หลักธรรมแนวทางการแก้ทุกข์ “อริยมรรคมีองค์ 8” ได้ค่าเฉลี่ย 4.18 (S.D. = 0.72) และ อบรมประชาชนเรื่องการจัดสรรทรัพย์ในการใช้จ่าย (โภคาวิภาค 4) และ หลักธรรมความรู้จักพอประมาณ (มตตณฺตุตา) ได้ค่าเฉลี่ยอย่างละเท่ากัน 4.15 (S.D. = 0.70) สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันตะ) วิจัยเรื่อง¹ **การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา** มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรม 2) เพื่อศึกษาพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นหลักของเศรษฐกิจ

¹ พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันตะ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา” สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.

แนวพุทธ โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารคือคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับแปล ตลอดถึงเอกสาร ตำราวิชาการ ผลงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำข้อมูลเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง และหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในเอกสารข้างต้นมาศึกษาวิเคราะห์วิจารณ์และเสนอแนะผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า เศรษฐกิจพอเพียงได้แก่เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาในการดำเนินชีวิต มีดุลยภาพระหว่างชีวิตกับสิ่งต่างๆ ที่ชีวิตเข้าไปเกี่ยวข้อง ดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกินเป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้นจากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การกินดี อยู่ดี เศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดที่มีหลักการช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์และสังคมให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืน ด้วยการรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง พอประมาณ ไม่โลภมาก ไม่ประมาท มีเหตุผลในการดำเนินชีวิต จุดเน้นของเศรษฐกิจพอเพียง คือต้องการยับยั้งความโลภของมนุษย์ซึ่งแสดงออกมาในรูปของการแข่งขัน ซึ่งเป็นเหตุแห่งการเอารอดเอาเปรียบ การกดขี่ข่มเหง การหลงใหลวัตถุ เป็นบริโภคนิยม นำมูลค่ามานำคุณค่าของชีวิต

ในส่วนของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรม ผลการวิจัยพบว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับหลักพุทธธรรมมีความสัมพันธ์กันในด้านต่างๆ คือ ด้านปรัชญา ด้านโครงสร้าง และด้านกระบวนการ กล่าวคือ พระพุทธศาสนาในส่วนที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่เรียกเศรษฐกิจแนวพุทธ และเศรษฐกิจพอเพียงต่างมีปรัชญาอันประกอบด้วยหลักการและอุดมการณ์ด้านเศรษฐกิจที่เป็นไปด้วยกันได้อย่างกลมกลืนประสานเชื่อมโยงกัน คือ เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความเป็นธรรมสูง คำนึงถึงประโยชน์ตนและประโยชน์ของส่วนรวมอย่างเป็นธรรม เป็นระบบเศรษฐกิจที่เป็นองค์รวม ไม่มองเรื่องของเศรษฐกิจแบบแยกเป็นส่วนๆ ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาโดยเริ่มจากสัมมาทิฐิ มีความเห็นถูกต้อง สัมมาวาจา วชิสุจริต สัมมาภังคะ มั่นคง ภายสุจริต สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ไม่ประมาท ยึดหลักความสมดุล 3 ประการ คือ ความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์ และวัตถุกับจิตใจ

ด้านโครงสร้าง เศรษฐกิจแนวพุทธและเศรษฐกิจพอเพียง ต่างมีโครงสร้างที่ประสานสัมพันธ์กัน กล่าวคือกรอบแนวคิดของเศรษฐกิจทั้ง 2 ข้างต้น อยู่ที่ความพอดี พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภมาก และไม่เบียดเบียนคนอื่น เป็นวิถีคิดและวิถีชีวิตที่มีสันโดษธรรมเป็นตัวกำหนดควบคุมให้ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ให้ความสำคัญแก่ชีวิตทั้ง 2 ด้าน คือ ทั้งด้านจิตวิสัยและด้านวัตถุวิสัย บนความพอเพียง

ด้านกระบวนการ เศรษฐกิจแนวพุทธและเศรษฐกิจพอเพียง มีกระบวนการที่สัมพันธ์สอดคล้องกัน โดยต่างมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจ คือ การผลิต การบริโภค การแลกเปลี่ยนซื้อขาย และการจัดสรรผลผลิต ที่พยายามปรับทัศนคติของคนให้เห็นความสำคัญของความสงบสุขด้านจิตใจมากกว่าความสุขที่เกิดมาจากวัตถุเงินตรา มุ่งให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาตนเองให้ได้ก่อนเป็นเบื้องต้น

จากนั้นจึงพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ไปสู่ความสุขสมบูรณ์ตามอรรถภาพของตนและใช้ชีวิตบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมต่อไป

ด้านพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นหลักของเศรษฐกิจแนวพุทธ ผลการวิจัยพบว่า พุทธธรรมและเศรษฐกิจพอเพียงมีความสัมพันธ์กันอย่างสำคัญโดยแนวคิดทางเศรษฐกิจที่ปรากฏในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีความสอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยหลักพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงแยกกล่าวได้ 4 ประเด็น คือ 1) หลักพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านการผลิต 7 ประการ คือ เรื่องสุขของคฤหัสถ์, ความไพบุลย์, ขุมทรัพย์สี่อย่าง, ประโยชน์ของมนุษย์, ปริเยสนา หรือการแสวงหา, แนวทางแห่งความสำเร็จ มั่งคั่งด้วยโภคทรัพย์โดยชอบธรรมของคฤหัสถ์ และเรื่องเบญจศีลเบญจธรรม 2) หลักพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านการบริโภค 6 ประการ คือ ปัจจัยสี่, เป้าหมายของการบริโภค, สันโดษ, การจัดสรรทรัพย์ใช้, หลักว่าด้วยความตั้งมั่นแห่งตระกูลและอบายมุขคือทางแห่งความเสื่อมทรัพย์ 3) หลักพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านการแลกเปลี่ยนซื้อขาย 4 ประการ คือ หลักอาชีวภูมิคุ้มกัน, คุณสมบัติของนักการค้าที่ดี, เหตุที่ทำให้การค้าขายขาดทุนและได้กำไร และหลักอัมปมาทธรรม 4) หลักพุทธธรรมที่สนับสนุนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงด้านการจัดสรร จัดการ ผลผลิต 2 ประการ คือ หลักสนับสนุนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และหลักอคติสี่อย่าง

จากวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เพื่อความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน จากการวิจัยพบว่า การพัฒนาเน้นความเป็นเศรษฐกิจแบบองค์รวม คือพัฒนาชีวิตของปัจเจกชนควบคู่กับการพัฒนาสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยมีจริยธรรมควบคู่กันไป อยู่ในระดับมากที่สุด หลักธรรมเรื่องไตรสิกขา ศีล สมาธิ และปัญญา ได้ค่าเฉลี่ย 4.22 (S.D. = 0.71) หลักธรรมความเป็นผู้รู้จักใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต (ธมมญญตา อตถญญตา) และ หลักธรรมเรื่องทางสายกลาง หรือ ความพอดี (มชฌิมปฏิปทา) ได้ค่าเฉลี่ยอย่างละเท่ากัน 4.18 (S.D. =0.72) อยู่ในระดับมาก และ พัฒนาสังคมโดยเน้นเรื่องสัมมาอาชีวะเป็นหัวใจสำคัญ ได้ค่าเฉลี่ย 4.05 (S.D. =0.90) สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวฑฒโน และ อนุกุล ศิริพันธ์ วิจัยเรื่อง² **หลัก 3 ไตร เพื่อการพัฒนา** พบว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงตรัสหลักธรรมไตรสิกขาตั้งปรากฏใน วัชชีปุตตสูตร และทุติยสิกขัตตยสูตร และตติยสิกขาสูตร ขณะทรงประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา

² พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวฑฒโน และ อนุกุล ศิริพันธ์. "หลัก 3 ไตร เพื่อการพัฒนา". สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558.

ปามหาวัน กรุงเวสาลี หลักไตรสิกขา คือ หลักการพัฒนา ความประพฤติกาย ทางจิต และปัญญา เพื่อการแก้ปัญหาของมนุษย์ เพื่อความดับทุกข์ นำไปสู่ความสุขและความเป็นอิสระแท้จริงสู่ผู้ปฏิบัติ ในสมัยแรกเริ่มแห่งพระพุทธศาสนา ภิกษุทั้งหลายตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรม ดำเนินชีวิตอยู่ใน ไตรสิกขา ไม่มีใครประพฤติผิดนอกรีตผิดไปจากความเป็นภิกษุ เพราะหลักธรรมไตรสิกขา เป็นที่ศูนย์รวม ของสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ เป็นสิกขาบทพื้นฐานแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ มีสาระสำคัญ ประกอบด้วย อธิศีลสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของศีล อธิจิตตสิกขา คือ ข้อปฏิบัติ ที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของจิตใจหรือสมาธิ และ อธิปัญญาสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาเกี่ยวกับ เรื่องของปัญญา เรียกสั้น ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา หลักการทั้งสาม ส่งผลให้มนุษย์มีพฤติกรรมที่ดั่งาม เกื้อกูลในสังคม ไม่เบียดเบียนกัน ประสานสังคมนำไปสู่การเผื่อแผ่แบ่งปัน และการบำเพ็ญประโยชน์ ต่อกันและสังคม

จากวัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรครวมในการพัฒนาสังคมตามหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากการวิจัยพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก วัดไม่มิงบประมาณ สนับสนุนจากภาครัฐได้ค่าเฉลี่ย 4.23 (S.D. = 0.74) องค์กรความรู้ด้านการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์มี ข้อจำกัดได้ค่าเฉลี่ย 4.05 (S.D. = 0.99) และ มหาเถรสมาคมไม่มีนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริมให้ พระสงฆ์เข้าสู่ระบบการศึกษาแบบใหม่อย่างเป็นกิจลักษณะได้ค่าเฉลี่ย 3.95 (S.D. = 0.72)

5.2 อภิปรายผล

การพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาแห่งเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างประกอบด้วยจังหวัดชัยภูมิและจังหวัดนครราชสีมาซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัย พบว่าพระสงฆ์ได้ใช้หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับเรื่องไตรสิกขา ศีล สมาธิ และปัญญา ได้ ค่าเฉลี่ย 4.22 สอดคล้องกับงานวิจัยของ โสภณ ขำทัพ, "เศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบ พุทธตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก" รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธตามที่ ปรากฏในพระไตรปิฎกอันเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน จะเป็นผลมาจากความศรัทธาที่เป็นกำลัง ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา โดยเริ่มจากสัมมาทิฐิซึ่งประกอบด้วย เหตุผล และทำให้เกิดปัญญานำไปสู่สัมมาอาชีวะได้นั้น เพราะมีหลักพุทธธรรมที่สนับสนุนอยู่ 3 ประการ คือ

1) **ศีล** เป็นวิธีการพัฒนาที่สมดุล เป็นการปฏิบัติตนที่แสดงออกทางกาย ในเรื่องความ พอประมาณด้วยความสันโดษ

2) **สมาธิ** เป็นวิธีการกำกับที่ยั่งยืน เป็นการปฏิบัติตนที่แสดงออกทางใจ ในเรื่องความมีเหตุผลด้วยโยนิโสมนสิการ

3) **ปัญญา** เป็นวิธีการสนับสนุนที่มั่นคง เป็นการปฏิบัติตนที่แสดงออกทางปัญญา ในเรื่อง การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตนด้วยอัปมาทธรรม

จากทัศนะของนักวิชาการและงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ บังชี้ถึงแนวทางของการดำรงชีวิตของประชาชนในทุกระดับของสังคม นับตั้งแต่สังคมระดับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับชาติ และระดับนานาชาติ เพราะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการที่สำคัญใน การนำไปประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อนสังคมสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งนี้เนื่องเพราะปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) **ความพอประมาณ** หมายถึงความพอดี และ พอเหมาะกับความเป็นหรือความต้องการซึ่งสามารถอดช่องโหว่แห่งความฟุ่มเฟือยและสุรุ่ยสุร่ายใน การดำรงชีวิตและประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดีซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมข้อที่ว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรือ **ศีล สมาธิ และปัญญา** 2) **ความมีเหตุผล** หมายถึงการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ ต้องตั้งอยู่ บนพื้นฐานแห่งข้อเท็จจริงในทุกขั้นตอน มีเหตุผลมีผลมีหลักการมีข้อเท็จจริงที่สามารถชี้แจงและอธิบาย ได้ตามหลักธรรมข้อที่ว่าด้วย **อิทัปปัจจยตา** และ 3) **การมีภูมิคุ้มกันที่ดี** หมายถึง การเตรียมพร้อม เพื่อรองรับผลกระทบอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพมีความ สอดคล้องกับการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งผลกระทบจากปัจจัยอื่นๆ ที่สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งตรงกับหลักธรรมข้อที่ว่าด้วยความไม่ประมาท หรือ **อัปมาทธรรม**

นอกจากหลักการทั้ง 3 ประการดังกล่าวแล้วปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ยังต้องคำนึงถึง เงื่อนไขที่สำคัญอีก 2 ประการคือ 1) **เงื่อนไขความรู้** ได้แก่การมีความรู้อย่างแท้จริงและครบถ้วน เรียกว่า รอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง 2) **เงื่อนไขคุณธรรมจริยธรรม** ได้แก่ การมีความซื่อสัตย์ สุจริต ความขยันหมั่นเพียร และความเสียสละอุทิศตน

ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากการวิจัย พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก วัดไม่มิงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐได้ค่าเฉลี่ย 4.23 (S.D. = 0.74) องค์ความรู้ด้านการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์มีข้อจำกัดได้ค่าเฉลี่ย 4.05 (S.D. = 0.99) และ มหาเถรสมาคมไม่มีนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริมให้พระสงฆ์เข้าสู่ระบบการศึกษาแบบใหม่อย่าง เป็น กิจลักษณะได้ค่าเฉลี่ย 3.95 (S.D. = 0.72) สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสาครกิจจานุกูล (วิศิษฐ์ จันทโน) ได้วิจัยเรื่องความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ : กรณีศึกษาพระสงฆ์อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พบว่าปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ด้าน

สังคม พระสงฆ์ไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการที่พระสงฆ์จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในหลาย ๆ ด้าน ดังเช่น ด้านเศรษฐกิจ คือ ขาดการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรของคณะสงฆ์เอง รวมทั้งจากหน่วยงานของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกันด้วย ด้านวัฒนธรรม ประชาชนไม่มีความเข้าใจในการที่ พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านวัฒนธรรม เช่น การอนุรักษ์โบราณสถาน เป็นต้น

5.3 ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ”
ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายดังนี้

1. คณะสงฆ์ต้องมีการประชุมสัมมนาในระดับอำเภอและจังหวัดในเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักศีล 5
2. กรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ไทยควรมีนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อบูรณาการกับหลักพุทธธรรม
3. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรประสานงานกับคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาคผ่านผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประจำจังหวัดเพื่อระดมสมองและเผยแพร่ องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงรุกอย่างเป็นกิจลักษณะ เพื่อให้พระสงฆ์ในส่วนภูมิภาคมีความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจน และตักผลึก
4. รัฐบาลควรส่งเสริมและสนับสนุนงบประมาณเพื่อจัดอบรมสัมมนา พระสงฆ์เกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านปรัชญาแห่งเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อนำไปประยุกต์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนที่มีวัดตั้งอยู่ทั่วราชอาณาจักร

5.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. ใช้พื้นที่วัดเป็นโมเดลในการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความพอเพียง ปลูกพืชผักที่รับประทานได้ ทำเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งใช้หลักธรรมในการฝึกฝนอบรมตน และชาวบ้าน เป็นแบบอย่างในชุมชน
2. ประสานความร่วมมือทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ทำงานในเชิงนโยบายและหาแนวร่วมเพื่อสร้างพื้นฐานการพัฒนาจากวัดสู่ชุมชน เชิญหน่วยงานต่างๆมาฝึกอบรมบุคลากรในวัด ให้ความรู้ รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีที่จำเป็น
3. ด้านความคุ้มค่า จัดกิจกรรมต่างๆในวัดด้วยความประหยัด นำทรัพยากรที่มีอยู่ในวัด และชุมชน มาใช้จัดงาน รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้จัดกิจกรรม จะทำการลดขยะ โดยนำของที่ใช้แล้วมาเป็นขยะ รีไซเคิล เศษอาหาร และพืชผักที่เหลือจากการประกอบอาหารนำมาทำปุ๋ยหมัก

5.3.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

ในการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะเกี่ยวกับประเด็นการวิจัยดังนี้

- 1) ควรทำการวิจัยให้ครอบคลุมพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนเพื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างด้านองค์ความรู้และบทบาทในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในสังคมเมือง
- 2) ควรศึกษาเชิงเปรียบเทียบทั้งในเรื่อง การศึกษา อายุ และ คุณลักษณะหรือคุณสมบัติของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน เพื่อให้สามารถทราบเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาในเชิงคุณภาพ
- 3) ควรศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดอื่นๆของภาคอีสานตอนล่างเพื่อให้ครอบคลุมมากกว่านี้ เนื่องจากมีพื้นที่การปกครองทั้งสิ้น 8 จังหวัด คือ ชัยภูมิ, นครราชสีมา, บุรีรัมย์, สุรินทร์, ศรีสะเกษ, ยโสธร, อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี แต่ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเพียง 2 จังหวัด คือ ชัยภูมิ และนครราชสีมา เท่านั้นเนื่องจากมีข้อจำกัดเกี่ยวกับงบประมาณ ทั้งนี้เพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับมีความเที่ยงตรงมากยิ่งขึ้นอันจะเป็นประโยชน์ในการต่อยอดงานวิจัยให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

1.ภาษาไทย

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ

ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค. พระไตรปิฎก ฉบับหลวง 2514. เล่มที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ, 2514.

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค. พระไตรปิฎก ฉบับสังคายนา เล่มที่ 15. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
กรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ, 2530.

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ

1.2.1 หนังสือ

กองบริหารแผนและงบประมาณการวิจัย (กบง.), สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ(วช.)
เครือข่ายองค์กรบริหารงานวิจัยแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2559.

กาญจนา แก้วเทพ. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สภาคาทอเล็กแห่ง
ประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538.

_____ . การพึ่งตนเองศักยภาพในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรือง สาสน์การ
พิมพ์ , 2530.

กิตติทัศน์ ผกาทอง, การปกครองคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2560.

คมสัน หุตะแพทย์, บรรณาธิการ. พัฒนาสังคม รวมบทความด้านการพัฒนาสังคมขององค์กร
พัฒนาเอกชน, ม.ป.ท., 2527.

จามรี เชียงทอง. สังคมวิทยาการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2549.

จิตติ มงคลชัยอรัญญา. การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา. (เอกสารประกอบการเรียนภาควิชาการ
พัฒนาชุมชน). กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

จิตจำนงค์ กิติ์กรติ. การพัฒนาชุมชน : การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน.
กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2532.

- จินตนา สุขจิตต์.การศึกษาและการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2549.
- จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา, "คำปรารภ" ใน คำพอสอน **ประมวลพระบรมราชาโฆวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง**, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพระดาบส, 2551.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. การบริหารการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2526.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา.**เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต และการเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน**, กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2529.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. **ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่. ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา**, 2545.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ,**พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**,กรุงเทพมหานคร: หจก.สหายบล็อกและ การพิมพ์, 2544.
- ธนพันธ์ ไล่ประกอบทรัพย์, **เศรษฐกิจ การเมือง โครงสร้างของรัฐ และการพัฒนานโยบายสาธารณะในมุมมองเปรียบเทียบ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559).
- ธีรพงษ์ มหาวิโร. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เดอะบุคส์, 2555.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์.**พระพุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542.
- ประเวศ วะสี, **พระพุทธศาสนา กับจิตวิญญาณสังคมไทย**,กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- . **วัฒนธรรมกับการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- พระเทพเวที (ประยูร ญัตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2533.
- พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตโต).**การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539.
- พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต).**หลักแม่บทของการพัฒนาตน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2547.
- พระพรหมบัณฑิต, (ประยูร ธมฺมจิตโต).**ศาสตร์พระราชา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2560.

พระมหาดรณรงค์ จิตต์โสภโณ. **พระพุทธศาสนากับการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2532.

พระมหายุทธนา นรเชฏโฐ (ศิริวรรณ), **แนวคิดพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในจักกวัตตดิสูตร**, กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, 2557.

พระราชญาณวิสิฐ, (เสริมชัย). **การบริหารวัด**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2555.

พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อากาศโร), **ศีล 5 คุณค่าของชีวิตและสังคม**, นนทบุรี : บริษัทดีไซน์ ดีไลท์ จำกัด, 2559.

มานิต กิตติจุงจิต. **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : วิถีชีวิตแห่งความสมดุล**. กรุงเทพมหานคร : กิจอักษร, 2555.

วิทยากร เชียงกุล. **สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สายธาร, 2550.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **การพัฒนาชุมชนประยุกต์**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2532.

ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง. **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2554.

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2544.

สมพงษ์ ดุลยอนุกิจ. **สังคมศาสตร์กับการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2549.

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. **ห่วงอนาคตเมืองไทยพัฒนาไม่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : ส.เจริญการพิมพ์, 2550.

สังคีต พิริยะรังสรรค์. **เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง แนวคิดและยุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, 2548.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่เก้า**, กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2550.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบ**, กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2550.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559)**, กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2555.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **ปฏิทินศาสนา 2560**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2560.

สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์,กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์,บทสรุปสำหรับผู้บริหาร “การศึกษาระบบการพัฒนาสังคมที่นำไปสู่ความมั่นคงของมนุษย์”,กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, 2550.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์.ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สุเมธ ตันติเวชกุล. เศรษฐกิจพอเพียง ทางเลือก... ทางรอด.; ในเปี่ยมศักดิ์ คุณากรประทีป. (2549),ผ่านาคตประเทศไทย 2552, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ฐานการพิมพ์ จำกัด, 2552.

สุเมธ ตันติเวชกุล.พื้นฐานความคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2554.

สุชีพ ปุญญานุภาพ,พระไตรปิฎกฉบับประชาชน,(กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2532.

อภิชัย พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2547.

อุดมพร อมรรธรรม.ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว, 2537.

อุทัย หิรัญโต. สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2526.

1.2.2 บทความ

พระบรมราชาโฆวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันพฤหัสบดีที่ 18 กรกฎาคม 2517

พระราชกระแสรับสั่งในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม พุทธศักราช 2517, อ้างใน ว.วชิรเมธี. ความสับสนเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง. เนชั่นสุดสัปดาห์ ปีที่ 15 ฉบับที่ 763 วันที่ 12-18 มกราคม พ.ศ. 2550.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ,เอกสารสรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9.

อนุชาติ พวงสำลี,บทความ “พลิกฟื้นเศรษฐกิจ:สร้างชุมชนยามวิกฤติ” ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ มติชนรายวัน 2541.

1.2.3 งานวิจัย

พระวิทยา ญาณสาโร (คัมภีร์)วิทยานิพนธ์,,การศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับ **หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท**,พุทธศาสนมहाบัณฑิต (พระพุทธศาสนา),สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร, 2553.

อัจฉรา กาญจนมัย และคณะไม.,วิจัยเรื่อง **ศึกษาอิทธิพล ของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**,จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

นรเศรษฐ์ พิสิฐพันธ์ และศักดิ์ ประสานดี (บรรณาธิการ),**ทำเนียบพระสงฆ์นักพัฒนาภาคอีสาน**, กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร, 2534.

อภิชัย พันธเสน (บรรณาธิการ),” **สังเคราะห์องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง**”, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.),2550.

พระครูสังฆรักษ์ศุภณัฐ ภูริวฑฒโน และ อนุกุล ศิริพันธ์,**หลัก ๓ ไตรเพื่อการพัฒนา**, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558.

อภัย อภิชาติ (ชูขุนทด),วิทยานิพนธ์ : **การศึกษาหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ใน สังคมปัจจุบัน**,พุทธศาสนมहाบัณฑิต,มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.

พระมหาอนุชา สิริวณโณ (พละกุล),วิทยานิพนธ์, **การศึกษาพระสงฆ์กับการพัฒนาท้องถิ่น : กรณีศึกษาวัดเทพปฐมนาราม ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น**,ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

พระวิทยา ญาณสาโร (คัมภีร์)วิทยานิพนธ์,,การศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับ **หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท**,พุทธศาสนมहाบัณฑิต (พระพุทธศาสนา),มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

พระมหาศิริวัฒน์ อริยมณี (จันตะ), **การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา**,พุทธศาสนมहाบัณฑิต(พระพุทธศาสนา),มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.

โสภณ ขำทัพ,บทความสรุปสาระสำคัญของงานวิจัย “**เศรษฐกิจพอเพียงในบริบทวิถีชีวิตแบบพุทธ ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก**” ที่เสนอต่อคณาจารย์และนักวิชาการในต่างประเทศ ณ มหาวิทยาลัยหนานฮวา (ไต้หวัน) เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2552 ซึ่งแปลจากภาษาอังกฤษมาเป็นภาษาไทย, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.

1.2.4 สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระอาจารย์แก่น ปะภากะโร, เจ้าอาวาสวัดหนองพยอม, เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2561.

สัมภาษณ์ ปราณีต พันธสระน้อย, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านหนองพยอม, เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2561.

สัมภาษณ์ นิมิตร เขี่ยมโคกรวด, ประชาชนชาวบ้านในเรื่องการผลิตปุ๋ยหมัก และปุ๋ยอินทรีย์, เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2561.

สัมภาษณ์ บุญรอด กองทรัพย์, ประชาชนชาวบ้านในเรื่องเตาเผาถ่าน, เมื่อวันที่ 28 กันยายน 2561.

สัมภาษณ์ พระวัฒนา เจือกระโทก, พระนักพัฒนาวัดหนองพยอม, วันที่ 28 กันยายน 2561.

สัมภาษณ์ พระไพศาล วิสาโล, เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต, เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2561.

สัมภาษณ์ พระพิจิตรา สุจิตโต, เจ้าอาวาสวัดสมโพธิ, เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน 2561.

สัมภาษณ์ สำเนียง ชานนท์เมือง, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเขวา, เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน 2561.

4.บทความทางวิชาการจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), "พระมหากษัตริย์นักพัฒนา เพื่อประโยชน์สุขสู่ปวงประชา" <<https://www.ebooks.in.th/9652/>>, Dec 02, 2012.

ป.อ.ปยุตโต, "การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน" และในบทที่ 7 กล่าวถึงแนวคิด เพื่อการศึกษาในการ ฒ พัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสนา สำนักพิมพ์ธรรมสภาจำกัด <<https://www.ebooks.in.th/ebook/48918/>>, Oct 1, 2018.

ไพศาล วิสาโล "บทความของพระไพศาล วิสาโล", 2552. <www.visalo.org>.

www.thainews70.com/ข่าวพาดหัว-หน้าหนึ่ง/โครงการปลูกป่าเรียกนก, 26 ต.ค. 2558.

ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "เศรษฐกิจพอเพียง"

<www.fpps.or.th/elibrary/download/book108.pdf>, 2542.

ประเวศ วะสี, "เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง"

<hpc.go.th/ulib/dublin.php?ID=12334083182>, 2540.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์, "ทฤษฎีการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท"

<<https://library1.parliament.go.th/.../opac-search.pl>>, 2544.

ภาษาอังกฤษ

Bartelmus, P. **Environment and Development**. Boston: Allen and Unwin,1986.

Broom L. and Selznick, P. **Essentials of Sociology**. New York: Harper & Row, 1975.

Bryant,C.and White,L.G. **Managing Development in the Third World**. Boulder,
Colorado: Westview Press, 1982.

Snit Smuckarn, “**Social Development and Peasant Culture : A Thai Case**”

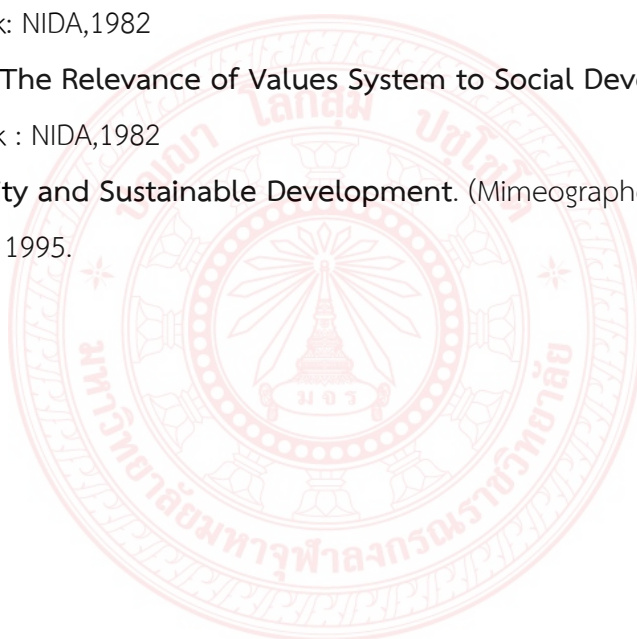
Bangkok: NIDA,1982

Suntaree Komin, “**The Relevance of Values System to Social Development**”,in

Bangkok : NIDA,1982

Wasi, P. **Community and Sustainable Development**. (Mimeographed).Bangkok:

Author, 1995.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก บทความวิจัย

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจแนวพุทธในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง 2) ศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และ 3) ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ดำเนินการวิจัยโดยวิธีสำรวจ การแจกแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 396 และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เพื่อหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้สูตรจากโปรแกรม Microsoft Excel

ผลการวิจัยพบว่า 1) บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจแนวพุทธในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ได้ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.12 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับศีล 5 ได้ค่าเฉลี่ยมากที่สุด เท่ากับ 4.13

2) บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ได้ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.08, 2.92 และ 2.99 ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน

3) ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ได้ค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.06 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน

จากการสัมภาษณ์พบว่า พระสงฆ์พัฒนาสังคมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงโดยนำหลักพุทธธรรมมาอบรมประชาชนประกอบด้วย 1) ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และ ปัญญา เป็นการปฏิบัติตนที่แสดงออกทางกายในเรื่องความพอประมาณด้วยความสันโดษ แสดงออกทางใจในเรื่องความมีเหตุผลด้วยโยนิโสมนสิการ และแสดงออกทางปัญญา ในเรื่องการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตนด้วยอัปมาทธรรม 2) ศึกษานิสัยที่ดี คือ อุฏฐานะสัมปทา ทำการงานประกอบอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร

อารักขสัมปทา รักษาทรัพย์สินที่หามาได้ กัลยาณมิตตตา หมายถึง การรู้จักคบคนดีหรือมีกัลยาณมิตร และสมชีวิตา หมายถึง ความเป็นอยู่สมดุค คือเลี้ยงชีพแต่พอดี ไม่ให้ฟุ่มเฟือย เป็นข้อปฏิบัติสำคัญที่ทำให้เกิดผล คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ทำให้มีทรัพย์สินเงินทอง พึ่งตนเองได้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน นอกจากนี้ในเชิงปฏิบัติการพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างทรัพยากรป่าไม้ให้เกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ด้านปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาสังคมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงคือ บุคลากร องค์กรความรู้ ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งนโยบายและงบประมาณ

คำสำคัญ: บทบาท, พระสงฆ์, การพัฒนาสังคม, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมมีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจวบจนปัจจุบัน โดยในสมัยพุทธกาลนั้นการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์เน้นที่จิตวิญญาณของความเป็นเป้าหมายที่สำคัญ เพราะจิตวิญญาณคือหัวใจอันสำคัญของมนุษย์ ถ้ามนุษย์มีจิตใจที่งดงามย่อมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่มุ่งพัฒนาคนที่จิตใจ เพื่อให้จิตใจปราศจากความโลภ ความโกรธ และความลุ่มหลง ซึ่งเรียกว่าปัญญา¹ และปัญญานี้ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นแสงสว่างในโลก เมื่อโลกมีปัญญาจึงเท่ากับว่าเกิดความสว่างไสว และขับไล่สิ่งๆที่เรียกว่าความมืดคือกิเลสตัณหาให้หมดไปจากจิตใจ โดยมีพระนิพพานเป็นเป้าหมายที่สูงที่สุด

พระพุทธศาสนา จึงนับว่าเป็นศาสนาที่มีบทบาทในการพัฒนามนุษย์ให้มีปัญญาที่สมบูรณ์ พร้อมกับวิธีการเข้าถึงปัญญาที่สมบูรณ์ ด้วยหลักการที่เรียกว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา การพัฒนาตนในเรื่องเกี่ยวกับศีล คือการกระเบียดและมารยาททางกายและวาจา จะนำไปสู่การพัฒนาตนในเรื่องเกี่ยวกับสมาธิ คือการฝึกฝนจิตใจให้มีเหตุผล อดทน และหนักแน่น จนมีอาการสงบและนิ่ง จากนั้นก็จะนำไปสู่การพัฒนาตนในเรื่องเกี่ยวกับปัญญา คือการตรวจสอบและประเมินค่าของศีล และสมาธิให้เป็นศีลและสมาธิที่ถูกต้องเที่ยงตรงในการดำรงชีวิตที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสังคม ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบันเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาสังคมให้เกิดปัญญาตามหลักไตรสิกขานับว่ามีค่อนข้างน้อยมาก เพราะส่วนใหญ่มุ่งเน้น

¹ ประเวศ วะสี และคณะ, พระพุทธศาสนา กับจิตวิญญาณของสังคมไทย,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 12.

การพัฒนาสังคมในเรื่องที่เกี่ยวกับวัตถุ เพราะมองเห็นง่ายและได้ผลอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งเป็นผลงานที่สามารถประเมินค่าในการนำเสนอเพื่อขอเลื่อนหรือตั้งสมณศักดิ์ในทางคณะสงฆ์ได้อีกด้วย

อย่างไรก็ดี บทบาทในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในสมัยหลังพุทธกาลมีปัญหาและอุปสรรคมากมาย เนื่องจากจำนวนพระอรหันต์ลดลง และจำนวนพระที่เป็นปุถุชนหรือสมมุติสงฆ์เพิ่มขึ้น ดังกรณีที่มีการสังคายนาเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และการสังคายนาที่นับว่ามีผลต่อพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสืบต่อเนื่องจากยุคสุโขทัยจนปัจจุบันได้แก่การสังคายนาครั้งที่ 3 ที่เมืองปาฏลีบุตร ประเทศอินเดียในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งภายหลังการสังคายนาสิ้นสุดลงพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงส่งสมณทูตออกไปประดิษฐานพระพุทธศาสนาทั้ง 9 สาย และ 1 ใน 9 สาย ได้ส่งพระโสณะและพระอุตตระไปยังสุวรรณภูมิ ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะมีศูนย์กลางอยู่ที่พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน²

พระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน จึงมีจุดเริ่มต้นมาจากพระพุทธศาสนาในชมพูทวีปหรือประเทศอินเดีย กระแสการพัฒนาสังคมที่ปรับเปลี่ยนจากการพัฒนาที่เน้นเรื่องวัตถุ คือ โบสถ์ วิหาร และศาลาการเปรียญ สู่การพัฒนาทางจิตใจหรือจิตวิญญาณเพิ่มมากขึ้น ดังกรณีที่มีสำนักปฏิบัติธรรมต่างๆเกิดขึ้นมากมาย สำนักปฏิบัติธรรมต่างๆเหล่านี้แม้จะมีแนวในการอบรมพุทธศาสนิกชนไม่เหมือนกัน แต่โดยเป้าหมายแล้วล้วนแต่มุ่งหวังให้ประชาชนหรือพุทธศาสนิกชนเป็นคนดีทั้งสิ้นและที่สำคัญพระภิกษุสงฆ์บางสำนักยังมีแนวคิดที่พัฒนาสังคมในด้านร่างกายและจิตใจควบคู่กันไป กล่าวคือในด้านร่างกายได้กระตุ้นเตือนให้ประชาชนรวมตัวกันเลิกละอบายมุข ช่วยกันสร้างความเจริญให้กับชุมชน สร้างถนน ประปา ไฟฟ้า และสหกรณ์ เป็นต้น การพัฒนาวัตถุควบคู่กับการพัฒนาจิตใจจึงสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาสังคมของฝ่ายบ้านเมือง ในยุครัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เกี่ยวกับเรื่องนโยบายประชารัฐ³ นอกจากนี้ยังมีความสอดคล้องกับนโยบายการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์อีกด้วย

การพัฒนาสังคมไทยนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) จนกระทั่งถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ล้วนแต่มุ่งเน้นการพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองในด้านวัตถุ คือ น้ำไหล ไฟสว่าง ทางดี และคนมีงานทำ จึงก่อให้เกิดผลกระทบในด้านสิ่งแวดล้อมและสภาพจิตใจ กล่าวคือวัตถุเจริญก้าวหน้าแต่

² กิตติทัศน์ ผกาทอง, การปกครองคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2560), หน้า 38.

³ ธนพันธ์ ไล่ประกอบทรัพย์, เศรษฐกิจ การเมือง โครงสร้างของรัฐ และการพัฒนานโยบายสาธารณะในมุมมองเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559), หน้า 47.

ศีลธรรมตกต่ำ ด้วยเหตุนี้เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 จึงได้ผลสรุปว่าเศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน⁴

ดังนั้น นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยประสบกับปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจคือฟองสบู่แตก หรือเกิดโรคต้มยำกุ้ง ซึ่งทำให้ประเทศไทยมีภาวะตกต่ำทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ถึงกับต้องขอความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือ ไอ.เอ็ม.เอฟ ด้วยเหตุนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 8 จึงเน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา คือพัฒนาวัตถุควบคู่กับการพัฒนาคน ถ้าคนดีการใช้รถใช้ถนนก็ปลอดภัย หรือถ้าคนมีศีลธรรม ยาเสพติดก็ไม่เกิดขึ้น เป็นต้น

การพัฒนาคนให้เป็นคนดีและมีคุณภาพนั้น เน้นการพัฒนาแบบบูรณาการหรือองค์รวม คือวัดทุกปัจจัยควบคู่กัน เพื่อป้องกันวัฏธรรบงำจิตใจ อันจะนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่าปัญหาสังคมอย่างไม่รู้จบสืบ และเมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) จึงได้อัญเชิญหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้การพัฒนาเกิดความสมดุล และคู่กับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการ บรรลุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)⁵

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นทฤษฎีใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นจากปรัชญาอันเฉียบแหลมของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ซึ่งพระองค์ได้ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้มานานแล้ว แต่รัฐบาลไทยทุกยุคทุกสมัยไม่ค่อยรับรู้หรือให้ความใส่ใจในอ้อมเกล้า้น้อมกระหม่อมนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชาติบ้านเมืองเท่าที่ควร มีแต่ไปบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เท่านั้น ทั้งๆที่หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้และขยายผลในทางปฏิบัติได้เป็นอย่างดียิ่งเพราะเป็นหลักปรัชญาที่มีความสอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนาในหลายเรื่อง

อย่างไรก็ดีสังคมไทยกับการพัฒนา ได้ดำเนินการติดต่อกันมาตั้งแต่ประเทศไทยมีแผนแม่บทในการพัฒนาประเทศเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2504 ซึ่งเรียกว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ในรัฐบาลสมัย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แต่ถึงกระนั้นการพัฒนาในบริบทของสังคมไทย ก็มิอาจกล่าวได้ว่า มีความเจริญก้าวหน้า อย่างมั่นคง และยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 แม้ความเจริญทางเศรษฐกิจในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) จะมีอัตราความเจริญเติบโตอย่างร้อนแรง อันเป็นผลสืบเนื่องจากการบริหารราชการแผ่นดินที่ซื่อสัตย์และสุจริตของ

⁴ ธีรพงษ์ มหาวิโร, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559), (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เดอะบุคส์, 2555), หน้า 10.

⁵ อ่างแล้ว, ธีรพงษ์ มหาวิโร, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559), หน้า 20.

พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523-2531) แต่เมื่อพล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ได้วางมือทางการเมือง และ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ รั้งไม้ต่อ (พ.ศ. 2531-2534) เศรษฐกิจที่เคยสำแดงบทบาทที่ ร้อนแรงถึงกับกล่าวขานกันว่า “โชติช่วงชัชวาลย์” ก็เริ่มอ่อนตัวลงโดยลำดับ และสุดท้ายก็ล้าล่อง สบู่ใน พ.ศ. 2540 ซึ่งเรียกว่า **เกิดโรคต้มยำกุ้ง** ในรัฐบาลสมัย พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ

การพัฒนาประเทศนับตั้งแต่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 จึงมี ลักษณะเศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา และการพัฒนาไม่ยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ซึ่งอยู่ในช่วงของรัฐบาลสมัยนายชวน หลีกภัย (สมัยที่ 2) จึงได้สร้างกลไกการมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศแบบใหม่ โดยเน้น **คนเป็น ศูนย์กลางการพัฒนา** รวมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วน สู่การพัฒนาแบบบูรณาการ แต่ เนื่องจากเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศประสบกับวิกฤตอย่างรุนแรง อันสืบเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจ แบบฟองสบู่แตก ใน พ.ศ. 2540 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 จึงเป็นแค่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อรองรับการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนอย่าง เต็มรูปแบบ ใน พ.ศ. 2544 เท่านั้น

อย่างไรก็ดี นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) เป็นต้นมา รัฐบาลในแต่ละสมัยได้อัญเชิญ “**ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**” มาเป็นปรัชญานำทางใน การพัฒนาประเทศ ควบคู่กับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “**คนเป็น ศูนย์กลางการพัฒนา**” ซึ่งได้เริ่มต้นมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8⁶

การพัฒนาสังคมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10-11 การพัฒนา ประเทศยังไม่ประสบความสำเร็จน่าพึงพอใจมากนัก แม้จะมีการอัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการพัฒนาก็ตาม ทั้งนี้สืบเนื่องจากการบริหารราชการแผ่นดินไม่ สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล จนนำไปสู่การยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ใน พ.ศ. 2549 และยุบพรรคไทยรักไทย ตามลำดับ รวมทั้งเกิดเหตุการณ์ เสื้อเหลือง-เสื้อ แดง ยึดสนามบิน ปิดท่าเทียบ และเผาบ้านเมืองอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเหตุการณ์ ได้ยุติลงเมื่อมี รัฐบาลพรรคเพื่อไทย ภายใต้การนำของนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็นผู้บริหารประเทศจากการชนะ เลือกตั้งใน พ.ศ. ๒๕๕๔ แต่ในปีเดียวกันสังคมไทยก็โชคร้ายจากวิกฤตน้ำท่วมอีก

การพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) แม้โดยภาพรวมจะประสบความสำเร็จ เพราะรัฐบาลมีเสถียรภาพทางการเมือง ทำให้ สามารถบริหารประเทศตามนโยบายได้อย่างราบรื่น แต่เมื่อเกิดกรณีการออกกฎหมาย นิร

⁶ สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2550), หน้า 2.

โทษกรรมฉบับสุดท้าย จึงเกิดการต่อต้านจากกลุ่มการเมืองที่เป็นฝ่ายค้านและประชาชนอย่างกว้างขวาง จนนำไปสู่การประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2556 แต่กลุ่มผู้ชุมนุมยังคงชุมนุมอย่างต่อเนื่องและพรรคการเมืองใหญ่ไม่ยอมเข้าสู่กระบวนการเลือกตั้ง จนกระทั่งถึงเดือน พฤษภาคม 2557 เมื่อไม่สามารถเจรจาทกลงกันได้ ในที่สุดเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 จึงเกิด คสช.ขึ้น และรัฐบาล คสช. ได้บริหารประเทศในเชิงรุกในหลายเรื่อง โดยเฉพาะเกี่ยวกับนโยบาย ประชาธิปไตยเพื่อพัฒนาประเทศสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ขณะเดียวกันกรรมการมหาเถรสมาคมได้ มีนโยบายพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนชื่อ “โครงการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5”⁷

อย่างไรก็ดีโครงการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 แม้เป็นโครงการที่กรรมการมหาเถรสมาคมเพิ่งคิดค้นขึ้น โดยความริเริ่มของพระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช (ตำแหน่งในขณะนั้น) และเจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ โดยกรรมการมหาเถรสมาคมได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 อย่างเป็นทางการมาตั้งแต่ต้น แต่อย่างไรก็ตาม โดยรูปแบบและเนื้อหาแล้วสังคมไทยทั้งในสังคมเมือง และสังคมชนบท ล้วนมีวัดตั้งอยู่ในเกือบทุกชุมชน โดยถ้าวัดตั้งอยู่ในแต่ละตำบลจะมีวัดตั้งอยู่ไม่น้อยกว่า 10 แห่ง การรับศีลและการประพฤติตนของพุทธศาสนิกชนเกี่ยวกับศีล 5 จึงเป็นเรื่องปกติ แต่การดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ ควบคู่กับโครงการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 ต่างหากน่าจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้เนื่องเพราะบทบาทของพระสงฆ์ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์นั้น นอกจากจะอบรมสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนตั้งมั่นหรือดำรงตนให้อยู่ในศีลธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาแล้ว ควรมีบทบาทในด้านการพัฒนาสังคมหรือชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งควบคู่ไปด้วย เพราะถ้าประชาชนหรือชุมชนมีความเข้มแข็งมีวิถีชีวิตที่พอเพียงก็จะส่งผลต่อการประพฤติและปฏิบัติตามหลักการของทางศาสนาได้โดยไม่ยาก รวมทั้งเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของฝ่ายอาณาจักรหรือบ้านเมืองในเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศสู่ความ มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

การฟื้นฟูบทบาทพระสงฆ์หรือวัดเพื่อเป็นสมบัติประจำหมู่บ้านหรือชุมชนดุจดังอดีตที่ผ่านมาจะทำให้สังคมไทยซึ่งส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนามีความเข้มแข็ง และเป็นปึกแผ่น รวมทั้งเอื้อต่อการสร้างความสามัคคีปรองดองระหว่างวัดกับชุมชนและชุมชนกับชุมชน เพราะบทบาทของ

พระสงฆ์นั้นไม่ว่าจะเป็นในสมัยพุทธกาลหรือสมัยหลังพุทธกาลล้วนแต่เป็นเสาหลักค้ำคองสังคมทั้งสิ้น เมื่อสังคมมีวิวัฒนาการจากสังคมยุคเกษตรกรรมสู่สังคมยุคอุตสาหกรรมกระทั่งถึงสังคมยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนาคือวัดและพระสงฆ์จึงต้อง

⁷ พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อาภากร), ศีล 5 คุณค่าของชีวิตและสังคม,(นนทบุรี : บริษัทดีไซน์ ดีไลท์ จำกัด, 2559),หน้า 3.

ปรับเปลี่ยนตนเองเพื่อให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ต้องยึดโยงกับพระธรรมวินัยเป็นหลัก⁸

ดังนั้น เพื่อต้องการทราบเกี่ยวกับบทบาทของฝ่ายศาสนจักร คือวัดและพระสงฆ์ว่ามีส่วนในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในสังคมหรือชุมชนควบคู่กับนโยบายการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 อย่างไรหรือไม่ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการทำการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจแนวพุทธในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง
- 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมสู่ความสมดุล มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง
- 3) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระสงฆ์ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

กรอบการวิจัย

1. บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมโดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สัมพันธ์กับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่สมดุล มั่งคั่ง และยั่งยืน

ผลผลิต

2. ได้รูปแบบ/ต้นแบบของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมบูรณาการกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับสังคมหรือชุมชนในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ และนครราชสีมา เพื่อให้เกิดความร่วมมือของสังคมหรือชุมชน และเกิดเป็นสังคมที่ดีและมีความสุข (Well Being)⁹

⁸ ทินพันธุ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : หจก.สหાયบล็อกและการพิมพ์, 2544), หน้า 3.

⁹ กองบริหารแผนและงบประมาณการวิจัย (กบง.), สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ(วช.), เครือข่ายองค์กรบริหารงานวิจัยแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2559), หน้า 70.

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

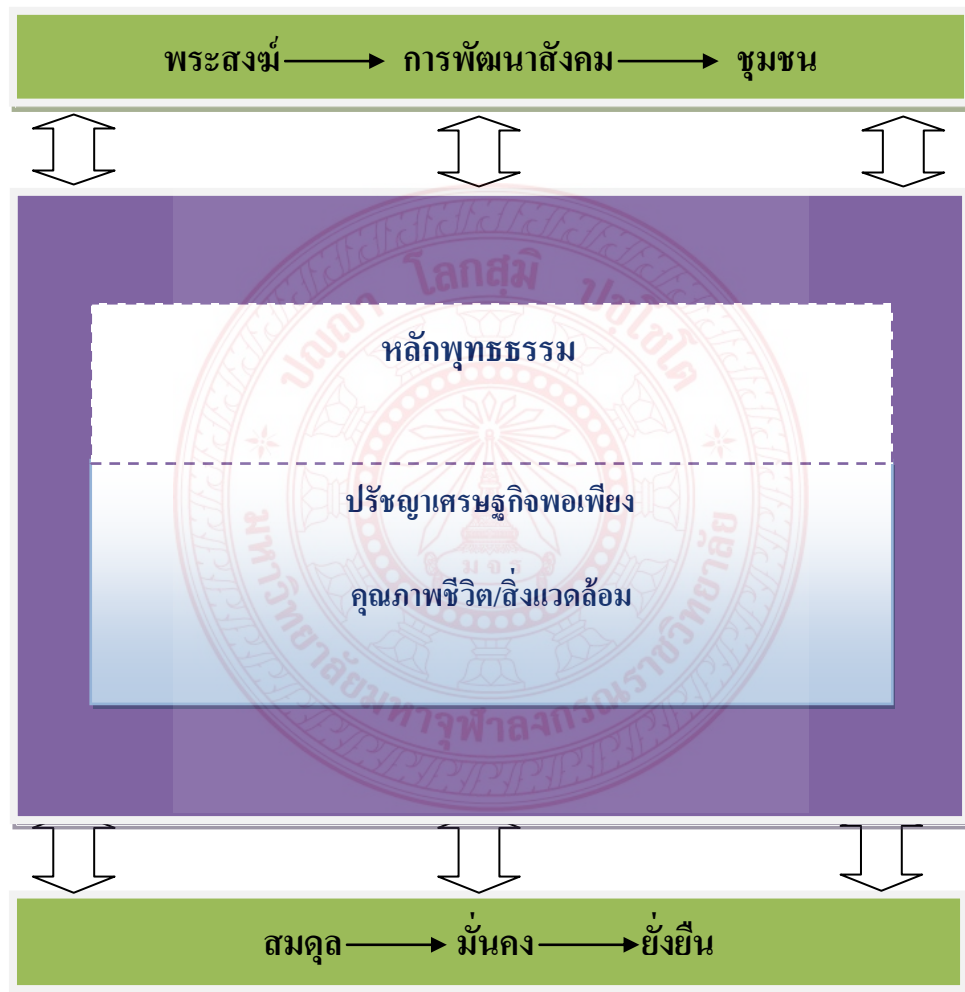
การวิจัยในเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาวิจัยในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

1) **ขอบเขตด้านเนื้อหา:** เน้นการศึกษาวิเคราะห์บทบาทการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ตามหลักพุทธธรรมข้อปฏิญญามิกกัถลประโยชน์ 4 ศีล 5 มรรคมีองค์ 8 และ ไตรสิกขา ซึ่งสัมพันธ์กับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2) **ขอบเขตด้านพื้นที่:** เน้นการลงพื้นที่กลุ่มเป้าหมายเพื่อสำรวจ แจกแบบสอบถามและสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่มีบทบาทในการพัฒนาสังคมในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ประกอบด้วย จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดนครราชสีมา

3) **ขอบเขตด้านประชากร:** เน้นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ ผสมกัน (Mixed Research) เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ โดยมีประชากรกลุ่มตัวอย่าง 2 จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ซึ่งเป็นประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพระสงฆ์ 396 รูป รวมทั้งสิ้น 396 กลุ่มตัวอย่าง และสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและเกษตรกรทฤษฎีใหม่ รวมทั้งพระสงฆ์ที่เป็นนักพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต จังหวัดละ 4 รูป/คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 8 รูป/คน

กรอบแนวคิด

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ครั้งนี้ เป็นการวิจัยประยุกต์ (Applied Research) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ วิธีการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interviews) ซึ่งผู้วิจัยได้

กำหนดแนวทางในการดำเนินการวิจัย โดยมีรายละเอียดในเรื่อง การกำหนดประชากร การสุ่มกลุ่ม ตัวอย่าง การเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดทำและการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

ด้านพื้นที่ : กำหนดขอบเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง จำนวน 2 จังหวัด คือจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดชัยภูมิ โดยมีรายละเอียดของกลุ่มประชากร ดังนี้

ตารางที่ 3.1¹⁰ ข้อมูลประชากรของจังหวัดชัยภูมิและนครราชสีมา

ข้อมูลทั่วไป	จังหวัดชัยภูมิ	จังหวัดนครราชสีมา
พื้นที่	12,778.287 ตร.กม.	20,493.964 <u>ตร.กม.</u>
จำนวนประชากร	1,137,049 คน	2,631,435 คน
ความหนาแน่น	88.98 คน/ตร.กม.	128.27 <u>ตร.กม.</u>
จำนวนวัด	969	2028
จำนวนพระสงฆ์	6,770	16,589
มหานิกาย	5,964	14,994
ธรรมยุติ	806	194

¹⁰ http://cpm.onab.go.th/index.php?option=com_content

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) **พระสงฆ์** ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง คือ พระสงฆ์ผู้มีบทบาทในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในสองจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง คือ จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดนครราชสีมา โดยการแจกแบบสอบถาม และสัมภาษณ์แบบเจาะจง

2) **ผู้นำชุมชน** และกรรมการชุมชน ในเขตอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ และเขตอำเภอนองบุญนาค จังหวัด นครราชสีมา โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะจง ทั้ง พระสงฆ์และ ผู้นำชุมชน 8 รูป/คน

3) **ประชากร** คือพระสงฆ์ ในจังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดนครราชสีมา เลือกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้หลักการคำนวณหากกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร Yamane Taro รวมประชากรกลุ่มตัวอย่าง 400 รวมจำนวนประชากร พระสังฆาธิการ และ พระสงฆ์ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 396 ชุด ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามทั้งสิ้น 400 ชุดเพื่อถ่วงน้ำหนักแบบสอบถามที่สมบูรณ์ที่สุด

ผลการศึกษาค้นคว้า

หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวมอยู่ในระดับมากตามลำดับหลักธรรมการพึ่งพาตนเอง (อดตา หิ อดตโน นาโถ) ได้ค่าเฉลี่ย 4.28 (S.D. = 0.64) หลักธรรมแนวทางของการแก้ทุกข์ “อริยมรรคมีองค์ 8” ได้ค่าเฉลี่ย 4.18 (S.D. = 0.72) และ อบรมประชาชนเรื่องการจัดสรรทรัพยากรในการใช้จ่าย (โภคาวิภาค 4) และ หลักธรรมความรู้จักพอประมาณ (มตตณฺญา) ได้ค่าเฉลี่ยอย่างละเท่ากัน 4.15 (S.D. = 0.70)

บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมสู่ความสมดุล มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง การพัฒนาเน้นความเป็นเศรษฐกิจแบบองค์รวม คือพัฒนาชีวิตของปัจเจกชนควบคู่กับการพัฒนาสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยมีจริยธรรมควบคู่กันไป อยู่ในระดับมากที่สุด หลักธรรมเรื่องไตรสิกขา ศีล สมาธิ และปัญญา ได้ค่าเฉลี่ย 4.22 (S.D. = 0.71) หลักธรรมความเป็นผู้รู้จักใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต (ธมฺมณฺญา อดตณฺญา) และ หลักธรรมเรื่องทางสายกลาง หรือ ความพอดี (มชฺฉิมปปฏิปทา) ได้ค่าเฉลี่ยอย่างละ

เท่ากับ 4.18 (S.D. =0.72) อยู่ในระดับมาก และ พัฒนาสังคมโดยเน้นเรื่องสัมมาอาชีวะเป็นหัวใจ สำคัญ ได้ค่าเฉลี่ย 4.05

ปัญหาและอุปสรรครวมในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จากการ วิจัยพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก วัดไม่มิงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐได้ค่าเฉลี่ย 4.23 (S.D. = 0.74) องค์ความรู้ด้านการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์มีข้อจำกัดได้ค่าเฉลี่ย 4.05 (S.D. =0.99) และ มหาเถรสมาคมไม่มีนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริมให้พระสงฆ์เข้าสู่ระบบการศึกษาแบบใหม่ อย่างเป็นกิจลักษณะได้ค่าเฉลี่ย 3.95 (S.D. =0.72)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. คณะสงฆ์ต้องมีการประชุมสัมมนาในระดับอำเภอและจังหวัดในเรื่องเกี่ยวกับการ พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามหลักศีล 5
2. กรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ไทยควรมี นโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อบูรณาการกับหลักพุทธธรรม
3. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรประสานงานกับคณะสงฆ์ในส่วนภูมิภาคผ่าน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประจำจังหวัดเพื่อระดมสมองและเผยแพร่ องค์ ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงรุกอย่างเป็นกิจลักษณะ เพื่อให้พระสงฆ์ในส่วนภูมิภาคมีความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจน และตกผลึก
4. รัฐบาลควรส่งเสริมและสนับสนุนงบประมาณเพื่อจัดอบรมสัมมนา พระสงฆ์เกี่ยวกับ องค์ความรู้ด้านปรัชญาแห่งเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อ นำไปประยุกต์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ประชาชนในชุมชนที่มีวัดตั้งอยู่ทั่วราชอาณาจักร

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. ใช้พื้นที่วัดเป็นโมเดลในการดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งความพอเพียง ปลูกพืชผักที่รับประทานได้ ทำเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งใช้หลักธรรมในการฝึกฝนอบรมตน และชาวบ้าน เป็นแบบอย่างในชุมชน
2. ประสานความร่วมมือทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ทำงานในเชิงนโยบายและหาแนวร่วมเพื่อสร้างพื้นฐานการพัฒนาจากวัดสู่ชุมชน เชิญหน่วยงานต่างๆมาฝึกอบรมบุคลากรในวัด ให้ความรู้ รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีที่จำเป็น
3. ด้านความคุ้มค่า จัดกิจกรรมต่างๆในวัดด้วยความประหยัด นำทรัพยากรที่มีอยู่ในวัด และชุมชน มาใช้จัดงาน รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้จัดกิจกรรม จะทำการลดขยะ โดยนำของที่ใช้แล้วมาเป็นขยะ รีไซเคิล เศษอาหาร และพืชผักที่เหลือจากการประกอบอาหารนำมาทำปุ๋ยหมัก

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป

- 1) ควรทำการวิจัยให้ครอบคลุมพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนเพื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างด้านองค์ความรู้และบทบาทในการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในสังคมเมือง
- 2) ควรศึกษาเชิงเปรียบเทียบทั้งในเรื่อง การศึกษา อายุ และ คุณลักษณะหรือคุณสมบัติของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน เพื่อให้สามารถทราบเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาในเชิงคุณภาพ
- 3) ควรศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดอื่นๆของภาคอีสานตอนล่างเพื่อให้ครอบคลุมมากกว่านี้ เนื่องจากมีพื้นที่การปกครองทั้งสิ้น 8 จังหวัด คือ ชัยภูมิ, นครราชสีมา, บุรีรัมย์, สุรินทร์, ศรีสะเกษ, ยโสธร, อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี แต่ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเพียง 2 จังหวัด คือ ชัยภูมิ และ นครราชสีมา เท่านั้นเนื่องจากมีข้อจำกัดเกี่ยวกับงบประมาณ ทั้งนี้เพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับมีความเที่ยงตรงมากยิ่งขึ้นอันจะเป็นประโยชน์ในการต่อยอดงานวิจัยให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) **พัฒนาคน**, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, 2547.
- พระพรหมบัณฑิต, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต).**ศาสตร์พระราชา**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2560.
- พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ.**พระพุทธศาสนากับการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2532.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโรและคณะ.**การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่าย
องค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**.กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.), 2557.
- พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺโญ). **ผู้นำไทย ผู้นำธรรม ผู้นำเชิงพุทธ**.กรุงเทพมหานคร :
ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, 2553.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**, (กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,
2525.
- สำนักงานการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11**.
กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี,2555.
- Bartelmus, P. **Environment and Development**. Boston: Allen and Unwin, 1986.
- Broom L. and Selznick, P. **Essentials of Sociology**. New York: Harper & Row, 1975.
- Bryant,C.and White,L.G. **Managing Development in the Third World**. Boulder,
Colorado: Westview Press, 1982.
- Snit Smuckarn, “**Social Development and Peasant Culture :
A Thai Case**” Bangkok : NIDA,1982

ภาคผนวก ข.กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

1.1 สามารถนำผลจากโครงการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในกระบวนการเรียนการสอนได้ในระดับบัณฑิตศึกษาศาखाวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาอื่นๆ ที่มีโครงการบัณฑิตศึกษาในสาขาที่เกี่ยวข้องกัน

1.2 สามารถนำผลจากโครงการวิจัยไปเป็นข้อมูลสำหรับอ้างอิงในการทำสารนิพนธ์วิทยานิพนธ์ และหรือดุษฎีนิพนธ์ ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง หรือด้านสังคมศาสตร์

1.3 สามารถนำผลจากโครงการวิจัยไปประยุกต์ใช้กับองค์กรสงฆ์ และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ด้านการพัฒนาบุคลากร และการบริหารจัดการบุคลากรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.กิจกรรมด้านวิชาการ

2.1 มีการจัดประชุมสัมมนาในกลุ่มเป้าหมายโดยใช้สถานที่วัด และศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ทั้งในพื้นที่จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 4 ครั้ง ประกอบด้วย

2.1.1 ครั้งที่ 1 ณ วัดหนองพยอม โดยมี พระอาจารย์แก่น ปะภากะโร เป็นผู้ประสานงานกับผู้นำชุมชน

2.1.2 ครั้งที่ 2 ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองพยอม อำเภอหนองบุญมาก จังหวัดนครราชสีมา โดยมีนางปราณีต พันธุ์สระน้อย ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ประสานงานกับปราชญ์ชาวบ้าน

2.1.3 ครั้งที่ 3 ณ วัดสมโพธิ โดยมีพระพิจิตรา เป็นผู้ประสานงานกับผู้นำชุมชน

2.1.4 ครั้งที่ 4 ณ ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านเขวา ตำบลบ้านบัวอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ โดยมี นายสำเนียง ชานนท์เมือง ผู้ใหญ่บ้านเขวา เป็นผู้ประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านบัว และปราชญ์ชาวบ้าน

2.2 การจัดประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายนั้น สามารถสะท้อนปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี ซึ่งในเชิงวิชาการได้พบว่า องค์ความรู้และระดับการศึกษา ของพระสงฆ์ที่เป็นกลไกในการพัฒนาสังคมมีความหลากหลาย

2.3 ในการจัดประชุมกลุ่มย่อยในแต่ละแห่งของพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย มีการอภิปราย บรรยาย ซักถาม และข้อเสนอแนะ รวมทั้งกระบวนการในการพัฒนาสังคมสู่ความยั่งยืน

2.4 ในการใช้พื้นที่วัดเพื่อเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาสังคม ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี เพราะสอดคล้องกับนโยบายการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 ของคณะสงฆ์ และนโยบายประชารัฐของรัฐบาล

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมา และผลลัพธ์ที่ได้รับของโครงการ

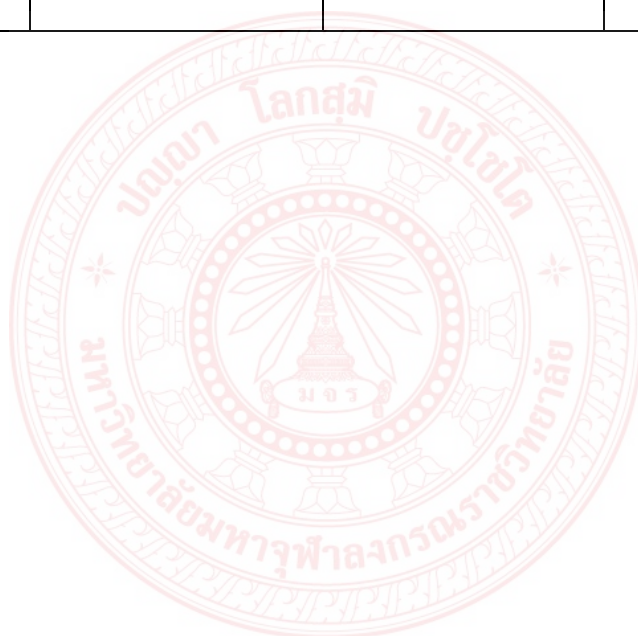
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้

และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมา และผลลัพธ์ที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรล่วัตถุประสงค์	โดยทำให้
1.ศึกษาข้อมูลเชิงปฐมภูมิ และทุติยภูมิ และทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	ทราบข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ ในด้านการพัฒนาสังคม	ข้อที่ 1	ทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับระดับการศึกษา บทบาท และศักยภาพในการพัฒนาสังคม
2.ลงพื้นที่แจกแบบสอบถามและจัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อรับทราบบทบาทเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในเชิงปัจเจก	ได้รับทราบข้อเท็จจริงและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์ในพื้นที่กลุ่มเป้าหมาย	ข้อที่ 1-2	ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการนำหลักธรรมมาปฏิบัติ เพื่อให้สังคมมีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
3.การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวน 8 รูป/คน	ทำให้ทราบข้อมูล ด้านสถานภาพและบทบาทของพระสงฆ์ รวมทั้งปัญหา และอุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	ข้อที่ 1-2-3	สามารถวิเคราะห์สถานภาพ และบทบาทของพระสงฆ์ รวมทั้งปัญหา และอุปสรรคเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
4. ดำเนินการจัดประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 2 เพื่อทบทวน และพิสูจน์ข้อเท็จจริงในเชิงปฏิบัติการ	ได้รับความรู้และแนวทางปฏิบัติรวมทั้งความต้องการของชุมชนในด้านการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี	ข้อที่ 1-2-3	ทำให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค เพื่อสนับสนุนความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
5. การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้นำสงฆ์ ผู้นำชุมชน และ พระภิกษุสงฆ์ ใน กลุ่มเป้าหมายจำนวน 8 รูป/คน	ทราบเกี่ยวกับข้อมูลด้าน สถานภาพส่วนบุคคลใน เรื่องความรู้ ระดับ การศึกษา ประสบการณ์ และวิสัยทัศน์รวมทั้ง กระบวนการในการพัฒนา สังคมตามหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง	ข้อที่ 1-2-3	ได้รับข้อมูลในเชิงปฐมภูมิ จากประสบการณ์ตรงของ ผู้นำสงฆ์ ผู้นำชุมชน และ พระภิกษุสงฆ์ ในแต่ละ พื้นที่กลุ่มเป้าหมายด้าน การพัฒนาสังคมตามหลัก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
6. ข้อเสนอแนะอื่น	ได้รับทราบถึงข้อเสนอแนะ จากผู้นำสงฆ์ ผู้นำชุมชน และ พระภิกษุสงฆ์ เกี่ยวกับปัญหาและ อุปสรรคในการพัฒนา สังคม รวมทั้งนโยบายของ คณะสงฆ์ และงบประมาณ สนับสนุน เพื่อพัฒนาองค์ ความรู้ และตลาดรองรับ	ข้อที่ 2-3	ได้รับข้อมูลในเชิงปฐมภูมิ เพื่อสะท้อนสภาพปัญหา และข้อเสนอแนะในเชิง นโยบายต่อหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องโดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์กรสงฆ์หรือมหาเถร สมาคมรวมทั้งหน่วยงาน ภาครัฐ
7. รายงานฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่ สามารถตอบวัตถุประสงค์ ของโครงการวิจัยทั้ง 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาบทบาท ของพระสงฆ์กับการพัฒนา สังคมตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงและ เศรษฐกิจแนวพุทธในพื้นที่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนล่าง 2) เพื่อศึกษา วิเคราะห์บทบาทพระสงฆ์ ในการพัฒนาสังคมสู่ความ สมดุล มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามแนวปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ข้อที่ 1-2-3	ได้รายงานการวิจัยที่มี คุณค่าและสามารถตอบ วัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้อย่างครบถ้วน และ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

	ตอนล่าง 3) เพื่อศึกษาปัญหา และอุปสรรคเกี่ยวกับการ พัฒนาสังคมตามหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงของพระสงฆ์ใน พื้นที่ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนล่าง		
--	---	--	--

ภาคผนวก ง แบบสอบถาม

แบบสอบถามเพื่อสำรวจเกี่ยวกับ
บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง :
ในเขตพื้นที่ภาคอีสานตอนใต้ จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดชัยภูมิ

คำชี้แจง : แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 : แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคล

ส่วนที่ 2 : แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ส่วนที่ 3 : แบบสอบถามเกี่ยวกับการนำหลักพุทธธรรมไปใช้เพื่อการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ส่วนที่ 4 : แบบแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม / ข้อเสนอแนะอื่นๆ

แบบสอบถามทั้งหมดมี 6 หน้า รวม 42 ข้อ กรุณาอ่านคำถามให้เข้าใจและตอบคำถามทุกข้อ

ส่วนที่ 1 : ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง :โปรดทำเครื่องหมาย ลงในช่อง หรือเพิ่มเติมข้อความลงในช่องอื่นๆ (โปรดระบุ)ที่ตรงกับสถานภาพความเป็นจริงของท่านมากที่สุด

1. วัดที่ท่านจำพรรษาหรือสังกัดเป็นวัดประเภทใด

วัดราษฎร์ วัดหลวง

2. ปัจจุบันท่านมีอายุตามปีปฏิทิน คือ

น้อยกว่า 30 ปี 30-40 ปี 41-50 ปี

51-60 ปี 61-70 ปี 70 ปีขึ้นไป

3. ท่านได้บรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาเป็นระยะเวลาที่พรรษา

ต่ำกว่า 5 5-10 11-15 16-20 21-25

26-30 31-35 36-40 40 พรรษาขึ้นไป

4. ท่านได้รับการศึกษาทางโลกในระดับใด

มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย อนุปริญญา

ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก อื่นๆ(โปรดระบุ).....

5. ท่านสอบพระปริยัติธรรมแผนกธรรมได้ในระดับใด

น.ธ.ตรี น.ธ.โท น.ธ.เอก อื่นๆ (โปรดระบุ).....

6. ท่านสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้ในระดับใด

- ป.ธ. 1-2 ป.ธ. 3 ป.ธ. 4 ป.ธ. 5 ป.ธ. 6 ป.ธ. 7
 ป.ธ. 8 ป.ธ. 9 อื่นๆ (โปรดระบุ).....

7. ท่านได้จำพรรษาในวัดนี้เป็นระยะเวลากี่ปี

- 5-10 11-15 16-20 21-25
 26-30 30 ปีขึ้นไป อื่นๆ (โปรดระบุ).....

8. ตำแหน่งที่ท่านดำรงอยู่ในปัจจุบันคือ

- ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส ครูสอนศีลธรรม
 ครูสอนพระปริยัติธรรม อื่นๆ (โปรดระบุ).....

9. ปัจจุบันในวัดของท่านมีพระภิกษุ-สามเณรอยู่จำพรรษาจำนวนกี่รูป

- ต่ำกว่า 10 รูป 10-20 21-30 31-40 41-50
 50 รูปขึ้นไป

ส่วนที่ 2 : แบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ลงในช่อง หน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด

1. หลักธรรมที่ท่านนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องใดมากที่สุด

- ทิฏฐธัมมิกัตถะ อุ อา กะ สะ (ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน)
 หลักมัชฌิมาปฏิปทา (การปฏิบัติตนในทางสายกลาง)
 หลักสันโดษ ยินดีสิ่งที่ตนมี ยินดีในสิ่งที่มิได้อยู่ และ ยินดีด้วยใจที่มั่นคง
 อตตาทิ อตตโน นาโถ (ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน)

2. บทบาทหลักตามองค์กรสงฆ์ 6 ประการ ท่านได้ปฏิบัติหรือดำเนินการในเรื่องใดเป็นกรณีพิเศษ

- การปกครอง การเผยแผ่ การศึกษา การสาธารณูปการ
 การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์

3. การเกษตรแนวพุทธในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายอย่างไรตามทัศนะของท่าน

- มนุษย์เป็นนายเหนือทรัพย์เพื่อลดความโลภต่างๆ

- สนองความต้องการของมนุษย์ให้เกิดความมั่งคั่ง
 - มีความต้องการให้มนุษย์มีความเป็นอยู่ที่ดี
 - มีความต้องการให้มนุษย์มีศีลธรรมจริยธรรม
4. ในฐานะที่ท่านเป็นพระภิกษุสงฆ์ ได้มีส่วนช่วยในการคลี่คลายปัญหาของชุมชนในเรื่องใดมากที่สุด
- ยาเสพติด
 - อบายมุข
 - สิ่งแวดล้อม
 - ความยากจน
5. การพัฒนาชุมชนที่ท่านมีส่วนร่วมกับผู้นำชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่โดดเด่นมากที่สุดคือ
- อบรมหลักการดำเนินชีวิตให้เกิดความพอเพียงอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม
 - การรณรงค์ให้ชุมชนรักษาศีล ๕
 - ปลุกฝังคนในชุมชนทำบุญชักรัวเรื่อน
 - อบรมให้มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน
6. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องใดที่ท่านเห็นว่าเป็นเรื่องเร่งด่วนมากที่สุด
- การตั้งศูนย์เรียนรู้อบรมประชาชนในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง
 - การจัดตั้งสถานศึกษาเพื่อพัฒนาจิตใจประจำวัด
 - การทำการเกษตรแบบพึ่งตนเอง มีการผลิตแบบใช้เองบริโภคเอง
 - การพัฒนาคนพร้อมๆไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ
7. ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในปัจจุบันคืออะไร
- งบประมาณ
 - บุคลากร
 - นโยบายรัฐบาล
 - นโยบายคณะสงฆ์
8. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงท่านเน้นในเรื่องใดมากที่สุด
- มัชฌิมาปฏิปทา
 - ความสันโดษ
 - อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลลยาณมิตตา และสมชีวิตา
 - อุ อ ก ส หัวใจเศรษฐกิจ
 - ทุกข้อ

ส่วนที่ 3 : แบบสอบถามเกี่ยวกับการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คำชี้แจง : กรุณาอ่านข้อความแต่ละข้อและทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด

ประเด็นเนื้อหา	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
หลักพุทธธรรมที่พระสงฆ์นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	5	4	3	2	1
1.รณรงค์เกี่ยวกับการพัฒนาตนตามหลักการทางศาสนาในเรื่องการรักษาศีล 5 หรือเบญจศีลของท่านในระดับใด					
- ศีลข้อที่ 1 เพื่อให้คนในชุมชนมีเมตตาธรรม ไม่เบียดเบียนกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข					
- ศีลข้อที่ 2 เพื่อให้คนในชุมชนประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต,เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่วิตกกังวลในทรัพย์สินของตน และอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข					
- ศีลข้อที่ 3 เพื่อสร้างความมั่นคงและความอบอุ่นภายในครอบครัว,ให้เกิดความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน ไว้วางใจกันได้ และป้องกันการหย่าร้าง การแตกร้างภายในครอบครัว					
- ศีลข้อที่ 4 เพื่อให้ใช้วาจาประสานประโยชน์ของกันและกัน ไม่ทำลายกันด้วยคำพูด,มีความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน และสร้างความรักความสามัคคีในหมู่คณะ					
- ศีลข้อที่ 5 เพื่อสนับสนุนการรักษาศีลข้อ 4 ให้เกิดมีขึ้น ,มีสติรอบคอบสามารถควบคุมใจตัวเองได้,ป้องกันการทะเลาะวิวาทและทำร้ายกัน, ป้องกันอาชญากรรม มิจฉาชีพ และการกระทำทุจริตต่างๆ และเพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข					
2.ท่านใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 คือ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้คนมีคุณสมบัติของคนดี สอนประชาชนในระดับใด					
3.หลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน บางที่เรียกว่า “หัวใจเศรษฐกิจ” (ทฤษฎีจิมักตละ) โดยมีคำย่อคือ อู อากะ สะ ท่านได้นำมาประยุกต์ใช้ในระดับใด					

4.หลักธรรมแนวทางของการแก้ทุกข์ “อริยมรรคมีองค์ 8”					
5.ท่านได้นำหลักธรรมเกี่ยวกับบุญกิริยาวัตถุ 3 (ทาน ศีล ภาวนา) สอนประชาชนในระดับใด					
6.ท่านได้อบรมประชาชนเกี่ยวกับวิปัสณากรรมฐาน					
7.อบรมประชาชนเรื่องการจัดสรรทรัพย์ในการใช้จ่าย (โภคาวิภาค 4)					
8.อบรมประชาชนเรื่องกามโกศีสุข 4 (สุขของคฤหัสถ์ 4)					
9.ท่านได้อบรมสั่งสอนให้คนในชุมชนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ และแบ่งปัน					
10.หลักธรรมการพึ่งพาตนเอง (อดตา หิ อดต โน นาโถ)					
11.หลักธรรมความรู้จักพอประมาณ (อตตถนุตตา)					
12.หลักธรรมเรื่องราวความสันโดษ (สนตฺถุญฺญิ ปรมํ ธนํ)					
13.หลักธรรมความเป็นผู้รู้จักใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิต (ธมมถนุตตา อตถถนุตตา)					
14.หลักธรรมเรื่องทางสายกลาง หรือ ความพอดี (มชฌิม ปฏิปทา)					
15.หลักธรรมเรื่องไตรสิกขา ศีล สมาธิ และปัญญา					
16.การพัฒนาเน้นความเป็นเศรษฐกิจแบบองค์รวม คือ พัฒนาชีวิตของปัจเจกชนควบคู่กับการพัฒนาสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม โดยมีจริยธรรมควบคู่กันไป					
17.ท่านพัฒนาสังคมโดยเน้นเรื่องสัมมาอาชีวะเป็นหัวใจ สำคัญ					
18.ท่านมุ่งพัฒนาคนและทั้งกระบวนการทางเศรษฐกิจแบบ พอเพียงควบคู่กันไป					
19.ท่านปลูกฝังให้คนในชุมชนไม่มุ่งทำลายธรรมชาติ ไม่ เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน					
20.ท่านปลูกฝังให้คนในสังคม หรือชุมชนตระหนักรู้ถึง ศักยภาพในด้านการพึ่งตนเองได้					
21.ท่านได้นำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าไม้					
22.ท่านได้ทำวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้การอนุรักษ์ป่าไม้					
23.องค์ความรู้ด้านการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์มีข้อจำกัด					

24. คณะสงฆ์ไม่ตื่นตัวในการรับรู้ปัญหาและอุปสรรคในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจของประชาชน					
25. วัดไม่มีงบประมาณสนับสนุนด้านการพัฒนาสังคม					
26. มส.ไม่มีนโยบายที่ชัดเจนในการส่งเสริมให้พระสงฆ์เข้าสู่ระบบการศึกษาแบบใหม่อย่างเป็นกิจลักษณะ					

ส่วนที่ 4 : แบบแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม / ข้อเสนอแนะอื่นๆ

1. ท่านได้นำหลักธรรมใดบ้างที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

.....

.....

2. ท่านคิดว่าการอนุรักษ์ป่ากับพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กันอย่างไร

.....

.....

3. ท่านได้พัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเรื่องใด

.....

.....

4. ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงคือเรื่องใดบ้าง

.....

.....

.....

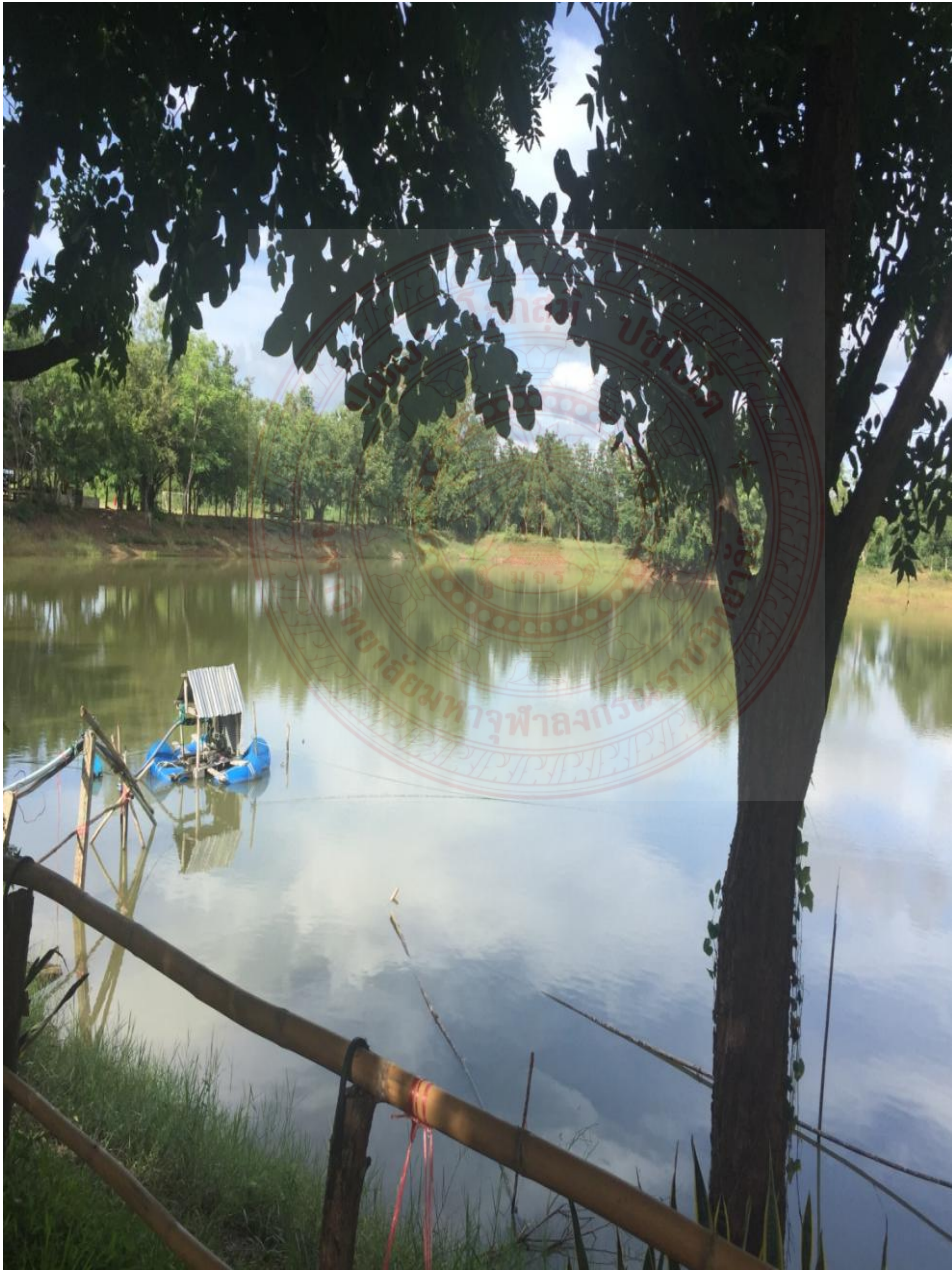
ภาคผนวก จ รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

เกษตรอินทรีย์ ชุมชนบ้านหนองพยอม

แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรภายในบริเวณวัด
วัดหนองพยอม จังหวัดนครราชสีมา

สัมภาษณ์พระอาจารย์แก่น ปะภากะโร
และพระวัฒนา เจือกระโทก วัดหนองพยอม

สัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านปราณีต พันธุ์สระน้อย
นายบุญรอด กองทรัพย์ และนายชัยธวัชณ์ เจือ
กระโทก วันที่ 8 ก.ย. 2561 และประชุมกลุ่มย่อย

เยี่ยมชมการทำเกษตรอินทรีย์ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่าที่สุด

แหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ในพื้นที่
วัดป่าสุคะโต พระและชาวบ้านอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติ จ.ชัยภูมิ

ชุมชนใช้แหล่งน้ำที่ช่วยกันอนุรักษ์ ใช้อาบและซัก
ผ้าทั้งหมดบ้าน

ชาวบ้านใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติใน วัดป่าสุคะโต

ที่นี่ในบริเวณนี้คือ อ่างเก็บน้ำของหมู่บ้าน
และวัดเพื่อใช้ส่งน้ำมาสู่มณฑล
ป่าละเมาะ

ลงพื้นที่สำรวจกับ อบต.บ้านบัว รูปแบบการผลิต
ของชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เยี่ยมชมนาข้าวของชุมชนบ้านเขวา
อำเภอเกษตรสมบูรณ์

ประชุมกลุ่มย่อยและสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน บ้านเขวา และอบต.บ้านบัว จังหวัดชัยภูมิ

สัมภาษณ์พระไพศาล วิสาโล เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต
วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๑

ประชุมกลุ่มย่อยที่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน
นายสำเนียง ชานนท์เมือง

สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดสมโพธิ และประชุมกลุ่ม ย่อยกับผู้นำชุมชนและพระภิกษุสงฆ์

ประวัติผู้วิจัย

1. ชื่อ – นามสกุล :

- 1.1 (ภาษาไทย) รองศาสตราจารย์ ดร. กิตติทัศน์ ผกาทอง
1.2 (ภาษาอังกฤษ) Assoc. Prof. Dr. Kittithat Phakathong, Ph.D.

2. ตำแหน่งปัจจุบัน :

อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. ส่วนงานและที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้ :

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

เลขที่ 79 หมู่ที่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
13170 โทรศัพท์มือถือ 0-86091-2329 Email : kittithat@gmail.com

4. ประวัติการศึกษา :

- พ.ศ. 2525 ประกาศนียบัตรพิเศษครูมัธยมศึกษา (พ.ม.) ราชภัฏสวนสุนันทา กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. 2526 ประกาศนียบัตรวิทยาลัยครูศาสนศึกษาชั้นสูง (ปศศ.) มจร
- พ.ศ. 2528 พธ.บ.(สังคมศึกษา) คณะครุศาสตร์ มจร
- พ.ศ. 2533 M.A. (Sociology) มหาวิทยาลัยปуне่า (University of Poona) ประเทศอินเดีย

ประเทศอินเดีย

- พ.ศ. 2538 Ph.D.(Sociology) มหาวิทยาลัยมาร์ทวต้า (Marathwada University) เมืองออร์ังกาบาด ประเทศอินเดีย

5. ประสบการณ์การทำงานวิจัย :

-เป็นหัวหน้าคณะวิจัยเรื่อง “การเผยแผ่พุทธธรรมผ่านสื่อ” ของกองประชาสัมพันธ์และเผยแผ่ มจร. ปี พ.ศ. 2536

-เป็นคณะวิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาคุณภาพชีวิต : กรณีศึกษาการปฏิบัติธรรมของวัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี” พ.ศ. 2548

-เป็นผู้วิจัยเรื่อง “ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสถาบันสงฆ์ในสังคมไทย ” โดยทุนสนับสนุนวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ พ.ศ 2553

-เป็นผู้วิจัยเรื่อง “ บทบาทผู้นำสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร” โดยทุนสนับสนุนวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557

6. บทความวิชาการและบทความวิจัย :

- วัดพระธรรมกายในวันนี้, มติชนออนไลน์, มติชนรายวัน หน้า 6 วันที่ 26 มิถุนายน 2559.
- วิถีโลกวิถีธรรมนำสังคมไทยสู่การปรองดอง, มติชนออนไลน์,มติชนรายวัน หน้า 6 วันที่ 3 กรกฎาคม 2559.
- พระพุทธศาสนากับบรรณศาสตร์การเมือง, มติชนออนไลน์, มติชนรายวัน หน้า 15 วันที่ 14 สิงหาคม 2559.
- วัดพระธรรมกายมิใช่ช่องโจร, มติชนออนไลน์, มติชนรายวัน หน้า 15 วันที่ 28 มีนาคม 2560.
- สังคมโลกมีปัญหาวิสาขบูชามีคำตอบ, มติชนออนไลน์, มติชนรายวัน หน้า 15 วันที่ 15 พฤษภาคม 2560.
- สังคมสงฆ์ในบริบทของสังคมไทย ลุบลำไปตรงไหนก็เจอปัญหา,มติชนออนไลน์, มติชนรายวัน หน้า 15 วันที่ 6 พฤษภาคม 2561.
- วิสาขบูชา: สู่การแก้ปัญหาสังคมโลกอย่างยั่งยืน, มติชนออนไลน์, มติชนรายวัน หน้า 15 วันที่ 3 มิถุนายน2561.
- หลักพุทธธรรมสำหรับสร้างความสมดุลในสังคมประชาธิปไตยแบบไทย,มติชนออนไลน์, มติชนรายวัน หน้า 15 วันที่ 23 สิงหาคม 2561.
- หลักคิดที่สร้างสรรค์ ช่วยผลักดันบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองอย่างยั่งยืน, มติชนออนไลน์, มติชนรายวัน หน้า 15 วันที่ 26 มีนาคม 2562.
- อาสาฬหบูชา พระธรรมเทศนาที่คลี่คลายปัญหาความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์, มติชนออนไลน์, มติชนรายวัน หน้า 15 วันที่ 17 กรกฎาคม 2562.
- ลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำ นำสังคมไทยสู่ประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน, มติชนออนไลน์, มติชนรายวัน หน้า 15 วันที่ 4 ธันวาคม 2562.
- มาฆบูชา: ท่ามกลางปัญหาโรคระบาด, มติชนออนไลน์, มติชนรายวัน หน้า 15 วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2563.
- บทบาทผู้นำสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร,วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน 2560.
- หลักคิดที่สร้างสรรค์ช่วยผลักดันบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองอย่างยั่งยืน, มติชนออนไลน์, มติชนรายวัน หน้า 15 วันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2563.

